

ชุดโครงการวิจัย

นวัตกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

รายงานการวิจัย

แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนารูปแบบกระบวนการประเพณีการสวดด้าน
วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

พระครูสิทธิธรรมาภิรัต, ผศ.ดร.

และคณะ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ชุดโครงการวิจัย

นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

Learning innovation about Buddha's Relics in Nakhon si Thammarat

รายงานการวิจัย

แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนารูปแบบกระบวนการประเพณีการสวดด้าน

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

Reanimate and Formation Development of Suoddan Ritual

in Watphramahatatvoramahavihara Nakhon Si Thammarat Province

พระครูสิทธิธรรมภาณี,ผศ.ดร.

พระครูธรรมธรสมพงษ์ อุชฺจาโร

ดร.องอาจ หนูทองแก้ว

น.ส.ปิยรัตน์ นาคพุ่ม

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

ประจำปีงบประมาณ 2560

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน 3) เพื่อเสนอแนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูป/คน และใช้การวิจัยเชิงปริมาณ มาเป็นส่วนเสริม โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน จำนวน 302 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า

1) ประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช คือการสวดหนังสือต่างๆ เป็นทำนองภาษาถิ่นใต้ เกิดขึ้นเพราะอาศัยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและองค์พระบรมธาตุเจดีย์ มีเพียงแห่งเดียวเฉพาะที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้สูญหายไปประมาณ 20 ปี และได้ฟื้นฟูขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2545 โดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช แต่ยังไม่มั่นคงเท่าที่ควร จำเป็นต้องมีการพัฒนารูปแบบและการบริหารจัดการด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบและเป็นเอกภาพ มิฉะนั้นอาจจะทำให้ประเพณีนี้ไม่ได้รับความสนใจหรืออาจจะสูญหายไปอีกก็ได้

2) องค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวนครศรีธรรมราช ว่ามีวิถีชีวิตผูกพันกับวัดกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น การสวดด้านมีองค์ความรู้หลายประการ คือ ด้านการพัฒนาศติปัญญา ด้านการพัฒนาจิตใจและอารมณ์ ด้านการพัฒนาสังคม สามารถสร้างสายสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกสามัคคี มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ จึงควรที่จะมีการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อสามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อความคงอยู่ของประเพณีสวดด้านอย่างยั่งยืน

3) แนวทางในการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน จะต้องปรับปรุงรูปแบบและพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ในขณะเดียวกันจะต้องอนุรักษ์อัตลักษณ์ของการสวดด้านเอาไว้ และจะต้องมีการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้และมีกระบวนการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ สร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้านจากองค์กรภาครัฐและเอกชนทุกภาคส่วน พร้อมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริมและเผยแพร่อย่างมีระบบ จะทำให้การฟื้นฟูประเพณีสวดด้านยังสามารถดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความหมายและยั่งยืนต่อไปได้

คำสำคัญ 1.การฟื้นฟู , 2.การสวดด้าน , 3.วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ABSTRACT

The objectives of this research entitled “Guidelines of Recovery and Development the Suoddan Ritual at Wat Phra Mahathat Woramaha Vihara” were 1) to study history of Suoddan Ritual at Wat Phra Mahathat Woramaha Vihara, 2) to study body of knowledge on the Suoddan Ritual, and 3) to guideline a way to recover and develop the Suoddan Ritual for the present time. For this research, it was divided into 2 parts: qualitative research by conducting in-depth interview, focus group discussion, and participation observation with 25 key informants; as well as using a quantitative research in supporting research explanation. The statistics were administered to analyze the data as descriptive statistics and it was collected with 302 samples who had participated in Dan Chanting Festival. The research instrument was questionnaire.

The findings of this research were as follows:

1) The history of Suoddan Ritual at Wat Phra Mahathat Woramaha Vihara in Nakhon Si Thammarat was to chant by reading from a book in southern native language. It was originated because of believing in Buddhism and Buddha's relics stored at Wat Phra Mahathat Woramaha Vihara. This festival had disappeared for 20 years and was recovered in 2002 by Mahamakut Buddhist University, Srithammasokkaraj Campus. However, it has not yet strongly established and is needed to develop a model and management in terms of system and unity. Otherwise, this festival may not be interesting or may disappear again.

2) The body of knowledge of the Suoddan Ritual was one of folk wisdom showing an identity of people in Nakhon Si Thammarat. Their way of life were strongly attached to temple and Buddhism. Concerning chants, it consists of many aspects of knowledge: wisdom development, mind and spiritual development, society, unity in the community, and being proud of native identity. Therefore, it should be gathered these bodies of knowledge systematically for sustainable preservation of this festival.

3) Guidelines of recovery and development the Suoddan Ritual for the present time are to adapt a model and develop a suitable model for the present society. At the same time, its essences should be preserved. It should also be studied concerning its bodies of knowledge systematically and makes the Suoddan Ritual preservation network from both government sector and private sector; as well as, setting up the supportive measure and propagation it systematically. These guideline will recover the Suoddan Ritual for community in meaningful and sustainable ways.

Keywords: 1.Recovery, 2. Suoddan Ritual, 3. Wat Phra Mahathat Woramaha Vihara

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การวิจัยเรื่องแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราชนี้ สำเร็จลงได้ก็ด้วยอาศัยบุคคลหลายๆ ฝ่าย เช่น คณะกรรมการของสถาบันวิจัยญาณสังวรที่ได้อนุมัติให้คณะผู้วิจัยได้ทำวิจัยเรื่องนี้ โดยเฉพาะท่าน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยญาณสังวร ท่านอาจารย์ธเนศ ต่วนชะเอม ที่ได้อบรมสั่งสอนเรื่องเทคนิควิธีการในการทำวิจัยมาตั้งแต่ต้น ท่านอาจารย์ ดร.ศรัศกดิ์ สุนทรไชย ดร.สุชาติ เมืองแก้ว ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการวิจัย ที่ได้ตรวจแก้ และให้คำแนะนำเป็นอย่างดี จึงทำให้โครงการวิจัยในครั้งนี้สำเร็จได้อย่างมีคุณภาพ

ขอกราบขอบพระคุณพระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร พระพุทธิสาร เมธี อดีตผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูลต่างๆ รวมถึงการจัดสนทนากลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแนวทางในการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน และก็ขออนุโมทนาขอบคุณต่อผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลด้วยการเข้าร่วมสนทนากลุ่ม และด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกทุกท่าน

บุคคลสำคัญที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี คือ บุคลากรและเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยญาณสังวรทุกคน ผู้ช่วยนักวิจัย ตลอดจนบุคลากรเจ้าหน้าที่ของวิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราชทุกท่าน จึงทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ก็ขออนุโมทนาขอบคุณ คณะนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ที่ได้ช่วยกันแจกแบบสอบถามกับพุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากผู้ตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี

และขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง คือ คุณสมควร แก้วชาลุน คุณวสันต์ ฉายรัศมีกุล และบุคลากรเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยญาณสังวรทุกท่าน ที่ได้กรุณาติดต่อประสานงานในด้านต่างๆ ทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์กับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะในจังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น บุญกุศลคุณงามความดีๆ ใดๆ ที่จะพึงเกิดขึ้นจากโครงการวิจัยในครั้งนี้ ขอให้ทุกท่านได้มีส่วนในบุญกุศลคุณงามความดีนั้นๆ ด้วย

พระครูสิริธรรมาภีรต,ผศ.ดร.

หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	
สารบัญภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตการวิจัย	5
1.4 กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย	6
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน	9
2.1.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	10
2.1.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ	11
2.1.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคติชนวิทยาและสื่อพื้นบ้าน	15
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี	19
2.2.1 ความหมายของประเพณี	19
2.2.2 ประเภทของประเพณี	21
2.2.3 ความสำคัญของประเพณี	22
2.2.4 คุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติตามประเพณี	23
2.2.5 แนวทางการอนุรักษ์ประเพณี	25
2.2.6 ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนกับการพัฒนา	26

2.3 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดนครศรีธรรมราชและวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	28
2.3.1 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดนครศรีธรรมราช	28
2.3.2 ประวัติความเป็นมาของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	31
2.3.3 โบราณสถานภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	31
2.3.4 ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	40
2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	46
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	56
3.1 พื้นที่การศึกษา	56
3.2 เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย	56
3.3 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	57
3.4 ขั้นตอนการดำเนินการ	59
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	60
3.6 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล	64
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล	64
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	65
4.1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีสวดด้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	65
4.1.1 ความเป็นมาของประเพณีสวดด้าน	65
4.1.2 รูปแบบและขั้นตอนของประเพณีสวดด้าน	70
4.1.3 ทำนองของการสวดด้าน	73
4.1.4 คุณค่าของประเพณีสวดด้าน	75
4.1.5 สภาพปัญหาของประเพณีสวดด้านในปัจจุบัน	77
4.2 องค์ความรู้และภูมิปัญญาของประเพณีการสวดด้าน	80
4.2.1 องค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านการพัฒนาสติปัญญา	80
1) การเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	80
2) ส่งเสริมงานด้านวรรณศิลป์	81
3) ส่งเสริมความรู้ความคิด	81
4) ส่งเสริมการวิเคราะห์และตีความ	82

4.2.2 องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาจิตใจและอารมณ์	83
1) ภูมิปัญญาด้านการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาอันดีงาม	83
2) ภูมิปัญญาด้านการสร้างความปลอดภัยด้านจิตใจ	84
3) ภูมิปัญญาด้านการสร้างความประทับใจ	85
4) ภูมิปัญญาด้านการสร้างขวัญและกำลังใจ	85
4.2.3 องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาสังคม	86
1) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันครอบครัว	86
2) ภูมิปัญญาด้านสังคมสัมพันธ์	87
3) การสร้างจิตสำนึกในการรักและหวงแหนวัฒนธรรม	87
4) องค์ความรู้ในด้านการปรับตัวในสังคม	88
5) การเป็นสื่อมวลชนชาวบ้าน	89
6) การส่งเสริมความรักในสถาบันชาติ	90
7) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ	91
4.3 แนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านที่เหมาะสมกับปัจจุบัน	92
4.3.1 การฟื้นฟูและพัฒนา	102
1) ผู้นำสวด	102
2) โอกาสและวันเวลาในการสวด	103
3) รูปแบบพิธีกรรมและขั้นตอนในการสวด	103
4) เนื้อหาของบทสวด	106
4.3.2 การค้นคว้าวิจัย	107
1) การรวบรวมองค์ความรู้	107
2) การจัดเก็บองค์ความรู้	110
3) การสร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน	112
4.3.3 การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์	119

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	124
5.1 สรุปผลการวิจัย	125
5.1.1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุฯ	125
5.1.2 องค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุฯ	128
5.1.3 แนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมฯ	131
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	134
5.3 ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย	141
5.3.1 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	141
5.3.2 ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ	141
5.3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	142
บรรณานุกรม	143
บุคลากร	149
ประวัตินักวิจัย	151
ภาคผนวก	153

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงจำนวนร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	95
ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้านในภาพรวม	97
ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านวิทยากรนำสวดด้าน	98
ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร	98
ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อกิจกรรมที่ใช้ในประเพณีการสวดด้าน	99
ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน	100
ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านรูปแบบการฟื้นฟูประเพณีกิจกรรมการสวดด้านในปัจจุบัน	100
ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้านในปัจจุบัน	101

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งเคยเป็นเมืองหนึ่งในอาณาจักรศรีวิชัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ทั้งด้านอาณาจักรและด้านศาสนจักรในช่วง พ.ศ. 1700-1800 (ดิเรก พรตตะเสน, 2552 : 111) กล่าวได้ว่าไม่มียุคใดของนครศรีธรรมราชที่ทิ้งร่องรอยให้เห็นว่าเมืองนี้มีความรุ่งโรจน์สูงสุด ทั้งทางอาณาจักรและศาสนจักรจนถึงขนาดเป็นเมืองแม่ในทุกด้านของคาบสมุทรไทยและคาบสมุทรมาเลย์ เทียบเท่ากับในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 (ปรีชา นุ่นสุข, 2540 : 319) นครศรีธรรมราชเป็นรัฐที่มั่งคั่ง เป็นศูนย์กลางแห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 18-19 นครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากที่สุดของจังหวัดทางภาคใต้ และเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากเป็นอันดับ 7 ของประเทศไทย รองลงมาจากกรุงเทพมหานคร นครราชสีมา อุบลราชธานี เชียงราย ขอนแก่นและอุดรธานี (วิเชียร ณ นครและคณะ , 2521 : 40) ประชากรมีทั้งหมด 1,539,256 คน (ที่ทำการปกครองจังหวัดนครศรีธรรมราช, ก.ย. 2547) มีผู้นับถือพระพุทธศาสนา รวม 1,445,174 คน มีวัดและศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 14,156 แห่ง (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, ต.ค. 2547)

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในจังหวัดนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่อดีต แม้แต่ในสมัยสุโขทัย ครั้นเมื่อพ่อขุนรามคำแหงขึ้นครองราชย์ เมื่อปี พ.ศ. 1820 ก็ได้อาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากนครศรีธรรมราช ไปให้การศึกษาเล่าเรียนอบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในกรุงสุโขทัย (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2527 : 4) ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างผาสุก นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงความรุ่งเรืองมาช้านานโดยเฉพาะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย นครศรีธรรมราช มีพระพุทธรูปสี่องค์ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอีกมากมายต่างผูกพันแนบแน่นกับคติคำสอนในทางพระพุทธศาสนา (ระรวย อรรถวิภาคไพศาลย์, 2534 : 215) จนได้รับขนานนามว่า “นครเมืองพระ” ดังนั้น จึงทำให้วิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นรับเอาอิทธิพล แห่งพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นวิถีชีวิตในทุกๆ ด้าน (บัญญัติ พงษ์พานิช และคณะ, 2537 :

40) และทำให้ประชาชนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่กันมาด้วยความผาสุกร่มเย็นภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาตลอดมา

นอกจากนี้จังหวัดนครศรีธรรมราช ยังเป็นเมืองศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองในภาคใต้ ที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาแต่สมัยโบราณนับพันปี และยังเป็นเมืองศูนย์กลางในเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไปยังหัวเมืองอื่นๆ รวมทั้งสุโขทัย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ทั้งในด้านการเมืองการปกครองและด้านพุทธศาสนาศิลปวัฒนธรรม มาตั้งแต่สมัยอดีต ปัจจัยสำคัญที่ทำให้จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางความเจริญ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ก็คือ เมืองพระบรมธาตุเจดีย์อันเป็นโบราณสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ซึ่งองค์พระบรมธาตุเจดีย์โบราณสถานเก่าแก่ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร คู่มืองนครศรีธรรมราชนี้มีใช้เป็นเพียงศูนย์รวมจิตใจคนไทยเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงคนต่างชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาอีกด้วย เช่น ประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นต้น โดยเฉพาะชาวมาเลเซียที่นับถือพระพุทธศาสนา จะต้องนำลูกหลานมาบรรพชาอุปสมบทที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารทุก ๆ ปี องค์พระบรมธาตุเจดีย์จึงเป็นโบราณสถานที่สำคัญที่สุดในภาคใต้ และยังเป็นบ่อเกิดประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์มากมาย เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีสารทเดือนสิบ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน เป็นต้น ด้วยความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และด้านจิตใจของประชาชนที่มีความผูกพันต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ดังนั้น ในขณะนี้ (พ.ศ. 2555) ทางจังหวัดนครศรีธรรมราชกำลังอยู่ในขั้นตอนการนำเสนอให้พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโกขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2552 แล้ว

ประเพณีอันหนึ่งที่เป็นประเพณีสืบเนื่องจากองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ที่ประชาชนได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน คือ ประเพณีสวดด้าน อันเป็นประเพณีที่มีคู่กันมากับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและจังหวัดนครศรีธรรมราชมาอย่างยาวนาน การสวดด้านก็คือ การที่พุทธศาสนิกชนมาทำบุญฟังธรรมกัน ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในวันพระหรือวันธรรมสวนะ (ขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ และขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ) เวลาก่อนเพล สถานที่ที่จัดให้มีภิกษุสงฆ์มาเทศนา คือ ในวิหารคดหรือพระระเบียง ชาวนครศรีธรรมราช เรียกว่า “ด้าน” ซึ่งมีทั้งหมด 4 ด้าน การเทศน์ของพระภิกษุสงฆ์จะมีด้านละหนึ่งธรรมาส์เป็นอย่างน้อย และในการไปฟังเทศน์ฟังธรรมนั้นชาวบ้านจะต้องเตรียมตัวไปนั่งรอที่พระระเบียงก่อนที่พระสงฆ์จะไปถึง ในขณะที่นั่งรอนั้นจึงเกิดความคิดเห็นพ้องกันว่าควรหาหนังสือมาสวดจนกว่าพระจะมาเทศน์เพื่อจะได้ฟังกัน และยังได้ทั้ง

ความเพลิดเพลินและความรู้เป็นคติสอนใจด้วย จึงเกิดเป็นประเพณีสวดด้านขึ้น ก่อนพระสงฆ์จะขึ้นธรรมาสน์แสดงธรรมเทศนาให้พุทธศาสนิกชนฟังที่ระเบียงหลังด้านในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

เปรมจิตต์ ชนะวงศ์ ได้กล่าวถึงประเพณีสวดด้านไว้ว่า ประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะเป็นการ “สวดหนังสือ” อ่านทำนองเสนาะ ประเภทนิทานต่างๆ ในวันพระ โดยสวดกันที่บริเวณลานรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งจะมีชาวบ้านมานั่งรอฟังเทศน์ที่ระเบียง ก่อนที่พระสงฆ์จะไปถึงหากนั่งกันเฉยๆ คงเบื่อ ดังนั้นในช่วงที่นั่งรอพระสงฆ์อยู่นั้น จึงหาเรื่องราวมาบอกเล่าหรือนำหนังสือมาสวดให้ฟังกัน จนเกิดความนิยมต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีสวดด้านเรื่องที่ใช้สวดจะนำมาจากหนังสือบูต หนังสือที่จัดพิมพ์บ้าง เช่น รามเกียรติ์ พระอภัยมณี สุวรรณศิลป์ สังข์ทอง เป็นต้น การสวดด้านเริ่มลดความนิยมลงไปเรื่อยๆ และได้เลิกไปแล้ว (เปรมจิตต์ ชนะวงศ์, 2529 : 3695-3696)

ปรีชา นุ่นสุข และวิรัตน์ ธีระกุล (2529 : 10-13) ได้กล่าวถึงประเพณีสวดด้านสรุปได้ว่าประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นระหว่างการนั่งรอฟังเทศน์ ซึ่งจะมีขึ้นในวันธรรมะ (วันพระ) โดยชาวบ้านที่นั่งรอฟังเทศน์เกิดความคิดขึ้นว่า หากได้นำเอาเรื่องราวมาเล่าสู่กันฟังจะดีกว่ามานั่งรออยู่เฉย ๆ จึงได้มีการสวดหนังสือหรืออ่านหนังสือเป็นทำนองเสนาะที่เรียกว่า “สวดด้าน” โดยหาหนังสือเก่า ๆ มาสวด เช่น หนังสือบูต (หรือสมุดข่อย) เรื่องที่นำมาอ่านหรือสวดจะเป็นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ หรือไม่ก็เป็นวรรณกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชหรือพระบรมธาตุเจดีย์

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวประมวลได้ว่า ประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีที่มีขึ้นในวันธรรมสวนะ ประชาชนจะมานั่งรอพระสงฆ์บริเวณลานพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อฟังพระสงฆ์เทศนา ในระหว่างที่พระสงฆ์ยังไม่มา ชาวบ้านจะนำเอาหนังสือมาสวดหรืออ่านเป็นทำนองเสนาะ จนในที่สุดได้กลายมาเป็นประเพณีสวดด้านซึ่งผลที่เกิดจากการสวดด้านนี้ก็คือทำให้ผู้ฟังได้ฟังสาระจากการสวดหรือการอ่านหนังสือ ได้ทั้งความรู้คติสอนใจ และความเพลิดเพลิน ส่วนผู้สวดก็ได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือ นับเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดที่ช่วยให้คนรักการอ่านหนังสือและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการฟังแก่เยาวชนคนได้นอกจากนี้ประชาชนก็ยังได้ทราบข่าวความเป็นไปของบ้านเมืองอีกด้วย เพราะวัดเป็นศูนย์รวมที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีของประชาชนที่ไปทำบุญที่วัด

ประเพณีสวดด้านนี้ ได้สูญหายไปจากเมืองนครศรีธรรมราชไปช่วงหนึ่งซึ่งเป็นระยะเวลาพอสมควร จนทำแทบจะเลือนหายไปจากความทรงจำของคนจังหวัดนครศรีธรรมราช เยาวชนคนรุ่นใหม่แทบจะไม่รู้จักประเพณีนี้เลย ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขต

ศรีธรรมมาโศกราช ได้เห็นความสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่ได้สูญหายไปนี้ จึงได้เริ่มรื้อฟื้นประเพณีนี้ขึ้นมาใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา โดยได้จัดในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาปีละประมาณ 3-4 ครั้ง แต่การรื้อฟื้นประเพณีที่สูญหายไปนานแล้ว จนแทบจะไม่มีผู้สามารถจดจำได้ว่ารูปแบบประเพณีแบบเดิมนั้นเป็นอย่างไร อาศัยแต่คำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ว่ามีรูปแบบและลักษณะการสวดเป็นอย่างไรกันแน่ ซึ่งผลสัมฤทธิ์จากการรื้อฟื้นประเพณีสวดด้านในปีที่ผ่านมา ปรากฏว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร คือ การจัดรูปแบบของการจัดกิจกรรมสวดด้านยังไม่เป็นประทับใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ก็คือคนเฒ่าคนแก่ซึ่งมาวัดอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว คนที่มาสวดส่วนใหญ่ก็คือผู้สูงอายุทั้งสิ้น

แต่การที่จะให้ประเพณีสวดด้านนี้ยังคงยั่งยืนคู่กับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และจังหวัดนครศรีธรรมราชได้อย่างยั่งยืนยาวนานต่อไปนั้น จะต้องมีการถ่ายทอดรูปแบบประเพณีและองค์ความรู้ไปสู่เยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งการจะถ่ายทอดไปยังคนรุ่นใหม่นั้นจะใช้รูปแบบเดิมๆ ที่ใช้กันอยู่ปัจจุบันนั้น คงจะไม่มีประสบผลสำเร็จ คณะผู้วิจัยจึงมองเห็นความสำคัญที่จะทำวิจัยในเรื่องนี้ เพื่อที่จะฟื้นฟูประเพณีที่มีคุณค่าและสูญหายไปแล้ว ให้กลับมามีบทบาทในวิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ประชาชนเกิดความซาบซึ้งและภาคภูมิใจ ในสิ่งที่บรรพบุรุษปฏิบัติกันมาแต่โบราณ และร่วมกันสืบสานประเพณีในท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเงื่อนไขที่เป็นประเด็นสำคัญ คือ เป็นมรดกวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายควรอนุรักษ์ไว้ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อเป็นฐานมรดกทางวัฒนธรรมไว้รองรับการเสนอองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นมรดกโลกต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.3 เพื่อเสนอแนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

3.1) ขอบเขตด้านพื้นที่

แหล่งข้อมูลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ ประเพณีสวดด้านมียู่เฉพาะภายใน จังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น คือเป็นประเพณีที่มีอยู่เฉพาะภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ดังนั้นพื้นที่วิจัยในการเก็บข้อมูลภาคสนามจึงอยู่ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และปราชญ์ชุมชน ภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบและกระบวนการของประเพณีสวดด้าน ดังนั้น ขอบเขตของเนื้อหาที่จะศึกษา

- (1) ศึกษาประวัติความเป็นมาารูปแบบกระบวนการของประเพณีสวดด้านตั้งแต่อดีต ก่อนที่จะสูญหายไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง
- (2) ศึกษาสภาพปัญหาของรูปแบบกระบวนการของประเพณีสวดด้านที่ทางวิทยาเขตศรีธรรมาโสกราชกำลังฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ในปัจจุบัน
- (3) ศึกษาถึงรูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน
- (4) ศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดและการขยายผลรูปแบบกระบวนการของประเพณี สวดด้านสู่เยาวชนรุ่นใหม่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

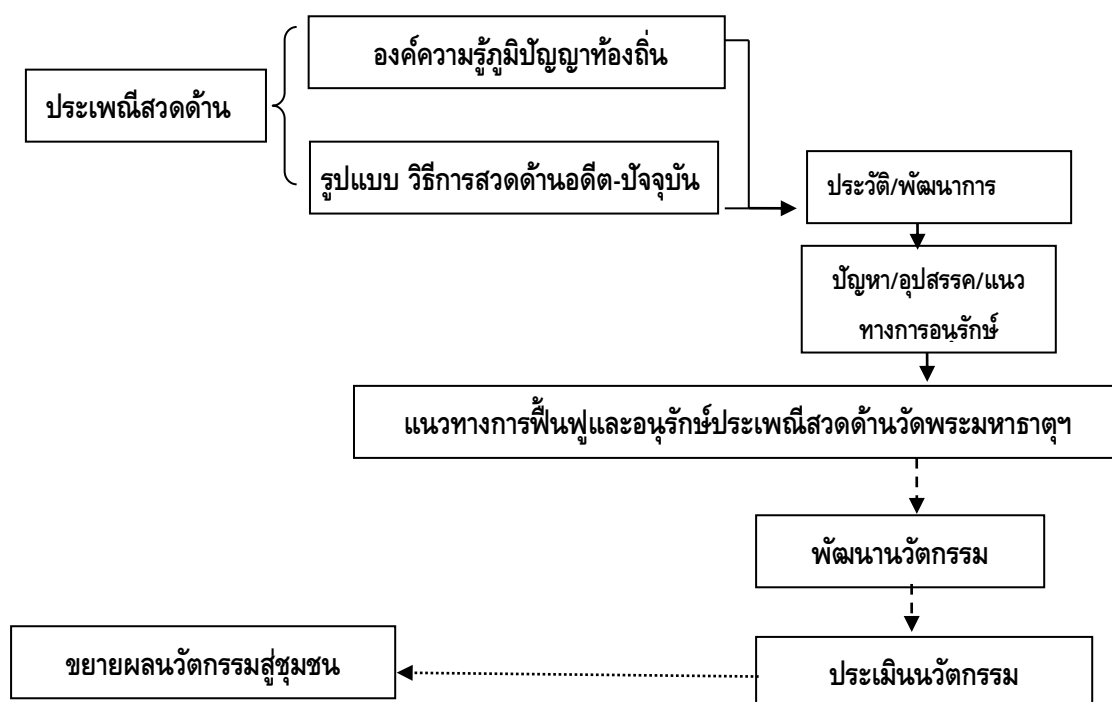
3.3) ขอบเขตด้านระยะเวลา

เนื่องจากประเพณีสวดด้านที่ทางวิทยาเขตศรีธรรมาโสกราช ได้ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่นั้น จะจัด เฉพาะช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ปีละประมาณ 3 ครั้ง ดังนั้น การเก็บข้อมูลภาคสนามก็มีช่วง ระยะเวลาที่จำกัดไว้ด้วย ซึ่งโครงการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาการวิจัยไว้ 1 ปี หลังจากได้รับ การอนุมัติให้ดำเนินโครงการ

4. กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

ประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีคู่บ้านคู่เมืองกับจังหวัดนครศรีธรรมราชมานาน และได้สูญ หายไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งทางวิทยาเขตศรีธรรมาโสกราชได้รื้อฟื้นประเพณีนี้ขึ้นมาใหม่ แต่ รูปแบบประเพณีที่ดำเนินการอยู่นั้นยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากกลุ่มผู้เข้าร่วม

กิจกรรมเป็นคนชราส่วนใหญ่ และรูปแบบกิจกรรมที่ทำอยู่ก็ไม่เหมาะกับเยาวชนรุ่นหนุ่มสาว แต่การที่จะทำให้ประเพณีนี้อยู่อย่างยั่งยืนคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดนครศรีธรรมราช จะต้องถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ให้ได้ แต่การจะถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ จะต้องมึรูปแบบ วิธีการที่เหมาะสม ดังนั้นผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัยในครั้งนี้ไว้ดังนี้

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.หน่วยงานและองค์กรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้จัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีสวดด้านไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม ฟื้นฟู ประเพณีการสวดด้านมิให้สูญหายไป ทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2.ทำให้ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสวดด้าน อันเป็นประเพณีอันดีงามของจังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถดำรงอยู่และสืบทอดต่อไปยังอนุชนรุ่นหลัง

3.ทำให้ได้รูปแบบนวัตกรรมประเพณีการสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์แก่เยาวชนของประเทศชาติ และประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยองค์พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช

4.เป็นการสร้างองค์ความรู้เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับการเป็นมรดกโลกขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชต่อไป

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

ประเพณีที่เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร หมายถึง การประเพณีปฏิบัติที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเชื่อ ความศรัทธาต่อวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และได้ยึดถือสืบทอดกันภายในวัดนี้ อันได้แก่ ประเพณีสวดด้าน

การสวดด้าน ประเพณีสวดด้าน พิธีสวดด้าน หมายถึง ประเพณีที่จัดให้คนอ่านหนังสือร้อยกรอง (ชาวนครศรีธรรมราชเรียกว่าสวดหนังสือ) ประเภทนิทานต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิทานพื้นเมือง ที่กวีพื้นเมืองแต่งขึ้น การอ่าน (สวด) ก็ใช้ภาษาพื้นเมืองของชาวนคร และมีการสวดเฉพาะในวิหารคด หรือพระระเบียงรอบพระบรมธาตุเจดีย์ทั้ง 4 ด้าน จะมีการสวดทุกวันธรรมสวนะ หรือวันที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การฟื้นฟู หมายถึง การเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม ซึ่งการฟื้นฟูในงานวิจัยนี้ หมายถึงการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านที่เคยสูญหายไปกว่า 20 ปี ให้กลับมามีบทบาทในจังหวัดนครศรีธรรมราชใหม่

การพัฒนา หมายถึง การริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิรูปแบบกิจกรรมการสวดด้าน ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐาน และหลักการบริหารจัดการ เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยเพื่อสืบทอด เผยแพร่และอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้าน

รูปแบบ หมายถึง กรอบความคิดทางดานหลักการ วิธีการ ดำเนินงาน และแนวทางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของประเพณีสวดด้านที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการได้

ศิลปินหรือผู้สวดด้าน หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่สวดหรืออ่านหนังสือ(ร้อยกรอง) ให้ผู้ร่วมพิธีได้รับฟัง ผู้สวดจะเป็นบุคคลใดก็ได้ที่อ่านหนังสือได้คล่อง มีความสามารถในการสวด รู้จักเน้นเสียงรู้จักเอื้อน รู้จักเล่นลูกคอและรู้จักเล่นท่าทางประกอบในตอนที่เป็นจำเริญ เช่นการใช้สีหน้า การโยกตัวและการประกอบท่าทาง เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นนักแสดง ครูมัลย์ หมอทำขวัญนาค นายหนังตะลุง มโนราห์ หรือเพลงบอกสวดมัลย์

นวัตกรรม หมายถึง การทำสิ่งต่างๆ การเปลี่ยนแปลงทางความคิด รูปแบบ การผลิตด้วยวิธีการใหม่ๆ เพื่อที่จะปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนาต่อยอดสิ่งต่างๆ ให้ดีขึ้น และให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการวิจัยและพัฒนาเพื่อฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้ คือ

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน

- 2.1.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.1.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ
- 2.1.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคติชนวิทยา

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

- 2.2.1 ความหมายของประเพณี
- 2.2.2 ประเภทของประเพณี
- 2.2.3 ความสำคัญของประเพณี
- 2.2.4 คุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติตามประเพณี
- 2.2.5 แนวทางการอนุรักษ์ประเพณี

2.3 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

- 2.3.1 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2.3.2 ประวัติความเป็นมาของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
- 2.3.3 โบราณสถานภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
- 2.3.4 ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน

การจะฟื้นฟูและรักษาประเพณีการสวดด้านของจังหวัดนครศรีธรรมราช ให้กลับมามีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช และสามารถดำรงรักษาสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามและเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ให้ดำรงยั่งยืนต่อไปได้นั้น จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน และจะต้องมีการปรับบทบาทและรูปแบบของประเพณีวัฒนธรรมนั้น ให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนและนอกจากนี้ ประเพณีวัฒนธรรมจะดำรงอยู่ได้จะต้องมีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านจังหวัดนครศรีธรรมราช ไว้ 3 ทฤษฎี ดังนี้

2.1.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมีทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องหลายทฤษฎี เนื่องจากการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องโดยตรงกับตัวบุคคลและสังคม ด้านตัวบุคคลการเข้าใจตัวบุคคลต้องเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล ส่วนด้านสังคมบุคคลเป็นสมาชิกของสังคม พฤติกรรมของมนุษย์จะเกิดจากการกระทำระหว่างกันในสังคม ทฤษฎีที่ใช้มีดังนี้

Rousseau ได้เขียนทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (A Participation Theory of Democracy) ไว้ดังนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ที่สำคัญคือจะต้องไม่มีใครเป็นนายหรือเป็นนายแห่งชีวิตใคร
2. กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและความสามารถพึ่งตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความตระหนักรับรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง (วารุณี วัชรเสวี, 2544 : 14)

รีดเดอร์ (Reeder, William .W, 974 : 39-50) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีการกระทำสังคม (The Theory of Social Action) การกระทำทางสังคม ประกอบด้วย กลุ่มปัจจัยหลายประการ มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยหนึ่ง และได้อธิบายถึงเหตุผลในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลว่า ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการที่เรียกว่า ความเชื่อหรือความไม่เชื่อ (Belives or Disbelives) มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง

รีดเดอร์ กล่าวว่า การกระทำของมนุษย์ในเรื่องใดก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัยดังกล่าวต่อไปนี้

- 1) เป้าหมาย (Goal)
- 2) ความเชื่อที่สืบทอดกันมา (Believes Orientation)
- 3) ค่านิยมมาตรฐาน (Standard Values)
- 4) นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habit and Custom)
- 5) ความคาดหวัง (Expectation)
- 6) ความผูกพัน (Commitments)
- 7) แรงเสริม (Reinforcement)
- 8) โอกาส (Opportunity)
- 9) ความสามารถ (Ability)
- 10) การสนับสนุน (Support)

รีดเดอร์ (Reeder) ได้อธิบายถึง ปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อการกระทำทางสังคมไว้ดังนี้

1. สถานการณ์การกระทำของสังคม จะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมซึ่งแต่ละคนก็มีเหตุผลแต่ละอย่างในการตัดสินใจในการกระทำ

2. บุคคลหรือองค์กร จะตัดสินใจหรือแสดงการกระทำบนพื้นฐานของกลุ่มเหตุผลซึ่งตัดสินใจเองได้ว่ามันสอดคล้อง หรือตรงปัญหาและสถานการณ์นั้น ๆ
3. เหตุผลบางประการอาจสนับสนุนการตัดสินใจ และเหตุผลบางประการอาจต่อต้านการตัดสินใจ
4. เหตุผลนั้นผู้ตัดสินใจให้น้ำหนักที่แตกต่างกัน การเลือกเหตุผลหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ
5. เหตุผลในการตัดสินใจนั้นมีไขมาจากเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง
6. การตัดสินใจของกลุ่มเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้น ๆ จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในทุกโอกาส
7. กลุ่มของปัจจัยหรือเหตุผลที่มีอิทธิพลต่อการกระทำทางสังคมนั้นย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลง
8. สำหรับกรณีเฉพาะอย่างภายใต้การกระทำทางสังคม จะมีบ่อยครั้งที่ทางเลือกสองหรือสามทาง เพื่อที่จะต้องสนองต่อสถานการณ์นั้น ๆ
9. ผู้กระทำหรือผู้ตัดสินใจอาจเลือกทางใดทางหนึ่ง
10. เหตุผลที่จะตัดสินใจสามารถที่จะมองเห็นได้จากทางเลือกที่ถูกต้องแล้ว.

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจ และพฤติกรรมที่แสดงออกต่อกิจกรรมต่างๆ โดยตรงของแต่ละบุคคล การเร้าให้เกิดกิจกรรมทางสังคมเพื่อให้คนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมโดยต้องมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ค่านิยม จารีตประเพณี ทัศนคติของบุคคล การพัฒนาโดยใช้สิ่งเร้าที่เหมาะสมนำไปสู่การที่สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบของการมีส่วนร่วมและสมัครใจ

2.1.2 ทฤษฎีแรงจูงใจ

“คำว่า แรงจูงใจ มาจากคำกริยาในภาษาละตินว่า Movere ซึ่งมีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า To Move อันมีความหมายว่าเป็นสิ่งที่โน้มน้าวหรือมักจะชักนำให้บุคคลเกิดการกระทำหรือปฏิบัติการ” (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2533 : 102)

แรงจูงใจ (Motive) เป็นคำที่คุ้นเคยกันดีในทางจิตวิทยา (Psychology) แต่ที่ใช้ในทางปรัชญาก็มีบ้างเหมือนกัน เช่น ปรัชญาจิตหรือปรัชญาจิตวิทยา (Phylosophy of Mind or Phy losophy of Psychology) ที่อธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางจิต (Mental Phenomena) เช่น การรับรู้ (Perception) ความจำ (Memory) ประสาทสัมผัส (Sensation) จิตสำนึก (Consciousness) ความเชื่อ (Belief) ความตั้งใจ (Intentions) การให้เหตุผล (Reasoning) การกระทำ (Action) และอื่น ๆ ความหมายของแรงจูงใจในปรัชญาจิต หมายถึง

พลังขับเคลื่อน (Moving Force) ที่ก่อให้เกิดการกระทำที่เกี่ยวข้องไปถึงเจตจำนงเสรี (Free Will) หรือความตั้งใจอิสระในการเลือกกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ (Robert Audi, 2537 : 111)

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวว่า “แรงจูงใจ สิ่งจูงใจมีทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคล หมายถึง ความพยายามที่จะให้ผู้อื่นแสดงออก หรือปฏิบัติต่อสิ่งจูงใจ แต่มูลเหตุจูงใจอันสำคัญของบุคคลคือความต้องการ” ในทางจิตวิทยา “แรงจูงใจ หมายถึง องค์ประกอบที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมายบางที่นักจิตวิทยาใช้คำว่า แรงจูงใจ แทนกันได้กับคำว่าแรงขับ (Drive) ซึ่งหมายถึงพลังขับเคลื่อนที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ (สมพงษ์ เกษมสิน, 2516 : 414)

สุชา จันทน์เอม (2533 : 10) ได้กล่าวว่า การจูงใจโดยทั่ว ๆ ไปหมายถึง

1. สภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อบรรลุจุดหมายปลายทาง
2. พฤติกรรมที่สนองความต้องการของมนุษย์ และเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดหมายปลายทาง
3. พฤติกรรมที่ถูกกระตุ้นโดยแรงขับ ของแต่ละบุคคล มีแนวโน้มไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่ง และร่างกายอาจจะสมประสงค์ในความปรารถนาอันเกิดจากแรงขับนั้น ๆ ได้

แสง จันทรงาม (534 :17) กล่าวว่า ความต้องการอันหลากหลายของมนุษย์พอจะแยกได้ 4 ประการ คือ

1. ความต้องการทางกายหรือทางชีววิทยา (Physical or Biological Needs) เป็นความต้องการปัจจัยต่าง ๆ สำหรับเลี้ยงหรือบำรุงให้ชีวิตดำรงอยู่ในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค
2. ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เป็นความต้องการอยู่ท่ามกลางเพื่อนมนุษย์ มีสังกัด มีศักดิ์ศรี มีความหมาย มีการสร้างเอกภาพและความมั่นคงในสังคม โดยให้มีระบบความเชื่ออันหนึ่งอันเดียวกัน หรือพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อคนจะได้มาร่วมกันและกำหนดแบบฉบับหรือการประพฤติปฏิบัติระหว่างบุคคลอย่างเหมาะสม
3. ความต้องการทางปัญญา (Intellectual Needs) เมื่อมนุษย์ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ มีความสงสัย และพยายามทุกวิถีทางที่จะรู้และนำความรู้นั้นมาประยุกต์ใช้ หากคิดไม่ออกก็จะหันเข้าหาจินตนาการ คิดคาดเดาว่าจะเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ หรืออาจทุ่มเททุนมหาศาล เพื่อความรู้ที่ไม่มีประโยชน์จนกว่าจะพบความจริงขั้นสุดท้ายตามความต้องการของตนเอง
4. ความต้องการทางจิตวิญญาณ (Spiritual Needs) เป็นความต้องการหลายสิ่งหลายอย่างด้วยกันและละเอียดอ่อน เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่ค่อนข้างอ่อนแอ ถึงแม้จะมีสติปัญญา มีความรู้ความสามารถหากนำไปเปรียบกับธรรมชาติแล้วจะรู้สึกได้ว่าไร้ความหมาย เมื่อมีความทุกข์ที่ไม่สามารถจะแก้ไขได้ แม้จะมีหลักวิทยาศาสตร์ที่มีหลักการดีเลิศเพียงใดก็ตาม มนุษย์ทั่วไปจะมองหาที่พึ่งพิเศษบางอย่างที่สามารถทำงานได้เหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เพื่อลอบประโลมจิต

สำหรับนักจิตวิทยาชาวต่างประเทศนั้นได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

Beach, Dale , (2535 : 139) ให้คำนิยาม “แรงจูงใจไว้ว่า แรงจูงใจ หมายถึง ความเต็มใจที่จะใช้พลังให้ประสบความสำเร็จในเป้าหมาย หรือให้ได้รับรางวัลเป็นสิ่งสำคัญของการกระทำของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่ยั่วยุคนให้ไปถึงซึ่งวัตถุประสงค์ที่สัญญาเกี่ยวกับรางวัลที่ได้รับ”

Guilford and Gray (2535 : 141) กล่าวว่า “แรงจูงใจ คือสถานการณ์ภายใน ซึ่งไปกระตุ้นและริเริ่มเรื่องของการกิจกรรมและการเคลื่อนไหวแล้วนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามช่องทางภายใต้การนำของเป้าหมาย”

Koontz and Donnel (2535 : 142) ได้นิยามว่า “แรงจูงใจ คือ ความจำเป็น ความต้องการ แรงกระตุ้น ความปรารถนาหรือแรงผลักดันในแต่ละบุคคล และจะนำไปสู่เป้าหมาย ซึ่งอาจเป็นไปโดยจิตสำนึกหรือจิตใต้สำนึกก็ได้”

Brown, H Douglas (2535 : 144) กล่าวว่า “แรงจูงใจเป็นความคิด ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนอยู่ในประกอบไปด้วยอารมณ์ ความปรารถนา เป็นเหตุให้คนแสดงพฤติกรรมออกมา ซึ่งมีปริมาณมากน้อยไม่เท่ากัน”

1) ประเภทของแรงจูงใจ

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้แบ่งแรงจูงใจออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) หมายถึง แรงจูงใจที่เกิดจากภายในตัวบุคคล ซึ่งมีผลต่อการกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามความต้องการหรือตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ แรงจูงใจภายในมีความสำคัญมากกว่าแรงจูงใจภายนอก เพราะว่าแรงจูงใจภายในเกิดจากความรู้สึกของบุคคล เมื่อบุคคลรู้สึกเช่นใดก็จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองความรู้สึกของตนเสมอ ส่วนแรงจูงใจภายนอกนั้นบุคคลอาจเกิดจากความรู้สึกเฉย ๆ ก็ได้ ตัวอย่างของแรงจูงใจภายในได้แก่

- 1.1 ความอยากเห็น ทำให้บุคคลค้นคว้าเพิ่มเติมหรือเกิดไทยมุงได้
- 1.2 ความสนใจ ทำให้บุคคลได้ถาม หรือจ้องมอง เป็นต้น
- 1.3 ความรัก ทำให้หุนหวกตาบอด
- 1.4 ความอบอุ่น ทำให้สบายใจ
- 1.5 ความเห็นอกเห็นใจ ทำให้เกิดการคล้อยตาม
- 1.6 ความสงสาร ทำให้เกิดการอภัย
- 1.7 ความสำเร็จ ทำให้บุคคลเกิดความภาคภูมิใจ
- 1.8 ความหิว ทำให้บุคคลปรับพฤติกรรมได้
- 1.9 ความต้องการ ทำให้บุคคลเป็นอะไรหรือทำอะไรก็ได้
- 1.10 ความพอใจ ทำให้บุคคลยินดีและทำอะไรก็ได้
- 1.11 ความศรัทธา ทำให้บุคคลเกิดการยอมรับ
- 1.12 ความซาบซึ้ง ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ได้

2. แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) หมายถึง แรงจูงใจที่เกิดจากภายนอกตัวบุคคล ซึ่งมีผลต่อการกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามความต้องการหรือตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ แรงจูงใจภายนอกที่สำคัญ ได้แก่ การแข่งขันการร่วมมือ บุคลิกภาพของครู วิธีการสอน การให้รางวัล การลงโทษ และการใช้สื่อการสอน เป็นต้น

นอกจากการแบ่งประเภทดังกล่าวแล้ว ยังได้แบ่งแรงจูงใจตามพื้นฐานสังคม เป็น 3 ประเภท คือ

1. แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ (Affiliative Motive) แรงจูงใจชนิดนี้เกิดขึ้นเนื่องจากสัญชาตญาณในการรวมกลุ่มของมนุษย์เพื่อช่วยเหลือกันเพื่อความอยู่รอดของสังคม เอื้อเพื่อแสดงไมตรีต่อกัน เป็นแรงจูงใจของบุคคลที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างผูกมิตรไมตรีกลุ่ม

2. แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Power Motive) แรงจูงใจชนิดนี้เกิดขึ้นเนื่องจากสัญชาตญาณ ในการเป็นผู้นำของบุคคล เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ และอำนาจจะบันดาลให้ผลตามที่ต้องการอีกหลายอย่าง อันอาจจะเป็นที่ยอมรับหรือยกย่องของสังคม

3. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) หมายถึง ความปรารถนาที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีได้ผลเป็นเยี่ยม หรือได้ผลดีกว่าบุคคลอื่น ๆ โดยทุ่มเทความพยายามทั้งหมดที่มีอยู่จนประสบความสำเร็จ ได้รับคำชมเชย หรือได้รับรางวัล

ตามที่นักจิตวิทยาได้แบ่งแรงจูงใจออกเป็นประเภทต่างๆ แล้วนั้นสามารถสรุปประเภทแรงจูงใจออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. แรงจูงใจทางร่างกาย คือ ความต้องการทางด้านชีววิทยาของร่างกายต่าง ๆ อันได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ เป็นต้น

2. แรงจูงใจทางด้านสังคม คือความต้องการทางด้านจิตใจนั่นเองเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ เป็นการเสริมแรงจูงใจทางร่างกายให้สมบูรณ์ขึ้น (ทองหล่อ นาคหอ, 2535 : 16)

2) ทฤษฎีแรงจูงใจของมาสโลว์ (Maslow)

มาสโลว์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับแรงจูงใจโดยเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนจะมีความต้องการที่จะแสวงหาสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ความต้องการของบุคคลนั้นมีหลายอย่าง ตั้งแต่ความต้องการขั้นต่ำจนถึงความต้องการขั้นสูง โดยมนุษย์จะต้องมีการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานก่อนจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการขั้นสูงอื่นๆ ต่อไปได้ เพราะความต้องการเป็นตัวกระตุ้นและผลักดันให้คนทำพฤติกรรม และได้ตั้งทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้น และให้ความสนใจโดยเฉพาะความต้องการการรู้จักตน (Self-Actualization Needs) และยังเชื่ออีกว่า มนุษย์ต้องการทำงานให้โลกพัฒนาขึ้นทั้งเพื่อมนุษยชาติและเพื่อตนเอง เช่น ในขั้นที่ 4 ของทฤษฎีมาสโลว์ว่า ความต้องการความนิยมนับถือในตน หรือ ได้รับการยอมรับ การยกย่อง (Esteem Needs) เป็นความต้องการยอมรับและเห็นคุณค่าทั้งจากผู้อื่นและจากตนเอง คนที่มองเห็นคุณค่า

ของตนเองและยอมรับคุณค่าของคนอื่นด้วยจะเป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น โดยเฉพาะเรื่องบุคลิกภาพ คนทุกคนต้องการได้รับการยกย่องและมีความภูมิใจในตนเอง หากไม่ได้รับการตอบสนองจะมีความรู้สึกอ่อนแอ ท้อแท้ ไม่มีกำลังใจ รู้สึกต่ำต้อย หมดหวัง ไม่มีความหมาย ทำอะไรเลวลงเรื่อยๆ เป็นต้น

ลักษณะความต้องการตามหลักของมาสโลว์สามารถอธิบายให้เห็นเป็นข้อๆ โดยละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางสรีระ (Basic Physiological Needs) ความต้องการนี้เป็นความต้องการพื้นฐานที่สำคัญที่สุดทางการดำรงชีวิต เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ การหลับนอนและการขับถ่าย เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง (Safety and Security Needs) ได้แก่ ความรู้สึก ความมั่นคงปลอดภัย ความเป็นปึกแผ่น ความต้องการความคุ้มครองปกป้อง ตลอดจนการหลีกเลี่ยงอันตรายหรือความเจ็บปวดต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ (Love and Belonging Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก อยากให้ตนเป็นที่รัก เป็นที่ยอมรับจากกลุ่มและต้องการมีส่วนร่วมในกลุ่ม รวมทั้งให้กลุ่มยอมรับตนเอง เช่น ครอบครัว กลุ่มสังคม กลุ่มทำงาน เป็นต้น

ขั้นที่ 4 ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องจากผู้อื่น (Self Esteem Needs) ได้แก่ ความต้องการที่จะให้ผู้อื่นยกย่องตน เป็นความปรารถนาของบุคคลที่ทำให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ขึ้นได้เป็นอันมาก เช่น บางคนใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยเกินฐานะตนเอง เพื่อให้บุคคลอื่นได้ยกย่องตน เป็นต้น

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับคติชนวิทยาและสื่อพื้นบ้าน

นักคติชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยล้วนมีพื้นฐานมาจากนักวรรณคดีมาก่อน ซึ่งนักวรรณคดีกับนักคติชนมีความเหมือนกันตรงที่ว่าต่างก็ใช้ข้อมูลวรรณกรรมเหมือนกัน แต่นักวรรณคดีจะสนใจวรรณกรรมลายลักษณ์ โดยเฉพาะวรรณกรรมที่ถ่ายทอดมาจากราชสำนักและสถาบันวัด ส่วนนักคติชนจะสนใจศึกษาวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการบอกเล่า(oral literature) การแสดง ตลอดจนภาษาท่าทางที่สื่อในลีลาการเต้น การเต้นรำ พิธีกรรม ประเพณี ของกลุ่มชนต่างๆ ถึงความหมาย กระบวนการสื่อความหมาย และการใช้วรรณกรรมของกลุ่มนั้นๆ นักคติชนจึงมีความคล้ายคลึงกับนักมานุษยวิทยา (anthropologist) และนักชาติพันธุ์วรรณา (ethnologist) ซึ่งสนใจวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของคนและระบบต่างๆ ในสังคม บทบาทหน้าที่ของคติชนได้รับแนวคิดมาจาก ทฤษฎีหน้าที่นิยม Functionalism) ของนักมานุษยวิทยา ที่สนใจหน้าที่ของระบบต่างๆ ในวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นความเชื่อและศาสนา ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบนันทนาการ โดยมองว่าระบบต่างๆ เป็นกลไกทางวัฒนธรรมซึ่งต่างก็มีหน้าที่ของตนและช่วยให้สังคมอยู่ได้ บทบาทหน้าที่ 4 ประการ

ของคติชน คือ ให้ความเพลิดเพลิน ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม ให้การศึกษา และรักษาปทัสถานของสังคม ซึ่งจาก 4 บทบาทสามารถสรุปได้เป็นบทบาทเดียว คือ บทบาทในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม (maintain the stability)

บุปผา บุญทิพย์ ได้กล่าวสรุป ความหมายและลักษณะเฉพาะของคติชาวบ้าน ว่า

1. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่รับช่วงกันต่อๆ มาจากคนรุ่นก่อนมาสู่คนรุ่นหลังหลายชั่วอายุคน
2. คติชาวบ้านใช้ถ้อยคำจะไม่มีกรจตบันทึกลงในชั้นแรก ถ่ายทอดกันมาด้วยการบอกเล่า หรือมุขปาฐะ
3. คติชาวบ้านประเภทอื่นที่นอกเหนือจากคติชาวบ้านประเภทใช้ถ้อยคำ เช่น ศิลปะอาชีพ อาชีพ ใช้การสังเกต ผูกฝน โดยไม่มีโรงงาน หรือครูอย่างเป็นทางการ
4. ไม่ทราบว่ามีใคร เป็นผู้คิดคติชาวบ้านประเภทนั้นๆ ขึ้นเป็นครั้งแรก
5. เป็นมรดกของคนส่วนใหญ่ของประเทศ หรือของกลุ่มชนนั้นๆ” จากความหมายดังกล่าวจะพบว่า คติชาวบ้านมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับคำว่า “วัฒนธรรมพื้นบ้าน”

ในปัจจุบันมีการศึกษารวบรวมข้อมูลในสาขาคติชาวบ้าน และวัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทต่างๆ ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย มีจำนวนหลายเรื่อง อาทิ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมพื้นบ้านแนวปฏิบัติในภาคใต้ ไว้ว่า เมื่อเราพิจารณาคำว่า วัฒนธรรม ที่ใช้ในภาษาไทย ตามคำแปลว่า คือเรื่องแสดงถึงความเจริญทั้งปวงของมนุษย์ จึงเห็นว่าวัฒนธรรมมีขอบข่ายที่กว้างขวางอย่างไพศาลแต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความหมายแคบกว่าวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง “แบบอย่างการดำเนินชีวิตของกลุ่มชน” โดยไม่พยายามเอาปทัสถานของผู้มองเข้าไปจับว่าแสดงถึงความเจริญด้วยหรือไม่.

คำจำกัดความที่นิยมใช้ในปัจจุบัน คือ คำจำกัดความในแง่ของการแสดงและการสื่อความหมาย ซึ่ง คติชน คือ เหตุการณ์ และกระบวนการสังสรรค์สัมพันธ์ในรูปแบบของการแสดงที่มีการสื่อความหมาย มีการใช้ถ้อยคำที่เป็นสัญลักษณ์ คติชนจะมีความหมายอย่างไรต่อผู้ฟัง ผู้ชม และผู้ร่วมเหตุการณ์ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะที่มีการแสดง และการสื่อความหมายและปัจจุบันมักรวมการศึกษาวิถีพื้นบ้านเข้าผสมผสานด้วย เกิดการศึกษาที่กว้างขวางรวมถึงเครื่องแต่งกาย หัตถกรรมท้องถิ่น โภชนาการ สถาปัตยกรรม เทศกาลฉลองในท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น

การศึกษาวิถีชีวิตพื้นบ้านมี 2 แบบ คือ การศึกษาแนวนอน (horizontal approach)และการศึกษาแนวตั้ง (vertical approach) ในแนวนอนจะเป็นการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายๆคนโดยการสัมภาษณ์หรือการใช้แบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลจากความรู้ ประสบการณ์ และความทรงจำของผู้ให้ข้อมูล ส่วนการศึกษาในแนวตั้งเป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ สืบหาประวัติความเป็นมาของสิ่ง

หรือประเพณีที่ศึกษาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ใช้ทั้งรูปแบบการสัมภาษณ์ แบบสอบถาม รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการรวบรวมไว้ จากพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน หรือ folk museum

การสื่อสารของชาวบ้านในอดีตที่มักเรียกกันในปัจจุบันว่า สื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นเมือง หรือสื่อประเพณี (Folk Media) นั้น นับว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาททางสังคมที่สำคัญยิ่งในหลายๆด้านและที่สำคัญที่สุดก็คือสื่อพื้นบ้านเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างดุลยภาพให้แก่ชุมชนอีกด้วย

วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนนั้นไม่ว่างเปล่า คือหมายความว่าก่อนที่จะมีการนำเอาสื่อสมัยใหม่เข้าไปในสังคมชนบทนั้น ชาวบ้านมีระบบการสื่อสารของตัวเองอยู่แล้ว และในธรรมเนียมประเพณีการสื่อสารในชนบทไทยจะมีการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารตามแหล่งต่างๆ หรือเมื่อถึงงานเทศกาลตรุษสารท ก็จะมีการแสดงการเล่นต่างๆซึ่งการแสดงเหล่านี้ไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิงเท่านั้นแต่ยังให้เนื้อหาที่เป็นความรู้ ข้อมูล ความคิดเห็นและการอบรมสั่งสอนในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าต่างๆอีกด้วย

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2527 : 17) กล่าวว่า สื่อบ้านมิได้หมายถึงการแสดงละครเท่านั้น แต่หมายถึงรูปแบบของการสื่อสารระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่มคน หรือกลุ่มคนกับกลุ่มคนที่ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นเป็นความเคยชิน เป็นประเพณีขึ้นและครอบคลุมถึงประเพณีเรื่องภาษา ท่าทาง การแต่งกาย เครื่องใช้ ที่ประชาชนในสังคมหนึ่งกำหนดความหมายที่แน่นอนเอาไว้ให้เป็นที่เข้าใจตรงกันอีกด้วย

สมควร กวียะ (2529 : 8) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้านคือวัฒนธรรมที่ได้รับการสร้างสรรค์และสั่งสมมาแต่อดีต กลายเป็นเครื่องมือที่รับส่งและเก็บข่าวสารที่เป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ปรากฏให้เห็นในรูปของคำพูด ข้อเขียน บทเพลง ดนตรี และการละเล่น หัตถกรรม สถาปัตยกรรม พิธีการ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรือแม้กระทั่งชีวิต

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า สื่อพื้นบ้านหมายถึง รูปแบบของการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดมาอย่างเป็นระบบ และก่อให้เกิดเป็นการสื่อสารที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในสังคม เช่น ประเพณี การละเล่นและพิธีกรรมต่าง ๆ

กาญจนา แก้วเทพ (2541: 121) กล่าวถึงบทบาทของสื่อพื้นบ้านว่า สื่อพื้นบ้านมีบทบาทดังนี้

1. ให้ความบันเทิง ซึ่งเป็นหน้าที่หลักและหน้าที่พื้นฐานของสื่อพื้นบ้านไม่ว่าจะปรับเปลี่ยนไปเพื่อการอื่นอย่างไรก็ตาม หน้าที่นี้จะคอยติดตามสื่อประเพณีไปอยู่เสมอ ลักษณะความบันเทิงของสื่อพื้นบ้านมีหลายรูปแบบเช่น ผ่อนคลายอารมณ์ การหยอกล้อ การสร้างอารมณ์ขัน ตลอดจน ความบันเทิง ประเทืองอารมณ์ผสมกับบำรุงปัญญาไปพร้อม ๆ กัน

2. การแจ้งข่าวสารหรือการรายงานสภาพสภาวะแวดล้อม เช่น การเล่นหนังตะลุง แม้จะเล่นเรื่องที่เคยเล่นตามแบบฉบับ แต่สื่อประเพณีเหล่านี้จะมีที่ว่างสำหรับสอดแทรกเหตุการณ์ปัจจุบันลง

ไปเช่นเดียวกับเพลงลูกทุ่ง เช่น หนังสือจะสอดแทรกเรื่องสงครามระหว่างอเมริกากับอิรักลงไปในเรื่องจนได้

3.การให้การศึกษา เป็นหน้าที่หลักพื้นฐานอีกประการหนึ่งของสื่อประเพณี มิติของการศึกษานั้นมีอยู่หลากหลาย เช่น

- การศึกษาให้ความรู้ทั่วไปเรื่องศาสนา เป็นโลกทัศน์หลักของชุมชนชาวบ้านนั้น มิติด้านศาสนาเป็นเป็นแกนหลักของชุมชนในการหล่อหลอมสมาชิก ดังนั้นสื่อพื้นบ้านทุกชนิดจะต้องเอาการเอางานในการอบรมสั่งสอนเรื่องศาสนา ด้วยการแนะนำหลักการต่างๆ ให้รู้จักและเข้าใจ

-การอบรมจริยธรรมเป็นการเฉพาะอันเป็นการประยุกต์หลักศาสนามาใช้ในการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคมให้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนา เช่น หลักความกตัญญู หลักอหิงสา การให้อภัยโอสี เป็นต้น

- การชี้แนะปฏิบัติ อันเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากที่สุด เพราะลงไปสู่ภาคปฏิบัติของแต่ละบุคคล เช่น การประพาดของสตรี การประกอบสัมมาชีพ การฝึกตนเอง

4. การแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ไปจนกระทั่งวิพากษ์วิจารณ์สังคมเป็นองค์ประกอบที่มีสีสันของสื่อประเพณี/สื่อพื้นบ้าน ซึ่งสื่อมวลชนมักจะแสดงบทบาทไม่ได้หรือแสดงได้อย่างจำกัด เนื่องจากสื่อมวลชนต้องทำงานอยู่ภายในกรอบหรืออยู่ภายใต้เงื่อนไขกดดันอื่นๆ องค์ประกอบนี้ช่วยอธิบายว่า เหตุใดประชาชนจึงชื่นชอบสื่อพื้นบ้านหลายประเภทเช่น หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองหรือรัฐบาล เป็นแม่เหล็กดึงดูดความสนใจของประชาชน

5. การทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่มีความแตกต่างทางด้าน เพศ เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ตัวอย่างเช่น ร้องแจ้งเป็นการละเล่นที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนพุทธและคนมุสลิม งานประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์ที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านจากหลายๆ หมู่บ้าน เป็นต้น

กาญจนา แก้วเทพ (2539) กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านตามแนวคิดสำนักหน้าที่นิยมว่าเป็นส่วนหนึ่งในสถาบันย่อยสถาบันหนึ่งของสังคม และเปรียบสถาบันต่างๆของสังคมว่าเป็นเหมือนอวัยวะส่วนต่างๆของร่างกายที่ต่างทำหน้าที่ของตนเองเพื่อความเป็นอยู่ของร่างกายโดยรวม กล่าวคือ ส่วนประกอบย่อยทุกส่วนจะต้องทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด เพื่อความมีเสถียรภาพของสังคมโดยรวม

นอกเหนือจากหน้าที่ที่สำคัญคือการรักษาเสถียรภาพของสังคมโดยรวมแล้ว หากสังคมนั้นต้องการสืบทอดชีวิตให้ยืนยาวไป บรรดาสถาบันย่อยของสังคมรวมถึงสื่อพื้นบ้านต้องมีหน้าที่อบรม ซึ่งอาจเรียกการทำหน้าที่นี้ว่าเป็น”การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม” แต่เนื่องจากสังคมประกอบด้วยคนจำนวนมากไม่น้อย ดังนั้นแม้การอบรมบ่มเพาะก็ไม่อาจให้หลักประกันได้ว่าสมาชิกในสังคมจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามเสมอไป ดังนั้น สื่อพื้นบ้านจะต้องทำหน้าที่อีกแบบหนึ่งคือการควบคุมทางสังคม (Social Control) ดัง

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ บรรดาความเชื่อที่เป็นข้อห้ามต่างๆ เช่น ถ้าจิ้งจกตกไม่ควรออกจากบ้าน ถ้าเขาเห่ศพผ่านหน้าบ้านให้รีบเก็บเสื้อผ้า เป็นต้น

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ ยังได้กล่าวว่า นักวิชาการเยอรมันสำนักแฟรงค์เฟิร์ต ได้เปรียบเทียบกล่าวถึงหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านกับสื่อมวลชนว่า สื่อพื้นบ้านมีหน้าที่มากมายกว่า ดังเช่น

1. ทำหน้าที่ปลดปล่อยแรงผลักดันทางเพศ ตัวอย่างเช่น เพลงลำตัด และประเพณีตีงครกตึงสา
2. สร้างความสามัคคีระหว่างกลุ่มคนต่างๆ เช่น ประเพณีการแข่งขันระหว่างหมู่บ้าน
3. ทำการวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่เป็นอยู่ ตัวอย่างเช่น ในประวัติศาสตร์เมื่อมีการเก็บภาษีอย่างรุนแรงดังเช่น ภาษีผักบุ้ง ขณะลิเกที่เข้าไปเล่นให้กษัตริย์ทอดพระเนตรก็ได้สอดใส่คำร้องเรียนลงไปด้วย
4. ช่วยให้คนพัฒนาด้านภูมิปัญญา ตัวอย่างเช่น การเล่นปริศนาคำทาย และการดูภาพชาดกตามฝาผนังโบสถ์
5. ทำหน้าที่ให้การศึกษาและสร้างความสำนึกทางการเมือง ตัวอย่างเช่น เพลงกล่อมเด็กมีเนื้อหาเรื่องการเมืองสอดแทรกอยู่
6. มีลักษณะสัมพันธ์กับชีวิต ตัวอย่างเช่น ตัวตลกในลิเกหรือหนังตะลุงมักเป็นชื่อนคนในท้องถิ่น รวมถึงแสดงทัศนะต่อความเป็นไปในชุมชน
7. มีหน้าที่ให้ความบันเทิงเหมือนสื่อมวลชนโดยทั่วไป

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณี

1) ความหมายของประเพณี

คำว่า “ประเพณี” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีเนื้อความใกล้เคียงกันในลักษณะเดียวกันดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2542 : 663) ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี

พระยาอนุนามราชชน ได้กล่าวถึงความหมายของประเพณีไว้ว่า ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม สิ่งใดเมื่อประพฤติซ้ำๆ กันอยู่บ่อยๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัยสังคม ความประพฤติเหมือนๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่าประเพณีหรือนิสัยสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าประเพณีคือความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน

แนวทางปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่งๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบต่อกัน ซึ่งประเพณีแต่ละอย่างก็มีความสำคัญ มีคุณค่าแตกต่างกัน ประเพณีที่มีความสำคัญ คนในสังคมต้องยึดถือปฏิบัติ เป็นเรื่องของศีลธรรม เรียกว่าจารีตประเพณี ถ้าใครฝ่าฝืน ถือว่าเป็นผู้ประพฤติชั่วร้ายแรง อย่างเช่น การคบชู้ของหญิงที่ยังมีสามีอยู่ เป็นต้น และอีกประการหนึ่ง คือธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีที่คนในสังคมนิยมปฏิบัติกัน แม้ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมารยาททางสังคม เช่น ประเพณีวันนักขัตฤกษ์ เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้สังคมไทยมีแนวทางปฏิบัติคล้ายคลึงกัน ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยก็แตกต่างกันบ้างในแต่ละท้องถิ่น (พระยาอนุมานราชธน, 2505 : คำนำ)

มณี พยอมพงค์ (2529 : 4) กล่าวว่า เรื่องเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน รวมไปถึงความเชื่อต่างๆ พบว่า ความเชื่อเป็นคติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปทุกนาม เป็นของคู่กับความไม่เชื่อ ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ปสาทะ ความเลื่อมใส เห็นดีเห็นงามด้วย ส่วนอศรัทธา คือความไม่เชื่อ อปสาทะ ความไม่เลื่อมใส ก็เกิดขึ้นกับอีกกลุ่มหนึ่ง ตรงกันข้ามกับพวกที่เชื่อเลื่อมใสสิ่งต่างๆ ที่คนเราได้สัมผัสด้วยอินทรีย์ทั้ง 6 คือ ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส ร่างกายสัมผัส ใจกระทบอารมณ์ จะเกิดความรู้สึกขึ้น กลายเป็นสัญเจตนา จุดเบื้องต้นแห่งนามธรรม เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติทุกวัน เป็นการย่ำให้ความเชื่อมั่นฝังแน่นอยู่ในชั้นธรรมาสน์จนยากที่จะถอยถอนได้ ต่อมาความคิดที่จะสร้างสัญลักษณ์ขึ้น ให้เป็นเครื่องทดแทนสิ่งที่ตนเชื่อถือ จึงสร้างสิ่งที่เป็รูปธรรมต่างๆ ขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเชื่อจึงมี 2 ประการ คือ ความเชื่อที่เกิดจากความคิดเป็นนามธรรม และความเชื่อที่สร้างเป็นสัญลักษณ์เป็นรูปธรรม

รัชนิกร เศรษฐ (2532 : 49) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่สืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เป็นนิสัยสังคมซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ต้องเอาอย่างบุคคลอื่นๆ ที่อยู่รอบๆ ตน หากจะกล่าวถึงประเพณีไทยก็หมายถึงนิสัย สังคมของคนไทย ซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาตั้งแต่เดิม และมองเห็นได้ในทุกภาคของสังคมไทย เช่น ประเพณีทำบุญ และประเพณีแต่งงาน เป็นต้น

พวงผกา คุโรวาท (2539 : 91) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแผนและวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณีคือเป็นสิ่งที่คนเราปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

สุพัตรา สุภาพ (2541 : 107) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณีหมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่อดีต ลักษณะสำคัญของ

ประเพณีเป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อกันมานานจนกลายเป็นความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและมีอิทธิพลถึงปัจจุบัน

ตามแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าว ประมวลได้ว่า ประเพณี หมายถึง ความประเพณีที่สืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของในสังคม ลักษณะสำคัญของประเพณีคือเป็นสิ่งที่คนเราปฏิบัติเชื่อกันจนกลายเป็นแบบอย่างที่ดีงามอยู่ถึงในปัจจุบัน

2) ประเภทของประเพณี

ประเพณีสามารถจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้หลายประเภทแล้วแต่เกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก ดังนั้นนักวิชาการได้จำแนกไว้ดังต่อไปนี้

ประภาสรี สีหอำไพวาท (2538 : 16) ได้จำแนกประเภทตามลักษณะการดำเนินชีวิตออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด การบวช การแต่งงาน การทำศพ อันเกี่ยวเนื่องด้วยศาสนพิธี เป็นต้น

2. ประเพณีและพระราชพิธีในเทศกาลต่างๆ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ และพระราชพิธีแรกนาขวัญ ประเพณีลอยกระทง พิธีตรียัมปวาย เป็นต้น

3. ประเพณีเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีวันวิสาขบูชา เป็นต้น

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2533 : 48) ได้รวบรวมการจัดประเภทของประเพณีไว้หลายลักษณะสรุปได้ดังนี้

1. แบ่งตามฐานะของบุคคลผู้ประกอบพิธี แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.1 ประเพณีของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีฉัตรมงคล ตลอดจนรัฐพิธีต่างๆ ที่รัฐบาลจัดถวายพระมหากษัตริย์เนื่องในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

1.2 ประเพณีของราษฎร ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัว ชีวิตครอบครัวและที่เกี่ยวกับส่วนรวมกันเนื่องด้วยเทศกาลต่างๆ เช่น การบวช การทำบุญขึ้นบ้านใหม่และเทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น

2. แบ่งตามลักษณะของบุคคลผู้ประกอบพิธี แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1 ประเพณีส่วนบุคคล หมายถึงประเพณีที่ถือปฏิบัติกันเฉพาะภายในครอบครัว เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการทำศพ และประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

2.2 ประเพณีส่วนชุมชน หมายถึงประเพณีปฏิบัติกันของคนทั่วไปในชุมชน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทอดกฐิน และประเพณีทอดผ้าป่า เป็นต้น

2.3 ประเพณีส่วนของรัฐบาล หมายถึงประเพณีที่ทางราชการจัดขึ้นเกี่ยวกับราชพิธีและรัฐพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น

3. แบ่งตามจุดประสงค์ของประเพณี แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 จารีตประเพณี หมายถึง ประเพณีที่คนในสังคมใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเสมือนข้อบังคับทางจรรยาหรือศีลธรรมของสังคม ถ้าใครละเมิดหรือไม่กระทำตามถือว่าเป็นความผิดหรือเป็นความชั่ว เช่น ตามจารีตประเพณีกำหนดให้พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูก หากพ่อแม่คนใดละเลยก็จะเป็นคนชั่วและมีความผิด เป็นต้น

3.2 ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรงและโดยปริยาย เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีการตาย เป็นต้น

3.3 ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องทั่วไป ไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก ใครจะปฏิบัติก็ได้หรือไม่ปฏิบัติก็ได้ เช่น ประเพณีการแต่งงานตามกาลเทศะ หรือประเพณีการใช้คำพูดให้เหมาะสมในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2536 : 67) ได้แบ่งประเภทของประเพณีเป็น 3 อย่าง สรุปได้ดังนี้

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับศีลธรรม และสวัสดิภาพของสังคมส่วนรวมมีการบังคับให้กระทำ ถ้าไม่ทำก็ถือว่าผิดหรือชั่วต้องมีการลงโทษ เช่นลูกควรกตัญญูตเวทีต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง เป็นต้น

2. ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่ได้มีระเบียบแบบแผนวางไว้ได้ตรง หรือโดยอ้อมและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

2.1 โดยตรง คือ มีระเบียบกฎเกณฑ์พิธีต่างๆ กำหนดไว้ชัดเจน เช่น ไหว้ครู ต้องทำอย่างไร หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ หรือเรื่องการศึกษาต้องมีระเบียบแบบแผนประการใดบ้าง เป็นต้น

2.2. โดยอ้อม เป็นประเพณีที่รู้กันโดยทั่วๆ ไป ไม่ได้วางไว้แน่นอน แต่ที่ปฏิบัติได้ เพราะมีการบอกเล่าสืบทอดกันมา เช่น แห่นางแมว หรือการาจุดบ้องไฟของอีสาน เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือน ขนบธรรมเนียม ไม่มีผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันมาจนเกิดความเคยชิน เช่น การ ต้มน้ำจากขามแทนแก้ว หรือเขียนจดหมายไม่เซ็นชื่อ เป็นต้น

จากแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าประเพณีนั้นสามารถจำแนกได้ หลายประเภท ซึ่งจะขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งและเจตนาของการศึกษาของนักวิชาการแต่ละท่าน เนื่องจากประเพณีเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของแต่ละสังคมแล้วแต่ว่าสังคมให้ความสำคัญกับประเพณีนั้น เพียงไร

3) ความสำคัญของประเพณี

ประเพณีไทยเป็นสิ่งสำคัญและควรสงวนไว้เป็นอย่างดี เนื่องจากประเพณีเกิดจากความเชื่อ และการปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมา ดังนั้นนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของประเพณีไว้ดังต่อไปนี้

1. ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แสดงอดีตมีความเจริญมาช้านานของสังคมคนไทย จึงควรภูมิใจในชาติของตนเอง

2. ประเพณีมีส่วนสนับสนุนให้ชาติเจริญรุ่งเรืองในทศวรรษที่สี่และถูกต้อง ประเพณีใดหากดี อยู่แล้วก็ควรรักษาไว้ โดยมีให้ประเพณีของชาติอื่นมาเมื่อมีอิทธิพลเหนือประเพณีนั้น การที่ชาติไทยมี ประเพณีอันดีงามเป็นของตนเองนี้แสดงว่าชาติใดมีอารยธรรมทัดเทียมกับประเทศอื่น

3. ชาติไทยมีประเพณีเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของตน ดังนั้นการมีประเพณีเป็นของตนเอง จึงเป็นที่นาภาคภูมิใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นประเพณีเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติให้ความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน แสดงความเป็นพวกเดียวกันและส่งเสริมความมั่นคงของชาติ และประเพณีเป็น เครื่องแสดงอดีตและปัจจุบันซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบไทย ด้วยเหตุกล่าวนี้นักสนใจประเพณีไทยจึงเท่ากับการ ให้ความสำคัญแก่ตนเอง

รัชนิกร เศรษฐ (2532 : 151-152) ได้กล่าวถึงความสำคัญประเพณีไว้ว่า

1. ประเพณีเป็นวัฒนธรรมประจำชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่แสดงอดีตที่มีความเจริญมาช้านาน
2. ประเพณีที่ดีเป็นตัวอย่างบอกถึงความเจริญ มีอารยธรรมและมีเกียรติทัดเทียมกับประเทศอื่นๆ
3. ประเพณีไทยเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของไทย โดย มิได้ลอกเลียนแบบหรือหยิบยืมจากชาติอื่น
4. ประเพณีเป็นตัวเชื่อมความรู้สึกของคนในชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแสดงว่า เป็นพวกเดียวกัน ก่อให้เกิดความสนิทสนมกลมกลืน และเสริมความมั่นคงของประเทศชาติ

5. ประเพณีนั้นเป็นเครื่องแสดงถึงอดีตและปัจจุบันของวิถีชีวิตแบบไทยๆ ผู้ที่ละทิ้งไม่สนใจ ประเพณีดั้งเดิมของไทยเท่ากับเป็นการดูถูกตนเอง

จากแนวคิดของนักวิชาการของแต่ละท่าน พอประมวลได้ว่า ประเพณีมีความสำคัญมาก ซึ่งจะเป็นกฎเกณฑ์หรือแบบแผนเพื่อกำหนดลักษณะของคนในสังคมนั้นๆ ได้ เช่น ประเพณีแสดงออกถึง ความเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ตลอดถึงเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งเป็นแบบแผนของสังคมโดย ส่วนรวมได้

4) คุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณี

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณี ไว้ดังนี้

วิจิตรา ขอนยาง (2532 : 41-45) ได้ศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน กล่าวถึง คุณค่าอันเกิดจากปฏิบัติ สรุปได้ดังนี้

4.1) ด้านศาสนา ประเพณีมีคุณค่าต่อศาสนา สรุปได้ดังนี้

1) ประเพณีบางประการทำให้ผู้ปฏิบัติได้แสดงกตเวทิต์คุณต่อผู้มีพระคุณ ทั้งที่เสียชีวิตไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ปัจจุบัน เช่น ประเพณีการทำบุญแก่ผู้ตาย ประเพณีรดน้ำดำหัว เป็นต้น

2) ประเพณีบางประการทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบใจมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เป็น ผลให้เกิดการปฏิบัติที่ดีตามมาด้วย

3) ประเพณีบางประการทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติทำดี สนับสนุนคำสอนทาง พุทธศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

4) ประเพณีบางประการทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเอื้อเฟื้อมีเมตตาต่อมนุษย์ เช่น ประเพณีแจก ทาน เป็นต้น

4.2) ด้านวัฒนธรรม

1) ประเพณีมีส่วนควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เป็นผู้ที่ประพฤติในทำนอง คลองธรรม มีความสงบเกิดขึ้นในสังคม เช่น ประเพณีตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา

2) ประเพณีเป็นเอกลักษณ์ของประเทศ เพราะประเพณีเป็นเรื่องของบุคคลและชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน เช่น สงกรานต์ จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

3) ประเพณีบางประการเป็นเครื่องยกย่องเกื้อหนุนทางสังคมไว้อย่างมีความหมาย เรื่องราวของคนในสังคมบางอย่างอธิบายให้เข้าใจได้ยากและจะต้องใช้เวลา แต่ประเพณีสามารถสรุป ความหมายออกมาได้ โดยบรรจุไว้ในพิธีกรรมแต่ละขั้นตอน เช่น การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

4.3) ด้านเศรษฐกิจและการปกครอง

คุณค่าทางด้านนี้ไม่แสดงออกตรงๆ แต่จะแฝงไว้อยู่ในการปฏิบัติดังนี้

1) เป็นเครื่องหมายแสดงความผูกพันทางเศรษฐกิจ การปฏิบัติประเพณีจะมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเสมอ ให้มองที่การแลกเปลี่ยนทางวัตถุที่จะนำมาประกอบพิธีกรรมนั้นๆ เช่น ค่าสินสอด ของฝาก ค่ายกครู เป็นต้น

2) ประเพณีเป็นจุดรวมแห่งความสามัคคี เพราะเกิดจากการร่วมมือของชนในสังคม

อิสมาแอ สาและ (2541 : 69) ได้ศึกษาประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาเฉพาะคุณค่าอันเกิดจากประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี พอสรุปได้ดังนี้

1) คุณค่าทางด้านสังคมวัฒนธรรม สรุปดังนี้

- 1.1) ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างครอบครัว เครือญาติ และหมู่มิตรสหาย
- 1.2) อนุรักษ์วัฒนธรรมด้านศิลปะและการบริโภคขนานาชนิดในท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป
- 1.3) ส่งเสริมทางด้านจริยธรรม คุณธรรมและขนบประเพณีทั้งหลาย ทั้งทางด้านศาสนา และความเชื่อต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันให้คงอยู่ตลอดไป
- 1.4) ป้องกันความไม่สงบเรียบร้อยที่อาจจะเกิดขึ้นภายในสังคม ส่งผลให้ทุกคนมีวินัย เคารพในกฎเกณฑ์กติกาของสังคมที่กำหนดไว้
- 1.5) ส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาซึ่งกันและกันในหมู่คณะ

2. คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ ประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เปรียบเสมือนจุดนัดพบมีทั้งผู้คนในชุมชนเดียวกัน ต่างชุมชนเป็นจำนวนมากมารวมกลุ่มเพื่อร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแต่งงาน เจ้าภาพมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินลงทุน จัดซื้อแลกเปลี่ยนเครื่องบริโภคเครื่องใช้สอยต่างๆ เพื่อต้อนรับและบริการแก่ผู้มาร่วมงาน และผู้มาร่วมงานจะมีการตอบแทนสนับสนุนแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันได้ส่วยเงินทองหรือสิ่งของ จึงก่อให้เกิดกระบวนการทางด้านเศรษฐกิจในลักษณะการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนทางด้านเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในวิถีชีวิตของชุมชน

อารีรัตน์ แซ่คง (2539 : 98) ได้ศึกษาประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาเฉพาะคุณค่าอันเกิดจากประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา สรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าด้านความสัมพันธ์ทางสังคม มีการขอบคุณ การรำลึกบรรพบุรุษ เทพเจ้าและสถานที่ ตอบแทนน้ำใจผู้ร่วมงานและเพื่อนบ้านได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2. คุณค่าสภาพร่างกายและจิตใจ การได้ทำความสะอาด อาคารที่อยู่อาศัยสร้างบรรยากาศให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

3. คุณค่าทางด้านสามัคคีธรรม เกิดความสามัคคีจากกิจกรรมต่างๆ การช่วยกันทำความสะอาด การสร้างความรู้สึกร่วมจากการประกอบประเพณี การไม่พูดคำหยาบ อดทนอดกลั้นยั่วโยให้โกรธเป็นกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี

4. คุณค่าด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวการประกอบประเพณีจำเป็นต้องซื้อวัสดุอุปกรณ์ซึ่งของที่จำเป็นสำหรับประกอบพิธีกรรม ช่วงเทศกาลตรุษจีนมีชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวจับจ่ายสินค้าเป็นการนำเงินเข้าสู่ท้องถิ่น

จากทฤษฎีของนักวิชาการ พอประมวลได้ว่า ประเพณีต่างๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมามีค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีเหล่านั้น ที่ปรากฏให้เห็นแต่ละประเพณี คือ คุณค่าทางด้านสังคมและวัฒนธรรม คุณค่าต่อประเพณี คุณค่าต่อความเชื่อ คุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน คุณค่าทางจริยธรรม และคุณค่าด้านพระศาสนา เป็นต้น

5) การอนุรักษ์และการสืบสาน ประเพณีวัฒนธรรม

เหตุผลและความจำเป็นในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี เนื่องมาจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทุกยุค ทุกสมัย หากไม่ช่วยกันอนุรักษ์จะทำให้วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เกิดการสูญหาย ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ

1) ปัจจัยภายในสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายในสังคมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสมาชิกหรือสิ่งแวดล้อมภายในสังคมนั้นเอง เช่น การที่สังคมมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย เกิดการบุกรุกที่ดินและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น เป็นต้น

2) ปัจจัยภายนอกสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุภายนอกสังคมเนื่องจากปัจจุบันมีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ มากขึ้น ดังเช่น สังคมไทยได้รับวัฒนธรรมแบบตะวันตกทั้งในด้านการแต่งกาย ดนตรี สถาปัตยกรรมและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เป็นต้น

5.1 แนวทางในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทย

1) ปลุกจิตสำนึกให้เยาวชนและประชาชน ทุกคนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมที่ถือเป็นหัวใจ ของทุกคนที่ช่วยกันอนุรักษ์ โดยการศึกษาวัฒนธรรมให้เข้าใจ จะได้ช่วยกันร่วมมือรักษา

2) ร่วมกันเผยแพร่วัฒนธรรมและประเพณี โดยการศึกษาเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรม

ประเพณีของชาติตนเอง ตัวอย่างคือการเรียนรู้ด้านดนตรี การเล่นดนตรี การศึกษาเพลง ฟังเพลง และ ร้องเพลงประจำชาติ ประจำท้องถิ่น

3) เริ่มต้นจากครอบครัว โดยร่วมมือกันในครอบครัว ชุมชน จัดตั้งชมรมสมาคมสถาบันเพื่อจัด กิจกรรมอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นและชาติ

4)องค์กรด้านสื่อต่างๆ ในสังคมต้องเห็นความสำคัญที่จะศึกษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นประจำ สม่ำเสมอ

5) ทุกคนต้องร่วมมือกันหวงแหนรักษาวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่ มิให้แปรเปลี่ยน เช่น ประเพณี สงกรานต์ ต้องร่วมมือกันทำกิจกรรมอันดีงาม คือสงกราน้ำพระ รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ไม่ควรสาดน้ำใส่กันแบบไม่ สุภาพเรียบร้อยและรุนแรง

6) การร่วมมือรักษา และการถ่ายทอดภูมิปัญญา ให้ไปสู่สังคมและอนุชนรุ่นหลัง

7) ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไปสู่นานาประเทศ (ออนไลน์ : 10 ธ.ค. 2558)

5.2 ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนกับการพัฒนา

การพัฒนาประเทศ นับตั้งแต่ได้มีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) จนถึงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2504 - 2544) มาใช้ ได้ยึดแนวทางการพัฒนาตามอย่างประเทศ ตะวันตก ตามกรอบทฤษฎีภาวะความทันสมัย (Modernization) ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ โดยการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization) การทำให้เป็นเมือง (Urbanization) มีกระบวนการที่ มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางวัตถุ การแสวงหาความมั่งคั่ง การแสวงหากำไรสูงสุดจากการผลิตและการแสวงหา ความพอใจสูงสุดจากการบริโภค ซึ่งตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีที่ประเทศไทยได้นำหลักการพัฒนาดังกล่าวมาใช้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีผลกระทบต่อประเทศไทยเป็นอย่างมากเพราะ เป็นการพัฒนาแบบไม่สมดุล เนื่องจากเป็นการพัฒนาที่เน้นภาคอุตสาหกรรม เป็นหลัก ในขณะที่ประเทศไทยยังคงมีพื้นฐานการผลิตจากภาค เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ต้องพึ่งพิงและมีการนำเข้าจากต่างประเทศแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ เทคโนโลยี เครื่องจักร เงินทุนและวัตถุดิบอีกทั้งยัง ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อม ตามมา และเดิมการพัฒนา มักจะเป็นการพัฒนาจาก บนสู่ล่าง เป็นการพัฒนาที่รัฐเข้าไปครอบงำ ความคิด ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน

ดังนั้นจึงได้หันมาทบทวนแนวทางการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีทิศทางการพัฒนาให้ เหมาะสมกับสังคมไทย เช่นการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การ พัฒนาแบบองค์รวม การพัฒนาตามแนวคิดการพึ่งตนเอง การพัฒนาตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ฯลฯ มาเป็น แนวทางในการพัฒนามากขึ้น และส่งผลให้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาและแก้ปัญหา ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) และต่อเนื่องมาถึงฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ซึ่งการพัฒนาตาม แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนา โดยแนวคิดนี้ได้ถือกำเนิดมาจากปัจจัยทั้งภายในและ

ภายนอกประเทศ ผู้ที่ทำให้แนวคิดนี้เผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง คือองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการที่ให้ความสนใจต่อการศึกษาวัฒนธรรมของชาวชนบท โดยแนวคิดนี้ ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชนหมู่บ้าน โดย การศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของชุมชน การค้นหาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดึกดำบรรพ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของตนเอง การมีอิสระไม่ถูกครอบงำจากอำนาจรัฐในการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งถ้าหากมีการรื้อฟื้นและค้นหาฟื้นฟูสิ่งที่ดึกดำบรรพ์และมีคุณค่าดั้งเดิมเหล่านี้ได้ จะทำให้วัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งและมีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาและต่อต้านภัยคุกคามจากภายนอกได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วิธีการพัฒนาประเทศตามแนวคิดนี้มีหลายประการคือ ประการแรก การทำให้ประชาชนชาวบ้านเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมของตน เน้นความมีน้ำใจมากกว่าเงิน เน้นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมแทนความสัมพันธ์ทางอำนาจ ให้ความสำคัญกับ ครอบครัว ชุมชน ประวัติศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรม ของชุมชน จะทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งกระบวนการปลูกจิตสำนึกความเป็นชุมชนนี้ ประชาชนจะต้องทำกันเอง ไม่ใช่ให้คนอื่นมานำ ผู้อื่นเป็นเพียงผู้สนับสนุน ประการที่สอง ควรให้ความสำคัญแก่ศิลปะและการแสดง เช่น กลอนลำ การรำ รำ ฟ้อน หนังตะลุง ฯลฯ สามารถปลูกจิตสำนึกได้มาก ควรใช้เผยแพร่ความสำคัญของชุมชนท้องถิ่นและของประเทศชาติ เพราะในศิลปะและการแสดงมีระบบคุณค่าและอุดมการณ์อยู่ ประการที่สาม ให้ความสำคัญกับศาสนาเพราะศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชาวบ้านอยู่แล้ว การปฏิบัติทางศาสนาร่วมกันจะช่วยส่งเสริมสำนึกในความเป็นชุมชน และประการสุดท้าย ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษแก่เยาวชน เพราะว่าพวกเขาจะเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมชุมชนต่อไป ครอบครัว โรงเรียน ผู้เฒ่าผู้อาวุโส จะต้องใส่ใจเพิ่มเติมที่ในการถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมชุมชนให้แก่เด็กและเยาวชน ตัวอย่างของการนำเอาแนวคิดนี้ไปสู่การปฏิบัติมีทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่มชาวบ้าน เช่นการทำเกษตรแบบผสมผสานของพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย การทำวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์บ้านศิรีวัง จ.นครศรีธรรมราช เป็นต้น

นักคิดคนสำคัญท่านหนึ่งของแนวคิดนี้คือ ศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา โดยเฉพาะข้อค้นพบของท่าน จากงานวิจัย พบว่าสถาบันชุมชนยังคงดำรงอยู่ ยังคงเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยในปัจจุบันและมีโครงสร้างและกลไกภายในเป็นระบบหนึ่งของตัวเอง โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นด้านที่ถูกคุกคามจากระบบทุนมากที่สุด แต่ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบคุณค่าดั้งเดิมหลายอย่างก็ยังคงดำรงอยู่ ดังนั้นแนวคิดนี้จึงเชื่อว่าจะถึงแม้กระแสทุนนิยมจะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมชุมชนตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีก็ตาม แต่ทุนนิยมก็ไม่สามารถทำลายวัฒนธรรมชุมชนของชาวบ้านได้ทั้งหมด ยังมีสิ่งที่มีคุณค่าและดึกดำบรรพ์ที่เป็นรากเหง้าของชาวบ้านอยู่ ซึ่งจะต้องฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเหล่านั้นกลับมา โดยการปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงคุณค่าดั้งเดิมในเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชน การฟื้นฟูวิถีการผลิตแบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง การฟื้นฟูความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุล รวมทั้งการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของท้องถิ่นให้คงอยู่ ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาระดับชุมชน และระดับประเทศชาติต่อไป (ออนไลน์ : 10 ส.ค. 2558)

2.3. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับจังหวัดนครศรีธรรมราช และ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

2.3.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับจังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราช (มักเรียกสั้น ๆ ว่า นคร) มีอักษรย่อจังหวัดว่า นศ. เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ของภาคใต้ (รองจากสุราษฎร์ธานี) ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 780 กิโลเมตร จังหวัดที่อยู่ติดกัน (จากทิศใต้ วนตามเข็มนาฬิกา) ได้แก่ สงขลา พัทลุง ตรัง กระบี่ และสุราษฎร์ธานี มีดอกไม้ประจำจังหวัด คือ ดอกราชพฤกษ์ (*Cassia fistula*) ต้นไม้ประจำจังหวัด คือ ต้นชะเอม (*Millettia atropurpurea*) มีคำขวัญประจำเมืองว่า เราชาวนครอยู่เมืองพระ มั่นในสัจจะศีลธรรม กอปรกรรมดี มีมานะพากเพียร ไม่เบียดเบียนทำอันตรายผู้ใด มีคำขวัญประจำจังหวัดว่า นครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ พระธาตุทองคำ ชื่นฉ่ำธรรมชาติ แร่ธาตุอุดม เครื่องถมสามกษัตริย์ มากวัดมากศิลป์ ครบสิ้นกุ้งปู ในอดีตมีชื่อเรียกดินแดนแถบนี้หลายชื่อ ที่ตะวันตกนิยมเรียกกันมาจนกระทั่งต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ "ลิกอร์" สันนิษฐานว่าชาวโปรตุเกสที่เข้ามาติดต่อค้าขายในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเป็นผู้เรียกก่อน โดยเพี้ยนมาจากคำว่า "นคร" ส่วนชื่อ "นครศรีธรรมราช" มาจากพระนามของกษัตริย์ผู้ครองนครในอดีต ทรงมีพระนามว่า "พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช" (ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช) มีความหมายว่า "นครอันเป็นสง่าแห่งพระราชาผู้ทรงธรรม" หรือ "เมืองแห่งพุทธธรรมของพระราชาผู้ยิ่งใหญ่"

นครศรีธรรมราชมีประวัติอันยาวนานมาก่อนกรุงสุโขทัย ซึ่งถือว่าเป็นราชธานีแรกของไทย มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์มาก่อนศิลปวัฒนธรรมเช่น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ช่างฝีมือพื้นบ้าน การละเล่น และขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจึงมีมาก ซึ่งชาวเมืองยังยึดถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน นครศรีธรรมราชจึงมีอารยธรรมและศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติบ้านเมืองมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

จากหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในขณะนี้ ยืนยันได้ว่า นครศรีธรรมราชมีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย เคยเป็นเมืองหนึ่งในอาณาจักรศรีวิชัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ทั้งด้านพุทธจักรและด้านศาสนจักรในช่วง พ.ศ. 1700-1800 (ดิเรก พรตตะเสน, 2521 : 111) เป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และศาสนามากที่สุด เมืองหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมาไม่น้อยกว่า 1,800 ปีมาแล้ว กล่าวได้ว่าไม่มียุคใดของนครศรีธรรมราช ที่ทิ้งร่องรอยให้เห็นว่าเมืองนี้มีความรุ่งโรจน์สูงสุดทั้งทางอาณาจักรและศาสนจักร จนถึงขนาดเป็นเมืองแม่ในทุกด้านของคาบสมุทรไทยและคาบสมุทรมลายู เทียบเท่ากับในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 (ปรีชา นุ่นสุข, 2540 : 319)

นครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากที่สุดของจังหวัดทางภาคใต้ และเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากเป็นอันดับ 7 ของประเทศไทย รองลงมาจากกรุงเทพมหานคร นครราชสีมา อุบลราชธานี เชียงราย ขอนแก่น และอุดรธานี (วิเชียร ณ นคร และคณะ, 2521 : 40) ประชากรมีทั้งหมด 1,539,256 คน (ที่ทำการปกครองจังหวัดนครศรีธรรมราช, พ.ย : 2547) มีผู้นับถือพระพุทธศาสนา 1,445,174

คน มีวัดและศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 14,156 แห่ง (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด นครศรีธรรมราช, ต.ค. : 2547)

ปัจจุบันจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 23 อำเภอ 165 ตำบล 1,428 หมู่บ้าน ส่วนการปกครองส่วนท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 เทศบาลนคร 2 เทศบาลเมือง 27 เทศบาลตำบล และ 154 องค์การบริหารส่วนตำบล

สัญลักษณ์ประจำจังหวัด

ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นรูปพระบรมธาตุเจดีย์ มีรัศมี ล้อมรอบด้วย 12 นักขัตร์โดยในสมัยเจ้าจันทรภาณุทรงมีพระปรีชาสามารถขยาย อาณาเขตได้ครอบคลุมเมืองบริวารทั้งหลาย เมืองบริวารทั้งหมดต้องส่งเครื่องราชบรรณาการแก่เจ้าผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช บรรดาเมืองบริวารทั้ง 12 เมืองได้แก่

๑. เมืองสายบุรี ใช้ตราหนู (หนู) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นอำเภอในจังหวัดปัตตานี
๒. เมืองปัตตานี ใช้ตราวัว (ฉลุ) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคือจังหวัดปัตตานี
๓. เมืองกลันตัน ใช้ตราเสือ (ขาล) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นรัฐหนึ่งของ ประเทศมาเลเซีย
๔. เมืองปะหัง ใช้ตรากระท่าย (เกาะ) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นรัฐหนึ่งในประเทศ มาเลเซีย
๕. เมืองไทรบุรี ใช้ตรางูใหญ่ (มะโรง) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นรัฐหนึ่งใน ประเทศมาเลเซีย ชื่อว่า "เกดะห์"
๖. เมืองพัทลุง ใช้ตรางูเล็ก (มะเส็ง) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคือจังหวัดพัทลุง
๗. เมืองตรัง ใช้ตราม้า (มะเมีย) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคือจังหวัดตรัง
๘. เมืองชุมพร ใช้ตราแพะ (มะแม) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคือจังหวัดชุมพร
๙. เมืองบันทายสมอ สันนิษฐานว่าเป็นเมืองไชยา ใช้ตราลิง (วอก) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
๑๐. เมืองสะอูเลา สันนิษฐานว่าเป็นเมืองท่าทองอุแทหรือกาญจนดิษฐ์ ใช้ตราไก่ (ระกา) เป็น ตราประจำเมือง ปัจจุบันคืออำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑๑. เมืองตะกั่วป่า ใช้ตราสุนัข (จอ) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันคืออำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

๑๒. เมืองกระบี่ ใช้ตราหมู (ขุน) เป็นตราประจำเมือง ปัจจุบันมีฐานะเป็นอำเภอในจังหวัดระนอง

สัญลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่รู้จักกันแพร่หลายก็คือ องค์พระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งถือเป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นมิ่งขวัญชาวเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เนื่องจากเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนทั้งหลายถือกันว่าผู้ใดได้มาทำการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์แห่งนี้ ย่อมเกิดความเป็นสิริมงคลทั้งแก่ตนเองและครอบครัวหาที่สุุดมิได้ นอกจากนี้แล้วบรรดาพุทธศาสนิกชนชาวใต้ก็ถือว่าเป็นมงคลอันสูงสุด

อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ขอให้ได้มาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช จึงเกิดเป็นประเพณีงานบุญต่างๆ อันเป็นสัญลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของชาวภาคใต้ตามมา เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีสวดด้าน ประเพณีสารทเดือนสิบ เป็นต้น

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเมืองที่พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดมาตั้งแต่อดีต แม้แต่ในสมัยสุโขทัย ครั้นเมื่อพ่อขุนรามคำแหงขึ้นครองราชย์ เมื่อปี พ.ศ. 1820 ก็ได้อาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากนครศรีธรรมราช ไปให้การศึกษาเล่าเรียนอบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในกรุงสุโขทัย (กรมการศาสนา, 2527 : 4) ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอน และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างผาสุก นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองมาช้านาน โดยเฉพาะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ของนครศรีธรรมราช พระพุทธรูปศิลปะสกุลช่างนครศรีธรรมราช มีพระพุทธรูปสี่ล้นตลอดจนศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอีกมากมาย ต่างผูกพันแน่นแฟ้นกับคติคำสอนในทางพระพุทธศาสนา (ระรวย อรรถวิภาคไพศาลย์, 2534 : 215) จนได้รับขนานนามว่า **“นครเมืองพระ”** ดังนั้น จึงทำให้วิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นรับเอาอิทธิพลแห่งพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นวิถีชีวิตในทุกๆ ด้าน (บัญชา พงษ์พานิช และคณะ, 2537 : 40) แต่จังหวัดนครศรีธรรมราชมีความหลากหลายทางด้านศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ โดยเฉพาะประชากรนับถือการนับถือศาสนาใหญ่ๆ ทั้ง 3 ศาสนา จากข้อมูลของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช (ออนไลน์, ตุลาคม : 2558) มีดังนี้ คือ

1. ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่แพร่หลายที่สุด ชาวนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่นับถือศาสนามีประชากรนับถือศาสนาพุทธรวม 1,388,655 คน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 92.08 % มีโบราณสถานและโบราณวัตถุทางพุทธ-ศาสนาที่แสดงถึงความรุ่งเรืองมาช้านาน ปี 2549 และมีวัดทางพุทธศาสนา 604 แห่ง มีพระภิกษุ 5,200 รูปสามเณร 691 รูป ชาวนครศรีธรรมราชยึดมั่นในประเพณีทางศาสนา และมีความผูกพันกับพระบรมธาตุเจดีย์ จนกระทั่งจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ชื่อว่า **“เมืองพระ”** เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา จะมีประชาชนจากสารทิศ หลั่งไหลกันมาสักการะ องค์พระบรมธาตุเจดีย์อย่างล้นหลาม

2. ศาสนาอิสลาม ผู้นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวน 106,019 คน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 7.03 % ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษมาจากเมืองกลันตัน ปัตตานี และไทรบุรี อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีมัสยิด 115 แห่ง ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมือง นอกจากนั้นกระจัดกระจายอยู่ในเขตอำเภอท่าศาลา อำเภอหัวไทร อำเภอสิชล อำเภอปากพนัง อำเภอร่อนพิบูลย์

3. ศาสนาคริสต์ ประชากรนับถือศาสนาคริสต์จำนวน 13,422 คน คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 0.89 % ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอทุ่งสง อำเภอทุ่งใหญ่ อำเภอร่อนพิบูลย์ มีทั้งนิกายโปรเตสแตนต์และโรมันคาทอลิก มีโบสถ์คริสต์ 24 แห่ง

2.3.2 ประวัติความเป็นมาของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร ซึ่งในประเทศไทย มีเพียง 6 วัด เป็นวัดที่มีความเก่าแก่มาก ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองโบราณ ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความสำคัญมาแต่โบราณกาล ประวัติความเป็นมาของวัดสันนิษฐานว่าวัดนี้เป็นวัดที่กษัตริย์ศรีธรรมราชโศกราชแห่งอาณาจักรนครศรีธรรมราชทรงสร้างในระยะใกล้เคียงกับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ต่อจากนั้นจึงมีการสร้างเพิ่มเติมและบูรณะโบราณวัตถุสถานภายในวัดนี้ต่อกันมาตามลำดับ ไม่มีผู้ใดสามารถบ่งชี้ถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างพระบรมธาตุได้แน่นอนชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากเหตุที่มีหลักฐานเกี่ยวข้องกับการสร้างพระบรมธาตุมากมาย หลักฐานต่างๆ เหล่านี้มีรายละเอียดการสร้างแตกต่างกันออกไป ทำให้ไม่สามารถยุติประเด็นเกี่ยวกับการสร้างพระบรมธาตุและการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชลงไปได้ (นงคราญ ศรีชาย, 2546 : 191)

แต่จากข้อมูลในหนังสือวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร 2525 กล่าวไว้ว่า พระบรมธาตุเจดีย์ สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 854 โดยคณะธรรมทูตจากลังกา ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาฝังไว้บริเวณหาดทรายแก้ว แล้วก่อเจดีย์เล็กครอบไว้ ต่อมาพระเจ้าศรีธรรมราชโศกราชทรงสร้างเจดีย์องค์ใหญ่แบบสาญจิคร่อมไว้ เมื่อ พ.ศ. 1098 และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-14 ได้มีการเปลี่ยนรูปทรงเจดีย์มาเป็นศิลปะแบบศรีวิชัย ต่อมาในช่วงรัชสมัยที่พระเจ้าจันทรภาณุปกครองนครศรีธรรมราช ได้มีการรื้ออิทธิพลของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามา มาก ประกอบกับพระบรมธาตุเจดีย์ทรุดโทรมจึงโปรดให้สร้างเจดีย์ใหม่ตามแบบลังกาคร่อมไว้เป็นรูปทรงระฆังคว่ำหรือโอคว่ำเมื่อประมาณ

พ.ศ. 1700 (ปรีชา นุ่นสุข, 2525 : ปกใน) และบางท่านมีความเห็นว่าวัดนี้จะต้องเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาพุทธศาสนาบนคาบสมุทรมาลายูโดยเฉพาะในสมัยศรีวิชัย ซึ่งนักประวัติศาสตร์หลายท่านมีความเห็นว่าอาณาจักรนครศรีธรรมราชก็เคยเป็นศูนย์กลางแห่งอาณาจักรศรีวิชัยด้วย (วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2521 : 581)

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เดิมเรียกว่า “วัดพระบรมธาตุ” ต่อมาได้มีประกาศแผนกสังฆการีกระทรวงธรรมการ เรื่องการจัดระเบียบพระอารามหลวง ลงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2458 ให้เปลี่ยนมาเรียกว่า “วัดพระมหาธาตุ” วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ปัจจุบันมีเนื้อที่ 40 ไร่ 2 งาน 18.2 ตารางวา ซึ่งแต่เดิมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารไม่มีพระภิกษุอยู่ประจำ เพราะครั้งแรกจัดเป็นเขตพุทธาวาส ส่วนวัดที่พระสงฆ์อยู่อาศัยรอบๆ วัดพระมหาธาตุฯ ทั้งสี่ทิศ การบำรุงรักษาโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัดเจ้าผู้ครองนครร่วมกับพระเถระผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน ช่วยกันบูรณะปฏิสังขรณ์เป็นครั้งคราว และเจ้าผู้ครองนครในสมัยนั้นๆ จะได้ตั้งตำแหน่งสมณศักดิ์ให้พระสงฆ์รับภาระขึ้นโดยเฉพาะคือ ตำแหน่งพระครูเหมเจตยานุรักษ์ เป็นหัวหน้า และมีผู้ช่วยอีก 4 รูป คือ พระครูกาแก้ว มีหน้าที่รักษาพระบรมธาตุทางทิศบูรพา พระครูการาม มีหน้าที่รักษาพระบรมธาตุทางทิศทักษิณ พระครูกาชาด มีหน้าที่รักษาพระบรมธาตุทางทิศประจิม พระครูกาเดิมมีหน้าที่รักษาพระบรมธาตุทางทิศอุดร แต่ตำแหน่งพระครูทั้ง 4 นี้ก็ไม่ได้จำพรรษาในบริเวณองค์พระบรมธาตุยังคงจำพรรษาอยู่ในวัดเดิมของตนแต่มีหน้าที่ดูแลรักษาพระบรมธาตุร่วมกัน

เมื่อ พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ทรงพิจารณาเห็นว่าสมควรมีพระสงฆ์มาดูแลวัดพระมหาธาตุเป็นประจำ จึงรับสั่งให้สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพรกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ให้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดเพชรจริก ซึ่งมีพระครูวินัยธร (นุ่น) เป็น

หัวหน้าให้มาอยู่ดูแลรักษา วัด จึงมีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาตลอดมาจนถึงปัจจุบัน และได้รับพระราชทานนามว่า “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” เมื่อ พ.ศ. 2458 (พระธรรมรัตโนภาส, 2542 : 3)

2.3.3 โบราณสถานภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ความสำคัญของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จุดเด่นอยู่ที่พระเจดีย์องค์ใหญ่ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน ทุกวันจะมีพุทธศาสนิกชนจากที่ต่างๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เดินทางมาสักการะบูชาเป็นประจำ บางพวกได้จัดผ้าแพะแพ้งามมาเพื่อพาขึ้นไปห่มห่อพระบรมธาตุเจดีย์เป็นพุทธบูชาบ้าง บางพวกนำเครื่องประดับตกแต่งมี ปิ่นปักผม สร้อย แหวน ต้มหู เข็มขัด เงิน นาค และทองคำถวายเป็นพุทธบูชาบ้าง บางพวกนำต้นไม้เงินต้นไม้ทองคำถวายเป็นพุทธบูชาบ้าง ดังนั้น วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจึงมีโบราณวัตถุมากมายหลายพันชิ้น และเป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองนครศรีธรรมราชมาโดยตลอด

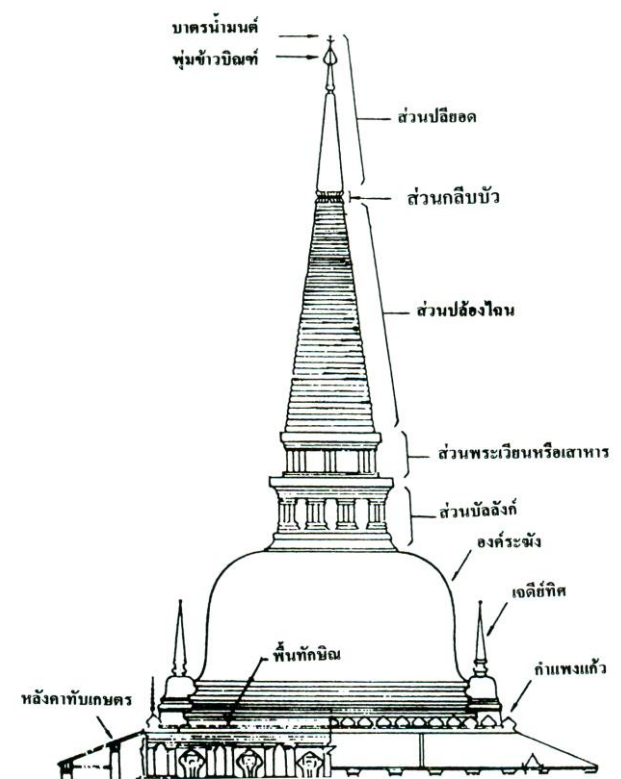
พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พุทธศาสนิกชนทั้งใกล้และไกลจะหลั่งไหลมานับการพระบรมธาตุเจดีย์อยู่มิได้ขาดสายมีโบราณสถานโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก อยู่ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งล้วนแล้วแต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมทั้งสิ้น เช่น พระวิหารหลวง วิหารพระม้า วิหารเขียน วิหารโพธิ์ลังกา วิหารสามจอม วิหารพระแอดวิหารทับเกษตร วิหารคดหรือพระระเปียง วิหารธรรมศาลา วิหารโพธิ์พระเดิมเจดีย์รอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พระพุทธบาทจำลอง พระศรีมหาโพธิ์ พระพวย พระบรมราชาพระบุญมาก พระพุทธรูปปาง ประทานอภัย พระเจ้าศรีธรรมโศกราชโดยเฉพาะพระวิหารหลวงนั้นเป็นอาคารที่มีความใหญ่โตและงดงามมากนับเป็นพระอุโบสถที่กว้างใหญ่ที่สุดในภาคใต้เป็นแหล่งเริ่มต้นของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช

เนื่องด้วยองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นที่รวมแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน จึงได้มีการนำ ทรัพย์สินเงินทองมาถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งทางวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารก็ได้ใช้วิหารเขียนเป็นที่เก็บรักษาสสิ่งของขนาดเล็กที่ทำด้วยทอง เงิน นาก สำริด เช่น พระพุทธรูป ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองคำ ถ้วยชาม และใช้วิหารโพธิ์ลังกาเก็บโบราณวัตถุ เช่น ศิลปจารึก เครื่องปั้นดินเผา พระพุทธรูป หีบศพ เจ้าพระยานคร พระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นต้น จึงได้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ ของวัดไป เมื่อ พ.ศ. 2480 กรมศิลปากรได้ประกาศรับพิพิธภัณฑ์สถานของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นสาขาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช ชื่อว่า “นครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์สถาน” ซึ่งต่อมากรมศิลปากรก็ได้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัด นครศรีธรรมราชขึ้นใหม่ที่หน้าวัดสวนหลวง ตำบลศาลาไม้ชัย อำเภอเมืองนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งเริ่มต้นของหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดนครศรีธรรมราช

เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2480 กรมศิลปากรได้มาตั้งหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัด นครศรีธรรมราชในวัด พระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยใช้สถานที่ที่วิหารสามจอม เมื่อมีหนังสือเพิ่มจึงได้ ย้ายไปที่วิหาร ธรรมศาลา วิหารทับเกษตรและวิหารคด ตามลำดับ ต่อมากรมศิลปากรได้ไปจัดสร้าง หอสมุด แห่งชาติสาขาจังหวัดนครศรีธรรมราช ขึ้นที่หน้าวัดสวนหลวง ตำบลศาลามีชัยอำเภอเมือง นครศรีธรรมราชเป็นแหล่งกำเนิดประเพณีสำคัญ ๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ ประเพณี แห่ผ้า ขึ้นธาตุประเพณีตักบาตรรูปเทียน ส่วนประเพณีสวดด้านในปัจจุบันได้สูญหายไป ในวัน สำคัญทางพุทธ ศาสนาจะมีพุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันมาทำบุญในวัดพระมหาธาตุเป็นจำนวน มากใช้เป็นสถานที่ ประกอบราชพิธีและพิธีที่สำคัญในอดีต เช่น การแต่งตั้งเจ้าเมือง การถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พิธีแรกนาขวัญ พิธีโล้ชิงช้า

วัดนี้จึงมีชื่ออยู่ในประกาศเป็นโบราณสถานของชาติ ตามประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน สำหรับชาติของกรมศิลปากร ทั้งนี้เพราะสถานที่แทบทุกแห่งภายในวัดล้วนมีคุณค่าต่อการศึกษา และมี ประโยชน์สำหรับอนุชนรุ่นหลังทั้งสิ้น ซึ่งจะกล่าวถึงโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ ของวัดโดยสรุปดังนี้

1. องค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นปูชนียสถานที่สำคัญอันยิ่งอันดับหนึ่ง เพราะเป็นที่บรรจุ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่เคารพสักการะบูชาของ

ภาพลายเส้นองค์พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช แสดงส่วนประกอบต่างๆ

พุทธศาสนิกชนทั่วโลก ซึ่งมีรูปทรงเป็นเจดีย์ ทรงโอคว่า หรือระฆังคว่ำ โดยปากของระฆัง นั้นติดกับพื้นกำแพงแก้ว ที่มุมกำแพงแก้วมี เจดีย์พระบรมธาตุจำลองทั้ง 4 มุม ฐานของ พระเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีหัวช้างยืน ออกมาจากฐานทั้งหมด 22 หัว ซึ่งสันนิษฐาน ว่าหัวช้างทั้งหมดคือหัวชื่อนั่นเอง ยอดของ พระเจดีย์ห่อหุ้มด้วยทองคำแท้นหนัก 800 ชั่ง (ประมาณ 600 กิโลกรัม) บนปลายยอด พระบรมธาตุเจดีย์เป็นงานทองคำ ประดับ พลอยและลูกแก้วธรรมชาติที่วิจิตรสวยงาม มากทั้งส่วนของแกนกลางและพุ่มกรงแก้ว จนถึงปลายสุดที่ประดับด้วยดอกไม้ทิศเพชร ชิก 4 ทิศ ล้อมห้อมทองคำที่ยกสูงหางไว้ เสมือนบาตรรับน้ำแล้วให้ระเหยกกลับสู่อากาศ ประหนึ่งน้ำมนต์ประพรมไปทั่ว เฉพาะกรง แก้วทั้งสี่ชั้นนั้นสวมลูกแก้วใสซี่ละ 16 ลูก รวม

4 ซี่ 64 ลูก ในขณะที่แกนกลางนั้นสวมดวงแก้ว 9 ลูก มีผู้ให้ความหมายถึงมรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 นั้นเอง

2. วิหารพระทรงม้าหรือวิหารพระมหาภิเนษกรณี อยู่ติดกับองค์พระมหาธาตุเจดีย์ด้านทิศเหนือ เป็นอาคารที่มีหลังคาเดียวกับวิหารเขียน แต่มีผนังกันแบ่งคนละส่วน เดิมมีประตูกว้างทั้งสองข้างเดินทะลุติดต่อกันได้ เพิ่งจะมาอุดตันเสียเมื่อตอนใช้วิหารเขียนตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สถานชาวเมืองเรียกวิหารนี้ว่า “วิหารพระม้า” ตรงกลางวิหารมีบันไดทางขึ้นไปสู่ลานประทักษิณรอบองค์พระมหาธาตุเจดีย์

ภายในวิหารที่ผนังด้านนอกตรงข้างบันไดที่จะขึ้นไปสู่ลานประทักษิณทั้งสองข้างมีรูปปูนปั้นเป็นรูปเทพดาและสัตว์ในเทพนิยาย ด้านซ้ายมือตอนบนมีพระพุทธรูปบาทจำลอง 1 รอยด้านขวามือรูปพระหลักเมืองถดลงมาตั้งแต่หัวบันไดสร้างไว้เป็นคู่ๆ คือ พระทรงเมืองสิงห์ 3 คู่ บนหัวผนังข้างบันไดชั้นบนมีนกอินทรีหรือครุฑ 1 คู่ หมายถึงท้าววิรุฬหก ท้าววิรุฬปักข์ ที่เชิงบันไดมียักษ์ 1 คู่ หมายถึงท้าวเวสุราช และหัวนาค 1 คู่ หมายถึงท้าวทศรถ รูปสี่จำพวกเหล่านี้ หมายถึงท้าวจตุโลกบาลซึ่งคุ้มครองรักษาอยู่วิหารพระทรงม้า

3. พระวิหารทับเกษตร หรือเรียกว่า พระระเบียงดินธาตุ ซึ่งหมายถึง พระระเบียงรอบองค์พระมหาธาตุเจดีย์ มีความยาวเท่ากันทั้ง 4 ด้านๆละ 18 วา 1 ศอก 15 นิ้ว กว้างด้านละ 2 วา ทั้ง 4 ด้าน ประดิษฐานพระพุทธรูปต่างๆทั้งปูนปั้นและสำริด มีทั้งพระพุทธรูปยืนและนั่ง จำนวน 92 องค์ เป็นพระพุทธรูปที่สร้างสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นส่วนมาก รอบฐานพระมหาธาตุเจดีย์ทำเป็นซุ้มมีหัวช้างออกมาจากฐานพระมหาธาตุเจดีย์ (เหมือนกับเจดีย์วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย) จำนวน 22 ซุ้ม และระหว่างซุ้มข้าง มีเรือนแก้วครอบพระพุทธรูปปั้นปางประทานอภัยอยู่สลับกันไปรอบองค์พระมหาธาตุเจดีย์ 25 ซุ้ม ซุ้มเรือนแก้วนี้ส่วนใหญ่คงสร้างสมัยอยุธยา แต่ได้รับอิทธิพลศิลปลพบุรี บางซุ้มมีลักษณะคล้ายของสมัยสุโขทัยนอกจากนี้ในพระวิหารทับเกษตรยังมีธรรมาสันทั้ง 4 ด้านสำหรับพระแสดงพระธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะเป็นประจำ

4. วิหารเขียน เป็นพระวิหารเก่าแก่สร้างโดยหลวงศรีวรวงศ์ เจ้าเมืองนครเมื่อ พ.ศ. 1919 อยู่ด้านเหนือของพระบรมธาตุเจดีย์ถัดจากวิหารพระม้า โดยแต่เดิมตามผนังและเสาไม้ภาพจิตรกรรมฝาผนังอยู่ตลอด ตามอย่างวิหารวัดสำคัญ ๆ ต่อมาเมื่อภาพชำรุดทรุดโทรมได้มีการทาทับด้วยสีพื้นคงเหลือแต่เพียงชื่อว่าวิหารเขียน ภายในวิหารมีพระประธานเป็นปูนปั้นปางมารวิชัยแบบอุทองในตู้หน้าพระประธานมีพระพุทธรูปทรงเครื่องปางห้ามญาติ 2 องค์ ทำด้วยลูกบวบเป็นพระพุทธรูปของสกุล ณ นคร สร้างเมื่อครั้งเจ้าพระยาณคร (พัฒน์) ไปตีเมืองไทรบุรีได้รับชัยชนะ จึงมาสร้างพระพุทธรูป 2 องค์นี้ไว้เป็นอนุสรณ์

เครื่องพุทธรูปต่าง ๆ ที่ประชาชนนำมาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้รับการเก็บรักษาไว้ที่พระวิหารนี้ต่อเนื่องมายาวนาน โดยเฉพาะ ต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ทั้งของบรรดาเมืองสิบสองนักษัตร มิตรประเทศ และนานาของมีค่าจากศรัทธามหาชนที่มีมากมาย หายรักษาไว้ ในฐานะพิพิธภัณฑ์สถานของวัด จนกรมศิลปากรได้รับเป็นสาขาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติประจำจังหวัด

นครศรีธรรมราช เมื่อพุทธศักราช 2580 ในชื่อ “ศรีธรรมราชพิพิธภัณฑสถาน” ที่ขณะนี้ทางวัดยังรักษาไว้ รื้อวันปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑวัดต่อไป โบราณวัตถุชิ้นหลักที่ได้รับความสนใจสูงคือ พระนารายณ์ศิลา สมัยพุทธศตวรรษที่ 13 – 14 พบที่วัดพระเพรง และบรรดา พรากทองคำและเงินอีกหลายองค์หนึ่งระบุว่า เจ้าพระยานครน้อยที่เชื่อว่าเป็นโอรสลับของพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้สร้างถวาย องค์หนึ่งสร้างถวาย โดยหลวงพรหมเสนา อีกองค์ทรงเครื่องสร้างถวายโดยเจ้าพระยานครพัฒน์ ผู้รับพระราชทานหม่อมปราง มารดาเจ้าพระยานครน้อยมารักษาที่เมืองนคร

ในบริเวณกลางพระวิหารนอกจากตู้ไม้ใบเก่าที่บรรจุวางเครื่องถนิมพิมาภรณ์ ทองถม เสา หงส์ แก้ว แหวนเงินทองของใช้ชาววัง อันวิจิตรที่ผ่านกลาง ณ นคร ทายาทเจ้านครถวายไว้แล้ว ในตู้ใหญ่ 2 ใบ ที่ขนบอยู่ล้วนแสดงถึงศรัทธามหาชนต่อพระศาสนา ที่ไม่เพียงแต่นำของมีค่ามาถวาย เช่น พุทธ รูป หรือพุ่มพานดอกไม้เงินทองแล้ว จากข้าวของเครื่องบูชาที่ปรากฏชวนให้เชื่อได้ว่าแม้แต่ของมีค่าที่แต่ง ติดตัวมาวัดพระธาตุ พุทธศาสนิกชนแต่ก่อนก็ไม่ลังเลที่จะปลดเปลื้องออกถวายบูชาพระธาตุ ไม่ว่าจะเป็น ปิ่น สร้อย จี้ ต่างหู แหวน เข็มกลัด กำไล เข็มขัด ชุดเขียนหมากๆ ที่มากมายไปหมดจนมีบางคน เปรียบเทียบถึงสมัยนี้ว่าช่างต่างกันลิบลับ เพราะมีแต่ที่เห็นแล้วอยากได้ ไม่ใช่อยากถวายเช่นก่อน ตามตู้ รายรอบทั้งสองชั้นเต็มไปด้วย เครื่องพุทธบูชา มีค่า โดยเฉพาะพระพุทธรูปเงินและทองคำมากมาย ต้นไม้ เงินต้นไม้ทอง จำนวนมากที่มีลึลลาลวดลายให้เรื่องราวต่าง ๆ จนแม้กระทั่งที่เป็นสฤปเจดีย์ เสาธง เสาหงส์ ศาลา เรือ รวงข้าว แรกนา รวมถึงของมีค่าอื่น ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักสาน ผ้ายก เงินตรา งาช้าง กริช จนกระทั่งสิ่งค้นพบในคราวบูรณะองค์พระบรมธาตุเจดีย์อีกด้วย

5. **วิหารโพธิ์ลังกา** อยู่ติดกับวิหารเขียนทางทิศเหนือ สร้างอย่างวิหารคตรอบปูชนียวัตถุ ปู ชนียสถานทั้งหลาย คือสร้างเป็นห้องยาว รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ 12 วาเศษตรงกลางรูป สี่เหลี่ยมจัตุรัสนั้น มีต้นพระศรีมหาโพธิ์ใหญ่ต้นหนึ่ง กล่าวกันว่าเป็นต้นโพธิ์ที่นำมาจากลังกา จึงเรียกชื่อ วิหารว่า “**วิหารโพธิ์ลังกา**” ภายในวิหารใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาโบราณวัตถุหลายอย่าง เช่น พระพุทธรูป พระพิมพ์ เครื่องปั้นดินเผา ศิลารีก ฯลฯ

6. **วิหารสามจอม** อยู่ข้างประตูพระระเบียงด้านตะวันออก ตามตำนานกล่าวว่า นาย สามจอมเป็นผู้สร้างขึ้นพร้อมกับเจดีย์องค์ใหญ่ซึ่งก่อติดกับวิหารด้านหลัง ที่ผนังหน้าวิหารสามจอมมี รูปปั้นนางธรณีบีบมวยผม ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น เรียกกันว่า “**พระเจ้าศรีธรรม โศกราช**” ปางมารวิชัย ทรงเครื่องราชาภรณ์อย่างกษัตริย์โบราณสวมชฎายอดสูง เป็นฝีมือช่างสมัย อยุธยา จึงเรียกชื่อวิหารอีกชื่อหนึ่งว่า “**วิหารพระเจ้าศรีธรรมโศกราช**” วิหารด้านหลังพระเจ้าศรี ธรรมโศกราช แบ่งเป็นซุ้มประตู 3 ซุ้ม บรรจุพระพุทธรูปปางมารวิชัย และใช้เก็บพระอัฐิของสกุล สมเด็จพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี และอัฐิเจ้านายในสกุล ณ นคร เช่น กรมพระราชวังคัมภีร์ทัศพล เสดฟ พระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์ พระองค์เจ้าปัทมราช เจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ เจ้าจอมมารดาน้อยเล็ก

เจ้าพระยาบดินทร์เดชาฯ ภาฯ ส่วนซุ้มประตูมีภาพปั้นพระพุทธรูปประวัติตอนทรงตัดพระเมาลีเมื่อทรงผนวช

7. พระวิหารพระกัจจายนะหรือวิหารพระแอต อยู่ถัดจากวิหารสามจอมไปทางเหนือเล็กน้อย พระกัจจายนะก็คือ พระสังกัจจาย แต่คนส่วนมากนิยมเรียก **“พระแอต”** ตั้งอยู่เดิมนอกเขตพระระเบียงใกล้กับวิหารพระธรรมศาลา ท่านเจ้าคุณพุทธิสารเถร (ผุด สุวฑฺฒโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสได้บูรณะองค์พระใหม่ และสร้างวิหารนี้ขึ้น นำพระแอตเข้าไปในวิหารดังที่เห็นอยู่นี้ ในปัจจุบันเชื่อกันว่าเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ในทางบำบัดโรคปวดหลังปวดเอวก็จะสมปรารถนา เมื่อภินิหารบันดาลให้เกิดลาภเกิดผล

8. วิหารคดหรือวิหารพระระเบียง ก่อเป็นกำแพงมีหลังคารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าคลุมเข้าด้านในล้อมรอบบริเวณพระมหาธาตุเจดีย์ชั้นในไว้ทั้งหมด มีประตูทางเข้าด้านหน้า 1 ประตู ด้านหลัง 1 ประตู ประตูด้านหน้ามีชื่อว่า ประตูเหม็งรังษีสองข้างประตูมีรูปสิงโตหิน ตัวผู้และตัวเมียข้างละ 1 ตัว ที่หน้าจั่วมุขประตูมีรูปครุฑและนาคเกี่ยวพันประดับด้วยแก้วสี ภายในวิหารคดมีพระพุทธรูปปั้นเป็นจำนวน 173 องค์ ฝีมือช่างสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ชาวเมืองเรียกพระพุทธรูปสมัยนี้ว่า **“พระด้าน”** เพราะมีอยู่รอบด้านขององค์พระบรมธาตุ วิหารคด ด้านเหนือมีโครงพระคูปลาวาฬลอยมาในทะเลคลื่นซัดขึ้นเกยหาดที่ปากน้ำท่าสูง อำเภอนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2452 ประชาชนช่วยกันนำมาไว้วัดพระมหาธาตุ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ชม วิหารคด ได้ซ่อมครั้งล่าสุดเมื่อ พ.ศ.2513 โดยกองสถาปัตยกรรมกรมศิลปากรเป็นผู้ออกแบบซ่อม ได้เปลี่ยนไม้เครื่องบนใหม่ทุกตัว ใช้ไม้ขนาดเท่ากันหมด จึงเสมอเป็นระเบียบอย่างกับเส้นตรง เดิมทีพระคูปลาน ซ่อมใช้ไม้ขนาดไม่เท่ากันและไม่ตรงผนังก่ออิฐถือปูนจึงคดไปคดมา การซ่อมครั้งหลังนี้จึงตัดให้ตรง ทำฐานบัวเพิ่มขึ้นมาใหม่ บัวหัวเสาทำใหม่แต่รักษาแบบเดิม อาสนะพระด้านพอกปูนซิเมนต์หนาขึ้น และขยายให้กว้างกว่าเดิมเล็กน้อย พื้นด้านล่างก็เสริมเหล็กโบกปูนซิเมนต์ให้พื้นสูงขึ้นอีก

9. เจดีย์รอบองค์พระธาตุ บริเวณภายในเขตพระระเบียงวิหารคด มีเจดีย์ขนาดต่างๆ เรียงรายรอบพระมหาธาตุ รวมทั้ง 158 องค์ ซึ่งลักษณะของเจดีย์เหล่านี้จำลองแบบมาจากพระมหาธาตุเจดีย์ แสดงว่าพระพุทธรูปศาสนิกชนช่วยกันสร้างขึ้น เจดีย์เหล่านี้เป็นแบบอยุธยาตอนปลาย หรือแบบรัตนโกสินทร์ เช่น เจดีย์พระปัญญา ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ภายในซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย เรียกว่า **“พระปัญญา”** ชาวบ้านเรียก **“พระออกเสื่อ”**(เหื่อ) เชื่อกันว่าถ้าใครอยากมีปัญญาให้ไปขอปัญญาจากพระองค์โดยเอามอแตะที่พระอุระแล้วกลับมาแตะที่อกตนเอง เป็นทำนองว่าได้ปัญญาจากท่านแล้ว และยังมีลายแทงบอกปริศนาไว้ว่า **“ถอยหลังเข้าไปเหล็กในแทงตา หันหน้าออกมาภาชีรดหัว”** หมายความว่า เวลาเข้าไปให้หันหน้าเข้า เวลาออกต้องเดินถอยหลังออกมา ผิดจากคำบอกนี้แล้วจะได้รับอันตราย ต่อมามีนักเลงมือดีคิดแก้ปริศนาได้ โดยกลับปริศนาใหม่ว่า **“ถอยหลังเข้าไปเหล็กไม่**

แทงตา หันหน้าออกมาหน้าตาพระร่วง” ทั้งนี้เพราะบนเพดานมีโหนกพระพุทธรูปยืนไว้เหนือซุ้มประตู ถ้าถอยหลังเข้าไปแล้วเดินหันหน้าออกทางคูก็จะเห็นโหนกพระพุทธรูปยืนที่ ซึ่งยังมีรอยปรากฏอยู่จนปัจจุบันนี้

10. วิหารพระธรรมศาลา อยู่นอกพระระเบียงตรงประตูยาวราช ตำนานกล่าวว่า พระเถระเหมรังษีเป็นผู้สร้างที่หน้าจั่วมีหนังสือสลักไว้บนแผ่นกระดานว่า ได้บูรณะเสร็จเมื่อวันเสาร์ เดือนยี่ขึ้น 11 ค่ำ ปีมะเมีย ฉศก พ.ศ.2437 ได้ซ่อมครั้งหลังสุดเมื่อ พ.ศ.2510 ภายในวิหารด้านหน้ามีเจดีย์องค์หนึ่งเรียกว่า พระเจดีย์สวรรค์ ตำนานกล่าวว่าพระยาแก้วสร้างขึ้นบรรจุอัฐิของพระรามราชท้ายน้ำ เจ้าผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตายกลางศึกโจรสลัดเมื่อ พ.ศ. 2181 ที่ฐานมีป้ายจารึกภาษาจีน ระบุ พ.ศ. 2437 มีรูปเหมือนพระเถระแห่งเมืองนคร 4 รูป ประกอบด้วยหลวงพ่อดาว พระรัตนธัชมุนี (รัตนธะเถร – ม่วงเปรียญ) พระรัตนธัชมุนี (คนฐาภรณ์เถร – แบน เปรียญ) พระธรรมรัตนโกสิน (โสภาโสเถร – ประดับเปรียญ) และตู้พระธรรมลายรดน้ำของเก่าหลายใบบนฐานชุกชี มีพระพุทธรูปปั้นหลายองค์ องค์ใหญ่สุดนามว่า “พระธรรมศาลา” ปางมารวิชัย ด้านหลังวิหาร(เดิมมีช่องทะลุติดต่อกับวิหารคตด้านในได้ เพิ่งมาอุดภายหลัง) มีพระพุทธรูปทรงเครื่องปางห้ามญาติ ขนาดเดียวกันกับพระทนต์กุมาร ชื่อนางเหมชาลา ซึ่งตามตำนานว่าเป็นพี่กับพระทนต์กุมาร และเป็นศิลปสมัยเดียวกับพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ในวิหารสามจอม ณ ประตูหน้าพระบรมธาตุคือวิหารธรรมศาลาที่ตั้งตรงทิศตะวันออกของพระบรมธาตุเจดีย์เปรียบเสมือนน่านน้ำพระบรมธาตุที่มีพระนางเหมชาลาและพระทนต์กุมาร อัญเชิญพระสารีริกธาตุ – พระพุทธศาสนาสู่เมืองนครอยู่พร้อม รายรอบบริเวณไปด้วย ประตูยาวราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงให้สร้างในคราวเสด็จประพาสเมื่อปี พ.ศ. 2452 เป็นซุ้มก่ออิฐถือปูนทรงยอดแบบพระมหามงกุฎ มีซุ้มทิศ จารึกปีสร้าง ร.ศ. 128 พระราชทานชื่อว่าประตูยาวราช เป็นต้นแบบของซุ้มประตูอีก 2 ซุ้ม และของวัดอื่น ๆ ในนครศรีธรรมราชอีกหลายวัดหน้าบันตรงจั่วเป็นไม้แกะสลักประดับกระจกปูหน้าพรหมบนพานพร้อมข้อความจารึกว่า “ได้บูรณะเมื่อวันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น 11 ค่ำ ปีมะเมีย ฉศก พ.ศ. 2437”

11. พระวิหารหลวง อยู่ทางทิศใต้ขององค์พระมหาธาตุ ภายนอกเขตพระระเบียงคต พระวิหารหลวงเชื่อกันว่า สร้างตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นของคู่กับพระมหาธาตุเจดีย์ ซึ่งพวกลังกาเข้ามาก่อสร้างและบำรุงรักษาตลอดมา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ซ่อมแซมและขยายให้กว้างออกไป ส่วนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงปฏิสังขรณ์ครั้งใหม่ และเมื่อ พ.ศ.2515 รัฐบาลได้ให้งบประมาณในการปฏิสังขรณ์เป็นเงินสามล้านสามหมื่นบาทถ้วน พระวิหารหลวงเป็นอาคารสูงใหญ่ ยาว 1 คอก 5 นิ้ว กว้าง 7 วา 10 นิ้ว สูง 12 วา 3 คอก 4 นิ้ว ลักษณะการตั้งเสาเอนปลายสอบเข้าหากัน ทำให้ดูสวยงาม ไม่แข็งกระด้าง เป็นแบบอาคารที่นิยมสร้างในกรุงศรีอยุธยา หน้าบันใต้พระวิหารหลวงด้านหน้าแกะสลักเป็นรูปช้างสามเศียร หน้าบันด้านหลังเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ เสารอบนอกมี 40 ต้น ข้างในพระวิหารมี 24 ต้น ด้านหน้ามีประตู 3 ประตู ด้านหลังมี 2 ประตู บนเพดานเขียนลายไทยปิดทอง มีลายดาวเป็นแฉกมีรัศมีสวยงามมาก พระประธานในวิหารหลวงชื่อพระศรี

ศากยมนุสิริธรรมราชปางมารวิชัย สมัยอยุธยาตอนต้น เบื้องหน้าพระประธานมีพระพุทธรูปพระสาวกนั่งซ้าย-ขวา พระวิหารหลวงคือพระอุโบสถของวัดพระมหาธาตุฯ แต่ชาวเมืองนิยมเรียกว่าพระวิหารหลวง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า เดิมคงเป็นวิหาร เพราะวัดพระมหาธาตุฯนี้ เดิมไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา พระสงฆ์อยู่ในวัดที่ล้อมรอบพระมหาธาตุทั้ง 4 ทิศ พระสงฆ์ได้มาสร้างกุฏิอยู่ในวัดพระมหาธาตุฯ เมื่อพระองค์ออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแล้วเหตุที่วัดพระมหาธาตุฯ ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา เพราะถือว่าเป็นวัดหลวงเป็นศาสนสมบัติกลางใครจะมาประกอบศาสนกิจอย่างไรก็ได้ ชาวพุทธทุกฝ่ายมีหน้าที่ช่วยกันบำรุงรักษา พระสงฆ์ผู้ดูแลรักษาก็คงอยู่ตามวัดต่างๆซึ่งอยู่รอบวัดพระมหาธาตุฯ ต่อมาคงจะมีผู้ศรัทธาแก่พระวิหารหลวงเป็นพระอุโบสถ อาจเป็นเจ้านครก็ได้ แต่ประชาชนก็ยังคงเรียกว่าพระวิหารหลวง มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งที่แสดงว่าพระวิหารหลวงเปลี่ยนมาเป็นพระอุโบสถภายหลัง คือใบเสมารอบพระอุโบสถเป็นของสร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ใบเสมาเดิมเป็นหินทรายสีแดง ภายหลังได้ทำลายปิดกระจุก คงจะทำการเพิ่มเติมในรัชกาลที่ 5 พระวิหารหลวงซ่อมครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ.2517

12. พระพุทธบาทจำลอง อยู่ทางด้านเหนือพระมหาธาตุเจดีย์นอกวิหารคด สร้างเป็นมณฑปบนเนินสูง ภายในมีแผ่นศิลาสลักจำลองพระพุทธบาท ซึ่งเป็นของเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (พร้อม ณ นคร) ยาว 74 นิ้ว กว้าง 44 นิ้ว พระรัตนธัชมุนี (ม่วง) เมื่อครั้งยังเป็นพระศิรัธรรมมุณี กับพระครูกาแก้ว (สี) พระยารณชัยชาญยุทธ(ถนอม บุญฤกษ์) เมื่อครั้งยังเป็นพระยาตรังคภูมาภิบาล ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ร่วมกันสร้างขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2450 ที่ไกล่บันไดทางขึ้นไปพระบาท มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในซุ้มองค์หนึ่งเรียกว่า “พระบุญมาก” เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ในการให้บุตรตามที่ต้องการ

13. วิหารโพธิ์พระเดิม อยู่สุดเขตวัดทางทิศเหนือ เป็นวิหารแบบเดียวกับวิหารโพธิ์ลังกา เล่ากันว่าเป็นวัด เรียกว่า “วัดพระเดิม” เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นภายหลังวัดพระมหาธาตุฯไม่นานนัก สิ่งสำคัญของวัดคือ วิหารโพธิ์ลังกา กับพระพุทธไสยาสน์ขนาดใหญ่ เหมือนกับวิหารโพธิ์ลังกาในบริเวณพระมหาธาตุเจดีย์ ต้นโพธิ์นี้ได้พันธุ์มาจากลังกา อาจจะพร้อมกับวัดพระมหาธาตุฯก็ได้ เพราะขนาดลำต้นใหญ่โตใกล้เคียงกันมาก ปัจจุบันวัดพระเดิมนับรวมกับวัดพระมหาธาตุฯ

14. ต้นศรีมหาโพธิ์ อยู่หน้าศาลาศรีพุทธานุสรณ์ เป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยา มีประวัติความเป็นมาว่า เมื่อ พ.ศ.2483 รัฐบาลไทยได้ส่งคณะทูตพิเศษคณะหนึ่ง มีพลเรือตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้า เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศต่างๆในจักรภพอังกฤษทางเอเชีย เมื่อไปถึงประเทศอินเดียได้ติดต่อขอพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากรัฐบาลอินเดีย นำมาประดิษฐานไว้ ณ วัดพระศรีมหาธาตุ อำเภอบางเขน กรุงเทพมหานคร ทั้งได้ขอร้องให้รัฐบาลอินเดียช่วยเหลือตอกลงพระศรีมหาโพธิ์ให้ 5 กิ่ง นำมาปลูกไว้ที่วัดพระศรีมหาธาตุ อำเภอบางเขน 2 ต้น ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ วัดพระมหาธาตุพนม อำเภอดงหลวง จ.สกลนคร 1 ต้น ที่ภาคเหนือ ณ วัด

พระธาตุดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 1 ต้น และที่ภาคใต้ ณ วัดพระมหาธาตุฯ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 1 ต้น ซึ่งได้ทำพิธีปลูก เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2486

15. เจดีย์ศิลาจากเมืองจัน อยู่ข้างวิหารธรรมศาลาทิศใต้ เป็นเจดีย์ศิลาอย่างจันทน์เหมือนที่นำเข้าเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อใช้ประดับตกแต่งตามวัดวาอารามต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีประวัติเล่าว่า เจ้าพระยาบวรวิมลหรือเจ้าพระยาบวรวิมลธรรมมนตรี เป็นผู้สั่งซื้อเข้ามาตั้งประดิษฐานบรรจุพระบรมธาตุ โดยมีการปลูกต้นหว่าล้อมไว้ 6 ต้น จนเมื่อไม่นานมานี้ได้มีการผูกเรื่องประสมกันเข้าว่า เป็นสถาปนาเจดีย์จันทน์รัตนโกสินทร์ ประดิษฐาน ณ จุดสำคัญหน้าสุดของบริเวณวัดในท่ามกลางต้นหว่า คนเมืองนครเชื่อกันว่าเป็นเจดีย์ที่ใช้บรรจุอัฐิของพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีความเชื่อว่าพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้ถูกสำเร็จโทษแต่ประการใด แท้จริงพระองค์ได้ทรงเสด็จลงเรือมาประทับ ณ วัดเขาขุนพนม อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ทรงดำรงองค์ในสมณเพศ จวบจนเสด็จสวรรคต ณ ที่ประทับเขาขุนพนม พระอัฐิได้รับการอัญเชิญไปบรรจุไว้ในเจดีย์บรรจุอัฐิหรือบัวในแก่งจันที่วัดแจ้งอำเภอเมือง และเจดีย์หินองค์นี้ ยังมีเพลงร้องเร่อบทหนึ่งชื่อเพลง "สงสาร" ซึ่งแพร่หลายมากในชุมชนรอบเขาขุนพนมความว่า "ฮา.....เหอ....สงสารเหล แป๊ะหนวดยาวเรลันทุกซ์ เอาศพใส่โลงดีบุก ค้างไว้ในดอนดง สาวสนมกรมวัง ช่วยกันถือฉัตรถือธง ค้างไว้ในดอนดง ค่อยปลงบนเมรุใหญ่...เอ้อ...เหอ.."

โดยเชื่อกันว่าแป๊ะหนวดยาวคือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี อย่างไรก็ตามหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏในหนังสือชีววัฒน์ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช คราวเสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ ปี พ.ศ. 2427 ทรงบรรยายเกี่ยวกับเจดีย์องค์นี้ว่า "มุมวิหารตะวันออกเฉียงใต้ (วิหารธรรมศาลา -ผู้เขียน) มีพระเจดีย์เจ้าพระยาบวร(เฒ่า) สั่งมาแต่เมืองจันทน์ตั้งไว้ เป็นพระเจดีย์ศิลาบรรจุพระบรมธาตุ รูปเป็นท่อนองจัน" ถึงกระนั้นก็มีผู้อธิบายว่าข้อความที่ปรากฏในหนังสือชีววัฒน์นั้น เป็นเพราะไม่มีผู้ใดทูลความจริงเรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรีให้ทรงทราบ เจดีย์องค์นี้จึงเป็นปริศนามาจนทุกวันนี้ มีการผูกปริศนาคำกลอนว่า "เจดีย์หกหัวเป็นของเจ้านครฯ" (ที่เรียกเจดีย์หกหัวเพราะมีต้นหว่าปลูกรอบบริเวณจำนวนหกต้น) เป็นนัยให้รู้ว่าเป็นของพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะอัฐิเจ้าพระยาบวรฯคนอื่นๆ ประดิษฐานไว้ในสถานที่ที่สืบได้แน่ชัด เช่นที่วัดแจ้ง วัดประดู่ และด้านหลังหอพระพุทธรูป

โบราณสถานทั้งหมดนี้ แต่ละแห่งเป็นศิลปโบราณสถาน มีศิลปวัตถุอันวิจิตรสวยงาม มีประวัติความเป็นมาที่น่าน่าศึกษายิ่งนัก ถ้าได้เข้าดูเข้าชมด้วยการพินิจพิจารณาทั่วทุกแห่งแล้วจะเห็นว่า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มีบริเวณกว้างขวางใหญ่โต มีปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์ มีศิลปโบราณที่สำคัญมากมายหลายแห่ง มีศิลปวัตถุโบราณที่วิจิตรพิสดารมากมายหลายร้อยหลายพันชิ้นน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

2.3.4 ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นวัดศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณ เป็นศูนย์รวมจิตใจศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั่วโลกและเป็นบ่อเกิดงานสำคัญๆ จนกลายเป็นงานประเพณีประจำปีของวัดและบ้านเมืองไปแล้ว มีอยู่หลายประเพณี ทั้งประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และประเพณีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนี้คือ.-

1. ประเพณีงานวันมาฆบูชา ตรงกับขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันสำคัญ เพราะเป็นวันคล้ายวันจตุรงคสันนิบาต ได้มีพุทธบริษัททั้งหลายมาจากส่วนภูมิภาคต่าง ๆ นำดอกไม้ธูปเทียนมาทำพิธีบูชาทักษิณาวีเียนรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ อย่างคับคั่งล้นหลามและบางหมู่บ้าน บางตำบล และบางอำเภอได้รวมคณะจัดเป็นกระบวน แห่ผ้าเป็นแถวยาวเหยียดด้วยเครื่องประโคมดนตรี มีกลองยาว เป็นต้น นำขึ้นบูชาพระบรมธาตุ ขณะนี้ทางจังหวัดได้ถือว่า เป็นวัฒนธรรมของจังหวัดประจำปี ตามปีเดือน 8 หนเดียว กลางเดือน 3 เดือน 8 สองหน กลางเดือน 4 และมีการสงฆ์น้ำพระบรมธาตุเป็นประจำทุก ๆ ปี เป็นการระลึกถึงวันพระธรรม

2. ประเพณีวันสงกรานต์ ในเดือน 5 เป็นวันสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ตามประเพณีไทยแต่เก่าก่อน มีการแห่แห่นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นพระประจำเมืองไปประดิษฐานที่สนามหน้าเมืองทำพิธีให้ประชาชนได้สงฆ์น้ำ และมีการสงฆ์น้ำพระบรมธาตุ ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มีการทำบุญเลี้ยงพระ บ้างสกุลตามประเพณี ปีไหนเดือน 8 สองหน กลางเดือน 7

3. ประเพณีงานวันวิสาขบูชา ตรงกับขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 จัดเป็นวันสำคัญเพราะเป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชน จากส่วนภูมิภาคต่าง ๆ หลั่งไหลกันมาทำพิธีวิสาขบูชา ทักษิณาวีเียนเวียนรอบองค์พระบรมธาตุ เป็นประเพณีประจำปีเป็นการระลึกถึงวันพระพุทธ

4. ประเพณีงานอาสาฬหบูชา ตรงกับขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันสำคัญเพราะเป็นวันคล้ายวันพระสงฆ์องค์แรกได้อุบัติขึ้นในโลก เนื่องจากพระอัญญาโณทัญญะได้ฟังปฐมเทศนาธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร ได้ดวงตาเห็นธรรมชอบบรรพชาอุปสมบทเป็นองค์ เมื่อถึงวันเช่นนี้ พุทธบริษัทได้หลั่งไหลมาวัดพระมหาธาตุ ฯ เพื่อตักบาตรธูปเทียนแก่พระภิกษุสามเณร เสร็จแล้วทำพิธีอาสาฬหบูชาทักษิณาวีเียนเวียนรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นการน้อมระลึกถึงวัดพระพุทธ

5. ประเพณีงานเดือนสิบ เดิมจัดทำที่วัดพระมหาธาตุ ฯ แต่ต่อมาทางราชการบ้านเมืองได้นำไปจัดที่สนามหน้าเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นงานประจำปีใหญ่โต 10 วัน 10 คืน ประชาชนได้หลั่งไหลมาจากจังหวัดต่างๆ มาเที่ยวชมงานกันอย่างคับคั่ง และได้เข้าชมรมัสการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ บางคณะได้จัดการนำเอาสิ่งของขนมพอง ลา อาหารลงภาชนะตกแต่งประดับประดาสวยงามเรียกว่า “หมรับ” แล้วจัดเครื่องประโคมดนตรี มีกลองยาวแห่แห่นเป็นกระบวนเรียกว่า “ยกหมรับ” นำไปทำบุญงานเดือนสิบที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมากมายล้นหลาม ทำพิธีถวายเสร็จแล้ว มีการนิมนต์พระ

บังสุกุลอัฐิบรรพบุรุษ แล้วเที่ยวขมนมัสการสักการบูชา พระศักดิ์สิทธิ์และบริจาคเงินช่วยบำรุงรักษาบูรณะเจดีย์ในตู้ตามวิหารต่างๆ และตักบาตรพระร้อย สะเดาะพระเคราะห์ ด้วยการสกุสนานเบิกบานใจ เป็นประเพณีประจำปี

6. ประเพณีการตักบาตรเทโว หรืองานวัดพระเสด็จ ตรงกับแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันออกพรรษา จัดเป็นวันสำคัญคล้ายกับวันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์ลงที่ประตูลี้กัสนคร พุทธศาสนิกชนถือเป็นวันสำคัญ จะต้องจัดข้าวปลาอาหาร ขนมต้ม ไปตักบาตรทำบุญตามวัดต่าง ๆ ในแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เรียกว่า “ตักบาตรเทโวโรหณะ หรือ ตักบาตรพระเสด็จ” ส่วนทางวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้มีพ่อค้า ข้าราชการและประชาชนได้นำข้าวปลาอาหาร ขนมต้ม ไปตักบาตรเทโวที่หน้าพระวิหารพระพุทธบาท เป็นประจำ

7. ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีที่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชมีหลายประเพณี ประเพณี “แห่ผ้าขึ้นธาตุ” เป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชอีกประเพณีหนึ่ง ทั้งนี้เพราะประเพณีนี้ไม่มีปฏิบัติกันที่ใดในประเทศไทย นอกจากเมืองนครศรีธรรมราชเท่านั้น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้ร่วมใจกันบริจาคเงินทอง ตามกำลังศรัทธา นำเงินที่ได้จากการบริจาคนั้นไปซื้อผ้ามาเย็บต่อกันเข้าให้เป็นแถบยาวนับพันหลา แล้วชวนกันแห่ผ้าดังกล่าว ไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อนำแถบบ้านั้นไปพันโอกรอบฐานองค์พระบรมธาตุเจดีย์ อันเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุของเมืองนครศรีธรรมราช เป็นประเพณีที่มีมานานจนยากที่จะยืนยันได้แน่ชัดว่าเริ่มในสมัยใด ตามตำนานของประเพณีนี้มีว่า ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย ราว พ.ศ. 1773 เป็นสมัยที่พระเจ้าสามพี่น้อง คือพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้าจันทรภาณุ และพระเจ้าพงษาสุระ กำลังดำเนินการสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์อยู่นั้น คลื่นได้ขัดผ้าแถบใหญ่ขึ้นหนึ่งซึ่งมีลายเขียนเรื่องพุทธประวัติเรียกว่า “พระบฏ” ขึ้นที่ชายหาดปากพนัง ชาวปากพนังจึงเก็บผ้านั้นไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราชฯ ทรงรับสั่งให้ชักผ้าพระบฏจนสะอาด แต่ลายเขียนพุทธประวัติไม่ลบเลือน ยังคงสมบูรณ์ดีทุกประการ จึงรับสั่งให้ประกาศหาเจ้าของ ได้ความว่าชาวพุทธกลุ่มหนึ่งจำนวน 100 คน จากเมืองหงสาวดี มีฆราวาสพงษ์เป็นหัวหน้าจะเดินทางไปลังกาเพื่อนำพระบฏไปบูชาพระบาทในลังกา แต่เรือโดนพายุที่ชายฝั่งเมืองนคร มีคนรอดชีวิต 10 คนรวมทั้งหัวหน้า พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงพิจารณาเห็นว่าผ้าพระบฏควรจะนำขึ้นไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์เนื่องในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ จึงกลายมาเป็นประเพณีที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ประชาชนชาวพุทธทั้งหลายความเชื่อโบราณบ่งบอกเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ไว้ว่า “เกิดมาทั้งที แม้ไม่ได้ร่วมสร้าง ขอให้ร่วมซ่อม แต่หากไม่มีโอกาสร่วมทั้งสร้างและซ่อมก็ขอให้ได้

ร่วมกิจกรรมแห่ผ้าขึ้นธาตุเมืองคอนก็ถือว่าเป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นผู้นับถือพุทธศาสนา”

8.ประเพณีสวดด้าน เป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมและความเจริญทางด้านภาษาของชาวนคร ประเพณีสวดด้านเกิดขึ้นสืบเนื่องในวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ชาวเมืองนครไปนั่งรอฟังเทศน์ที่ระเบียงที่วัดพระมหาธาตุ ฯ ขณะที่นั่งรอได้คิดว่าควรที่จะทำอะไร ก่อนที่พระจะมา จึงเกิดเป็นประเพณี สวดด้าน ที่ได้เรียกว่าสวดด้านเพราะ รอบ ๆ พระระเบียง ทั้ง 4 ด้านขององค์พระบรมธาตุนั้นเป็นที่ประดิษฐ์ของพระพุทธรูปปั้นจำนวน 173 องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้ เรียกว่า "พระด้าน" เลยเรียกการสวดหนังสือว่า "สวดหนังสือที่พระด้าน" แต่ชาวนครนิยมเรียกว่า "การสวดด้าน" วิธีการสวด หนังสือที่นิยมสวดคือหนังสือร้อยกรอง (ชาวนครเรียกว่า "สวดหนังสือ") ประเภทนิทาน ส่วนใหญ่เป็นนิทานพื้นเมือง กวีชาวนครใช้ภาษาพื้นเมืองของชาวนครในการสวด เช่น เรื่องสุปี น, วันคาร, ทนวงศ์, สีเสาร์, กระต่ายทอง เป็นต้น จะมีการสวดเฉพาะในวิหารคดหรือระเบียงรอบพระธาตุเจดีย์ทั้ง 4 ด้าน ณ วัดพระธาตุวรมหาวิหารเท่านั้น

ลักษณะของผู้สวดด้านจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการอ่านออกเสียงอย่างยิ่ง ผู้ที่สวดจะต้องรู้จักเน้นเสียง เอื้อน เล่นลูกคอ รู้จักใช้ทำนองและสำเนียงภาษาถิ่นได้ เล่นท่าทางประกอบในตอนที่จำเป็น ใช้สีหน้าโยกตัวประกอบท่าทาง และต้องใช้กิริยาอื่นๆ ตามที่ผู้สวดสามารถทำได้ ผู้สวดด้านมักจะมาจากบุคคลที่มีอาชีพต่างๆ หรือบุคคลที่เคยเป็นชาวดมมาก่อน เคยอ่านทำนองที่ฝึกฝนมาจากวัด เช่น นักเทศน์เก่า นักแหล่หมอลำชาวนาค นักสวดมอลัย นายหนังตะลุง โนราเก่า เพลงบอก เป็นต้น คนสวดที่สวดได้ไพเราะ ผู้ฟังจะชื่นชมติดอกติดใจมาก ถึงขนาดคนเฒ่าคนแก่ที่ไม่รู้หนังสืออ่านไม่ออก เมื่อฟังสวดด้านแล้วสามารถจำบทกลอนในหนังสือเล่มที่ฟังนั้นได้ทุกบททุกตอนแทบตลอดทั้งเล่ม และจำได้หลาย ๆ เล่ม

ดังนั้นคนสวดด้านเมื่อสวดเสร็จแล้วมักจะได้รับเงินรางวัล และได้รับการเลี้ยงดูทุกครั้งไป ประเพณีนี้ นับเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาด ที่ช่วยให้คนรักการอ่านหนังสือและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการฟังแก่เยาวชนอีกด้วย ประเพณีการสวดด้านได้สูญหายไปราว 20 มาแล้ว แต่ได้เพิ่งได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่โดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน การฟื้นฟูให้มีประเพณีการสวดด้านต่อไปนั้น ถือเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวนครศรีธรรมราชในฐานะปราชญ์ชาวบ้านทั้งทางด้า

นภาษาและวรรณกรรม สมควรแก่การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวรรณกรรมท้องถิ่น ไว้เป็นมรดกของท้องถิ่น ที่มีคุณค่ายิ่ง

9. ประเพณีให้ทานไฟ เป็นประเพณี

เฉพาะของพุทธศาสนิกชนในจังหวัด

นครศรีธรรมราชที่สืบเนื่องมาแต่โบราณ กระทำกันในเดือนยี่ของ
ทุกๆ ปี ไม่กำหนดวันที่แน่นอนสุดแต่ความสะดวกของประชาชน
ในแต่ละท้องที่ สันนิษฐานว่าประเพณีให้ทานไฟเกิดแต่ฤดูกาลดังกล่าวนี้อากาศหนาว เป็นเหตุให้ภิกษุ
สามเณรซึ่งมีเพียงจีวรบางๆ ผืนเดียวพันกายหนาวจัด และบรรดาภัตตาหารที่ได้จากบิณฑบาตรเย็นชืดไม่
เป็นรสชาติ จึงคิดกันจะอุปัฏฐากภิกษุสามเณรให้ได้รับความอบอุ่นจากความร้อนของไฟ และได้ฉัน
ภัตตาหารที่ปรุงขึ้นทันทีทันใด เมื่อถึงวันกำหนดจะร่วมกันก่อไฟกองใหญ่ขึ้นในลานวัด ตั้งแต่เช้าตรู่ ปูเสื่อ
ใกล้กองไฟแล้วนิมนต์ภิกษุสามเณรทั้งหมดในวัดมานั่งผิงไฟ จากนั้นก็ตั้งเตาทำอาหารหวานคาวตามแบบ
พื้นเมืองถวายพระ เลี้ยงอาหารหวานคาวแก่เด็กวัดและประชาชนที่ไปร่วมงานทั้งหมด ประเพณีนี้มี
เฉพาะในจังหวัดนครศรีธรรมราชแห่งเดียวเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีจัดกันในที่อื่น ส่วนประเพณีนิยมที่
คล้ายกันกับการให้ทานไฟของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชก็มีทางภาคอีสาน ซึ่งมีการทำบุญข้าวเจี๋ยในเดือน
3 เดือน 4

คติความเชื่ออันเป็นที่มา
ของประเพณีให้ทานไฟนี้ สันนิษฐาน
ว่าคงจะยึดเอาเรื่องราวอันมีมาใน
ชาดกขุททกนิกายเป็นมูล กล่าวคือ
ในขุททกชาดกกล่าวถึงเศรษฐีโกสิยะ
ในแคว้นสัถกะ กรุงราชคฤห์ สมัย
พุทธกาล ว่าเป็นผู้มีทรัพย์ถึง 80 โกฏิ

มีข้าทาสบริวารนับพัน สร้างคฤหาสน์กว้างใหญ่ถึง 7 ชั้น แต่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวจนกลายเป็นคนเห็น
แก่ตัว นึกอยากกินขนมเบี้องก็ไม่กล้าซื้อจากที่เขาทำขาย กลัวจะถูกขอ ครั้นลงมือทำกินเองก็แอบขึ้นไป
ทำบนชั้นที่ 7 ของคฤหาสน์ เพื่อไม่ให้ใครเห็น เพื่อนบ้านทั่วไปจึงพากันเกลียดชัง ครั้นสมเด็จพระ

สัมมาสัมพุทธเจ้าประทับ ณ วัดเชตวันวิหาร กรุงราชคฤห์ ทรงทราบเรื่องจึงทรงส่งโมคคัลลานไปทรมาน จนละนีสัยตระหนี่ ขนแบ่งและกระเทาะไปตั้งเตาติดไฟเลงขนมเบื้องถวายองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและสาวก 500 รูปที่วัดเชตวันวิหาร และเมื่อเศรษฐีโกสิยะได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระโอษฐ์ในครั้งนั้นก็บังเกิดความปิติอิ่มเอิบในการบริจาคทานและบรรลुโสดาปัตติผลในที่สุด

เชื่อกันว่าตำรับการทำขนมเบื้องของโกสิยะเศรษฐีที่ทำถวายพระสงฆ์ ณ วัดเชตวันวิหารนั้น สืบทอดมาเป็น "ขนมกรอก" ที่ชาวพุทธเมืองนครศรีธรรมราชทำถวายสงฆ์ในประเพณีให้ทานไฟด้วย ขนมกรอกหรือขนมให้ทานไฟมีส่วนผสมและวิธีทำง่ายๆ คือใช้ข้าวสารเจ้าแช่น้ำ กรอบกบด้วยหินเครื่องโมที่ชาวนครศรีธรรมราชเรียกว่า "หินบด" โดยบดอย่าให้ชิ้นหรือเหลวเกินไปแล้วคั้นกะทิติดไฟเคี่ยวให้แตกมัน ผสมลงไปในแป้งพร้อมน้ำตาลพอให้ออกรสหวาน ตอกไข่สดใส่ตามส่วน ชอยหอมให้ละเอียด โรยแล้วตีให้เข้ากัน ต่อจากนั้นก็เอากระทะตั้งไฟให้ร้อน ใช้น้ำมันพืชผสมไข่แดงเช็ดทากระทะให้เป็นมันลื่น เพื่อไม่ให้แป้งติดผิวกระทะเมื่อหยอดแป้ง ละเลงให้เป็นแผ่นและต้องระวังไม่ให้แผ่นขนมกรอกบางเหมือนขนมเบื้องทั่วไปเพราะจะไม่นุ่มและขาดรสชาติ พอสุกก็ตลบพับตักรับประทานทั้งร้อนๆ ปัจจุบันขนมกรอกดังกล่าวนี้ไม่นิยมทำกัน แต่นิยมทำขนมพื้นเมืองประเภทอื่นๆ เช่น ขนมครก ขนมฝักบัว (ซึ่งเรียกตามภาษาพื้นเมืองว่า ขนม "จู้จุน") เป็นต้น

10. ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีตักบาตรรูปเทียน เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เพราะเป็นประเพณีถวายสังฆทานเนื่องในโอกาสเข้าพรรษาคือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 และสมัยสุโขทัยได้รับการสืบทอดประเพณีนี้ด้วย ดังหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่า "ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์กล่าวถึงประเพณีในสุโขทัยว่า มีการจุดประทีปบูชาพระบรมธาตุพระพุทธรูปถวายสังฆทานเป็นประจำทุกปี สังฆทานที่ถวายมีหลายอย่างเช่น เทียนพรรษา ผ้าอาบน้ำฝนและเครื่องบริวารอื่น ๆ เช่น เสื่อ อาสนะ ยารักษาโรค ตั้งเตียง และดอกไม้รูปเทียน"

ประเพณีตักบาตรรูปเทียนนี้อยู่คู่กับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมานาน แต่เดิมจัดที่วัดพระธาตุฯ เพียงแห่งเดียว พอถึงวันเข้าพรรษา ชาวเมืองจะนำเครื่องสังฆทานไปถวายพระสงฆ์ เมื่อถึงวันแรม

1 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษา ช่วงบ่าย เวลาประมาณ 14.00 เป็นต้นไป พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดพระมหาธาตุทั้งในเมืองและนอกเมือง ต่างมาพร้อมกันเป็นแถวยาวที่หน้าวิหารทับเกษตร วัดพระมหาธาตุ ฯ เพื่อรอรับบิณฑบาตรดอกไม้รูปเทียนด้วยยามในแขนขวา ชาวเมืองก็นำรูปเทียนซึ่งเตรียมไว้เป็นข้อ ๆ ใส่ถาดถวายพระสงฆ์ ไปตามลำดับ รูปละมัด เรียกว่า "การตักบาตรรูปเทียน"

เมื่อตักบาตรรูปเทียนแล้ว ชาวเมืองพร้อมใจกันจุดเปรี๊ยะ (การจุดเปรี๊ยะคือ "จองเปรี๊ยะ" เป็นพิธีของพราหมณ์ เพื่อจุดโคมรับเทพเจ้า ทำกันในวันเพ็ญเดือน 12 เพื่อบูชาพระบรมธาตุเจดีย์และพระพุทธรูป) บริเวณหน้าพระพุทธรูปและฐานเจดีย์ทุกฐานในวัดพระธาตุ โดยการเอาด้ายดิบใส่ลงไปในภาชนะเล็กๆ (เปลือกหอยแครง) แล้วหยดน้ำมันสัตว์หรือน้ำมันมะพร้าวลงในเปลือกหอยแล้วจุดไฟที่ด้าย แต่ต่อมาเมื่อถึงวันเข้าพรรษาชาวเมืองนครต่างพากันไปชุมนุมที่วัดใกล้บ้าน นำเทียนพรรษานาชนิดใหญ่พอที่จะใช้ตลอดพรรษาไปถวายพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีดอกไม้ รูปเทียน ผ้าอาบน้ำฝน ตั้ง เตียง ตะเกียง ยาและอาหาร ในสมัยปัจจุบันประเพณีตักบาตรรูปเทียนเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก แต่เดิมพระสงฆ์เข้าแถวรับบิณฑบาตรรูปเทียน เฉพาะหน้าวิหารทับเกษตรเท่านั้น แต่ปัจจุบันพระสงฆ์จะเข้าแถวรับบิณฑบาตรรูปเทียนที่ลานพระมหาธาตุแทน

ประการที่สอง การตักบาตรรูปเทียนในปัจจุบันไม่ได้กระทำกันเฉพาะที่วัดพระมหาธาตุฯ เท่านั้น แต่จะมีการตักบาตรกันทั่วไป เพราะชาวเมืองบางคนไม่มีเวลา ถึงกระทำให้ตามถนนเมื่อเห็นพระสงฆ์

ประการที่สาม แต่เดิมชาวเมืองจะเตรียมดอกไม้ด้วยตนเอง ซึ่งไม่ใช่ดอกไม้สด เพราะจะได้คงอยู่ตลอดพรรษา แต่ในปัจจุบันทั้งดอกไม้และรูปเทียน มีขายทั่วไป

ประการที่สี่ แต่เดิมตักบาตรรูปเทียนโดยการจุดเปรี๊ยะแต่ปัจจุบันนี้ใช้เทียนไขแทน เพราะการจุดเปรี๊ยะทำให้เกิดเพลิงไหม้บ่อยครั้ง

ประการที่ห้า แต่เดิมการจุดเปรี๊ยะกระทำทั่วไปทุกวิหารและฐานเจดีย์ แต่ปัจจุบันจุดเทียนไขกำหนดให้จุดเฉพาะภายนอกพระวิหารทับเกษตร

ประการสุดท้าย แต่เดิมการจุดเปรี๊ยะเป็นประเพณีที่ทุกคนต้องทำ แต่ปัจจุบันประเพณีได้ลดความสำคัญ จำนวนชาวเมืองก็ปฏิบัติลดน้อยลง

ประเพณีการตักบาตรรูปเทียน แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับชาวนคร แสดงออกถึงค่านิยมอันสูงส่งในทางพุทธศาสนาของชาวนคร และประการสำคัญประเพณียังคงตกทอดมาถึงลูกหลานเราทุกวันนี้ นับเป็นมรดกที่เชิดหน้าชูตาชาวนครอย่างยิ่ง ด้วยประเพณีนี้มีเฉพาะในจังหวัดนครศรีธรรมราช

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สีดา สอนศรี (2525) ได้ทำวิจัยเรื่อง โลกทัศน์ของชาวใต้จากประเพณี โดยใช้แนวความคิดเกี่ยวกับโลกทัศน์วิเคราะห์ประเพณีสำคัญต่างๆ เพื่อให้รู้ค่านิยมของชาวใต้ ขอบเขตของการศึกษา ประเพณีนี้ ศึกษาเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญและการสนุกสนานรื่นเริง ตามการค้นพบของผู้วิจัย โลกทัศน์ของชาวใต้ให้เกิดจากโครงสร้างทางวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่สถาบันศาสนา ความเชื่อ อาชีพ สิ่งแวดล้อม และการอบรมศึกษาอันเป็นที่สะสมของค่านิยมประเพณีนี้ มรดกต่างๆ ทางวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ปรากฏอยู่ในแนวความคิด ความเชื่อ ความรู้ อุดมการณ์และโลกทัศน์ พิธีกรรม โบราณสถานและโบราณวัตถุ การละเล่นพื้นเมือง ภาษาและหนังสือซึ่งสิ่งเหล่านี้ถ้าได้ค้นคว้าแล้วจะพบค่านิยมและปทัสถานทางสังคมของชาวใต้เด่นชัดยิ่งขึ้น

ตรีชฎา รักษ์บางแหลม (2551) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเชื่อที่เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร หมายถึงการยอมรับว่าสิ่งต่าง ๆ ภายในวัดพระมหาธาตุฯ มีอำนาจบางอย่างซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติและสามารถพิสูจน์ และผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการศึกษาวิจัยบทบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในด้านต่างๆ เช่น ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ด้านพัฒนาสังคม ด้านการท่องเที่ยว ด้านการเมือง เป็นต้น โดยการเปรียบเทียบกับบทบาทของวัดอื่นๆ เช่น บทบาทของวัดสวนโมกพลาราม บทบาท ของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น

กาสัก เต๊ะขันหมาก (2550) ได้วิจัยเรื่อง “อนาคตและทางเลือกในอนาคตสำหรับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในปีพุทธศักราช 2540” ผลการวิจัยพบว่า ในอนาคตรัฐบาลมีแนวโน้มที่จะเห็นความสำคัญของงานวัฒนธรรมมากขึ้น โดยจะมีการจัดองค์กรบริหารวัฒนธรรมในส่วนกลางให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนในการปฏิบัติงานวัฒนธรรมในส่วนภูมิภาคนั้น จะมีกรมการระดับจังหวัด ซึ่งเป็นการระดมสรรพกำลังทั้งจากภาครัฐและเอกชนเพื่อดำเนินงานครั้งนี้ โดยองค์กรภาคเอกชนจะให้การสนับสนุนและร่วมมือกับรัฐบาลมากขึ้น ในการจัดการศึกษาทุกระดับทั้งในและนอกโรงเรียนจะมีการสอนสอดแทรกเรื่องการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่วัฒนธรรมอย่างแพร่หลาย และจะมีการใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือทางการเมืองระหว่างประเทศ เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากขึ้น การแลกเปลี่ยนจะดำเนินการหลายรูปแบบโดยจะเน้นเยาวชนเป็นหลัก

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม กรณีศึกษา “ประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัดและชุมชนในการบริหารจัดการแบบบูรณาการประเพณีสวดด้าน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเสวนาเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เครือข่ายทางวัฒนธรรม ศิลปิน นักวิชาการ และเยาวชนในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้

วิธีการเก็บข้อมูลด้วยเอกสารปฐมภูมิ ข้อมูลภาคสนาม และการสัมภาษณ์บุคคล การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งจากเอกสาร ตำรา จากการสัมภาษณ์ การจัดกิจกรรม จัดเวทีเสวนา ที่ได้บันทึกเสียง บันทึกภาพ มารวบรวมเรียบเรียง แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษาวิจัย และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาความมีภาพประกอบ ผลการวิจัยพบว่า การที่จะอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านในคงอยู่สืบไปนั้น ควรจัดทำเครือข่ายการศึกษาเชิงบูรณาการแบบคู่ขนาน โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ร่วมสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนให้กับทางโรงเรียนในเขตพื้นที่อยู่แล้ว จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างจริงจัง ให้เกิดหลักสูตรท้องถิ่นประเพณีสวดด้านในการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการประเพณีสวดด้านในครั้งนี้ มีการส่งตัวแทนแต่ละสาขาร่วมแสดงความคิดเห็น ความเป็นมาของปัญหา และตั้งโจทย์เพื่อที่จะหาแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน ซึ่งเป็นคำตอบของโจทย์การวิจัย และร่วมสร้างเครื่องมือ ได้ร่วมกันสร้างเครื่องมือในการวิจัย เตรียมคำถามสำหรับสัมภาษณ์ เพื่อนำไปสู่คำตอบที่ต้องการ และสุดท้าย มีเครือข่ายร่วมเวทีเสวนา แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ได้แนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ประเพณีสวดด้านให้คงอยู่คู่เมืองนครอย่างยั่งยืน

กมล รอดคล้าย (2525 : ง – จ) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูในการอนุรักษ์ และสืบทอดวัฒนธรรมไทย ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การค้นคว้าศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรม และเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชนและการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูภาษาไทยที่สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 3 ผลการวิจัยพบว่า ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรส่งเสริมให้มีการฝึกมารยาทและการปฏิบัติตนที่ดีในสังคม จัดตั้งชุมชนเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทย จัดอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่นักเรียน ส่งเสริมการนำแหล่งความรู้ใน ชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน ครูควรมีบทบาทในการศึกษาค้นคว้าโดยรวบรวมความรู้ด้านวัฒนธรรม จากแหล่งความรู้ในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมท้องถิ่นและงานประเพณีต่างๆ ศึกษาและทำความเข้าใจนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ บทบาทของครูในการเข้าร่วมกิจกรรมและเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน ครูควรจัดตั้งชมรมหรือสมาคมครูภาษาไทย ส่งเสริมให้เยาวชน ผู้นำชุมชน ทักษะศึกษาหรือเข้ารับการอบรมความรู้ด้านวัฒนธรรมไทย บทบาทในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ครูควรให้คำแนะนำและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบุพพการี มีความเมตตาต่อผู้อื่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและแต่งกายเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณี

อร่ามรัตน์ ด้วงชนะ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาประเพณีสวดพระมาลัย ของชาวอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี งานวิจัยนี้โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการสวดมาลัย องค์ประกอบและการสวดพระมาลัย ความเชื่อที่เกี่ยวกับการสวดพระมาลัย คุณค่าของประเพณี

สวดพระมาลัยและบทสวดพระมาลัยใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์คณะมาลัยในอำเภอไชยา ทั้งที่ยังคงแสดงการสวดอยู่และหยุดสวดแล้ว ตลอดจนผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการสวดพระมาลัย ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมทั้งสังเกตการสวดพระมาลัยในอำเภอ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของการสวดพระมาลัย พบว่า การสวดพระมาลัยของชาวอำเภอไชยา มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและเป็นที่นิยมกันมากในอดีต การสวดพระมาลัยในท้องถิ่นนี้มีการสวดเฉพาะในงานศพเท่านั้น โดยจะสวดในตอนกลางคืนหลังจากระงับสวดพระอภิธรรมเสร็จแล้ว แต่เดิมพระสงฆ์ทำหน้าที่สวดพระมาลัย ภายหลังฆราวาสทำหน้าที่สวดแทน แต่ปัจจุบันนี้สภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนไปตลอดจนวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น จึงส่งผลให้ประเพณีสวดพระมาลัยของชาวอำเภอไชยาเสื่อมความนิยมลงไปมาก

องค์ประกอบและการสวดพระมาลัย คณะมาลัยชาวอำเภอไชยามีคณะละ 6 – 8 คน มีทั้งคณะที่เป็นผู้ชายล้วน เป็นผู้หญิงล้วน และมีทั้งผู้ชายและผู้หญิงในคณะเดียวกัน การเรียกชื่อคณะมาลัยจะเรียกตามภูมิลำเนาของคณะมาลัย ซึ่งอาจเป็นชื่อหมู่บ้านหรือตำบลก็ได้ คณะมาลัยจะไปสวดมาลัยในงานศพตามคำเชิญของเจ้าภาพ โดยมากจะเริ่มสวดตั้งแต่คืนที่ 3 เป็นต้นไป คณะมาลัยอาจสวดทุกคืนหรือบางคืนก็ได้สถานที่ที่คณะมาลัยสวดพระมาลัยมักเป็นสถานที่เดียวกับพระสงฆ์สวดอภิธรรม ขั้นตอนในการสวดพระมาลัยไม่ยุ่งยากซับซ้อน เพียงวงจุรูปเทียนออกชื่อครู ตั้งนะโม 3 จบ สวดบทบูชาพระมาลัยจากนั้นจะสวดบทใดก็ได้ตามความถนัดของคณะมาลัยแต่ละคณะโดยมากคณะมาลัยจะใช้บทสวดที่นำมาจากวรรณคดีไทย นิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน และบทสวดที่คณะมาลัยคิดแต่งขึ้นเอง

ความเชื่อเกี่ยวกับการสวดพระมาลัย แต่เดิมคณะมาลัยนำบทสวดมาจากหนังสือพระมาลัยผู้ฝึกสวดจะต้องฝึกนอกบ้านเพราะถือว่าการฝึกในบ้านจะไม่เป็นสิริมงคล ต่อมาเมื่อนำบทนอกเหนือจากบทสวดจากหนังสือพระมาลัยมาใช้สวดแทนเพื่องพระมาลัย ความเชื่อข้อห้ามดังกล่าวจึงคลี่คลายลงคณะมาลัยต่างมีความเชื่อว่า การสวดพระมาลัยเป็นการบำเพ็ญบุญประการหนึ่ง ผู้ที่ฟังสวดพระมาลัยก็มีความเชื่อว่า การได้ฟังสวดพระมาลัยจะได้บุญด้วยเช่นกัน

คุณค่าของประเพณีสวดพระมาลัย พบว่ามีส่วนสำคัญในการคลายความทุกข์โศกของเจ้าภาพงานศพให้คดีชีวิต มีคุณค่าด้านสังคมสัมพันธ์และมีคุณค่าในการอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมด้วย บทสวดพระมาลัย พบว่าที่มาจากหนังสือพระมาลัยจากวรรณกรรมอื่นๆ และเป็นกลอนสดที่คณะมาลัยคิดแต่งขึ้นเอง บทสวดที่คณะมาลัยนิยมให้ในปัจจุบันคือบทสวดนอกเหนือ จากพระมาลัยซึ่งไม่มีรูปแบบฉันทลักษณ์ชัดเจน เนื้อหาในบทสวดพระมาลัยมีหลายลักษณะ เช่น เกี่ยวกับนรก-สวรรค์ แนวทางในการดำรงชีวิต ความรักของชาย-หญิง ไสยศาสตร์ การชมธรรมชาติ เป็นต้น

นฤที ศรีวรรณ (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของวิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติของวิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ ศึกษาถึงวิธีดำเนินการส่งเสริมทำนุบำรุงวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตที่วิทยาลัยแต่ละแห่งรับผิดชอบ ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการทำนุบำรุงวัฒนธรรมในเขตภาคใต้ กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้บริหาร อาจารย์ และคณะกรรมการประจำศูนย์วัฒนธรรมในวิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ 9 แห่ง รวม 261 ใช้วิธีสัมภาษณ์ และส่งทางไปรษณีย์ ได้รับแบบสอบถามกลับคืน 205 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 78.54 ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินบทบาทในการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติในวิทยาลัยครูภาคใต้นั้นยังมีน้อย ลักษณะงานที่ปฏิบัติมาก คือ การจัดนิทรรศการ รองลงมาคือ การจัดการแสดงและสาธิต ส่วนที่ปฏิบัติน้อยมาก คือ การจัดตั้งชมรมและกลุ่มผู้สนใจ ส่วนวิธีการดำเนินงานที่ประสบผลความสำเร็จ คือ การร่วมมือกับสถาบันเอกชน องค์กร และหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐในด้านกิจกรรมที่ได้รับผลสำเร็จมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมประเภทเผยแพร่โดยการจัดนิทรรศการประกอบการแสดงและสาธิต สำหรับด้านปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดบุคลากร นอกจากนั้นเป็นปัญหาด้านวิชาการและปัญหาต่างๆ ไป ส่วนแนวทางในการทำนุบำรุงวัฒนธรรมนั้น ควรจะกระทำทั้งในด้านการบริหารการพัฒนาบุคลากรการจัดกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การศึกษาและการปรับปรุงหลักสูตร

พงษ์จันทร์ คล้ายอุดม (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี การศึกษาความเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษา : ตำบลเกาะเต่า อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ ศึกษาถึงปัจจัยที่ผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของประชาชน เกาะเต่า และศึกษาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนเกาะเต่า ผู้วิจัยทำการศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการเข้าร่วมกิจกรรมเวทีชาวบ้าน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมชาวเกาะเต่า ประกอบด้วย ปัจจัยที่เกิดจากภายในเกาะเต่าเองและปัจจัยที่เกิดจากภายนอกเกาะเต่า สำหรับปัจจัยที่เกิดจากภายในเกาะเต่า ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ การยอมรับในสิ่งใหม่ของชาวเกาะเต่า และลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลทางการศึกษาของประชาชนชาวเกาะเต่า สำหรับปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ประชากรของชาวเกาะเต่า การกระจายและการผสมผสานทางวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก การสื่อสารมวลชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคที่ดีขึ้น และที่สำคัญคือการท่องเที่ยว

ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง จะมีทั้งในด้านที่ก่อให้เกิดประโยชน์และก่อให้เกิดการสูญเสีย สำหรับด้านที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนชาวเกาะเต่า ได้แก่ ประชาชนชาวเกาะเต่ามีสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แต่ในด้านที่ก่อให้เกิดการสูญเสีย นั่นคือ สภาพความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว

มีลักษณะเป็นครอบครัวเดียวมากขึ้น หรือความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ต่างมีความรักความเอื้ออาทร น้อยลงแต่สำหรับคนที่เป็นคนเกาะเต่าดั้งเดิมยังคงมีความรักความสามัคคีกันเช่นเดิมและที่สำคัญคือการที่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้แก่ ประชาชนชาวเกาะเต่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ประชาชน ชาวเกาะเต่า ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน ตลอดจนสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาและ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือการลดปริมาณการทำลายสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง แนวทางการพัฒนาควรมาจากการมีส่วนร่วมของ ชุมชน โดยทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วม ตรวจสอบและร่วมติดตามประเมินผล

วิมลศรี ผุดเพชรแก้ว (2551 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเครือข่าย วัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม กรณีศึกษาเพลงนา อำเภอสวี จังหวัดชุมพร การ วิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภา วัฒนธรรมจังหวัดและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นและเพื่อศึกษาศิลปะการ แสดงเพลง นา อำเภอสวี จังหวัดชุมพร

ผลการวิจัยพบว่า เพลงนาเป็นเพลงพื้นบ้านที่นิยมร้องเล่นกันมาแต่โบราณของจังหวัดชุมพร เดิมทีใช้ร้องเล่นกันในทุ่งนาในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ภายหลังได้นำมาร้องเล่นกันไม่จำกัดสถานที่และโอกาส เช่นงานสงกรานต์ งานบวชนาค งานขึ้นบ้านใหม่ งานขึ้นปีใหม่ งานมงคลสมรส หรือแม้กระทั่งในงานศพ ก็มีการร้องเล่นเพลงนากัน การร้องเพลงนาจะมีผู้ร้อง 2 คน ถ้ามากกว่า 2 คน ก็ต้องเป็นจำนวนคู่แต่ที่ นิยมมักไม่เกิน 4 คน หรือ 2 คู่ แต่ละคู่จะมีแม่เพลง 1 คน ทำหน้าที่ร้องนำ เรียกว่า แม่คู่ หรือ “หัวไฟ” และมีผู้รับหรือทอย 1 คน เรียกว่า “ท้ายไฟ” ถ้าผู้เล่นมีคู่เดียว เนื้อหาหรือบทที่ร้องมักจะเป็นบทชม บทเกี้ยว แต่ถ้าร้อง 2 คู่ มักจะเป็นกลอนรบบหรือบทละคร คือร้องโต้ตอบกัน โดยต่างฝ่ายต่างหยิบยก เอาจุดอ่อน หรือบด้อยของฝ่ายตรงข้ามขึ้นมาว่ากัน การร้องโต้ตอบกันนี้ ผู้ที่เป็นท้ายไฟของฝ่ายใดก็ทำ หน้าที่รับทอยของฝ่ายนั้น การร้องเพลงนาจะร้องเป็นกลอนสด หรือกลอนปฏิกฐาน ไม่มีดนตรีใด ๆ ประกอบ ผู้ร้องจะต้องมีสติปัญญาและไหวพริบดี เพลงนาบรรคหนึ่งอาจจะมีตั้งแต่ 4 - 10 คำ

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน/ศิลปะการแสดงเพลงนา พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย

1. เพลงนาในอดีตนิยมร้องเล่นในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว เพื่อความสนุกสนาน คลายความเหน็ด เหนื่อย แต่ในปัจจุบันประชาชนหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นแทน เช่น ปาล์ม การประกอบอาชีพทำนาลด น้อยลง การร้องเพลงนาจึงลดความนิยมลงไปเรื่อย ๆ และอาจจะเลือนหายไปในที่สุด

2. ในอดีตผู้ที่ร้องเพลงนาได้ มีจำนวนไม่มากเมื่อผู้ที่ร้องเพลงนาเสียชีวิตไปก็เสมือนว่าเพลงนาได้หมดไปด้วย อีกทั้งยังขาดผู้สืบทอดและสืบสานศิลปะการแสดงเพลงนา รุ่นลูก รุ่นหลานไม่รู้จักขาดความสนใจ และไม่ให้ความสำคัญที่จะสืบสาน

3. การร้องเพลงนา ไม่มีดนตรีใด ๆ ประกอบ จึงไม่เป็นที่ดึงดูดความสนใจจากเยาวชนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นวัยที่ “ร้อน แร่ เร็ว”

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี (2551 : บทคัดย่อ)ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาการแสดงมโนราห์ในกลุ่มโฮมสเตย์ ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนลิเล็ด (2) เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางการนำสื่อมโนราห์มาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มชุมชนลิเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ สมาชิกกลุ่มชุมชนลิเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ นักท่องเที่ยว ผู้แทนองค์กรภาครัฐ นักแสดงมโนราห์ และประธานกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนลิเล็ด การจัดเก็บข้อมูลใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้กระบวนการระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเน้นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนลิเล็ด คณะวิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ พร้อมกับใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนลิเล็ด และพบว่ารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนลิเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ เป็นความร่วมมือของชาวบ้านในพื้นที่ อาศัยชุมชนเป็นฐาน และกระบวนการมีส่วนร่วม เนื่องจากชุมชนมีทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ที่เป็นศักยภาพสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนได้จัดทำแผนแม่บท โดยมีการวางแผนร่วมกัน ดำเนินการร่วมกัน รับผลประโยชน์ร่วมกัน และรับผิดชอบร่วมกัน โดยที่โครงการ CHARM ได้เข้ามาสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการกำหนดแผนงานโดยชุมชน หลอมความคิดของบุคลากรแกนนำในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีการประชุมและกำหนดกรอบแนวทางการพัฒนา 5 แผน ซึ่งประกอบด้วยแผนจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แผนส่งเสริมอาชีพคนในชุมชน แผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน แผนการกำจัดขยะแบบบูรณาการ และแผนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสภาที่ปรึกษาชุมชนมีการจัดการผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม มีการคัดเลือกคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่บริหารกลุ่ม ทุกคนแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ การตัดสินใจใช้ระบบกลุ่ม ซึ่งมีคณะกรรมการดำรงตำแหน่งวาระ 1 ปี ใช้การบริหารแบบแนวราบ การตัดสินใจใช้กรรมการกลุ่ม

สภาพปัญหาการนำสื่อมโนราห์มาใช้ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนลิเล็ด นำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์และสังเกตกับผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลในเรื่องของสภาพปัญหาการนำสื่อมโนราห์มาใช้ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยว พบว่า มีปัญหาในเรื่องของผู้แสดงขาด

ความรู้ ความชำนาญด้านการแสดงมโนราห์ เนื่องจากพื้นที่ตำบลลิเล็ดไม่มีคณะมโนราห์อยู่ในพื้นที่ ดังนั้นจึงไม่มีผู้ที่มีความรู้ ความสามารถด้านการแสดงมโนราห์ ปัญหาด้านความเชื่อของผู้ปกครองและญาติของผู้แสดง ซึ่งเชื่อว่าการแสดงมโนราห์เป็นการแสดงที่มีครุ ผู้ใดจะแสดงต้องมีการครอบครุ จึงทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาการนำสื่อมโนราห์มาใช้ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยว ส่วนปัญหาด้านการสนับสนุนของผู้เกี่ยวข้อง เห็นว่าการแสดงมโนราห์ไม่สามารถพัฒนาไปสู่การแสดงอย่างจริงจังได้ ไม่มีผู้สอน ไม่มีชุดใส่ที่สวยงาม ซึ่งเมื่อเติบโตก็จะไปเรียนที่อื่นแล้วเลิกแสดงไปในที่สุด การฝึกหัดเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ไม่สามารถพัฒนาสู่ความเป็นเลิศได้ ปัจจัยเหล่านี้ จึงเป็นส่วนสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องไม่ได้ให้การสนับสนุนคณะเยาวชนที่แสดงมโนราห์ในพื้นที่ตำบลลิเล็ดอย่างจริงจัง และปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยได้พบ คือ ปัญหาในเรื่องของงบประมาณในการจัดหาเครื่องแต่งกายให้ผู้แสดงใช้สวมใส่

การกำหนดรูปแบบแนวทางในการพัฒนาการ นำสื่อมโนราห์มาใช้ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยว นั้น คณะวิจัยได้ใช้กระบวนการระดมความคิดเห็นแบบกลุ่มย่อย (Focus group) ทั้งนี้ได้กำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา โดยทำความเข้าใจเรื่องความเชื่อในเรื่องการครอบครุ ให้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง นักเรียนได้รับทราบ เพื่อปรับเปลี่ยนความเชื่อเหล่านั้น จากนั้น กำหนดให้มีการถ่ายทอดการรำมโนราห์ท่ามาตรฐาน 12 ท่า โดยเชิญผู้มีความรู้ ความสามารถในการนำมาสอนให้แก่ผู้แสดง โดยการจัดหาชุดฝึกซ้อมมโนราห์ที่สามารถสวมใส่เวลาฝึก ซึ่งมีความสวยงามระดับหนึ่งและให้ผู้แสดงได้มีโอกาสแสดงให้คณะนักท่องเที่ยวที่มาพักโฮมสเตย์และในงานเทศกาลต่าง ๆ ในชุมชนให้ประชาชนได้รับชมตามโอกาสอันควร

การพัฒนาการนำสื่อมโนราห์มาใช้ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยว คณะวิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง พบว่า แนวทางการพัฒนาการนำสื่อมโนราห์มาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนลิเล็ด ที่สามารถดำเนินการได้ทันที คือ การสร้างความรู้และเพิ่มทักษะพื้นฐานการแสดง ทั้งนี้ได้ดำเนินการจัดหาชุดสำหรับซ้อม และใช้ใส่ในการแสดงให้กับนักท่องเที่ยวได้ชม คณะวิจัยได้จัดฝึกอบรมให้ความรู้ โดยถ่ายทอดการรำมโนราห์ให้แก่เยาวชนผู้ที่สนใจ และที่มีความสามารถในการรำมโนราห์อยู่แล้ว เพื่อให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น พัฒนาคณะนักแสดงให้เป็นคณะมโนราห์เต็มรูปแบบ โดยมีลูกคู่มโนราห์ สามารถเล่นสด และร้องมโนราห์บทง่าย โดยเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการแสดงความยินดีแก่ผู้มาเยือนชมตำบลลิเล็ด เพื่อสร้างสีสัน และความตื่นตาตื่นใจ

การทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรม และชุมชนลิเล็ด คณะวิจัยได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งสภาวัฒนธรรม และชุมชนทุกฝ่ายในทุกขั้นตอน ประกอบด้วย กระบวนการร่วมวางแผน โดยได้อาศัยกระบวนการคิดและวางแผนร่วมกันของทุกฝ่าย ทั้งตัวแทนของสภาวัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมอำเภอ องค์การภาครัฐ กลุ่มผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มชุมชนลิเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ ตลอดจนกลุ่มนักแสดง เพื่อร่วมกันวางแผนในการที่จะนำการแสดงมโนราห์ มาใช้ในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชุมชนลิเล็ดเพื่อการอนุรักษ์ ส่งผลให้เกิดการยอมรับในกระบวนการ และร่วมกันดำเนินการตามแผนที่กำหนด และกระบวนการร่วมกัน

ดำเนินการ โดยทุกฝ่ายได้ร่วมกันให้การสนับสนุนการดำเนินการตามแผนที่กำหนด ส่งผลให้การจัดกิจกรรมตามแผนเป็นไปโดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ถึงแม้ว่าการดำเนินการในระยะที่ผ่านมา จะดำเนินการได้เพียงส่วนหนึ่งของแผนที่กำหนด แต่ก่อให้เกิดความตระหนักร่วมกันที่จะร่วมกันผลักดันให้การดำเนินการพัฒนาการแสดงมโนราห์ของกลุ่มชุมชนลีเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ เป็นไปตามแผนที่กำหนด รวมทั้งการใช้กระบวนการร่วมกันรับผิดชอบ จากการที่ทุกฝ่ายได้ร่วมกันวางแผนและร่วมกันดำเนินการตามแผนที่กำหนด ส่งผลให้คณะมโนราห์ที่ทุกฝ่ายได้ร่วมกันพัฒนามีความพร้อมในการแสดงมากขึ้น มีความสามารถในการแสดงมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วสิ่งสำคัญที่สุดคือความตระหนักที่จะต้องร่วมกันผลักดันให้ลูกหลานชาวตำบลลีเล็ดได้สืบทอดศิลปะการแสดงซึ่งเป็นมรดกที่สำคัญของบรรพชนให้สืบทอดต่อไป

วัชรินทร์ ดำรงกุล (2551 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม:กรณีศึกษาการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” จังหวัดยะลา การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ส่งเสริมกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด และชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นศึกษาถึงประวัติความเป็นมา คุณค่าของดนตรีพื้นบ้าน ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย ของดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชน และศึกษาถึงแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” เพื่อการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ตามหลักตรรกะควบคู่กับบริบทอาศัยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นวิธีการสำคัญในการศึกษาเก็บข้อมูล

ผลการวิจัยสรุปว่า ดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” มีความสำคัญต่อชุมชนบ้านยูโป ตำบลยูโป อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ดังต่อไปนี้ ดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” เป็นดนตรีพื้นบ้าน ที่สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวบ้านในชุมชนตำบลยูโป เพราะนอกจากดนตรีพื้นบ้านชนิดนี้ จะยังคงมีเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในจังหวัดยะลาแล้วชาวบ้านชุมชนตำบลยูโปที่รับรู้ รับฟังด้วยตนเอง หรือที่รับรู้ รับฟังผ่านมาจากญาติผู้ใหญ่ รู้กันว่าดนตรีชนิดนี้เป็นดนตรีชั้นสูง เนื่องจากเชื่อกันว่าเป็นดนตรีที่ใช้บรรเลง นำพระบรมศพของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งอดีตกาลและเป็นดนตรีที่มีเสียงไพเราะมาก หากผู้ใด ได้ยินเสียงดนตรีชนิดนี้ จะมีอาการขนลุก ขนพอง จากดนตรีที่มีเสียงไพเราะ ไหวสันทาน ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์พิเศษของดนตรีชนิดนี้ที่ดนตรีชนิดอื่นไม่สามารถทัดเทียม หากสามารถสืบทอดดนตรีชนิดนี้ให้อยู่คู่กับชุมชนได้ ถือว่าได้สืบทอดดนตรีพื้นบ้านที่มีคุณค่า เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้คิดค้น อย่างน่าอัศจรรย์ ให้อยู่คู่กับชุมชนตลอดไป โดยสามารถถ่ายทอดได้ดังแนวทางต่อไปนี้

แนวทางการถ่ายทอด ดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ให้อยู่คู่กับชุมชน

จากการจัดเวทีเสวนาในวันที่ 20 สิงหาคม 2551 ณ ห้องประชุม โรงเรียนบ้านยุโปพบว่า ผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาได้เสนอความคิดเห็นอย่างหลากหลาย แต่มีความเห็นที่เป็นไปในทางเดียวกัน คือ ทุกคนอยากให้มีการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ให้อยู่คู่กับชุมชนตลอดไป โดยให้มีการแต่งตั้ง คณะกรรมการบริหาร ขึ้น ซึ่งแต่งตั้งจากองค์กรทุกภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชนด้าน วัฒนธรรม ทั้งนี้ เพื่อร่วมกันบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยคณะกรรมการดังนี้

1.1 คณะกรรมการที่ปรึกษา โดยให้มีหน้าที่ให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษา และให้การสนับสนุน ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น ในการบริหารจัดการ การสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน กาหลอ ตำบลยุโป ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

1.2 คณะวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” มีภาระหน้าที่ถ่ายทอด ความรู้ การเล่นดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ให้แก่ผู้ที่ต้องการสืบทอด สามารถเรียนรู้และเล่นดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ได้เป็นอย่างดี

1.3 คณะกรรมการดำเนินการ การสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ตำบลยุโป ให้มี ภาระหน้าที่จัดหาซ่อมบำรุง อุปกรณ์เครื่องดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ พร้อมทั้ง ร่วมกันระดมความคิดเห็น หาแนวทางในการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” อาทิเช่น จัดหาบุคลากร รับการสืบทอด จัดหาสถานที่ในการฝึกสอน การเล่นดนตรีพื้นบ้าน และจัดหาแหล่งงบประมาณ เพื่อ สนับสนุนให้การสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” คงอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป

1.4 คณะกรรมการประสานงานการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ตำบลยุโป มี ภาระหน้าที่ในการประสานงานระหว่างชุมชน และองค์กรภาครัฐ /ภาคเอกชน หรือองค์กรอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับการสนับสนุน งานด้านวัฒนธรรม เพื่อให้รับรู้และให้การสนับสนุนการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” ตำบลยุโป

บำรุง สุขพรรณ (2527 : บทคัดย่อ) รูปแบบการบริหารงานวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อการ เผยแพร่วัฒนธรรมไทยต่อประชาชน 2527 การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาถึงวิธีการโครงสร้าง ประสิทธิภาพและศักยภาพในการเผยแพร่ข่าวสารของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่แนว ทางการเผยแพร่ข่าวสารต่อไปในอนาคต

กลุ่มตัวอย่าง ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวม 51 ศูนย์ โดยวิธีการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ นิสิต นักศึกษา และผู้ปฏิบัติงานอยู่ในศูนย์ ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมยังประสบปัญหาด้านต่าง ๆ หลายประการ ข้อยกจำกัดในเรื่องคน เรื่องงบประมาณ เรื่องเครื่องมือ เรื่องวัสดุอุปกรณ์ เรื่องการจัดการการบริหาร แต่ความร่วมมือในด้านการเผยแพร่ข่าวสาร

ด้านวัฒนธรรม ได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานและประชาชนอย่างยิ่งโดยเฉพาะการสร้างแนวประสานระหว่างสื่อมวลชนให้มากเพื่อการเผยแพร่

สำหรับการสร้างความร่วมมือในการเสริมสร้างงานวัฒนธรรมให้เจริญก้าวหน้า สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม จะต้องเป็น “แกนกลาง” ในการเผยแพร่ข่าวสาร โดยต้องประสานงานกับทุกฝ่าย สร้างแรงจูงใจในการให้ความร่วมมือของทุกฝ่าย ทั้งรัฐบาล เอกชน และหน่วยงานราชการด้วยกัน ควรให้มีการขยายงานวัฒนธรรมไปสู่ชนบทอย่างจริงจัง อันจะทำให้การส่งเสริมวัฒนธรรมสัมฤทธิ์ผลมากขึ้นเป็นอเนกประการ

วิสิทธิ์ ใจเถิง (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง หอนิทรรศน์ : แหล่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปรัชญา วัตถุประสงค์ วิธีการบริหารจัดการ ปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีต่อหอวัฒนธรรมนิทัศน์ในส่วนภูมิภาค จำนวน 10 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพะเยา จังหวัดเชียงราย จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดตราด จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดกระบี่ วิธีการศึกษาวิจัย คณะผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิจัยเชิงสำรวจกับเครือข่ายหอวัฒนธรรมนิทัศน์ในส่วนภูมิภาค โดยใช้แบบสอบถามและวิจัยภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลในรายละเอียด รวมทั้งการใช้เครื่องมือจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ แล้วเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

การศึกษาวิจัยปรากฏผลว่าหอวัฒนธรรมนิทัศน์ในส่วนภูมิภาคมีปรัชญาและวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อเป็นแหล่งในการศึกษาหาความรู้และรวบรวมเรื่องราวประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาของท้องถิ่น เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ เกิดความรักความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทั้งยังสามารถจัดตั้งและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ วิธีการบริหารงานส่วนใหญ่จะบริหารงานโดยตั้งคณะกรรมการขึ้นมารับผิดชอบโดยกำหนดระยะเวลาให้บริหารงาน หอวัฒนธรรมนิทัศน์ที่อยู่ในสถาบันการศึกษาจะมีความพร้อมและศักยภาพในการทำงานมากกว่าหอวัฒนธรรมนิทัศน์ที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่น เพราะบุคลากรที่ดำเนินการจะมีความรู้และสามารถจัดระบบการบริหารโดยการแบ่งแยกการทำงานของบุคลากรได้อย่างชัดเจน ทำให้งานไม่ซ้ำซ้อน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ส่วนใหญ่จะขาดแคลนงบประมาณและอัตรากำลัง สิ่งที่หอวัฒนธรรมควรปรับปรุงและพัฒนา คือ จะต้องพัฒนารูปแบบของการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักของประชาชนให้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากขึ้น เพื่อที่จะทำให้หอวัฒนธรรมนิทัศน์ในส่วนภูมิภาคเป็นแหล่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยและพัฒนาเพื่อฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ตามแนวคิดของเคมมิสและแม็คแทกเกิร์ต (Kemmis & McTaggart, 1988 cited in Hopkins, 2002, p. 46) ที่ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observe) และการสะท้อนกลับ (Reflect) เพื่อฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่างร่วมกันศึกษาแนวทางและทดลองใช้รูปแบบประเพณีสวดด้าน ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสังเกตสนามวิจัย เหตุการณ์ และการเข้าร่วมกิจกรรมที่สำคัญ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาเอกสารบันทึกต่าง ๆ และใช้การวิจัยเชิงปริมาณผสม โดยการแจกแบบสอบถามแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูการสวดด้านจำนวน 302 คน เพื่อนำผลการตอบแบบสอบถามมาใช้ประเมินรูปแบบการสวดด้าน และวางแผนการพัฒนารูปแบบการสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดการดำเนินวิจัย ดังนี้

3.1 พื้นที่ที่ศึกษา

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาเพื่อฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งประเพณีนี้มีเฉพาะภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น ซึ่งการเลือกพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่เลือกอย่างเจาะจงตามลักษณะที่สอดคล้องกับประเด็นการวิจัย เนื่องจากผู้วิจัยเป็นพระภิกษุอยู่ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และเป็นผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคตรราช ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เริ่มต้นในการรื้อฟื้นประเพณีสวดด้านขึ้นมา มีความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์ในสนามศึกษาเป็นอย่างดี และได้รับความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยเรื่องนี้ สะดวกในการติดต่อประสานงานและติดตามผลการวิจัย ประกอบกับทางจังหวัดและทางวัด ได้มีโครงการผลักดันให้พระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นมรดกโลก การวิจัยเรื่องนี้จึงสอดคล้องกับนโยบายของรัฐและของทางจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.2 เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินวิจัยครั้งนี้ เน้นระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยผสมกับการวิจัยเชิงปริมาณเพียงเล็กน้อย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1) คณะผู้วิจัย นับเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดเพราะการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการสัมผัสกับคนโดยตรง ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้เตรียมตัวก่อนการเก็บข้อมูล เนื่องจากผู้วิจัยคือผู้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมให้กับตนเอง ดังนี้

1.1) ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและพัฒนาประเพณีสวดด้าน เพื่อให้เกิดความรู้ทางทฤษฎี

1.2) ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ตามแนวคิดของเคมมิส และแม็คแทกการ์ท (Kemmis & McTaggart, 2002 : 46) ที่ประกอบด้วยการวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observe) และการสะท้อนกลับ (Reflect) ร่วมกับการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยเชิงคุณภาพ พร้อมกับการรับคำชี้แนะจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร

1.3) ศึกษาคุณลักษณะที่สำคัญของการเป็นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และตระหนักถึงการพัฒนาคุณลักษณะเหล่านี้ในตัวผู้วิจัย อันได้แก่ การมีความรู้สึกร่วมกับกลุ่ม การเป็นที่ยอมรับเชื่อถือและไว้วางใจได้ การเป็นมิตรและจริงใจ การมองโลกในแง่ดี การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือ การระมัดระวังเรื่องอากัปกริยา การยิ้มแย้ม การเป็นผู้ฟังที่ดี การเปิดใจกว้างรับฟังเปิดเผย การเคารพนับถือผู้อื่น และการให้ความเสมอภาคกับทุกคน

2) เตรียมเครื่องบันทึกเสียง เพื่อใช้บันทึกข้อมูลระหว่างการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบความคลาดเคลื่อนของข้อมูล

3) อุปกรณ์จัดกิจกรรมกลุ่ม และอุปกรณ์เสนอข้อมูล เช่น กระดาษขาว A4 ปากกาหลากสี กาว กรรไกร เป็นต้น

4) กล้องถ่ายภาพดิจิทัล เก็บข้อมูลภาพในบรรยากาศขั้นตอนและกระบวนการที่ดำเนินการมีส่วนร่วมของกระบวนการจัดประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

5) กรอบคำสัมภาษณ์ เป็นคำถามที่เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์อันประกอบด้วย ชื่อ นามสกุล พร้อมทั้งป้อนคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับรูปแบบของการจัดกิจกรรมประเพณีสวดด้าน ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการจัดกิจกรรมประเพณีสวดด้านที่เหมาะสม

6) เครื่องมือที่ช่วยจดบันทึก คือสมุดจดและปากกาสำหรับจดบันทึกข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ ซึ่งช่วยในการบันทึกคำพูด บรรยายภาพ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูล

3.3 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลเพื่อวิจัยและพัฒนาเพื่อฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในเดือน มกราคม พ.ศ. 2558

1) ผู้วิจัยและคณะร่วมกันศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์สภาพปัญหาเบื้องต้นเกี่ยวกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน เมื่อได้ข้อมูลจากการวิจัยแล้ว จึงนำมากำหนดแนวทาง และวิธีการในการพัฒนานวัตกรรมเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการของประเพณีสวดด้าน โดยอยู่ในเงื่อนไขของ เวลา ปริมาณ คุณภาพ สถานที่ ความเป็นไปได้ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จริง แสดงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นภายหลังโครงการสิ้นสุด

2) ประสานงานกับทางศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเตรียมการในการจัดประเพณีสวดด้านขึ้นแก่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการทดลองรูปแบบการสวดด้านที่ได้พัฒนาขึ้น เพื่อให้รูปแบบที่คณะผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นมีความถูกต้องและเหมาะสมอย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยจึงได้จัดกิจกรรมสวดด้านขึ้น 3 ครั้ง และใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงพัฒนาสร้างเป็นรูปแบบ

ก. การวางแผนกำหนดรูปแบบการสวดด้าน

ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 ผู้วิจัยและคณะ ได้จัดให้มีการประชุมสนทนากลุ่มเพื่อวางแผนในการจัดรูปแบบการสวดด้าน โดยผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน ๒๓ รูป/คนประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์ นักวิชาการ ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อร่วมกันกำหนดรูปแบบ กิจกรรม เป้าหมาย ที่คณะผู้วิจัยต้องการที่จะพัฒนากับกำหนดแนวทางให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้ปฏิบัติร่วมด้วย หลังจากนั้น ผู้วิจัยและคณะจะสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้าน และสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อประเมินผลรูปแบบในการจัดกิจกรรมการสวดด้าน และปัญหาอุปสรรคที่พบใน เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการสวดด้านในครั้งต่อไป

ข. การเข้าร่วมสังเกตการณ์การฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน

ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2558 คณะผู้วิจัยจะได้เข้าร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูการสวดด้าน ที่ทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์ ได้จัดขึ้นเป็นจำนวน 3 ครั้ง

ระหว่างวันที่ 12,19,27 มีนาคม พ.ศ. 2558 โดยในการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งเยาวชนและประชาชนทั่วไป พร้อมทั้งได้แจกแบบสอบถามประเมินผลความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในด้านต่างๆ และได้สัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบกิจกรรมพร้อมกับนักวิชาการและนักปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อศึกษาถึงรูปแบบและปัญหาอุปสรรคที่พบในการจัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน เพื่อจะนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิจัย

ค. การประเมินผลและกำหนดรูปแบบการสวดด้าน

หลังจากได้ข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการแจกแบบสอบถามแล้ว คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลมารวบรวมกันสรุปและประเมินผลรูปแบบประเพณีการสวดด้านที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พร้อมกับปรับปรุงรูปแบบและแนวทางในการจัดกิจกรรมให้มีความเหมาะสมต่อบัณฑิต ประสงค์ของการวิจัย

ง. การวิพากษ์รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน

เดือนธันวาคม พ.ศ. 2559 คณะผู้วิจัย จะได้จัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ โดยเชิญนักวิชาการและตัวแทนผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน และหน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมวิพากษ์และเพื่อร่วมสรุปและประเมินผลนวัตกรรมและรูปแบบของประเพณีการสวดด้าน และประเด็นปัญหาที่พบ พร้อมกับปรับปรุงรูปแบบและนวัตกรรมให้มีความเหมาะสมจนทุกฝ่ายพอใจ หลังจากนั้นนำรูปแบบที่ได้ผ่านการผ่านการประเมิน และผ่านการรับฟังความคิดเห็นจากนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาผลิตเป็นนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่สู่ชุมชนและเยาวชนต่อไป

จ. การผลิตและเผยแพร่นวัตกรรม

หลังจากที่คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมสัมมนาวิชาการ ให้นักวิชาการและผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาได้วิพากษ์รูปแบบการจัดกิจกรรมการสวดด้านที่คณะผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นแล้ว จึงนำข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเหล่านั้นมาปรับปรุงและพัฒนา นวัตกรรมรูปแบบประเพณีการสวดด้าน และนำไปเผยแพร่สู่สาธารณชนต่อไป

3.4 ขั้นตอนการดำเนินการ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วยวงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ (Kemmis & McTaggart) ซึ่งให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นการรวบรวมศึกษา เป็นการสะท้อนภาพของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยนั่นเอง เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ของกลุ่ม ชุมชน หรือสังคมที่อาศัยอยู่อย่างสมเหตุสมผลและยุติธรรม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 4 ช่วง คือ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต

และการสะท้อนกลับ แต่ละช่วงของการวิจัยเกิดขึ้นแบบผสมผสานกันและหมุนตามกันเป็นวงจรเคมีสและแม็คแทการ์ท มองการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในลักษณะวงจรเช่นนี้ และเชื่อว่า มันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ในกลุ่มเป้าหมายที่ดำเนินการ แม้ว่าการร่วมมือกันเป็นวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แต่ในขณะเดียวกันความสำเร็จของการวิจัยแบบนี้จะเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการสังเกตการณ์กระทำของกันและกันในกลุ่มอย่างจริงจัง ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ทุกฝ่ายต้องเข้าใจ รายละเอียดในแต่ละช่วงมีดังนี้

ช่วงการวางแผน (Plan) ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างสิ่งใหม่ตามแนวคิดที่กลุ่มอยากให้เกิดขึ้น รวมไปถึงการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนอย่างชัดเจน และวิธีการประเมินการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นด้วย

ช่วงการปฏิบัติ (Action) เกิดขึ้นเมื่อแผนถูกนำไปใช้ โดยหวังให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ ของกลุ่มหรือพัฒนาสิ่งที่คาดหวังให้ดีขึ้น ตรงนี้เองที่ทำให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการต่างจากการวิจัยแบบอื่นๆ คือ เป็นการกระทำหรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในสถานการณ์จริง และไม่ใช้การทดลองเพียงเพื่อดูว่าสิ่งที่พัฒนาขึ้นมานั้นใช้ได้หรือไม่เท่านั้น

ช่วงการสังเกต (Observe) ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการมองหาความก้าวหน้าของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หลังจากได้รับการวางแผนไว้ภายใต้บริบทของสถานการณ์นั้นๆ ช่วงการสังเกตและปฏิบัติจะเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน

ช่วงการสะท้อนกลับ (Reflect) ในวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายถึงผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยตรวจสอบสิ่งที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นประเมินและสร้างใหม่ รวมไปถึงการสนทนาของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยในประเด็นปัญหานั้นๆ

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมประกอบด้วยวิธีการ ดังนี้

1. ศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ด้วยการเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยจะทำการค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ เอกสาร งานวิจัย บทความ หนังสือและสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องับประเด็นสวดด้าน ซึ่งการศึกษาข้อมูลทางเอกสารจะกระทำก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งค้นคว้าเพิ่มเติมในขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนามและหลังจากเสร็จสิ้นการศึกษาภาคสนามด้วย ซึ่งการศึกษาจะค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ จะศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เป็นการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดกิจกรรมการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นกิจกรรมในการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูล เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยผู้วิจัยได้เลือกใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ซึ่งจะมีแนวคำถามในการเข้าไปสัมภาษณ์ตามที่ได้ตั้งไว้ล่วงหน้า (Interview Guide) แต่แนวคำถามสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประโยชน์ครบถ้วนและตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา กลุ่มบุคคลผู้สัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการ ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านประเพณีสวดด้าน 5 ท่าน คือ

- 1) ผศ.ฉัตรชัย ศุภกาญจน์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) รศ.วิมล คำศรี อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
- 3) รศ.ดร.สืบพงษ์ ธรรมชาติ ผู้อำนวยการสำนักวัฒนธรรม ม.วลัยลักษณ์
- 4) รศ.ดร.รงค์ บุญสวยขวัญ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
- 5) ผศ.ประหยัด เกษม นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

กลุ่มที่ 2 ปราชญ์ท้องถิ่นที่เป็นที่ยอมรับของประชาชน 5 ท่าน คือ

- 1) พระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
- 2) พระพุทธนิสารเมธี เจ้าอาวาสวัดศรีทวี ที่ปรึกษา จอ.เมือง (ธรรมยุต)
- 3) นายเฟื่อง พัทธกิจ เลขาธิการพุทธสมาคม
- 4) นายสมพุทธ ธุระเจน ผู้ช่วยอธิการบดีวิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช
- 5) นางกาญจนา เรืองช่วย นายกพุทธสมาคมจังหวัดนครศรีธรรมราช

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่เป็นวิทยากรสวดด้าน จำนวน 4 ท่าน คือ

- 1) นายหนังจันทร์ฉาย บัวเพชร
- 2) นายหนังรุ่งฟ้า แสงทอง
- 3) นายหนังจำเนียร คำหวาน
- 4) นายหนังทวี อัคริน

กลุ่มที่ 4 กลุ่มประชาชน ที่เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน จำนวน 20 คน

อนึ่ง ในการสัมภาษณ์และสังเกต ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกจากการสังเกต เพื่อใช้เป็นหลักในการเก็บข้อมูล ใช้วิธีการบันทึกข้อมูลด้วยเทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึก

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการเข้าไปอยู่และปฏิบัติตนเป็นส่วนหนึ่งของสนามศึกษา ซึ่งเป็นการสังเกตด้วยตัวผู้วิจัยเอง โดยผู้วิจัยเลือกการมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้สังเกต เข้าร่วมในกิจกรรมการจัดกิจกรรมประเพณีสวดด้าน ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงที่สุด และเปิดเผยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ด้านการวิจัยของตนเอง

4. ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มาเป็นส่วนเสริม เพื่อประเมินความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้าน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับด้วยกัน คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด พร้อมทั้งกำหนดค่าคะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, และ 1 ตามลำดับ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูการสวดด้าน โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปแจกผู้เข้าร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านๆ ละ 30 ชุด/ครั้ง ครั้งละ 4 ด้าน รวม 3 ครั้ง รวมจำนวนแบบสอบถามที่แจกจำนวน 360 ชุด แต่ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับคืนมาแค่เพียง 302 ชุด เลือกโดยการสุ่มอย่างง่ายใช้วิธีการเลือกแบบบังเอิญ ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยนำมาลงรหัสโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย อย่างไรก็ตามข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำมาเป็นส่วนเสริมเท่านั้น วิธีการวิจัยที่ใช้เป็นหลักคือวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

4. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เนื่องจากการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รูปแบบกิจกรรม และผลของการจัดรูปแบบการสวดด้าน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่นๆ แล้ว จำเป็นที่ผู้วิจัยต้องศึกษาความคิด และความเข้าใจในทัศนคติร่วมกันหรือแตกต่างกันในกลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการศึกษาข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เป็นพลวัตของกลุ่ม (Group Dynamic) จะเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้แต่ละคนในกลุ่มแสดงความคิดเห็นในทัศนะของตนออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจ โดยผู้เข้าร่วมกลุ่มนี้มีคุณลักษณะพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน (Homogeneous) ในส่วนที่จะส่งผลกระทบต่อความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษา

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนามีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้จุดประเด็นการสนทนาและกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาพูดคุยกันในหัวข้อที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ล่วงหน้า โดยที่ผู้วิจัยได้ร่วมกับผู้รับผิดชอบโครงการฟื้นฟูการสวดด้านของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสคราช ได้สร้างแนวคำถามที่ใช้ในการดำเนินการจัดกลุ่มสนทนาในลักษณะของแนวคำถามที่ถามถึงความรู้สึก ฐานความคิด การตัดสินใจ การใช้เหตุผล แรงจูงใจ หรือสถานการณ์ต่างๆ หนึ่งในกลุ่มอาจจะกระตุ้นให้คนอื่นๆ ในกลุ่มพูดและแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมา เพราะการจัดสนทนากลุ่มเป็นการใช้หลักการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม (Group Interaction) เป็นเครื่องมือที่ได้ที่ได้มาซึ่งข้อมูลและคำตอบซึ่งไม่อาจหาได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ โดยในการจัดสนทนากลุ่มในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การดำเนินการก่อนการจัดสนทนากลุ่ม

1.1 การเตรียมหัวข้อประเด็นและแนวคำถามที่จะใช้ในการจัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อ ประเด็น และแนวคำถามจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย และปัญหาในการวิจัยออกมาเป็นแนวคำถามย่อย แล้วนำคำถามย่อยที่ร่างไว้มาเรียบเรียงเป็นข้อคำถาม จัดลำดับ และผูกเรื่องราว เพื่อนำการสนทนาให้เป็นขั้นตอน และจัดลำดับความคิดเห็นให้เป็นหมวดหมู่หรือหัวข้อใหญ่

1.2 การเตรียมบุคลากรในการจัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้เตรียมบุคลากรในการร่วมกันจัดสนทนากลุ่ม ดังนี้

1.2.1 ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) คือผู้ถามคำถาม และกำกับการสนทนาให้เป็นไปตามแนวทางของข้อที่จะศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน ตรงกับประเด็นที่จะศึกษา และละเอียดที่สุดในเวลาที่กำหนด ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประสานกับพระพุทธิสารเมธี ผู้รับผิดชอบโครงการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ได้ทำหน้าที่ในการดำเนินการสนทนากลุ่ม เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้ศึกษาแนวคิด ประวัติความเป็นมาและรูปแบบประเพณีของการสวดด้านอย่างลึกซึ้ง เป็นผู้เริ่มฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านมาตั้งแต่ต้น จนมีความเข้าใจปัญหาและสามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ เพื่อเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลอื่นที่ได้รับคำตอบมาก่อน ส่วนการถามคำถามในสถานการณ์ของการจัดสนทนากลุ่ม ผู้ดำเนินการสนทนาจะเป็นผู้แยกประเด็นคำถามให้เป็นรายละเอียดที่ซักถามและสร้างความต่อเนื่อง ในการสนทนากลุ่ม รวมทั้งสร้างบรรยากาศการสนทนากลุ่มให้เป็นกันเองไม่ตึงเครียด เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มรู้สึกเป็นอิสระที่จะแสดงความคิดเห็น และร่วมในการสนทนากลุ่มอย่างเต็มที่ ซึ่งจะทำให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเข้าใจและสามารถตอบคำถามได้อย่างตรงประเด็น

1.2.2 ผู้จดบันทึกคำสนทนา (Note-taker) คือผู้ที่ทำหน้าที่จดคำพูดทุกคำพูดในการสนทนากลุ่มให้ได้มากที่สุด รวมทั้งการทำทางของสมาชิกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา ซึ่งผู้จดบันทึกคำสนทนาจะสังเกตและบันทึกเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยในอันที่จะนำมาใช้ประกอบการศึกษาถึงบรรยากาศของการจัดสนทนากลุ่มในแต่ละครั้ง เพื่อเป็นพื้นฐานในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลจากคำพูดและท่าทางของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้จดบันทึกคำสนทนาผู้จดบันทึกคำสนทนาด้วยตนเอง และขอความร่วมมือจากผู้ช่วยนักวิจัย อีก 1 คน

1.2.3 เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป (Provider) ผู้ที่คอยกันไม่ให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดสนทนากลุ่มออกไปจากสถานที่ในการจัดสนทนากลุ่ม รวมทั้งทำหน้าที่บริการเอื้ออำนวยเพิ่มความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม โดยบริการน้ำดื่ม กาแฟ บันทึกรูปถ่าย เปลี่ยนเทป ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์ เป็นผู้ให้บริการทั่วไป จำนวน 1 คน

1.3 การเตรียมอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูลในการจัดสนทนากลุ่ม อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ คือ เทปบันทึกเสียง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบเครื่องบันทึกเสียงให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะใช้บันทึกเสียงในการจัดสนทนากลุ่มเพื่อให้เกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด

2. สถานที่จัดสนทนากลุ่ม ในการจัดสนทนากลุ่มผู้วิจัยใช้ห้องประชุมของอาคารเฉลิมพระเกียรติ ชั้น 3 วัดพระนคร ซึ่งอยู่หลังวัดพระมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

3. ระยะเวลาที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้เวลาในการสนทนากลุ่ม ประมาณ 2 ชั่วโมง

4. ขั้นตอนการดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม ในการจัดสนทนากลุ่มในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการตามรายละเอียด ดังนี้

4.1 การนัดหมายสมาชิกกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยได้ประสานกับทางศูนย์บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์ ให้ทำหน้าที่สื่อสารในนามมหาวิทยาลัยเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาร่วมสนทนากลุ่ม โดยได้แจ้งกำหนดวัน เวลา และสถานที่ให้ผู้รับได้ทราบ

4.2 การเตรียมสถานที่จัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่ของศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์ ได้จัดเตรียมสถานที่สำหรับการจัดสนทนากลุ่มให้เรียบร้อยก่อนการจัดสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งจัดเตรียมเครื่องบันทึกเทป และวัสดุอุปกรณ์และบุคลากร จะช่วยอำนวยความสะดวกให้พร้อมที่สุด ก่อนที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มจะเดินทางมาถึง

4.3 การดำเนินการสนทนากลุ่ม เมื่อถึงเวลาที่กำหนดและสมาชิกที่ร่วมสนทนากลุ่มครบแล้ว เริ่มการสนทนากลุ่มโดยมีพระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นประธานในที่ประชุมได้กล่าวเปิดการประชุม หลังจากนั้นพระพุทธิสารเมธี ในฐานะผู้ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม ได้อธิบายจุดมุ่งหมายของการสนทนากลุ่มและบอกให้ทราบว่ามีการบันทึกเทปและการจดบันทึกตลอดการสนทนากลุ่ม เพื่อให้สามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์โดยไม่บอกชื่อที่อยู่ของผู้แสดงความคิดเห็น แล้วเกริ่นนำด้วยคำถามสร้างความเป็นกันเองและสร้างความคุ้นเคย พร้อมทั้งควบคุมให้สามารถถามประเด็นตามแนวคำถาม (Interview Guide) และพยายามสร้างบรรยากาศไม่ให้เครียด เพื่อให้ผู้ร่วมสนทนาเต็มใจร่วมสนทนาและเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด

3.6 การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลตลอดระยะของการวิจัย เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลด้านเวลา โดยตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากเวลาที่ต่างกันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งข้อมูลด้านสถานที่ โดยตรวจสอบว่าข้อมูลเรื่องเดียวกันต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ และข้อมูลด้านบุคคล โดยตรวจสอบว่าบุคคลที่ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) ข้อมูลที่ได้รับไม่มีความมั่นใจผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลโดยเปลี่ยนผู้สังเกต และตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้เหมือนกันหรือไม่ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยเริ่มเก็บข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม แล้วนำมาบันทึกกรรมทั้งพิจารณาภิรยาทำทาง พฤติกรรม บรรยายภาพต่างๆ ที่เกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อมาประกอบการแปลความหมายร่วมกับการถอดเทป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความเป็นจริงตามประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลมากที่สุด

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากได้ข้อมูลเป็นที่น่าสนใจและสมบูรณ์แบบแล้ว คณะผู้วิจัยจะนำวิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกแยะตามประเด็นที่ศึกษา โดยหาสิ่งที่เหมือนกัน ต่างกัน หรือสิ่งที่สัมพันธ์กัน กับการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน ทั้งในด้านขององค์ความรู้ และแนวทางในการสืบทอดประเพณีให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาวิเคราะห์ความถูกต้องว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และสรุปอ้างอิงไปถึงสภาพการณ์จริงได้มากน้อยเพียงไร จากนั้นก็นำเสนอข้อมูลในรูปของการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาเรื่องการฟื้นฟูและพัฒนา รูปแบบกระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้านสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามข้อมูลพื้นฐานและองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย โดยกำหนดประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4.1.1 ความเป็นมาของประเพณีสวดด้าน

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และศาสนามากที่สุดเมืองหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นครศรีธรรมราชมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง มาไม่น้อยกว่า 1800 ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดี และหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในขณะนี้ยืนยันได้ว่านครศรีธรรมราช มีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย โดยเฉพาะในพุทธศตวรรษที่ 17-19 ได้มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองน่าจะเนื่องมาจากการเป็นสถานีการค้าสำคัญของคาบสมุทรไทย เป็นจุดพักถ่ายซื้อสินค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตกที่ดีที่สุดในเวลานั้น ประกอบกับบริเวณหาดทรายแก้วอันเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ ความศรัทธาและความเลื่อมใสในบวรพุทธศาสนา จึงเป็นปัจจัยชักนำให้ผู้คนจากทุกสารทิศในภาคใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในนครศรีธรรมราชอย่างหนาแน่น ในราว พ.ศ. 1700 เศษ ราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราชก็สามารถจัดการปกครองหัวเมืองรายรอบได้สำเร็จถึง 12 เมือง เรียกว่าเมืองสิบสองนักษัตร

จากหลักฐานตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ตลอดจนถึงวรรณกรรมเรื่องพระนิพนพานสูตรทุกสำนวนต่างยืนยันให้เห็นอย่างชัดเจน ถึงความรุ่งเรืองไพศาลของนครศรีธรรมราชในยุคดังกล่าว และสามารถควบคุมหัวเมืองอื่นๆ ได้ทั่วถึงคาบสมุทร มีแสนยานุภาพเกรียงไกรถึงขนาดกรีธาทัพไปตีลังกาถึงสองครั้ง เหนือสิ่งอื่นใดราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช ได้สถาปนาพระพุทธศาสนาหลักธัมมิกาวงศ์ขึ้นอย่างมั่นคงในนครศรีธรรมราช มีการบูรณะพระ

เจดีย์เดิมให้เป็นทรงระฆังคว่ำอันเป็นศิลปะลังกาจนนครศรีธรรมราชกลายเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม เป็นเมืองแม่แห่งวัฒนธรรม ที่ได้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไปยังหัวเมืองอื่นๆ รวมทั้งสุโขทัยซึ่งในเวลานั้นเพิ่งเริ่มก่อตัวขึ้นเป็นราชธานีทางภาคเหนือตอนล่างใหม่ ๆ

สิ่งสำคัญที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช นั่นก็คือวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เดิมเรียกว่าวัดพระบรมธาตุ ชาวนครเรียกสั้นๆ ว่า “วัดพระธาตุ” เมืองค์พระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นมิ่งขวัญชาวเมืองนครศรีธรรมราชตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั่วภาคใต้และในประเทศใกล้เคียงคือสิงคโปร์และมาเลเซีย เป็นโบราณสถานที่สำคัญทางศาสนาและประวัติศาสตร์ ขณะนี้กำลังอยู่ในขั้นตอนของการนำเสนอเป็นมรดกโลก นับเป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของภาคใต้ ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั่วโลกและเป็นบ่อเกิดงานสำคัญๆ ที่กลายเป็นงานประเพณีประจำปีของวัดและของจังหวัดนครศรีธรรมราช หลายๆ ประเพณี อันสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ตรงกับวันมาฆบูชา 15 ค่ำ เดือน 3 ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีตักบาตรดอกไม้มารูปเทียน และประเพณีสวดดำน เป็นต้น

เพราะเมืองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งภายในประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศ ต่างก็เดินทางมาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยความศรัทธาเลื่อมใส อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิตที่จะต้องเดินทางมาราบมนัสการให้ได้ ดังคำขวัญที่ว่า “เกิดมาหนึ่งชาติ ต้องไหว้พระธาตุเมืองนคร” เป็นต้น แต่เนื่องจากการคมนาคมในสมัยก่อนไม่สะดวกสบายเหมือนปัจจุบัน ดังนั้น การเดินทางมานมัสการพระบรมธาตุเจดีย์ อาศัยทางเรือบ้าง ทางบกบ้าง เมื่อมาถึงแล้วจึงต้องมาพักค้างแรมที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารหรือวัดบริเวณใกล้เคียงเป็นเวลาหลายๆ วัน และจะมีการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในบริเวณพระวิหารพระระเบียง (วิหารคด) ซึ่งเป็นวิหารรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ มีพระพุทธรูปนั่งเรียงรายอยู่ทั้งสี่ด้าน

ในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวิหารพระด้าน มีการสวดมนต์ไหว้พระและฟังพระธรรมเทศนาถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ในระหว่างที่กำลังรอฟังพระสงฆ์มาแสดงธรรมนั้น ประชาชนก็จะนั่งคุยกันเฉยๆ ก็เลยเกิดมีผู้นำที่เป็นปราชญ์ในชุมชนนั้นๆ พิจารณาเห็นว่าเป็นการเสียเวลาโดยใช่เหตุ เพื่อไม่ให้พุทธศาสนิกชนที่นั้งคอยการบำเพ็ญบุญกุศลอยู่นั้นเสียเวลาเปล่าๆ หรือนั่งคุยกันด้วยเรื่องที่ไม่เป็นสาระ จึงคิดอ่านที่จะนำหนังสือมาอ่านทำนองร้อยกรอง โดยการอ่านหรือการสวดนั้น จะสวดเป็นทำนองปึกษาได้ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่มาร่วมกิจกรรมได้ฟังทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ไม่เกิดความเบื่อหน่าย อีกทั้งยังได้ความรู้ต่างๆ ทั้ง

ข่าวสารบ้านเมือง ปรัชญาคติธรรมจากรรณกรรมนั้นๆ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวจังหวัด นครศรีธรรมราช ในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข่าวสารต่างๆ ผ่านประเพณีพิธีกรรมในชุมชน (พระพิเชษฐวณิชการ, สัมภาษณ์, 20 มี.ค. 2558)

การสวดด้าน จึงหมายถึง ประเพณีที่จัดให้มีคนอ่านหนังสือต่างๆ เป็นทำนองภาษาถิ่นได้ โดยใช้หนังสือนิทานหรือหนังสือธรรม นำมาอ่านให้อุบาสกอุบาสิกาฟัง ก่อนเวลาพระแสดงธรรม เทศนาในวันธรรมสวนะ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ตลอดทั้งปี ภายในวิหารครอบพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระ มหาธาตุวรวิหาร จะมีพระพุทธรูปวางเรียงรายทั้ง 4 ทิศ มีจำนวนทั้งหมด 173 องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้เรียกกันว่าพระด้าน (หมายถึงพระที่นั่งเรียงกันเป็นระเบียบเป็นทิวแถวนั่นเอง ซึ่งเป็นสถานที่จัดฟังเทศน์ฟังธรรมภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งการไปฟังเทศน์ฟังธรรม ชาวบ้านจะต้องเตรียมตัวไปนั่งรอที่พระระเบียงก่อนที่พระสงฆ์จะไปถึง ในขณะที่นั่งรอบางคน ก็ พุดคุยสนทนาเรื่องราวต่าง ๆ บางคนก็มีเรื่องราวมาบอกเล่าสู่กันฟัง บางคนนั่งอยู่เฉย ๆ ทำให้น่า เบื่อ ในที่สุดจึงเกิดความคิดเห็นพ้องกันว่าควรจะหาหนังสือมาสวดจนกว่าพระจะมาเทศน์ เพื่อจะ ได้ฟังกันได้ทั้งความเพลิดเพลิน และความรู้เป็นคติสอนใจ จึงมีนักปราชญ์หรือผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ นำหนังสือธรรมะหรือวรรณกรรมต่างๆ มาสวดหรือมาอ่านให้ฟังเพื่อเป็นการฆ่าเวลา จึงเกิดเป็นประเพณีสวดด้านนับแต่นั้นมา

หนังสือที่ใช้นามาสวดด้านแต่เดิมนั้น ใช้หนังสือนิทานชาดกต่างๆ รวมทั้งนิทานพื้นถิ่น อาทิพระรถเสน เสือโค สุบิน อังคาร สีเสาร์ ทินวงศ์ กระต่ายทอง เป็นต้น วรรณกรรมท้องถิ่นได้ นิยมใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ มีกาพย์ฉับ, กาพย์สุรางคนางค์ และกาพย์ยานี การสวด กาพย์เวลาอ่านผู้อ่านก็จะมีการเน้นเสียงสูงเสียงต่ำ และ เอื้อนเสียง เล่นลูกคอเจื้อยแจ้ว เป็น สำเนียงปากใต้ ฟังไพเราะกินใจดี ยิ่งถ้าผู้อ่านเคยเป็นโนราเก่า เคยเป็นนายหนังตะลุง หรือเคยเล่น เพลงบอกมาก่อนจะยิ่งน่าฟัง แต่เมื่อเวลาผ่านไปการสวดด้านก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ มีการ สวดทั้งในพระด้านและ วิหารทับเกษตร เรื่องที่เคยใช้สวดก็มีได้นำมาจากหนังสือชุดตั้งแต่ก่อน แต่ กลับนิยมสวดหนังสือซึ่งพิมพ์โดยโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญวัดเกาะ โดยเช่ามาจากบ้านนายปลอด (เดิม อยู่หลังโรงเรียนวัด พระมหาธาตุแต่เดิมนี้นั้นไม่มีแล้ว) ในราคา 4 เล่ม 5 สตางค์ เรื่องที่สวดก็ มีหลายเรื่องเช่น พระอภัยมณี รามเกียรติ์ สุวรรณศิลป์ และสังข์ทอง เป็นต้น

เนื่องจากการสวดด้านนี้ กระทำกันทุกด้านของพระระเบียง ดังนั้นผู้สวดด้าน ต้อง พยายามแสดงความสามารถในการสวดสูงมาก เพราะหากสวดไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้ฟังก็ทยอยกันไป ฟังด้านอื่นที่ละคนสองคนจนหมดสิ้นก็ได้ ผู้สวดแต่ละคนจึงต้องแสดงความสามารถเพื่อแข่งขันกัน อยู่ในที่ด้วย จึงมักจะหาคนที่สวดหนังสือเก่ง ๆ มาสวดหนังสือดี ๆ ที่เป็นที่ยินชมชอบของผู้ฟัง ส่วนใหญ่หนังสือที่เลือกมาก็เป็นหนังสือนิทานชาดก สำนวนกวีชาวนคร ซึ่งกวีชาวนครเขียนขึ้นเอง

เช่น เรื่องสุบิน ทินวงศ์ สีเสาร์ กระต่ายทอง พระรถเสนของนายเรือง นาใน และเรื่องเสือโค เป็นต้น ผู้สวดนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสวดอย่างยิ่ง รู้จักเน้นเสียงรู้จักเอื้อน รู้จักเล่นลูกคอก นอกจากนี้ก็ต้องรู้จักเล่นท่าทางประกอบในตอนที่เป็นเช่นการใช้สีหน้า การโยกตัวและการประกอบท่าทาง เป็นต้น บางคราวได้นักเทศน์เก่า นักแหล่ หมอทำขวัญนาค ครูมัลลย์ นายหนังตะลุง มโนราห์ หรือเพลงบอกสวดมาลัยด้วยแล้ว ยิ่งเป็นที่ติดอกติดใจของผู้ฟัง ถึงขนาดว่าคนเฒ่าคนแก่ซึ่งไม่รู้หนังสือเอาเลย บางคนฟังสวดด้านแล้วจำบทกลอนในหนังสือเล่มที่ฟังนั้นได้ทุกบททุกตอนได้ตลอดทั้งเล่ม และหลาย ๆ เล่มทีเดียว ส่วนใหญ่บทกลอนจากเรื่องต่าง ๆ ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ท่องให้เราฟังอยู่ในปัจจุบัน ได้มาจากการจดจำจากการสวดด้านแทบทั้งสิ้น สำหรับผู้สวดหนังสือนั้นเมื่อสวดเสร็จก็มักจะได้รับรางวัลเป็นเงินหรือได้รับเลี้ยงข้าวปลาอาหารทุกครั้งไป

ประเพณีการสวดด้าน มีวิธีการทำนองเดียวกันกับการสวดโอะเอ้ววิหาราย วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร จะต่างกันก็เพียงว่าการสวดโอะเอ้ววิหารายนั้นเรื่องที่สวดมีเพียงเรื่องเดียวคือ หนังสือมหาชาติคำหลวง ซึ่งเป็นหนังสือชาดก ส่วนสวดด้านนั้นมีเรื่องที่สวดหลายเรื่องด้วยกัน แต่เดิมการสวดโอะเอ้ววิหาราย กระทำกันที่ศาลารายภายในวัด จึงได้เรียกการสวดว่า การสวดโอะเอ้ววิหาราย ตามชื่อของสถานที่ทำนองเดียวกันกับการสวดด้าน การสวดด้านนี้จะแตกต่างออกไปจากการ สวดโอะเอ้ววิหารายที่พระเจ้าทรงธรรมโปรดให้มีขึ้น คือ ไม่ได้ใช้มหาชาติคำหลวงเป็นหนังสือสวด และ จัดให้มีตลอดปีไม่เฉพาะช่วงเข้าพรรษาเท่านั้น ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชไว้ ซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้

เปรมจิตต์ ชนวงษ์ (2529 : 3695-3696) ได้กล่าวถึงประเพณีสวดด้านไว้ว่า “ประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะเป็นการ “สวดหนังสือ” อ่านทำนองเสนาะ ประเภณีทานต่าง ๆ ในวันพระ โดยสวดกันที่บริเวณลานรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งจะมีชาวบ้านมานั่งรอฟังเทศน์ที่ระเบียง ก่อนที่พระสงฆ์จะไปถึง หากนั่งกันเฉยๆ คงเบื่อ ดังนั้นในช่วงที่นั่งรอพระสงฆ์อยู่นั้น จึงหาเรื่องราวมาบอกเล่าหรือนำหนังสือมาสวดให้ฟังกัน จนเกิดความนิยมต่อๆ กันมาจนกลายเป็นประเพณีสวดด้าน เรื่องที่สวดจะนำมาจากหนังสือบุตบ้าง หนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นบ้าง เช่น รามเกียรติ์ พระอภัยมณี สุวรรณศิลป์ สังข์ทอง เป็นต้น การสวดด้านเริ่มลดความนิยมลงไปเรื่อยๆ และได้เลิกไปแล้ว”

ปรีชา นุ่นสุข และวิรัตน์ ธีระกุล (2529 : 10-13) ได้กล่าวถึงประเพณีสวดด้านสรุปได้ว่า “ประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นระหว่างการทำนุ่งรอฟังเทศน์ ซึ่งจะมีขึ้นในวันธรรมะ (วันพระ) โดยชาวบ้านที่นุ่งรอฟังเทศน์เกิดความคิดขึ้นว่า หากได้นำเอาเรื่องราวมาเล่าสู่กันฟังจะดีกว่ามานั่งรออยู่เฉย ๆ จึงได้มีการสวดหนังสือหรืออ่านหนังสือเป็นทำนองเสนาะที่เรียกว่า “สวดด้าน” โดยหาหนังสือเก่า ๆ มาสวด เช่น หนังสือบุต (หรือสมุดข่อย) เรื่องที่นำมาอ่านหรือสวดจะ

เป็นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ หรือไม่ก็เป็นวรรณกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ตำนานเมือง นครศรีธรรมราชหรือพระบรมธาตุเจดีย์”

ประเพณีสวดด้าน คือการนำหนังสือมาสวดที่พระด้านภายในวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร เหตุที่เรียกว่าสวดด้านนั้นเพราะเรียกตามนามสถานที่ ที่อุบาสกอุบาสิกามานั่งฟัง สวดอ่านหนังสือ ด้วยเหตุว่าชาวนครศรีธรรมราช เรียกพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในพระระเบียง คตินั้นว่า พระด้าน เมื่อมีการอ่านหนังสือ เรียกว่า สวดหนังสือตามพระระเบียงคด จึงเรียกว่า “สวดหนังสือที่พระด้าน” แต่ตามลักษณะนิสัยของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ชอบพูดสั้นๆ ก็ตัด คำ “สวดหนังสือที่พระด้าน” ลงเหลือเพียง “สวดด้าน” แต่เดิมนั้นทราบว่าจะมีการสวดในวันธรรม สวันะขึ้นและแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ เพราะในวันดังกล่าวชาวเมืองจะมาทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมกันที่ วัด โดยเฉพาะวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนามาแต่โบราณ ซึ่งมักจะมีชาวเมืองมาชุมนุมกันมากเป็นพิเศษ สถานที่จัดฟังเทศน์ฟังธรรมในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ก็คือวิหารคดหรือพระระเบียง (พระด้าน) ซึ่งจัดให้มีการเทศน์ ด้านละ 1 ธรรมาสน์ เป็นอย่างน้อย พระที่มาเทศน์ก็จัดแบ่งกันเป็นวัดๆ วัดละด้าน วัดที่มาเทศน์ก็ได้แก่วัดสวนหลวง วัดหน้าพระธาตุ วัดหน้าพระลาน วัดสระเรียง เป็นต้น ดังบทกลอนที่เล่าเรื่องความเป็นมาของประเพณีสวดด้าน ดังนี้

0ประเพณี "สวดด้าน" มาชานกล่าว

อีกเรื่องราว หนึ่งเนื่อง เมืองคอนศรีฯ

แต่สูญหาย ขยายความ ตามที่มี

เป็นเรื่องดี อีกหน สืบค้นมา

0ตามคำบอก เล่าชาน "สวดด้าน"นี้

กร่อนคำมี "แต่ละด้าน" นานนักหนา

จาก"สวดแต่- ละด้าน" โบราณมา

คนไต่ว่า "สวดด้าน" การเดียวกัน

0กิจกรรม ระหว่างรอ "พ่อท่าน"เทศน์

แกล้งเหตุ นิทานเก่า เอามาสรרך

สำเนียงถิ่น แจกแจง แล้วแบ่งปัน

ดีกว่าปั้น เรื่องว่า นิทานคน

อนิทานเล่า "อิเหนา" ยก สาธกเรื่อง
 เหตุสืบเนื่อง ในวันพระ อย่าสับสน
 คนต่างที่ มากหน้า มาปะปน
 ก็เกิดผล อีกทีก เสียงครึกโครม

๐"สวดด้าน"คือ กลวิธี มีสำหรับ
 ให้สดับ เก็บวาจา หยุดถาโถม
 พระมาเทศน์ พุดอยู่ ไม่จุใจ
 เตรียมใจโน้มน น้อมสงบ...จบวิธี

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป กระแสของการพัฒนาด้านปัจจัยพื้นฐานด้านโครงสร้าง ทำให้การเดินทางไปมาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มีความสะดวกและรวดเร็ว ไม่จำเป็นต้องมาพักค้างแรมเหมือนสมัยเมื่อก่อน ประเพณีสวดด้านที่เคยมีโดยผู้คนเข้ามาพักค้างและใช้วิธีสวดด้านเพื่อรอกอย ได้หายไปเพราะผู้คนจะมองว่าไม่มีความจำเป็นจะต้องปฏิบัติอย่างนั้น พระที่มาเทศน์ก็มีจำนวนน้อยลงเรื่อยๆ เพราะจะต้องทำกิจกรรมวันพระภายในวัดของตนเอง ธรรมาสน์ในพระด้านและวิหารแทบจะหมดลงเรื่อยๆ เช่นกัน ผู้นำสวดด้านที่เคยมี ซึ่งเป็นผู้นำตามธรรมชาติไม่มีการส่งเสริมผู้นำสวดอย่างเป็นระบบ ได้ล้มหายตายจากไปหมดแล้ว ประกอบกันไม่มีการรื้อฟื้นประเพณีนี้ขึ้นมาใหม่ ทำให้ประเพณีการสวดด้านจึงถึงกาลเสื่อมสูญหายไปประมาณ 20 ปีผ่านมาแล้ว

ต่อมาเมื่อประมาณปีพ.ศ.2545 ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ซึ่งเป็นวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งคณะสงฆ์ไทย ในขณะที่ยังมีสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้มีนโยบายฟื้นฟูประเพณีที่เกิดจากความเชื่อความศรัทธาเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนภาคใต้ให้รื้อฟื้นกลับมาใหม่พระเทพวินยาภรณ์ (สมปอง ปญญาทีโป) เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และขณะนั้นยังคงดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัด นครศรีธรรมราชและรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช อยู่ด้วย จึงมีมติมอบหมายให้ พระพุทธิสารเมธี (สุวิทย์ อชิโต) ขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูสิริธรรมานุศาสน์ และดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ให้เป็นผู้รับผิดชอบทำการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาใหม่ โดยได้ร่วมมือกับหน่วยงานภาคีต่างๆ ภายในจังหวัด เช่น วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธสมาคมนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยราช

ภวนครศรีธรรมราชเป็นต้น เพื่อต้องการสร้างเสริมค่านิยมและจิตสำนึกรักประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้กับเยาวชนและประชาชนผู้สนใจทั่วไป และยังสามารถดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

สรุปได้ว่า ประเพณีสวดด้านนับเป็นประเพณีเก่าแก่และสำคัญประเพณีหนึ่ง ที่มีปรากฏเฉพาะที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น ที่อื่นๆ นอกเหนือจากนี้ไม่ปรากฏว่ามีที่ใด เป็นประเพณีหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และความเจริญทางด้านภาษาและวรรณกรรมของเมืองนครศรีธรรมราชด้วย แต่เนื่องจากบริบททางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ประเพณีต้องสูญหายไปจากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ 20 ปี เพิ่งได้กลับมารื้อฟื้นกลับมาใหม่เมื่อไม่นานมานี้

4.1.2 รูปแบบและขั้นตอนของการสวดด้าน

รูปแบบของประเพณีการสวดด้านแต่เดิมนั้น เป็นรูปแบบง่ายๆ เป็นไปเองตามธรรมชาติ เพราะเป็นประเพณีหรือพิธีกรรมที่เกิดด้วยความเชื่อความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน เพื่อต้องการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ พุทธศาสนิกชนที่มาร่วมฟังการสวดด้านต่างคนก็ต่างมา และเมื่อทุกคนมานั่งรอพระพร้อมกันในบริเวณพระระเบียงหน้าพระด้าน บริเวณวิหารคดในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้นำสวดก็จะนำทุกคนหันหน้าไปทางพระบรมธาตุเจดีย์ ให้ทุกคนกราบพระต่อจากนั้นผู้นำสวดก็จะสวดหนังสือ (อ่านร้อยกรองทำนองภาษากันต์) ให้ทุกคนได้รับฟัง ในการสวดจะสวดแทรกกลีลา น้ำเสียงให้น่าสนใจเพื่อให้ผู้ฟังสนุกสนานและแผ่แผ่ศีลธรรม และจบการสวดก่อนที่พระสงฆ์จะเทศน์ ประมาณ 5-10 นาที ซึ่งรูปแบบและขั้นตอนในการสวดด้านในอดีตเท่าที่รับฟังมาจากการบอกเล่าของปราชญ์ชุมชน และเอกสารต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช พอที่จะสรุปรูปแบบและขั้นตอนของการสวดด้านในอดีตไว้ดังนี้

ก. สรุปขั้นตอนพิธีสวดด้านในอดีต ดังนี้

1. พุทธศาสนิกชน พร้อมกันบริเวณพระระเบียง ในวิหารคด
2. ผู้ร่วมพิธีหันหน้าไปทางพระบรมธาตุ กราบพระบรมธาตุ
3. ศิลปินสวดด้าน เริ่มบทสวดที่ตนเองถนัด หรือบทบูชาพระบรมธาตุ
4. เสร็จพิธีก่อนพระเดินทางมาถึงสถานที่พระวิหารคดเล็กน้อยประมาณ 5 นาที
5. เมื่อพระภิกษุเดินทางมาถึงก็จะทำพิธีกรรมทางศาสนาตามลำดับไป

ข. ลำดับขั้นตอนการสวดด้านในปัจจุบัน (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545-ปัจจุบัน)

ขั้นเตรียมการก่อนพิธี

1. ผู้เข้าร่วมพิธีนำปิ่นโต ดอกไม้ธูปเทียน อาหารคาวหวาน เพื่อถวายพระ
2. นิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธี อย่างน้อย 5 รูป
3. การแต่งกาย ทั้งผู้สวดและผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่งกายชุดสุภาพเสื้อสีขาว

ขั้นตอนการ ดำเนินการ ดังนี้

1. พุทธศาสนิกชน ศิลปินหรือผู้สวดด้านมาพร้อมกัน ณ พระระเปียง บริเวณวิหารคด วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
2. ประธานในพิธี จุด ธูป เทียน บูชาพระรัตนตรัย
3. ทำวัตรเช้าสวดมนต์แปลแบบของสวนโมกข์ เพื่อประกอบพิธีในวันธรรมสวนะ
4. กราบพระบรมธาตุ โดยผู้เข้าร่วมพิธีหันหน้าไปทางพระบรมธาตุเจดีย์
5. หันหน้ากลับมาทางพระสงฆ์ กราบพระสงฆ์ ประกาศอุโบสถ
6. ศิลปินหรือผู้นำสวดด้าน ทำการสวดด้าน โดยบทแรกจะเป็นบทบูชาบูชาพระบรมธาตุ หลังจากนั้นจะสวดตามด้วยบทอื่นๆ เมื่อพระสงฆ์มาถึงก็จะหยุดสวด
7. เมื่อพระสงฆ์เดินทางมาถึงพระวิหารคด ศิลปินหรือผู้สวดด้านหรือพิธีกรทางศาสนาก็นำกล่าวสมานานศีล รับศีล อาราธนาธรรม ฟังธรรม หลังจากนั้น ถวายสังฆทาน พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพล กราบพระ และร่วมกันรับประทานอาหาร เสร็จพิธีก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ภาพเยาวชนและประชาชนทั่วไปกำลังสวดด้าน

เยาวชนและประชาชนกำลังสวดด้าน

เมื่อพระสงฆ์มาถึงก็เริ่มทำศาสนพิธี

4.1.3 ทำนองการสวดด้าน

การสวดด้าน คือ การอ่านหนังสือเป็นทำนองโดยภาษาถิ่นใต้ วรรณกรรมท้องถิ่นใต้นิยมใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ มีกาพย์ฉบ้ง, กาพย์สุรางคนางค์ และกาพย์ยานี การสวดกาพย์ แต่ละประเภทมีความแตกต่างกันดังนี้

การสวดกาพย์ฉบ้ง 16 ลักษณะฉันทลักษณ์ของกาพย์ฉบ้งคือบทแรกมี 3 วรรค วรรคแรก 6 คำ วรรคที่สองจำนวน 4 คำ วรรคที่สามจำนวน 6 คำ ดังนี้

00 / 00 / 00 00 / 00

00 / 00 / 00

ในการสวดจะอ่านชุดละ 2 คำ เป็นหนึ่งจังหวะต่อเนื่องกันไปในวรรคที่ 3 จะอ่านอีก 2 ชุด แล้วต่อจากนั้น อ่าน 2 คำ สดท้ายเป็นจบ 1 บท ตัวอย่าง

เพราะเว / รากรรม / ย้าย

ชาติก่อน / เพื่อนนี้ ได้เป็น / เศรษฐี / ชาวนา

พระสงฆ์ / ผู้ทรง / ศีลา

โคจร / ผ่านมา บิณฑบาต / โภชนา / ทุกวัน

วันหนึ่ง / แต่เช้า / เต้าฝั้น

เข้าใน / คามัน หันเข้า / ไปสู่ / เคหา

นายดัน / ฝันแปร / แลมา

เห็นแล้ว / เปื่อนหน้า ทำว่า / ไม่รู้ / ไม่เห็น

(นายดัน)

การสวดสุรางคนางค์ 28 หรือราบ ฉันทลักษณ์ 1 บท มี 7 วรรค วรรคละ 4 คำดังนี้

00 / 00

00 / 00

00 / 00

00 / 00

00 / 00

00 / 00

00 / 00

การสวดแบ่งเป็นชุด ชุดละ 2 คำ จังหวะการสวดจะสวดครั้งละ 2 คำ เป็นหนึ่งจังหวะ ต่อเนื่องจนจบบท ตัวอย่าง

	ครั้นเมื่อ / รุ่งเช้า
ยายจึ่ง / จรเต้า	ซื้อหมาก / พลูมา
จึ่งว่า / ยายอี	แกดี / หนักหนา
เคยพูด / เกรจา	ปัญญา / สิ้นที
	ดูชั้น / วันคืน
ตำรา / ตาขึ้น	แกหาย / ว่าดี
ศุกร์เก่า / คำนั่น	ขยัน / สิ้นดี
จึ่งว่า / ยายอี	สักที / แม่คุณ

(นายตัน)

การสวดกาพย์ยานี 11 ฉันทลักษณ์ 1 บทมี 2 บาท บาทละ 2 วรรค วรรคแรกมีจำนวน 5 คำ วรรคหลังมีจำนวน 6 คำดังนี้

00 / 000

000 / 000

00 / 000

000 / 000

การสวดวรรคแรกแบ่งเป็น 2 คำ และ 3 วรรค วรรคหลังแบ่งเป็น 3 คำ และ 3 คำ จะสวดลงจังหวะตามชุดที่แบ่งไว้คือ 2 , 3 , 3 , 3 ตามลำดับ ตัวอย่าง

โอ้อ้อ / จินตาดวง	หวงเหลือหวง / แต่กรรมพัน
ฟังพ่อแม่ / อย่างโศกศัลย์	สั่งสอนกัน / จำใส่ใจ
มีผิว / คือนหัวเหวน	ชายดูแลน / ได้ที่ไหน
ไม่มี / คู่ร่วมใจ	เหมือนต้นไม้ / ชายทางเดิน

(วันคาร)

ตัวอย่างบทกลอนจากหนังสือ ตำนานพระบรมธาตุคำกลอน

ภาพยยานี 11

ครั้งนั้นท้าวโคกราช	ผู้จอมปราชญ์เคารพสงฆ์
นับถือโดยซื่อตรง	เสด็จมาปรึกษากัน
พระเถระอุปคุต	ผู้ พิสุทธิพิเศษสรรพ
นั่งอยู่ณนั้น	ท่ามกลางสันนิบาตสงฆ์.....

ภาพยสุรางคนาง 28

	ครั้นดำริห์เสร็จ	พระจึงเสด็จ	มุ่งมาตร
ปรารภนา	เข้าสู่อารัญ	ผินผันไคลคลา	ถึงพระเถรา
ฎีกาขุมนุม	แห่งพระอรหันต์	ทุกองค์พร้อมกัน	ทั้งแก่
ทั้งหนุ่ม	ปรึกษาปราศรัย	ที่ประชุม	ได้ใครควบคุม.....

อินทวิเชียรฉันท 11

ปางนั้นพระราชา	อิธราชเกรียงไกร
เห็นทเวะชั้นใน	พระนิวัตณะบัดดล
จึงขุดพระทนต์ธาตุ	มุนินารถประสพผล.....

วสันตติลกฉันท 14

พรมเทพพระเถระ-	
อะระหันต์	จะระผันณะเวหน
ล่องมานะภาจตะกมล	ผิจะมุงผดุงมาน
ถือตามพระพุทธรูทระศาสน์	มิประมาทณะเหตุการณ
ลอยล่องณะทอองณะคะคะ.....	

4.1.4 คุณค่าของประเพณีสวดด้าน

คุณค่าที่แท้จริงของประเพณีสวดด้าน เป็นนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้ แต่ให้คุณค่าต่อจิตใจ ส่งผลในภาพรวมด้านสังคม เนื่องจากทุกคนที่ได้ฟังการสวดด้านก็จะได้รับความรู้ที่เป็นคติธรรม คำสอน เรื่องบาปบุญคุณโทษ ความกตัญญูรู้คุณ การรักษาวลสงวนตัวของผู้อื่น การทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนมุ่งมั่นทำความดี เกิดความรักสามัคคี มีความผูกพันสร้างสายสัมพันธ์ สร้างมิตรภาพที่ดีต่อกัน ทำให้สังคมเกิดสันติสุข ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อบุคคลที่ได้รับฟัง และนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้น คุณค่าของประเพณีสวดด้านมีอย่างมากมาย แต่จะขอสรุปเป็นประเด็นดังนี้

1) แสดงอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นภูมิปัญญาที่สื่อแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ความเป็นอยู่โดยพื้นฐานพื้นเพของความเป็นอัตลักษณ์บุคคล ที่มีความเป็นนักปราชญ์ และมีความประณีตในทุกขั้นตอนของการดำรงอยู่ของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

2) เป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงจิตใจของประชาชน โดยใช้ประเพณีวัฒนธรรมเป็นสื่อกลาง เพราะวัดกับชีวิตและสังคม มีความผูกพันและสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นยาวนาน จนเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธ ที่ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันตลอดมา วัดเป็นที่พึ่งทางใจของคนไทย เป็นศูนย์กลางชุมชนหรือของสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต ตลอดจนยังเป็นแหล่งวิทยาการและศูนย์กลางการพัฒนาทั้งปวง จึงกล่าวได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางแห่งความสามัคคีธรรม เป็นแกนกลางแห่งความดี ประชาชนในท้องถิ่นได้พึ่งพาอาศัย โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นแรงจูงใจให้ประพฤติดี

3) เป็นการอบรมจริยธรรมศีลธรรมให้กับประชาชน เพราะเนื้อหาในบทสวดนั้น ได้สอดแทรกหลักศีลธรรม ข้อคิดต่างๆ ในการดำเนินชีวิต อบรมปลูกฝังให้เกิดความรู้สึกรักบุญกลัวบาป เชื้อกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น ซึ่งเป็นการสอดแทรกผ่านเรื่องเล่า หรือตัวบทละครในเนื้อหาของบทสวด

4) สร้างการรู้รักสามัคคีและสร้างสายสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในหมู่พุทธศาสนิกชน เพราะประเพณีการสวดด้านจะมีประชาชนในชุมชนมาร่วมทำบุญ เมื่อมีการทำกิจกรรมร่วมกัน ก็จะสร้างสายสัมพันธ์ให้เกิดความรักสามัคคี ทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนได้

5) สร้างศิลปินหรือผู้สวดรุ่นใหม่ ๆ ขึ้น เพราะเมื่อประเพณีสวดด้านยังคงดำรงอยู่ ผู้ที่ทำหน้าที่สวดก็จะพัฒนาทักษะของตนให้ดียิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันก็จะมีการสร้างผู้สวดรุ่นใหม่ ๆ ขึ้นมาสืบทอดทักษะการสวดไปด้วย เพราะการนำสวดด้านจะต้องอาศัยทักษะ ทำนอง การใช้เสียง การใช้อักขระ เป็นต้น

6) ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน เพราะในการสวดด้านนั้น นอกจากจะใช้หนังสือสวดที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นแล้ว ผู้นำสวดอาจจะนำข่าวสารความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์

บ้านเมือง หรือข่าวสารต่างๆ ของท้องถิ่น มาประกาศแจ้งข่าวสารให้กับประชาชนได้รับทราบ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีสื่อต่างๆ อยู่แล้วก็ตาม แต่ประเพณีสวดด้านก็ยังสามารถทำหน้าที่กระจายข่าวสารให้แก่ชุมชนได้

7) ให้ความบันเทิงแก่ผู้เข้าร่วมทำบุญ เพราะวรรณกรรมที่นำมาใช้เป็นบทสวดด้านนั้น มีความบันเทิงแฝงอยู่ด้วย บางเรื่องเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจ โดยเฉพาะผู้ฟังส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุ

8) รักษาภาษาถิ่น การสวดด้านนั้นจะต้องสวดเป็นภาษาถิ่นได้ ลักษณะท่วงทำนอง การสวด การใช้ภาษาก็น่าจะเป็นทำนองเฉพาะ ซึ่งปัจจุบันภาษาถิ่นกำลังเลือนหายไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ถ้ายังมีการสืบทอดประเพณีอยู่ ก็จะทำให้เยาวชนรุ่นหลังได้แบบอย่างของการอนุรักษ์ภาษาถิ่นไว้ด้วย

คณะผู้วิจัยจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ได้กล่าวถึงคุณค่าของประเพณีสวดด้านโดยได้นำมาเปรียบเทียบกับต้นไม้ ทั้งคุณค่าแนวตั้งและแนวนอน โดยคติคำสอนต่างๆ ในประเพณีสวดด้าน อันเป็นคำสอนที่จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข เช่น ความกตัญญูกตเวที การสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ เปรียบดังรากหรือแก่นของต้นไม้ ผลผลิตที่คนฟังที่ได้รับจากการฟังการสวดด้านไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม เปรียบเหมือน ดอก ใบ ผลของต้นไม้ จัดเป็นคุณค่าแนวตั้งของประเพณีสวดด้าน ส่วนคุณค่าแนวนอนของประเพณีสวดด้าน ที่เปรียบเหมือนเปลือกหรือกระพี้ของต้นไม้ ที่สามารถปรับเปลี่ยนหรือประยุกต์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ เช่น บทสวด หนังสือสวด ศิลปิน สถานที่ และช่วงเวลาของการสวดสามารถเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์ได้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2551, 28) นอกจากนี้ประเพณีสวดด้าน ยังเป็นประเพณีที่แสดงความเป็นตัวตนของชาวนครศรีธรรมราช มีเฉพาะที่วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน เข้าวัดฟังธรรม อบรมจริยธรรมให้กับประชาชนและเยาวชนเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคง ทั้งเป็นสร้างให้คนในชุมชนรู้จักสามัคคี สร้างสายสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็นศิลปินหรือผู้สวด ให้ข้อมูลข่าวสาร ให้ความสนุกสนานความบันเทิง รักษาภาษาถิ่นด้วยเหตุผลดังกล่าวประเพณีสวดด้าน จึงเหมือนเป็นพลังที่มุ่งส่งเสริมให้สังคมพัฒนาอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนสืบไป

4.1.5 สภาพปัญหาของประเพณีสวดด้านในปัจจุบัน

วัฒนธรรมไทยเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ทั้งยังเป็นเครื่องวัดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม ซึ่งมีผลต่อความก้าวหน้าของประเทศ เพราะประเทศจะเจริญหรือไม่ขึ้นอยู่กับขึ้นอยู่กับการพัฒนาของคนในสังคม การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าขึ้น สังคมต้องมีดุลย

ภาพจากการพัฒนาคนในสังคม แต่ในยุคสมัยปัจจุบัน ประเทศไทยต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกหลายด้าน ซึ่งมีผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและเป็นข้อจำกัดต่อการพัฒนาทั้งด้านวัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด สร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติผ่านทางสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามาสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็ว ประกอบกับสังคมไทยยังขาดการคัดกรองการเลือกรับวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมและทันต่อความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ทำให้เกิดปัญหาด้านคุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลงโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้น

การฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน อันเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนในอดีตกลับฟื้นมาใหม่ ในภายใต้การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกที่รวดเร็วและซับซ้อนอย่างสมัยปัจจุบันนี้ ยังคงประสบกับปัญหาและอุปสรรคในหลายด้านหลายประการด้วยกัน คือ

1. เด็กและเยาวชน ยังไม่เห็นความสำคัญและคุณค่าของประเพณีนี้เท่าที่ควร โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า เด็กและเยาวชนต่างต้องเรียนหนังสือ หากเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้านก็จะทำให้ต้องหยุดเรียน ซึ่งขึ้นอยู่กับทางโรงเรียนและอาจารย์ผู้สอนว่าจะอนุญาตให้หยุดหรือไม่ และหากจัดตรงกับวันหยุดเรียน ทางนักเรียนก็ไม่ได้มาเรียน จึงทำให้ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีการสวดด้าน

2. ทางจังหวัดหรือหน่วยงานรับผิดชอบหลัก ก็ยังขาดมาตรการในการสร้างจิตสำนึกหรือสร้างแรงจูงใจ ให้เด็กและเยาวชนมาร่วมประเพณีนี้อย่างเป็นระบบ ซึ่งในการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้านในแต่ละปีขึ้นอยู่กับทางหน่วยงานผู้จัดคือ คณะกรรมการจัดงานของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตศรีธรรมาสโกราช จะทำหนังสือเชิญทางสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานใดเข้าร่วมในกิจกรรม ซึ่งหากทางโรงเรียนนั้นๆ เห็นความสำคัญ ก็จะได้ให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรม แต่หากทางโรงเรียนไม่เห็นความสำคัญ ก็ไม่ได้ให้นักเรียนเข้าร่วม

3. ยังขาดการร่วมมืออย่างจริงจังจากหน่วยงานในท้องถิ่น ประเพณีสวดด้านที่ได้ฟื้นฟูจัดขึ้นมานั้น เป็นความร่วมมือกันระหว่างมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกราช ร่วมกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และทางองค์กรภาคร่วมอื่นๆ เช่น พุทธสมาคม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด แต่ยังขาดการร่วมมืออย่างจริงจังในระดับจังหวัด และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในด้านการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ จึงทำให้ประเพณีนี้ยังไม่แพร่หลายหรือขยายออกไปเท่าที่ควร

4. ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ส่วนใหญ่แล้วมักจะทำกันเป็นภายในระหว่างวัดกับทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ยังขาดการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังและหลากหลายช่องทาง การประชาสัมพันธ์ที่จัดทำอยู่ในปัจจุบันคือการทำป้ายคัดเอาต์ขนาดใหญ่ติดไว้หน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ก่อนหน้าจะมีการสดด้นประมาณสักอาทิตย์ ซึ่งทำให้ประชาชนสนใจใหญ่ที่ไม่ได้มาวัดพระมหาธาตุเป็นประจำ ก็ไม่ทราบข่าวสารและไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้

5. ขาดองค์ความรู้ และขาดการจัดการความรู้เกี่ยวกับประเพณีการสดด้นอย่างเป็นระบบ ขาดศูนย์การเรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ ที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีนี้ให้กับประชาชนและเยาวชนรุ่นหลังได้ทราบ ทำให้นักท่องเที่ยวหรือประชาชนที่อยู่ห่างไกลจากวัดพระมหาธาตุแล้ว ที่ยังไม่เคยทราบข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีนี้เลย ก็ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และเห็นความสำคัญ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ประเพณีนี้สูญหายไปได้ในอนาคต

6. ขาดกำลังบุคลากรที่จะมารับผิดชอบด้านนี้โดยตรง เนื่องจากทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการฟื้นฟูประเพณีสดด้นนี้ขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงผู้รับผิดชอบโครงการ เนื่องจากผู้รับผิดชอบเดิมได้เกษียณอายุ การปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัย อีกร่างงานด้านอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยก็มีเพิ่มขึ้น ประกอบกับทางมหาวิทยาลัยได้ย้ายสถานที่ทำการออกจากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ไปอยู่ที่ตำบลนาพรุ อำเภอพรหม จึงทำให้การดำเนินการฟื้นฟูประเพณีสดด้น ไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

7. ยังขาดนโยบาย และแผนปฏิบัติการระยะยาวว่าจะมีแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสดด้นนี้อย่างไร เพื่อให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่ เห็นความสำคัญ และสืบทอดประเพณีนี้ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้ดำรงอยู่อย่างถาวรมั่นคงต่อไป

จากสภาพสังคมในปัจจุบัน ที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระบบใดระบบหนึ่ง ก็จะส่งผลถึงระบบอื่นๆ โดยเฉพาะต่อโครงสร้างของประเพณีวัฒนธรรม เนื่องจากสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในการใช้ชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป แต่หากมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบที่ดี ก็จะสามารถฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้ยั่งยืนยาวนานต่อไปได้

กล่าวโดยสรุป ประเพณีการสดด้นจึงมีที่มาจากทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้ฟังการสดด้นจะได้สาระจากการสดหรืออ่านหนังสือ ได้ทั้งความรู้คติสอนใจ และความเพลิดเพลิน ส่วนผู้สดได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือ นับเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาด ที่ช่วยให้คนรักการอ่านหนังสือและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการฟังแก่

เด็กนักเรียน ทำให้ได้ทราบข่าวสารความเป็นไปของบ้านเมือง เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของจิตใจ ชาวบ้านทุกคนจะเข้าวัดไปทำบุญ ได้สนทนาเล่าเรื่องที่ตนประสบให้เพื่อนฟัง การรับรู้เหตุการณ์ทำให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้ และยังทำให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะที่ไปทำบุญวัดเดียวกันสร้างแบบอย่างให้แก่ลูกหลาน และมักจะนำเรื่องที่ตนได้ยินได้ฟังมาบอกเล่าแก่คนที่อยู่ที่บ้าน เช่น การฟังสวดด้านได้คติสอนใจจากนิทานที่ได้ฟังได้ยินมา ก็นำมาเล่าให้ลูกหลานฟังด้วย ทำให้รู้ตัวรู้ชั่ว ประเพณีสวดด้านจึงเป็นภูมิปัญญาโบราณของท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง

ประเพณีสวดด้านได้สูญหายไปช่วงระยะเวลาหนึ่งตามความเจริญในยุคโลกาภิวัตน์ แต่ก็ยังคงมีการเทศนาของพระสงฆ์อยู่ แต่มักจะแบ่งการเทศน์ออกเป็นวัดละด้าน ต่อมาพระที่มาเทศน์น้อยลงเรื่อย ๆ ในที่สุดก็จะมีพระเทศน์ในพระด้านอยู่เพียงธรรมมาสน์เดียว และต่อมาหลังจากนั้นก็ไม่มีพระมาเทศน์ที่พระด้านอีกเลย เนื่องจากวัดแต่ละวัดก็มีการทำกิจกรรมทางศาสนาในวันธัมมัสสวนะภายในวัดของตน ส่วนภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ก็ไม่ได้ทำกิจกรรมสวดด้านภายในพระวิหารคดเหมือนสมัยโบราณ แต่ไปทำกิจกรรมที่ศาลา 100 ปี ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ ยกเว้นในวันสำคัญๆ ทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา ทางวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจึงจะจัดให้มีการทำกิจกรรมที่พระวิหารหลวงทางด้านทิศใต้ และให้พระภิกษุสามเณรมาฉันภัตตาหารเพลที่พระวิหารพระด้าน กิจกรรมในพระวิหารพระด้านจึงมีเฉพาะการฉันภัตตาหารเพลของพระภิกษุสามเณรในวันสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น และมีแค่เพียงด้านทิศตะวันออกด้านเดียว ไม่ครบทั้งสี่ด้านเหมือนสมัยโบราณ

ผู้จัดงานการสวดด้านในอดีตก็คือประชาชนที่มาร่วมทำบุญเนื่องในวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ที่มาแล้วไม่ได้นั่งรอเฉยๆ แต่ทำกันเอง ไม่ได้เป็นรูปแบบอย่างเป็นทางการ แต่ในปัจจุบันทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศกราชเป็นแกนนำหลัก ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด พุทธสมาคม และวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นแกนนำหลักในการฟื้นฟูจัดให้มีประเพณีขึ้น ซึ่งหากในปีใดไม่มีผู้คือนำหลัก ก็อาจจะทำให้ประเพณีนี้สูญหายไปได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านนี้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน เพื่อให้ประเพณีอันเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนนี้ ยังคงดำรงเป็นมรดกล้ำค่าทางวัฒนธรรม คู่กับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชสืบต่อไป

4.2 องค์ความรู้และภูมิปัญญาของประเพณีสวดด้าน

ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา อันเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวให้เข้ากับสภาพต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น ประเพณีสวดด้าน จึงเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชในอดีต ที่ได้สั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งเราสามารถพัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าว แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา ประเพณีสวดด้าน มีคุณค่าทั้งแนวตั้งและแนวนราบดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเพณีสวดด้าน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ วัตถุประสงค์ และเนื้อหาไปจากเดิม โดยการปรับเปลี่ยนดังกล่าวถูกกำหนดขึ้นผ่านกลุ่มคนต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับประเพณีสวดด้านในช่วงมิติเวลาที่ต่างกัน จากการเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจึงได้สรุปองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้านออกเป็นประเด็นๆ ได้ดังนี้

4.2.1. องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาสติปัญญา

1) การเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีที่ส่งเสริมความรู้แก่ประชาชน เพราะในสมัยก่อนการสื่อสารต่างๆ ไม่ได้มีความสะดวกสบาย การรับรู้ข่าวสารต่างๆ มีอยู่ในแวดวงจำกัด วัดจึงเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ของสังคม โดยเฉพาะประเพณีสวดด้านทำให้คนที่อ่านหนังสือไม่ออก สามารถรับรู้ข่าวสารต่างๆ จากการฟัง หากมีการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทาง เพื่ออบรมให้ความรู้ด้านต่างๆ แก่ประชาชนซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่เข้ามาร่วมกิจกรรมนอกจากจะได้มาศึกษาความสละสลวยของการใช้ภาษา มีความหมายชัดเจน ได้ซึมซาบศิลปวัฒนธรรมอันดีงามแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นความสนใจให้ฟังได้รับความรู้จากประสบการณ์ตรงของปราชญ์ชุมชน จากวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นการเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและช่วยให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนสืบไป ดังข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูสวดด้านดังนี้

“เป็นประเพณีที่ทำให้คนได้มารวมกลุ่มกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวพุทธ ถือว่าเป็นวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

“ให้เข้าถึงจิตใจประชาชนได้เป็นอย่างดี” (นางอรุณวรรณ จุลพรหม, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2558)

“เป็นการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชไม่ให้สูญหายไป ทำให้เยาวชนรุ่นหลังสามารถมาศึกษาเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตและหลักคิดของคนโบราณได้” (นางประคอง สุดสาย, สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 58)

“ทำให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักประเพณีเก่าแก่ของบ้านเกิดของตนเอง แต่เท่าที่สังเกตเห็นคนหนุ่มสาวเข้าร่วมกิจกรรมยังมีน้อย เพราะใครจะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ ไม่ได้เน้นเฉพาะคนหนุ่มสาว ถ้าจะให้ดีควรเน้นกลุ่มเยาวชนหนุ่มสาวให้มากกว่านี้ เพราะจะสามารถสืบทอดประเพณีนี้ไปยังคนรุ่นหลังได้” (นางสุกัญญา สังข์ทองจีน สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

นอกจากนี้ การสวดด้านยังเป็นการส่งเสริมความรู้ทางด้านภาษาให้กับผู้ที่สนใจ โดยผู้สวดได้นำถ้อยคำจากวรรณกรรมซึ่งเป็นบทประพันธ์ที่มีคุณค่าทางวรรณคดี มีโวหารมุ่งให้เกิดความไพเราะเข้าใจง่าย ลึกซึ้งกินใจ มาเรียบเรียงอย่างงดงามเหมาะสมกับบริบท โดยเฉพาะภาษาในบทสวด ด้วยศิลปะการใช้ภาษาในลักษณะต่างๆ เช่น การใช้คำสัมผัส การใช้คำพวน คำสองแง่สองงาม การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้คำที่เหมาะสมกับฐานะของบุคคล การใช้คำภาษาต่างประเทศ และการเล่นคำ ซึ่งช่วยสร้างสีสันบรรยากาศความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

2) ส่งเสริมงานด้านวรรณศิลป์ ให้การแนะนำสั่งสอนและความบันเทิง คำแนะนำสั่งสอนอาจจะรวมถึงการเผยแพร่ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์หรือข้อมูลเชิงปฏิบัติที่สอดคล้อง กับชุมชน เช่น สถานการณ์ พลังของสิ่งเหนือธรรมชาติ สะท้อนโครงสร้างอำนาจทางสังคม บทสวดด้านส่วนใหญ่ เป็นการนำวรรณกรรมในท้องถิ่นประเภท หนังสือบูต ซึ่งส่วนใหญ่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราชมาใช้สวด จึงทำให้วรรณกรรมในท้องถิ่นแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งบางคนสามารถจดจำเนื้อเรื่องหรือคำประพันธ์บางตอนจากวรรณกรรมเหล่านี้ได้ และนำไปเล่าต่อๆ กัน จึงถือได้ว่าประเพณีนี้ เป็นการช่วยอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน

“จากเดิมไม่เคยรู้จักทำนองการอ่านกลอนแบบนี้เลย เมื่อมาเข้าร่วมกิจกรรมทำให้รู้จักรูปแบบของกลอนสวดสลับสับและวิธีการอ่านกลอนนี้ด้วย ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามไว้ให้ลูกหลานได้เป็นอย่างดี” (กนิษฐา คงสงค์, สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

“ได้รับรู้ประวัติของพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชได้ดีขึ้น จากการอ่าน จากตำนานที่นำมาสวด ซึ่งเป็นเรื่องราวแต่โบราณ เยาวชนรุ่นหลังจะได้เรียนรู้ต่อไป” (จิตรัตน์ มิตรกุล,สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

3) ส่งเสริมความรู้ความคิด การสวดด้านสามารถส่งเสริมความคิดให้กับผู้สวด แสดงให้เห็นถึงสติปัญญาไหวพริบของผู้สวด เป็นการฝึกฝนตนเองในการใช้ปัญญาแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การสวดด้านทำให้ผู้สวด การสวดทำให้เกิดสมาธิ ทำให้จิตสงบนิ่งไม่ฟุ้งซ่าน เป็นการฝึกสมองเพื่อพัฒนากระบวนการคิดทำให้สามารถจดจำเรื่องราวต่างๆ ได้ดี

“การสวดด้านทำให้ผู้ฟังหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับสาระต่างๆ ที่ผ่านทางผู้นำสวด และผ่านเนื้อหาของบทสวด เช่น ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคม ความรู้เกี่ยวกับประเพณี ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ความรู้เกี่ยวกับนิทาน ตำนาน วรรณคดีและเกร็ดความรู้อื่นๆ ที่เป็นข้อมูลที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้สวดนำมาคิด และใคร่ครวญและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนได้”(สมพุทธรุจิระเจน, สนทนากลุ่ม , 10 ก.พ. 2558)

“การนำนิทานพื้นบ้าน นิทานจักรๆ วงศ์ๆ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติมาใช้สวดด้าน ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์จินตนาการคล้อยตามเนื้อเรื่อง ถ้าหากนำเยาวชนมารวมกิจกรรมนี้ ถือว่าเป็นการพัฒนาสมองเด็กไปในตัว เพราะการใช้จินตนาการมีส่วนช่วยพัฒนาสมองของเด็กเป็นอย่างดี ส่วนใหญ่เรามักเชื่อกันว่าเด็กสมองดี จะเป็นเด็กที่มีจินตนาการดี แต่ในทางกลับกัน จินตนาการต่างหากที่เป็นฝ่ายสร้างสมอง ส่งเสริมจินตนาการจะทำให้สมองพัฒนาได้ดี เมื่อสมองดีแล้วถึงจะนำไปสู่จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และสติปัญญาที่ดีตามเป็นกระบวนการ”(รศ.ดร.รงค์ บุญสวยขวัญ, สัมภาษณ์, 13 ก.พ. 2558)

เนื้อหาในบทสวดด้านส่วนใหญ่ มักจะเป็นประเภทนิทานพื้นบ้าน เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ จึงถือว่ามีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความรู้คิดให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี

4) ส่งเสริมการวิเคราะห์และตีความ ทำให้ผู้สวดรู้จักการใช้เหตุผล การคิดวิเคราะห์และสามารถตีความเนื้อความของบทสวด และตีความให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม ดังความเห็นของนักวิชาการและผู้เข้าร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูการสวดด้าน ดังนี้

“บทสวดด้านทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นนิทาน ตำนาน หรือบทกวี มีเนื้อหาสาระและวิธีการเขียนแบบต่างๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ เช่น การจำถ้อยคำสำนวนไปใช้เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ความไพเราะ ส่วนเนื้อหาสาระก็สามารถ

นำไปใช้เป็นคติข้อเตือนใจในการดำเนินชีวิต แต่ผู้ฟังจะนำคุณค่าของบทสวดด้านไปใช้มากน้อยเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถและประสบการณ์ของผู้ฟังเองเป็นสำคัญ ที่จะวิเคราะห์เพื่อเลือกจดจำและนำไปใช้ตามกำลังความคิดของตน” (บัณฑิต สุทธิมุลิก, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“การสวดด้าน ทำให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมพื้นบ้านของคนนคร ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในยุคนั้นๆ เป็นอย่างดี ถ้าเราตั้งใจฟังให้ดีๆ ก็จะทำให้ได้ประโยชน์มาก แต่บางคำจะต้องนำมาตีความให้เข้ากับบริบทปัจจุบัน” (เรณู สุวรรณมณี, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2558)

“ช่วยส่งเสริมให้ผู้สวดและผู้ฟังเกิดความรู้ พัฒนาสติปัญญา พัฒนาทักษะและประสบการณ์ กระบวนการคิดวิเคราะห์ คุณค่าด้านการศึกษา” (นางกมลพร ชุมสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

การสวดด้านเป็นการถ่ายทอดความรู้สึคนึกคิดจากวรรณกรรมสู่ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกสอนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายแขนง เป็นเสมือนสิ่งที่บันทึกความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชนในท้องถิ่นมิให้สูญหาย ขณะเดียวกันก็มีคุณค่าในการเสริมสร้างปัญญาให้แก่ชุมชนด้วยการให้การศึกษาแก่คนในสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีการจัดแสดงความรู้ในรูปแบบของศูนย์เปรียบเหมือนห้องเรียนเคลื่อนที่ที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ความบันเทิง อีกทั้งยังเป็นการสร้างภาคีเครือข่าย เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่จนได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นชุมทรัพย์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

4.2.2 องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาจิตใจและอารมณ์

ประเพณีสวดด้านมีการนำเอานิทานชาดก หรือนิทานพื้นบ้านมาอ่านให้ชาวบ้านฟัง จึงทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานและเพลิดเพลินจากการฟังนิทาน โดยเฉพาะนิทานเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่ชวนติดตาม ก็จะเป็นการเพิ่มอรรถรสในการฟังมากยิ่งขึ้น อีกทั้งผู้สวดด้านเองก็ยังสามารถแสดงความสามารถเฉพาะตัวในการอ่าน ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจติดตามฟังอีกด้วย สอดคล้องกับความเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน คือ

“การจัดกิจกรรมนี้ขึ้น เป็นการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้เข้าวัด และทำจิตใจของผู้สวดนั้นให้สงบ กิจกรรมแบบนี้จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะจัดขึ้น เพราะคนเฒ่าคนแก่บางคนอยู่บ้านก็เฉยๆ ก็ไม่มีอะไรทำ แต่หากทางวัดไม่มีกิจกรรมอะไรก็ไม่

ได้มา การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างนี้ ทำให้มีความรู้สึกสบายใจมาก”(นางประไพ แซ่ลิ่ม , สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

“เมื่อมาเห็นผู้คนที่มีความศรัทธามาร่วมกันประกอบกิจกรรมทางศาสนา ต่างคนก็มีสีหน้ายิ้มเอิบ หน้าตายิ้มแย้ม ทำให้เกิดความสบายใจ และยังเป็นการสืบสาน ประเพณีอันดีงามไปยังรุ่นลูกหลานอีกด้วย” (เฟื่อง พิทักษ์, สัมภาษณ์, 27 มี.ค. 2558)

การสวดด้านจึงก่อให้เกิดความสนุกสนานแก่ผู้ฟัง ไม่เกิดความเบื่อหน่ายในขณะที่นั่งรอพระมาแสดงพระธรรมเทศนา ประเพณีนี้จึงมุ่งส่งเสริมให้ผู้สวดและผู้ฟังให้เกิดความสุขและมีสุขภาพจิตที่ดี เกิดขวัญและกำลังใจรักและหวงแหนภูมิปัญญา เสน่ห์ของการสวดด้าน คือ ท่วงท่าทำนองของการอ่านวรรณกรรมอันไพเราะ สื่อผ่านบทสวด บทละครของเนื้อเรื่อง ทำให้เกิดสุนทรียะความรักและความหวงแหน ทำให้ทั้งผู้นำสวดและผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน ช่วยเสริมสร้างความสมดุลทางอารมณ์และการได้อรรถรสทางอารมณ์ สามารถจำแนกคุณค่าและองค์ความรู้ได้ดังนี้

1) ภูมิปัญญาด้านการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาอันดีงาม

วรรณกรรมที่นำมาสวดในประเพณีสวดด้านส่วนใหญ่ มักมีเนื้อหาอิงอยู่กับหลักธรรมและความเชื่อพื้นบ้าน มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม จะชี้แนะในเรื่องประเพณี ความเชื่อให้พุทธศาสนิกชนตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดังความเห็นของนักวิชาการและผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน ดังนี้

“การนำนิทานหรือวรรณกรรมพื้นบ้านมาเป็นบทสวดด้าน ถือว่าเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งที่สามารถทำให้ผู้ฟังมีความเข้าใจเรื่องราวมากยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าเองก็นำอดีตนิทานมาแล้วเสริมผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อหาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื้อหาในนิทานประกอบไปด้วยเรื่องราว ว่าใครทำอะไรที่ไหนอย่างไร และจะได้รับผลของการกระทำอย่างไร และผลของการกระทำนั้นจะส่อไปทางดีหรือทางร้ายอย่างไร เป็นคุณหรือเป็นโทษ ก็จะสรุปทิ้งท้ายไว้เป็นข้อคิดแก่ผู้ฟัง เช่นในนิทานชาดกต่างๆ เป็นต้น ดังนั้นในการเผยแพร่ การเทศน์ การสอนจึงมักจำนานิทานมาเป็นส่วนประกอบ” (พระเทพวินยาภรณ์, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“สำหรับผู้นำสวดเท่าที่สังเกตเห็น ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องธรรมะเป็นอย่างดี สามารถนำมาอ่านและอธิบายได้อย่างชัดเจน สามารถแบ่งเนื้อหาบทสวดเป็นลำดับขั้นตอนได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจวิธีการปฏิบัติทางศาสนา

มากขึ้น ได้นำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน” (วิเชียร อนงค์, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2558)

บทสวดด้านจะสอดแทรกการสอนหลักศีลธรรม เช่น การสอนให้ละความชั่ว ทำความดี รู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เป็นต้น โดยผ่านกระบวนการทางประเพณีสวดด้าน ซึ่งไม่เป็นการสอนหลักธรรมโดยตรง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าได้ถูกสอนหลักธรรม แต่หลักธรรมคำสอนเหล่านั้น ผ่านบทบาทของตัวละครในวรรณกรรม ทำให้พุทธศาสนิกชนรู้จักหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และนำเอาหลักธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติ นับเป็นความฉลาดของบรรพชนที่ใช้วิธีการเหล่านี้ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับประชาชน

2) ภูมิปัญญาในการสร้างความเพลิดเพลินด้านจิตใจ การสวดด้านก่อให้เกิดความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟัง เป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพชน ที่ใช้คุณธรรมนำมาความรู้ นำ เสนอวิถีชีวิตของผู้คนในรูปแบบที่เรียบง่าย ดังความเห็นของพระสงฆ์และประชาชนผู้เข้าร่วมการสวดด้าน คือ

“การสวดด้านได้สร้างความสามัคคีให้กับชาวพุทธที่มาร่วมกิจกรรม สมัยก่อนเครื่องบันเทิงเรีงรมณ์ต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ไม่มี การได้ฟังและได้สวดบทสวดที่ไพเราะเป็นเรื่องราวต่างๆ ทำให้มีความสนุกสนานเพลิดเพลินไปอีกด้วย ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้” (พระพิศิษฐ์วินัยการ, สัมภาษณ์, 27 มี.ค. 2558)

“พอใจมาก เพราะยังไม่เคยมาเลย ครั้งนี้เป็นครั้งแรก ได้ฟังเรื่องที่น่าสนใจสวดเป็นภาษาใต้ เป็นเรื่องที่คุณคนมีความคุ้นเคยกันอยู่แล้ว และถ้าหากเนื้อเรื่องที่นำมาสวด เป็นนิทานเป็นเรื่องเล่า ก็จะทำให้มีความเพลิดเพลินผ่อนคลายอารมณ์ได้อยู่แล้ว” (วิลาศ เจริญสุข, สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

นอกจากนี้ในการสวดแต่ละครั้ง ผู้นำสวดจะมีการสอดแทรกการอธิบายเนื้อหาสาระ สะเทือนใจที่ก่อให้เกิดความรู้สึกต่างๆ เช่น ข้อคิด ปรัชญาชีวิต หรือข้อความที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน เกิดจินตนาการต่างๆ ด้วยองค์ประกอบของเนื้อหาการใช้ภาษาในบทสวดที่เป็นเอกลักษณ์คือภาษาใต้ทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน การกล่อมเกลางานจิตใจ การสวดด้านมีส่วนช่วยให้จิตใจของผู้สวดและผู้ฟัง เกิดความอ่อนโยนจิตใจแจ่มใสร่าเริง มีความอดทนใจเย็นผ่อนคลายความตึงเครียดมีความเพลิดเพลินเบิกบานสบายใจกับเนื้อหาของบทสวด เกิดอารมณ์และจินตนาการตามเนื้อเรื่องก่อให้เกิดความปลื้มปิติยินดี ต็มตำ มีความสุขกับการได้สืบสานภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ถ่ายทอดและการดำรงอยู่ของผู้สวด

3) ภูมิปัญญาในการสร้างความประทับใจ ประเพณีการสวดด้านนอกจากทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มาเรียนรู้แล้ว ยังเป็นการกล่อมเกลาคิดใจ เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์ให้กับผู้ฟังและผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาบำเพ็ญบุญกุศล ดังความเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน ดังนี้

“ทำให้ได้รับรู้เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของปู่ย่าตายาย ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้เกิดความภูมิใจที่ได้อนุรักษ์มรดกของบรรพบุรุษไว้” (นางเรวดี ถาวรวงศ์, สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

“พอใจและประทับใจมากๆ การจัดโครงการเรียบง่ายและสวยงามดี ทำให้มีจิตใจดีขึ้นและยังทำให้มีความรู้จากการได้อ่านหนังสือด้วย” (สุรเชษฐ์ ไชยทองรักษ์, สัมภาษณ์, 27 มี.ค. 2558)

“น่ายินดีมากๆ ที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ได้เห็นเด็กนักเรียนและเยาวชนอายุน้อยๆ ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมในวัด และได้เห็นชาวพุทธแต่งกายชุดขาว มาสวดมนต์ไหว้พระและทำกิจกรรมร่วมกัน เห็นภาพแล้วทำให้เกิดความชื่นใจ ขอขอบคุณที่ทางมหาวิทยาลัยได้รื้อฟื้นประเพณีนี้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้” (กาญจนา เรืองช่วย, สัมภาษณ์, 27 มี.ค. 2558)

สรุปได้ว่า การสวดด้านก่อให้เกิดภาพพจน์หรือจินตนาการ ปลุกเร้าอารมณ์ของผู้ฟังให้เกิดความอímเอมประทับใจ และเกิดความครึกครื้นสนุกสนานด้วยองค์ประกอบต่างๆ เช่น ท่วงทำนองน้ำเสียงของผู้นำสวด ที่มีการปรับเปลี่ยนระดับเสียงหนักเบา หัม แหลม เพื่อเน้นความหมาย เพื่อเพิ่มความหนักหน่วงและคลายความหนักหน่วงในการใช้เสียง ทำให้ผู้ฟังได้เปลี่ยนบรรยากาศไม่เบื่อหน่าย แต่กลับได้รับความสนุกสนานพร้อมกับสาระ รวมทั้งเนื้อหาสาระของการสวดด้าน กับนิทานตำนานต่างๆ เนื้อหาเกี่ยวกับบางเรื่องก่อให้เกิดความบันเทิงแก่ผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจและอímเอมใจเกิดความปิติสุขมากยิ่งขึ้น

4) ภูมิปัญญาในการสร้างขวัญและกำลังใจ การสวดด้าน เป็นการเชื่อมโยงจิตวิญญาณระหว่างผู้สวดเข้ากับพุทธศาสนา เป็นการสร้างพลังจิต สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้สวดและก่อให้เกิดอำนาจในการเชื่อมโยงความรัก ความผูกพันที่มีต่อบรรพบุรุษ เช่น บทสวดเรื่อง เป็นการสร้างความศรัทธาและมีสมาธิ มีศรัทธา มีสติสบายใจรู้สึกอบอุ่นไม่โดดเดี่ยวคลายวิตกกังวลให้กำลังใจความซาบซึ้งใจ

“เวลาสวดมนต์หรือกล่าวคำสรรเสริญพระรัตนตรัย ทำให้จิตใจของเราสงบ ไม่รู้สึกหวาดกลัว พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสอนไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ว่าเมื่อไรก็ตามหากรู้สึกหวาดกลัว ขนพองสยองเกล้าแล้ว ให้ระลึกถึงพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ การสวด

ด้านจะมีการสวดมนต์ไหว้พระ อ่านหนังสือธรรมะ หรือวรรณกรรมที่สอนให้รำลึกคุณของพระรัตนตรัย ย่อมทำให้ผู้สวดมีความเข้มแข็งทางจิตใจอย่างแน่นอนอยู่แล้ว แต่จะมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่ความมีศรัทธาและความมีสมาธิของคนสวดนั่นเอง” (พระครูพิศิษฐ์อรรถการ, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“คนเราเวลาทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ย่อมทำให้คลายความหวาดวิตกกังวล ยิ่งหากตั้งใจแน่วแน่อยู่กับการสวดมนต์ หรือการทำกิจกรรมทางศาสนาแล้ว จิตไม่ฟุ้งซ่านออกไปข้างนอก ทำให้มีพลังที่จะแก้ไขปัญหามากมาย ในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ” (สมพุทธ ฐระเจน, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“รู้สึกสบายใจ ทำให้จิตใจสบายอยู่ในธรรม เป็นแรงจูงใจให้เข้าวัดเข้าวา มากยิ่งขึ้น เจ้าหน้าที่ก็ให้บริการดี เป็นกันเอง ไม่ถือตัว” (ระเวง รัตนอุบล, สัมภาษณ์, 27 มี.ค. 2558)

สรุปได้ว่าการสวดด้านทำให้ผู้สวดและผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความสุขในการเสพธรรมรส โดยใช้จิตวิญญานและความรู้สึกเข้าถึงอารมณ์ที่เกิดจากการสวดด้าน แต่แฝงไว้ด้วยพลังและอารมณ์ภายใน เกิดการสร้างสรรค์ตามวิถีธรรมชาติเห็นถึงสำคัญของงานศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นส่งเสริมให้เกิดความซาบซึ้ง และส่งเสริมเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้สิ่งต่างๆ

4.2.3 องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาสังคม

การสวดด้านเป็นมรดกทางปัญญาของท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้สั่งสมต่อเนื่องกันมายาวนาน และมีเพียงสถานที่เดียวคือภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จึงเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมอย่างยิ่ง ประเพณีการสวดด้านมีคุณค่าบทบาทต่อการพัฒนาสังคมทั้งทางด้านครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา คุณธรรมจริยธรรม ศิลปกรรมและความภาคภูมิใจ ซึ่งผลจากการวิจัยพอจะสรุปประเด็นได้ดังนี้

1) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันครอบครัว การนำสวดจะต้องอาศัยความสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ส่งผ่านสถาบันครอบครัว มีความรู้สึกใกล้ชิด ก่อให้เกิดความรักความเข้าใจ ความผูกพันอันทรงคุณค่ายิ่งในครอบครัว คุณค่าด้านคุณธรรมและจริยธรรม สอดคล้องกับความเห็นของนักวิชาการดังนี้

“เนื้อหาของบทสวดด้าน นอกจากให้ความรู้ ความเพลิดเพลินแล้ว ยังสอดแทรกเนื้อหาสาระคุณธรรมจริยธรรม ให้ข้อคิดควบคุมบรรทัดฐานให้กับสังคม การสร้าง

ความสัมพันธ์อันดีของคนในสังคมชุมชน” (ผศ.ประหยัด เกษม, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“วรรณกรรมพื้นบ้านมีความสัมพันธ์กับชาวใต้อย่างแนบแน่นจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ เป็นเพราะเนื้อหาของบทสวดสอดคล้องกับค่านิยมของคนใต้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควบคู่กับสังคม มีความผูกพันกันมายาวนาน โดยเนื้อเรื่องของวรรณกรรมภาคใต้ส่วนใหญ่ เป็นคำสอนที่สร้างความสัมพันธ์อันดีของคนในสังคม โดยเฉพาะการนำเสนอมีเนื้อหาเป็นเนื้อหาสาระสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงจากวิถีการดำเนินวิถีชีวิตของคนภาคใต้ในด้านสังคม เช่น ครอบครัวและเครือญาติที่มีความรักความเคารพเอื้ออาทรต่อกัน การเป็นคนใจบุญกุศล รักบุญกลัวบาป อีกทั้งยังสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างหมู่คนอย่างดีที่สุด” (เฉลิม จิตรามาศ, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

สรุปได้ว่ากิจกรรมการสวดด้าน เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะในการอนุรักษ์ประเพณี เป็นเครื่องมือของกลุ่มคนทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะในการอนุรักษ์ เป็นการสร้างความสามัคคี เป็นเครื่องมือในการสร้างมิตรภาพทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน

2) ภูมิปัญญาด้านสังคมสัมพันธ์ ประเพณีสวดด้านยังมีบทบาทด้านสังคมสัมพันธ์เป็นอย่างดี เป็นสื่อกลางระหว่างบ้านกับวัด ประชาชนกับพระสงฆ์ เพราะว่าวัดเป็นแหล่งความรู้และเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาแต่สมัยโบราณ สอดคล้องกับความเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมและข้อเขียนของนักวิชาการดังนี้

“การที่ชาวพุทธเราได้มาร่วมทำบุญในวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ และร่วมทำกิจกรรมสวดด้านร่วมกันในขณะรอฟังธรรม ทำให้มีโอกาสพบปะพูดคุยระหว่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบปะสังสรรค์ และก่อให้เกิดความรักสามัคคีกันระหว่างกัน ดังภาษิตที่ว่า ถึงจะไม่ใช่ชาติไม่ใช่เชื้อ แต่ถ้ามีน้ำใจเอื้อเฟื้อก็เหมือนกับเนื้ออาตมา” (จันทิมา สีวะสุธรรม, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2558)

“ทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้รับทราบความรู้ ฟันฟุสู่สังคม ละบสมองเยาวชนรุ่นใหม่ให้รู้จักรักษาวัฒนธรรมอันดีงาม เสริมแรงบันดาลใจให้สนใจพุทธศาสนาสืบต่อไป มีความพึงพอใจมาก เจ้าหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส คนที่มาสวดด้านก็เป็นกันเอง มีอารมณ์ดีมาก แสดงถึงคุณธรรมภายในจิตใจ ทำให้รู้สึกอบอุ่น เป็นกันเองดี” (สิทธิสินี เจริญสุข, สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

วรรณกรรมที่นำมาสวดด้าน จะมีที่มีเนื้อเรื่องอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนประพฤติปฏิบัติตน และยังได้มีการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น โดยการอ่าน ฟัง ชาวบ้านเชื่อว่าการได้ฟังธรรมนิยาย นิทานคติธรรมจะได้รับอานิสงส์สูง ดังเช่นนิทานเรื่องศุภนิมิตกลอนสวด ได้กล่าวไว้ดังนี้

“ได้ฟังนิยาย ฟ้นทุกข์ทุกคน
 บ้างได้ถึงมรรค บ้างได้ถึงผล ฟ้นทุกข์ทุกคน
 บ้างได้นิพพาน”

(วาทิน ศานดีสันติ, 2559, <https://www.gotoknow.org/posts/486865>)

3) การสร้างจิตสำนึกในการรักและหวงแหน เกิดสำนึกในการสร้างสรรค์ สิ่งที่ดีงาม มีความรักและหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรม จนยอมรับสนใจที่อยากจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังมาศึกษา เป็นการปลูกจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังความเห็นของพระสงฆ์และนักวิชาการสวดด้าน ดังนี้ คือ

“การสวดด้านมีส่วนช่วยในการฟูมฟักรักษาแบบแผนความคิดและการกระทำของคนได้ ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของคนในสังคม ที่มีความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียว ก้าวหน้าและความมีศีลธรรมอันดีงาม การสวดด้านเป็นการแสดงที่มีบทบาทเด่นเป็นพิเศษในสังคมภาคใต้” (ผศ.ประหยัด เกษม, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

วรรณกรรมท้องถิ่น สามารถชี้แนะระเบียบแบบแผนตลอดจนการกำหนดพฤติกรรมที่เหมาะสมในสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้นๆ ได้ ทั้งที่อยู่ในเนื้อหาของบทสวดเองแล้ว ตัวผู้นำสวดก็ยังมีความสำคัญ เพราะว่า “ผู้ที่เป็นนำสวดด้าน นอกจากจะเป็นผู้มีน้ำเสียงดี มีโวหารดีแล้ว ยังต้องมีความรู้เรื่องต่างๆ ในยุคนั้นๆ เป็นอย่างดี จนได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำและเป็นที่นับถือและมีความรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมและมีประสบการณ์ชีวิตพอที่จะโน้มน้าวจิตใจของผู้คนให้คล้อยตามด้วย” (พระพุทธิสารเมธี, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผู้นำสวดด้านที่ได้รับความนิยมจากผู้ฟัง นอกจากจะอ่านหนังสือได้คล่องแคล่ว ทำนองนำฟัง เสียงดีแล้ว ยังได้สอดแทรกคำสอนหรือลงท้ายด้วยการสอนใจที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแบบแผนความประพฤติที่สังคมยอมรับ หรือแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแบบแผนความประพฤติที่สังคมยอมรับหรือแสดงให้เห็นผลดีผลเสียของการฝ่าฝืนซึ่งเป็นการรักษาเอกลักษณ์อันเป็นแก่นสารของประเพณีสวดด้าน สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน ที่มีภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาแต่โบราณได้

3) **องค์ความรู้ในการปรับตนเองกับสังคม** การสวดด้านจำเป็นต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันของอุบาสกอุบาสิกาที่มาร่วมประกอบกิจกรรมทางศาสนา จึงทำให้เกิดความรักความผูกพันระหว่างกัน ได้รู้จักการใช้ชีวิต วิธีการปรับตัวเข้าหากันในสังคม เมื่อมีกิจกรรมใดๆ ที่จะต้องทำร่วมกันภายในวัด จะต้องมีการติดต่อประสานงาน การแสดงความคิดเห็น การยอมรับฟังความเห็นที่แตกต่างกัน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำให้สามารถปรับตัวเองเข้ากับคนอื่น และสังคมได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับความเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้าน ดังนี้

“การสวดด้านครั้งนี้ มีทั้งนักเรียนประชาชนทั่วไปและผู้สูงอายุ การให้คนต่างวัยได้มาทำกิจกรรมร่วมกันเป็นสิ่งที่ดี จะได้ฝึกการปฏิบัติตนระหว่างกัน เด็กจะได้มีความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ส่วนผู้ใหญ่ก็ได้แสดงความเป็นน้ำใจ ทำตนเป็นต้นแบบให้เด็กดู ถือว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนต่างวัย” (ศิริรัตน์ จุลสร, สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

“ทำให้นักเรียนและประชาชนทั่วไปได้รู้จักการสวดด้าน เป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมของ ปู่ย่า ตายาย ว่าท่านได้ปฏิบัติไว้อย่างไร ทำให้คนรุ่นหลังสามารถประยุกต์มาปรับใช้ในสังคมปัจจุบันได้ แต่ค่อนข้างจะน่าเสียดายว่าเด็กรุ่นใหม่ๆ ให้ความสำคัญกับเรื่องแบบนี้ค่อนข้างจะน้อย” (ฉวีวรรณ พริกประสง, สัมภาษณ์, 19 มี.ค. 2558)

“วันนี้ได้ฟังเนื้อหาในบทสวดเรื่องกล้วยสองปลี จะให้ข้อคิดเกี่ยวกับคนเกียจคร้าน เมื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของตนมาเป็นคนขยันหมั่นเพียร รู้จักวางตนให้ถูกต้อง รู้จักคบคนก็จะทำให้เปลี่ยนจากคนจนกลายเป็นเศรษฐี ถือว่าเป็นเรื่องที่ดีที่นำนิทานมาเป็นอุปกรณ์การสอนผ่านประเพณีของท้องถิ่น” (อรุณวรรณ จุลพรหม, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2558)

สรุปได้ว่า ประเพณีการสวดด้านเป็นการอบรมปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มีจิตใจเอื้ออาทร เป็นปัจจัยส่งผลให้ผู้ฟังให้ดำรงตนเป็นคนที่ประพฤติดี มีความสามัคคี รู้จักปรับตัวเข้าหากันและกัน รวมถึงการรู้จักปรับตัวในสังคม เพราะนอกจากเนื้อหาในบทสวดจะมีอิทธิพลในด้านนี้แล้ว ผู้นำสวดก็มีบทบาทเป็นอย่างมาก เพราะเป็นผู้มีภูมิปัญญาดี มีความสามารถสูง เป็นที่ยอมรับของสังคมและเป็นผู้นำทางความคิดของคนท้องถิ่นอยู่แล้ว ในระหว่างการสวดหรือก่อนสวด หากผู้นำสวดได้สอดแทรกหลักคุณธรรมจริยธรรมที่เป็น ข้อคิด สุภาษิต คำคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่ดี อันพึงปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นและต่อสังคม ก็สามารถปลูกฝังให้ผู้ฟังได้นำไปคิดวิเคราะห์และปฏิบัติหรือปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองและสังคมได้

4. การเป็นสื่อมวลชนชาวบ้าน การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องมีการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน ความจำเป็นประการหนึ่ง คือ เพื่อถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ และแนวคิดจากบุคคลรุ่นหนึ่ง ไปสู่บุคคลรุ่นต่อไป ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ถือว่าเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีราคาถูกแต่สามารถสื่อถึงคนได้อย่างกว้างขวาง ดังคำกล่าวของ พระครูพิศิษฐ์อรรถการ,ดร.ว่า

“การสวดด้านถือว่าเป็นสื่อพื้นบ้าน ในแง่ต้นทุนถือว่าเป็นสื่อที่มีราคาถูกแต่ให้ผลคุ้มค่า เพราะสามารถจัดได้เรื่อยๆ ไม่จำกัดครั้ง และคนฟังก็มีโอกาสซักถาม เรียนรู้ได้ตลอดเวลา หากผู้นำสวดรู้จักสอดแทรกเนื้อหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมคำสอน หรือข่าวสารบ้านเมืองก็สามารถสอดแทรกได้ตามความประสงค์ของผู้นำสวดนั่นเอง” (พระครูพิศิษฐ์อรรถการ,ดร.,สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“ในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่มีปัญหาความยากจน ด้อยการศึกษาและอยู่ห่างไกลความเจริญ สื่อมวลชนบางประเภท หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ไม่สามารถเข้าถึงได้ง่าย การสวดด้านจึงมีบทบาทในการกระจายข่าวสารและเสนอความคิดเห็นต่างๆ ซึ่งในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องมือสื่อสารมวลชน ทำให้การสวดด้านเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทที่ใช้ภาษาและประเภทประสมประสานเป็นเครื่องมือสื่อสารแทน โดยผู้นำสวดจะทำหน้าที่เป็นผู้นำความคิดของคนในท้องถิ่น และทำหน้าที่เป็นตัวประสานระหว่างรัฐกับประชาชน หรือจากชุมชนหนึ่งสู่อีกชุมชนหนึ่ง” (สมพุทธ ธุระเจน, สนทนากลุ่ม , 10 ก.พ. 2558)

จากข้อมูลดังกล่าว แม้ปัจจุบันนี้ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารต่างๆ แพร่ขยายไปทั่วทุกมุมโลกด้วยระยะเวลาเพียงสั้นๆ จนมีผู้นิยามว่าเป็น “ยุคแห่งสังคมข่าวสาร” ด้วยเหตุดังกล่าว จึงก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ที่จะนำการสื่อสารเข้ามาใช้ผสมผสานในการพัฒนาประเทศ แต่แนวทางในการสื่อเพื่อพัฒนาการ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวไทยมากกว่า มุ่งเน้นให้ตรงตามเป้าหมายเพียงอย่างเดียว ประเพณีการสวดด้านก็ยังทำหน้าที่สื่อสารเพื่อสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาคน พัฒนาชาติให้กับหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาล ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับมวลชน และการพัฒนาประเทศ ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ การศึกษา การปกครอง ซึ่งเป็นการสื่อสารทางการเมืองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ในลักษณะการรณรงค์ การเชิญชวน การให้ข่าวสารความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกทั้งในอดีตและปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

5) **การส่งเสริมความรักในสถาบันชาติ** ประเพณีการสวดด้านเป็นการแสดงอัตลักษณ์ตัวตนของชาวนครศรีธรรมราช แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับวัดกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น สามารถสร้างสายสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเกิดความรักสามัคคี มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ ดังคำกล่าวของนักวิชาการด้านศาสนาและวัฒนธรรมดังนี้

“การนำบทสวดที่เน้นการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีให้กับเยาวชน เช่นบทเบญจเศรพ เป็นกาพย์สุรางคนางค์ ที่พระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตฺตโม) ประพันธ์ขึ้น ให้เด็กวัดในคณะมณฑลเขตปกครองภาคใต้สวดทุกวัน ให้เคารพวันละ 5 ครั้ง คือ พ่อแม่ ครู พระมหากษัตริย์ เด็กวัดทุกคนสมัยก่อนจะต้องสวดได้ บทนี้ยังจำได้และซาบซึ้งจนถึงบัดนี้ เพราะเวลาจะทำอะไรก็ต้องนึกบทนี้ สอนให้เลิกการพนัน เลิกกินเหล้า ให้รู้จักเคารพกราบไหว้ และสำนึกถึงคุณของพ่อแม่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ลูกศิษย์ของท่านอีกรูป คือสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ เดิมอยู่วัดราชาธิวาสต่อมาเป็นเจ้าของวัดราชผาติการาม สมเด็จพระสังฆราชเจ้าแห่งรัตนโกสินทร์เรื่องพระมหาชนกให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฟัง ต่อมาก็ทรงนำมาพระราชทานเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายโด่งดังในสังคมไทย” (บัณฑิต สุทธิมุสิก, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“นับความเป็นความภาคภูมิใจของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะประเพณีนี้เป็นหนึ่งเดียวในโลก อยากให้รักษาตรงนี้ไว้ ที่เราทำมาแล้วอยากสืบทอดด้วย สร้างเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้สวด ให้ข้อมูลข่าวสาร ให้ความสนุกสนานความบันเทิง รักษาภาษาถิ่น ด้วยเหตุผลดังกล่าวประเพณีสวดด้าน จึงเหมือนเป็นพลังที่มุ่งส่งเสริมให้สังคมพัฒนาอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนสืบไป” (ผศ.ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

สรุปว่าประเพณีการสวดด้านมีส่วนในการส่งเสริมความรักในสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคม จึงเป็นประเพณีที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และฟื้นฟูให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นอย่างยิ่ง

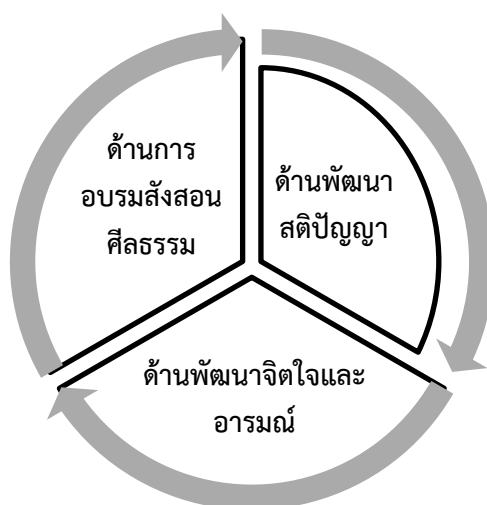
6) **คุณค่าด้านเศรษฐกิจ** ประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมนั้นๆ นอกจากจะสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของ

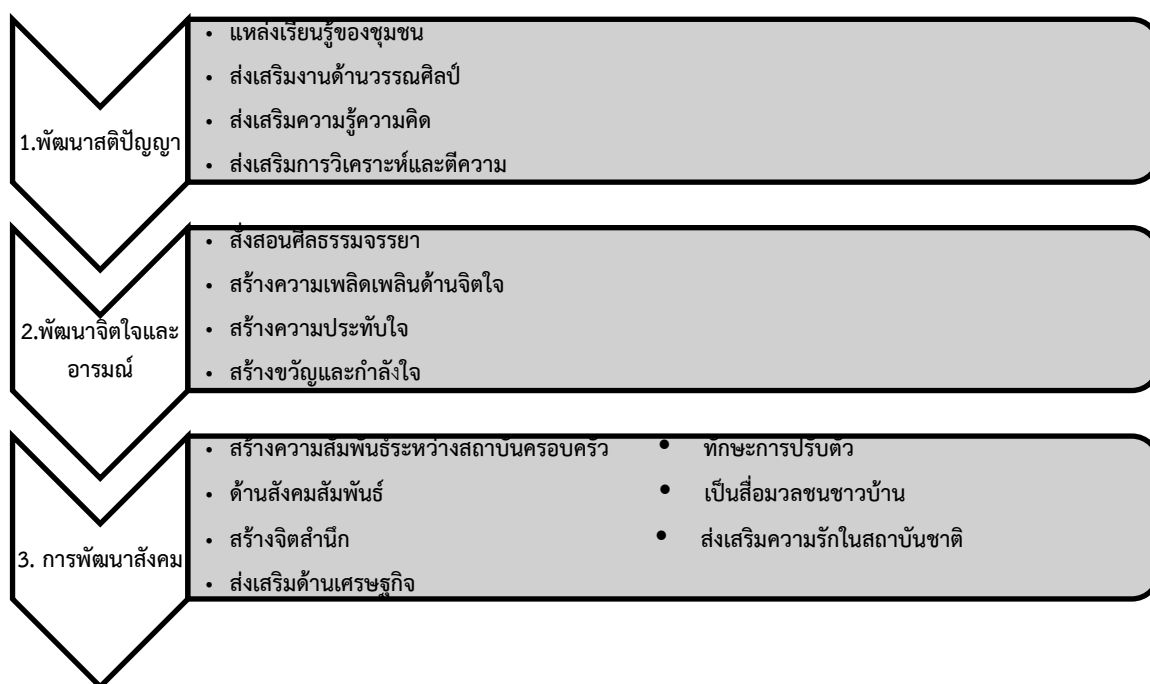
สังคมในแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมและเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจภายในชุมชนอีกด้วย สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของนักวิชาการ คือ

“ทุนทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมาเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งบางแห่งก็เป็นมรดกของชุมชน อย่างจังหวัดนครศรีธรรมราชของเรา มีวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา มีประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ มากมาย จึงมีนักท่องเที่ยวจากหลากหลายท้องถิ่น มาท่องเที่ยวที่จังหวัดนครศรีธรรมราชในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก ทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียน พ่อค้าแม่ค้าผู้ประกอบการอาชีพด้านค้าขายในบริเวณวัดและใกล้เคียง สามารถก็สามารถประกอบอาชีพได้” (รศ.รงค์ บุญสวยขวัญ, สัมภาษณ์, 13 ก.พ. 2558)

นอกจากการสวดด้าน จะเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นช่องทางในการสนับสนุนขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสู่ประชาชนระดับรากหญ้าได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้ที่มีในประเพณีสวดด้าน พอที่จะสรุปเป็นแผนผังได้ดังนี้

4.3 แนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ประเพณีการสวดด้านที่เหมาะสมกับปัจจุบัน

เนื่องจากประเพณีสวดด้าน ได้สูญหายไปนานกว่า 20 ปี ประเพณีที่รื้อฟื้นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ริเริ่มโดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธสมาคมจังหวัดนครศรีธรรมราช เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และสถาบันการศึกษารวมทั้งวัดและองค์กรเอกชนต่างๆ ภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้จัดให้มีขึ้น ซึ่งรูปแบบที่ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่นี้ ได้อาศัยรูปแบบจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ หรือนักปราชญ์ท้องถิ่นที่สนใจศึกษาเรื่องนี้ แล้วนำมาฟื้นฟูจัดให้มีขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณี โดยพยายามรักษาให้ใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมมากที่สุด

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำมาพัฒนาปรับปรุง รูปแบบกิจกรรมการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ทางคณะผู้วิจัยได้ร่วมกับทางคณะผู้รับผิดชอบโครงการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช จึงได้จัดโครงการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นเป็นเวลา 3 วัน ระหว่างวันที่ 19 – 21 มีนาคม พ.ศ. 2558 โดยจัดขึ้นทั้ง 4 ด้านของพระวิหารคด มีประชาชนและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมประมาณวันละ 200 คน โดยกิจกรรมการสวดด้านในครั้งนี้ มีความแตกต่างจากปีที่ผ่านมา ดังนี้

1. ผู้นำสวด ได้ปรับปรุงรูปแบบกิจกรรม จากเดิมที่ผู้นำสวดจะสวดเพียงคนเดียว ส่วนคนที่เหลือจะเป็นผู้รับฟัง ได้ปรับให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการสวด โดยทาง มจร. วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ได้จัดพิมพ์เอกสารบทสวดแจกจ่ายให้สำหรับผู้สวดทุกคน

2. เนื้อหาบทสวด การสวดครั้งนี้ ได้นำบทสวดที่ทางมหาวิทยาลัยได้นำเอาบทร้อยกรอง สวดด้านที่ชนะการประกวด เมื่อปี 2556 ซึ่งจะเป็นเนื้อหาที่สามารถสวดให้จบได้ ภายในเวลาที่กำหนด และมีลักษณะการประพันธ์ครบ ทั้งกาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และ กาพย์สุรางคนางค์ ในบทสวดบทเดียวกัน
3. ลำดับขั้นตอนในการสวด จะเริ่มต้นตั้งแต่การสวดมนต์ทำวัตรเช้า การสวดด้าน การ สมาทานศีล รับศีล ฟังธรรม ถวายภัตตาหารเพล ร่วมรับประทานอาหาร เสรีจีพี
4. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ได้เชิญนักเรียน นักศึกษา และประชาชนตามชุมชนต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละวัน ซึ่งสลับหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปในแต่ละด้าน
5. ผู้รับผิดชอบโครงการ โดยศูนย์บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช และวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นผู้รับผิดชอบหลัก นอกจากนี้ยังได้เชิญหน่วยงานภาคีเครือข่าย ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมเข้าร่วมด้วย เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และพุทธสมาคม จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

ซึ่งทางผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้านในครั้งนี้ และได้สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พร้อมกับได้แจกแบบสอบถาม สัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม นักวิชาการและปราชญ์ ชุมชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการประเมินและกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟู ประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมต่อไป โดยกิจกรรมการสวดด้านในครั้งนี้ มีรายละเอียดกิจกรรมดังนี้

ครั้งที่ 1 วันพฤหัสบดีที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2558 ตรงกับแรม 8 ค่ำ เดือน 4

พระด้านทิศ	เหนือ	ใต้	ตะวันออก	ตะวันตก
1. พิธีกร	พุทธสมาคม	พุทธสมาคม	อุบาสิกา วัดพระมหาธาตุ	พุทธสมาคม
2. วิทยากร	นายจันทร์ฉาย ศรีสะอาด	นายจำเนียร คำหวาน	นายรุ่งฟ้า แสง ทอง	นายทวี อัคริน
3. สถานศึกษา	ร.ร.พระธาตุ	ร.ร.เฉลิมพระ	ร.ร. ปากพูน	วิทยาลัยพยาบาล

	มูลนิธิมัธยม	เกียรติ		บรมราชชนนี
4.วัด	มเหยงคณ์	มะม่วงปลายแขน	พระมหาธาตุฯ	สวนป่า

ครั้งที่ 2 วันพฤหัสบดีที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2558 ตรงกับแรม 15 ค่ำ เดือน 4

พระด้านทิศ	เหนือ	ใต้	ตะวันออก	ตะวันตก
1. พิธีกร	พุทธสมาคม	พุทธสมาคม	วัดพระมหาธาตุฯ	พุทธสมาคม
2. วิทยากร	นายจันทร์ฉาย ศรีสะอาด	นายจำเนียร คำหวาน	นายรุ่งฟ้า แสง ทอง	นายทวี อัครวิน
3. สถานศึกษา	ร.ร.จุฬารณ ราชวิทยาลัย	วิทยาลัยนาฏศิลป์ นครศรีธรรมราช	ร.ร.ท่านครุฑาณว โรภาส	วิทยาลัย อาชีวศึกษา
4.วัด	ศรีทวี	โทเอก	พระมหาธาตุฯ	ในปุดกาญจนา ราม

ครั้งที่ 3 วันศุกร์ที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2558 ตรงกับขึ้น 8 ค่ำ เดือน 5

พระด้านทิศ	เหนือ	ใต้	ตะวันออก	ตะวันตก
1. พิธีกร	พุทธสมาคม	พุทธสมาคม	วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร	พุทธสมาคม
2. วิทยากร	นายจันทร์ฉาย ศรีสะอาด	นายจำเนียร คำ หวาน	นายรุ่งฟ้า แสง ทอง	นายทวี อัครวิน
3. สถานศึกษา	ร.ร.พระพรหม พิทยานุสรณ์	ร.ร.จรัสพิชากร	ร.ร.บ้านเกาะ วิทยา	ร.ร.เมือง

4.วัด	เทพนิมิตร	โศธรรรमारาม	พระมหาธาตุฯ	โพธิ์เสด็จ
-------	-----------	-------------	-------------	------------

จากการแจกแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 360 ชุด ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์กลับมาจำนวน 302 ชุด ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพ มีรายละเอียดดังตาราง

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	103	34.10
หญิง	199	65.90
อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	178	58.94
20 - 30 ปี	16	5.30
31 - 40 ปี	44	14.57
41 - 50 ปี	33	10.93
51 - 60 ปี	27	8.94
61 ปีขึ้นไป	4	1.32
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	3	0.99
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	190	62.91

อนุสัญญาหรือเทียบเท่า	10	3.31
ปริญญาตรี	68	22.52
สูงกว่าปริญญาตรี	31	10.26
อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	178	58.94
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	96	31.79
ค้าขาย /ธุรกิจส่วนตัว	18	5.96
เกษตรกร/รับจ้าง	5	1.66
อื่นๆ	5	1.66

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
รายได้		
น้อยกว่า 5,000 บาท	173	57.28
5,000 - 10,000 บาท	39	12.91
10,001 - 15,000 บาท	29	9.60
15,001 - 20,000 บาท	13	4.30
มากกว่า 20,000 บาท	48	15.89
สถานภาพ		
โสด	216	71.52
สมรส	65	21.52
หม้าย/หย่าร้าง	11	3.64
อื่นๆ	10	3.31
รวม	302	100.00

จากข้อมูลในตารางที่ 1 พบว่า ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามในการเข้าร่วมกิจกรรม ประเพณีสวดด้านมีดังนี้

- 1) เพศ จากข้อมูลผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 302 คน พบว่า ร้อยละ 65.90 เป็นเพศหญิง และร้อยละ 34.10 เป็นเพศชาย
- 2) อายุ จากข้อมูลผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีสวดด้าน จำนวน 302 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 59.80 มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ร้อยละ 14.53 มีอายุในช่วง 31-40 ปี ร้อยละ 10.81 มีอายุในช่วง 41-50 ปี ร้อยละ 8.78 มีอายุในช่วง 51-60 ปี ร้อยละ 5.07 มีอายุในช่วง 20-30 ปี และร้อยละ 1.01 เป็นผู้มีอายุในช่วง 61 ปี ขึ้นไป
- 3) ระดับการศึกษา จากข้อมูลผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีสวดด้าน จำนวน 302 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 62.43 มีการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 22.97 มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี ร้อยละ 10.47 มีการศึกษา

สูงกว่าระดับปริญญาตรี ร้อยละ 1.01 มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา และในระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 3.11

4. อาชีพ จากข้อมูลผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีสวดด้าน จำนวน 302 คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 59.80 เป็นนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 32.09 ประกอบอาชีพ ข้าราชการ ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจร้อยละ 5.41 เป็นผู้ประกอบอาชีพค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 1.35 เป็นผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น ทำสวน แม่บ้าน และประกอบอาชีพเกษตรกร/รับจ้าง

5. รายได้ จากข้อมูลผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีสวดด้าน จำนวน 302 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 58.11 มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 15.88 มีรายได้มากกว่า 20,000 บาท ร้อยละ 12.84 มีรายได้ในช่วง 5,000 – 10,000 บาท ร้อยละ 9.46 มีรายได้ในช่วง 10,001-15,000 บาท และร้อยละ 3.72 มีรายได้ในช่วง 15,001-20,000 บาท

6. สถานภาพ จากข้อมูลผู้เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีสวดด้าน จำนวน 302 คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 72.64 มีสถานภาพโสด ร้อยละ 21.62 มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 3.04 มีสถานภาพหม้าย/หย่าร้าง และร้อยละ 2.70 มีสถานภาพอื่นๆ เช่นแยกกันอยู่ เป็นต้น

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้านในภาพรวม

(n = 302 คน)

ความพึงพอใจใน การเข้าปฏิบัติธรรม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านวิทยากร	4.10	0.68	
2. ด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร	4.27	0.52	
3. ด้านลำดับขั้นตอนของการสวดด้าน	4.05	0.74	
4. ด้านความรู้ความเข้าใจในประเพณีสวดด้าน	4.37	0.46	
5. ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ของโครงการ	4.22	0.59	
5. ด้านแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้าน	4.19	0.71	
รวม	4.20	0.62	มาก

จากตารางที่ 4.2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช พึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.37$) ด้านความรู้ความเข้าใจในประเพณีสวดด้าน ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 4.05$) ด้านลำดับขั้นตอนการสวดด้าน

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

(n = 302 คน)

ด้านวิทยากรที่นำสวดด้าน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร(ผู้นำสวด)	3.74	0.88	
2. การถ่ายทอดของวิทยากร(ผู้นำสวด)	4.30	0.78	
3. สามารถอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น	4.35	0.98	
4. ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย	4.37	0.70	
5. เอกสารประกอบการบรรยายเหมาะสม	4.19	0.96	
รวม	4.19	0.86	มาก

จากตารางที่ 3 กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.37$) ด้านใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.74$) ด้านการเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร(ผู้นำสวด)

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

(n = 302 คน)

ด้านสถานที่/ระยะเวลา/อาหาร	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. สถานที่จัดสวดด้านมีความสะอาดและเหมาะสม	4.56	0.76	
2. เสื่อปูนั่งและพัดลมมีความเพียงพอ	4.28	0.59	
3. ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมสวดด้านมีความเหมาะสม	4.15	0.67	
4. ระยะเวลาในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเหมาะสม	4.10	0.77	
5.อาหาร-เครื่องดื่ม มีความเหมาะสม	4.49	0.68	
รวม	4.32	0.69	มาก

จากตารางที่ 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.56$) ด้านสถานที่จัดสวดด้านมีความสะอาดและเหมาะสม ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 4.10$) ระยะเวลาในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาเหมาะสม

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชด้านลำดับขั้นตอนของประเพณีการสวดด้าน

(n = 302 คน)

ความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่ใช้ในประเพณีการสวดด้าน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.ความพึงพอใจต่อกิจกรรมการสวดมนต์ไหว้พระ ทำวัตรเช้า	4.35	0.77	
2.ความพึงพอใจต่อกิจกรรมการสวดหนังสือ (สวดด้าน)	4.10	0.87	
3.ความพึงพอใจต่อกิจกรรมการฟังพระธรรมเทศนา	3.88	0.72	
4. ความพึงพอใจต่อกิจกรรมการถวายสังฆทาน	3.56	0.75	
5. ความพึงพอใจต่อกิจกรรมเจริญจิตตภาวนา	4.20	0.58	

รวม	4.02	0.74	มาก
-----	------	------	-----

จากตารางที่ 5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชด้าน ลำดับขั้นตอนของประเพณีการสวดด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.02$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.35$) ด้านความพึงพอใจต่อกิจกรรมการสวดมนต์ไหว้พระ ทำวัตรเช้า ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.56$) ด้านความพึงพอใจต่อกิจกรรมการถวายสังฆทาน

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน

(n = 302 คน)

ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ได้ร่วมกันสร้างบุญกุศล	4.53	0.82	
ได้พบปะมิตรสหายและญาติธรรมที่หลายกหลาย	4.54	0.55	
ได้รับความเพลิดเพลินและความบันเทิงใจ	3.87	1.15	
ได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้าน	4.22	0.86	
ได้รับหลักธรรมและข้อคิดในการดำเนินชีวิต	4.18	0.97	
รวม	4.27	0.87	มาก

จากตารางที่ 6 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.54$) ด้านได้พบปะมิตรสหายและญาติธรรมที่หลายกหลาย ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.87$) ได้รับความเพลิดเพลินและความบันเทิงใจ

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชด้านแนวทางการฟื้นฟูประเพณีกิจกรรมการสวดด้าน

(n = 302 คน)

รูปแบบการฟื้นฟูประเพณีกิจกรรมการสวดด้านในปัจจุบัน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบการจัดกิจกรรม	4.50	0.53	
2.หน่วยงานราชการต่างๆ ให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม	4.48	0.95	
3. ภาคเอกชนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมสวดด้าน	4.57	0.70	
4. เยาวชนรุ่นใหม่ให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม	4.25	0.93	
5. บทสวดด้านที่ใช้มีความเหมาะสมกับเวลาในการสวดด้าน	3.90	0.23	
รวม	4.34	0.67	มาก

จากตารางที่ 7 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน ในด้านรูปแบบการฟื้นฟูประเพณีกิจกรรมการสวดด้านในปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.57$) ด้านภาคเอกชนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมสวดด้านค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($x = 3.90$) บทสวดด้านที่ใช้มีความเหมาะสมกับเวลาในการสวดด้าน

ตารางที่ 4.8 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชด้านแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้านในปัจจุบัน

(n = 302 คน)

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้านในปัจจุบัน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.ฝึกเยาวชนให้เป็นผู้นำการสวดด้านเพื่อสืบทอดประเพณี	3.73	0.98	
2.นำไปสร้างเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในท้องถิ่น	3.76	0.76	
3.ควรอนุรักษ์ทำนองการสวดเป็นภาษาถิ่นได้	4.18	0.63	
4. นำไปเผยแพร่ในช่องทางที่หลากหลาย	4.47	0.59	
5.ควรเปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม	4.22	0.84	
รวม	4.07	0.76	มาก

จากตารางที่ 4.8 พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน ในด้านแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้านในปัจจุบันในระดับมาก ($\bar{X} = 4.07$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.47$) นำไปเผยแพร่ในช่องทางที่หลากหลาย ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.73$) ด้านฝึกเยาวชนให้เป็นผู้นำการสวดด้านเพื่อสืบทอดประเพณี

และผลจากการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นจากนักวิชาการ นักปราชญ์ท้องถิ่น และผู้รับผิดชอบโครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์โครงการสวดด้านเพื่อฟื้นฟูความดั้งเดิมของประเพณีสวดด้าน พบว่าการฟื้นฟูเป็นการนำมรดกทางวัฒนธรรมของประเพณีสวดด้านกลับคืนมาโดยมุ่งสนใจที่คุณค่าหลัก อนุโลมให้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบที่เป็นส่วนประกอบได้บ้างตามสมควรแก่สภาพแวดล้อมและความต้องการ โดยจะต้องพยายามรักษารูปแบบดั้งเดิมของการสวดด้านแบบเดิมให้คงอยู่มากที่สุด เพราะมรดกวัฒนธรรมนี้กำลังใกล้จะสูญคุณค่าและความแท้ที่เป็นเอกลักษณ์มากที่สุด กระบวนการบริหารจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟู ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาสรุปเป็นแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. ฟื้นฟูและพัฒนา
2. การศึกษาค้นคว้าวิจัย
3. การสร้างภาคีเครือข่าย
4. ส่งเสริมและเผยแพร่

1) การฟื้นฟูและพัฒนา โดยการรื้อฟื้นประเพณีสวดด้านที่ได้สูญหายไปแล้ว นำกลับมาให้มีบทบาทขึ้นใหม่ โดยทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยสร้างสรรค์และปรับปรุงรูปแบบของประเพณี ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของคนรุ่นใหม่ โดยใช้ภูมิปัญญาของประเพณีสวดด้านเดิมมาเป็นพื้นฐานในการต่อยอดและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยเฉพาะการฟื้นฟูและพัฒนาประเพณีสวดด้าน ให้คงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันนี้ มีแนวทางดังนี้ ซึ่งจากการเก็บข้อมูล การฟื้นฟูและพัฒนา รูปแบบการสวดด้าน จะต้องมีการปรับปรุงในส่วนที่สามารถปรับปรุงพัฒนาได้ และในส่วนที่จะต้องคงอยู่และอนุรักษ์ไว้ ดังนี้

ส่วนที่สามารถปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงได้

1. ผู้นำสวด
2. โอกาสหรือวันเวลาในการสวด
3. พิธีกรรมหรือลำดับขั้นตอนของการสวด
4. เนื้อหาของบทสวด

ส่วนที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้

1. ทำนองในการสวด
2. สำเนียงสวดท้องถิ่นของภาคใต้

1) ผู้นำสวด ประเพณีการสวดด้านสมัยก่อน จะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการอ่านหนังสือเป็นทำนองบทสวด ลักษณะของผู้สวดด้านจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการอ่านออกเสียงอย่างยิ่ง ใช้ทำนองและสำเนียงภาษาถิ่นใต้ได้อย่างถูกต้องชัดเจน โดยจะต้องรู้จักเน้นเสียงเอื้อนและเล่นลูกคอ เล่นท่าทางประกอบในตอนที่กำลังเป็น ใช้สีหน้าโยกตัวประกอบท่าทาง และต้องใช้กิริยาอื่น ๆ ตามที่ผู้สวดสามารถทำได้ ผู้สวดด้านมักจะมาจากบุคคลที่มีอาชีพต่าง ๆ หรือบุคคลที่เคยเป็นชาวดัตช์มาก่อน เคยอ่านทำนองที่ฝึกฝนมาจากวัด เช่น นักเทศน์เก่า นักแหล่หมอลำชาวนาค นักสวดมลายีน นายหนังตะลุง โนราเก่า เพลงบอก เป็นต้น คนสวดที่สวดได้ไพเราะ ผู้ฟังจะชื่นชมติดอกติดใจมาก ถึงขนาดคนเฒ่าคนแก่ที่ไม่รู้หนังสืออ่านไม่ออก เมื่อฟังสวดด้านแล้วสามารถจำบทกลอนในหนังสือเล่มที่ฟังนั้นได้ทุกบททุกตอนแทบตลอดทั้งเล่ม และจำได้หลาย ๆ เล่ม

แต่ในยุคสมัยปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่สามารถอ่านหนังสือออกได้ ไม่ต้องอาศัยแค่การฟังจากผู้นำสวดเท่านั้น แต่ควรให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สวดไปพร้อมๆ กัน เพื่อจะทำให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย จากการนั่งฟังอย่างเดียว และผู้นำสวดไม่ควรผูกขาดที่จะต้องเป็นผู้อาวุโส หรือผู้ที่เป็นศิลปินมาก่อน แต่น่าจะเป็นบุคคลหลายสาขาอาชีพ ที่อ่านบทร้อยกรองได้ไพเราะควรถ่ายทอดเทคนิควิธีการสวดให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ได้ฝึกเป็นผู้นำสวดบ้าง

2) โอกาสหรือวันเวลาในการสวดในสมัยก่อนนั้น โอกาสหรือช่วงเวลาในการสวดด้านไม่ได้กำหนดไว้แน่นอน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นวันธรรมสวนะหรือวันพระ (ขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ และขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ) เวลาก่อนที่พระสงฆ์ฉันเพล ก่อนพระสงฆ์จะขึ้นธรรมาสน์แสดงธรรมเทศนา ในระหว่างรอพระมาทำพิธีกรรมทางศาสนา ก็ถือโอกาสใช้เวลาว่างในช่วงนี้ให้เป็นประโยชน์ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถก็จะสวดด้านให้พุทธศาสนิกชนที่มารอทำบุญได้ฟัง แต่ในปัจจุบันนี้จัดให้มีการสวดเฉพาะช่วงเข้าพรรษา ประมาณ 3 ครั้ง หลังจากนั้นก็ได้จัดอีก ซึ่งทำให้ประเพณีนี้ไม่สามารถเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวางได้ โอกาสในการสวดด้าน ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมประเพณีการสวดด้านอย่างต่อเนื่อง เช่นสวดประจำทุกวันพระเหมือนเมื่อครั้งอดีต หรือจัดให้มีการสวดในโอกาสพิเศษๆ เช่น

- การจัดการสวดด้านสาธิต ในการจัดงานประจำปีต่างๆ ของทางจังหวัด นครศรีธรรมราช เช่น งานส่งเสริมผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP งานประเพณีบุญสารทเดือนสิบ หรือ

งานเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในจังหวัด ควรมีการจัดสาดเกี่ยวกับประเพณีสวดด้าน โดยนำทีมเยาวชนที่ผ่านการชนะประกวดการสวดด้านเป็นผู้สาดิต จะสามารถทำให้การถ่ายทอดคุณค่าประเพณีสวดด้านผ่านรุ่นต่อรุ่นได้

- จัดการสวดในวันสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา อาสาฬหบูชา วันออกพรรษา โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลทำบุญสารทเดือนสิบ ซึ่งจะมีประชาชน หลั่งไหลกลับภูมิลำเนาเป็นจำนวนมาก และคนเหล่านี้เมื่อมาจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว จะต้องมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารแทบทุกคณะ จึงเป็นโอกาสอันดีที่ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ จะได้เห็นและสัมผัสกับประเพณีสวดด้านที่ยังมีชีวิตอยู่ และเป็นการประชาสัมพันธ์งานและกิจกรรมประเพณีสวดด้านไปพร้อมกันด้วย

3) รูปแบบพิธีกรรมและลำดับขั้นตอนการสวด กิจกรรมประเพณีสวดด้าน เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นเรียบง่ายไม่มีพิธีรีตองมากมาย พิธีกรรมการสวดด้านเริ่มขึ้นเมื่อพุทธศาสนิกชนนำ ปิ่นโตบรรจุอาหารคาวหวานและดอกไม้ธูปเทียนมานั่งรอเพื่อถวายพระสงฆ์และฟังเทศน์ ขณะที่ชาวบ้านมานั่งรอฟังเทศน์ที่พระวิหารระเบียง ก่อนที่พระสงฆ์จะไปถึงหากนั่งกันเฉยๆ คงเบื่อ ดังนั้นในช่วงที่นั่งรอพระสงฆ์อยู่นั้น จึงหาเรื่องราวมาบอกเล่าหรือนำหนังสือมาสวดให้ฟังกัน จนเกิดความนิยมต่อๆ กันมาจนกลายเป็นประเพณี การสวดด้านจะเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่วัดและชุมชนร่วมกันจัดขึ้น โดยจะมีทั้งพระสงฆ์ มัคคทายก กรรมการวัด และพุทธศาสนิกชน ร่วมกันจัดขึ้นจนกลายเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และเกิดขึ้นอย่างมีพัฒนาการ จากการเก็บข้อมูลของผู้ศึกษาพบว่า รูปแบบงานประเพณีสวดด้านได้มีการปรับเปลี่ยนจากอดีตมาพอสมควรผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า เงื่อนไขทางสังคมและวิถีชีวิตของประชาชนได้แปรเปลี่ยนไป รูปแบบและประเพณีก็เลยเปลี่ยนไป แต่หลักการและอัตลักษณ์ของประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่ จากการที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยวิทยาเขตศรีธรรมมาโคตรราช ได้กิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้านจำนวน 3 ครั้ง ในปี 2558 ซึ่งจะได้เห็นรูปแบบของประเพณีสวดด้านที่แตกต่างไปจากอดีต คือ

เมื่อทุกคนมานั่งรอพระพร้อมกันในบริเวณพระระเบียงหน้าพระด้าน บริเวณวิหารคด ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้สวดหรือศิลปินก็จะนำทุกคนหันหน้าไปทางพระบรมธาตุเจดีย์ให้ทุกคนกราบ ทุกคนหันหน้ากลับมาทางพระพุทธรูป(พระด้าน) กราบพระพุทธรูป ผู้สวดหรือศิลปิน ก็จะสวดหนังสือ (อ่านร้อยกรอง) ให้ทุกคนได้รับฟัง ในการสวดจะสอดแทรกกลีลา น้ำเสียง ให้น่าสนใจเพื่อให้ผู้ฟังสนุกสนานและแฝงคติธรรม และจบการสวดก่อนที่พระสงฆ์จะเทศน์ประมาณ 10 นาที ส่วนลำดับขั้นตอนการสวดด้านในสมัยปัจจุบันที่มีการฟื้นฟูขึ้นมานั้น ก็ได้พยายามยึดถือลำดับขั้นตอนของการสวดด้านในอดีตไว้ให้มากที่สุด แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ

และลำดับขั้นตอนบ้างเล็กน้อย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สามารถรับประโยชน์จากประเพณีนี้ได้อย่างแท้จริง

ขั้นตอนการสวดด้านในอดีต	ขั้นตอนการสวดด้านในปัจจุบัน
1. พุทธศาสนิกชน พร้อมกันบริเวณพระระเบียงในวิหารคด	1. พุทธศาสนิกชน พร้อมกันบริเวณพระระเบียงในวิหารคด
2.ระหว่างรอพระผู้นำสวดด้านเริ่มบทสวดที่ตนเองถนัดหรือบทบูชาพระบรมธาตุ(สวดคนเดียว)	2. ผู้ร่วมพิธีหันหน้าไปทางพระบรมธาตุ กราบพระบรมธาตุเจดีย์
3. พระสงฆ์มาถึงบริเวณพิธีอาจจะนำสวดมนต์หรือแสดงธรรมตามเวลาสมควร	3. ศาสนพิธีกร นำทำวัตร/สวดมนต์เย็น โดยทำวัตรสวดมนต์แบบแปล ประมาณ 30 นาที
4. ถวายภัตตาหารเพล /รับประทานอาหาร	4. ศาสนพิธีกรในแต่ละด้าน ได้แนะนำผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้เปิดหนังสือสวดด้าน และสวดไปพร้อมๆ กัน โดยมีผู้นำสวดเป็นต้นเสียง
5. เสร็จกิจกรรมแยกย้ายกันกลับ	5. ประมาณ 10.00 น. พระสงฆ์จะเดินทางมาถึง
	6. ศาสนพิธีกรอาราธนาศีล สมาทานศีล ถวายสังฆทาน และมีการแสดงพระธรรมเทศนา
	7. ถวายภัตตาหารเพล/ร่วมรับประทานอาหาร
	8. เสร็จกิจกรรมแยกย้ายกันกลับ
	9. เสร็จกิจกรรมแยกย้ายกันกลับ

ประเพณีสวดด้านในสมัยอดีตกับสมัยปัจจุบัน มีความแตกต่างของลำดับขั้นตอนกิจกรรมในประเด็นสำคัญที่สุดก็คือว่า ในสมัยอดีตนั้นจะเป็นลำดับขั้นตอนที่เกิดขึ้นโดยเป็นธรรมชาติของผู้เข้าร่วมกิจกรรม แต่ในสมัยปัจจุบันเป็นการจัดตั้งหรือมอบหมายให้มีการทำหน้าที่นั้นๆ ขึ้นโดยเฉพาะ ขึ้นอยู่กับผู้รับผิดชอบจัดโครงการเป็นผู้ติดต่อประสานงานไป ลำดับขั้นตอนการสวดด้านควรเรียบง่าย ไม่ใช่เวลานานมากในแต่ละกิจกรรม

โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ รูปแบบของงานประเพณีสวดด้านที่สำคัญๆได้ดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 ประเพณีสวดด้าน ยังคงมีเจตนาเหมือนเดิม คือ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาและองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ต้องการมาประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา บรรารัณนาที่จะฟังธรรมและถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสามเณรในวันพระหรือในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใสที่ยอยากทำบุญ จึงจัดปรุงและจัดเตรียมอาหารถวายมาพระ และยังคงมารวมตัวกันในวันพระเพื่อจะฟังธรรมและถวายทาน

ประการที่ 2 รูปแบบการจัดงานประเพณีสวดด้าน ยังคงเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น แม้จะมีรูปแบบบางประการที่แปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขสังคม เศรษฐกิจและการเมืองท้องถิ่น เช่น หากมีผู้บริหารท้องถิ่นหรือมีอำนาจมีศักดิ์มาร่วมงานประเพณีสวดด้าน การจัดกิจกรรมสวดด้านก็จะปรับเปลี่ยนไปในลักษณะงานกิจกรรมทางวัฒนธรรม (Event) มีการกล่าวต้อนรับ เชิญชวน มีการกล่าวเปิดงานและมุ่งให้ความสำคัญเฉพาะตัวบุคคลผู้มาเป็นประธานเป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากกิจกรรมสวดด้านในแบบเดิม ซึ่งจะไม่มีการมีกิจกรรมในส่วนนี้

และจากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบประเพณี (Tradition) การสวดด้านแบบเดิมมีประชาชนมาร่วมกิจกรรมน้อยลง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของการสวดด้าน จากเดิมที่วัดและชุมชนร่วมมือกัน มาเป็นงานกิจกรรมทางวัฒนธรรม (Event) คือ มีลักษณะเป็นกิจกรรม ที่มีทั้งงานประเพณีสวดด้านเหมือนเดิม แต่แทรกหรือเพิ่มกิจกรรมบางอย่างเข้าไปเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่น่าสนใจ เรียกร้องความสนใจให้ประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมและงานประเพณีนี้ โดยเฉพาะเยาวชน ตัวอย่างเช่นงานประเพณีสวดด้านยังคงรูปแบบ ประเพณีดั้งเดิมที่สืบมาแต่โบราณ แต่อาจเพิ่มกิจกรรมพิเศษเสริมในงานประเพณีนี้เข้าไป เช่น กิจกรรมประกวดการสวดด้าน กิจกรรมตอบปัญหาการสวดด้านชิงรางวัล กิจกรรมมอบโล่เกียรติคุณกับผู้อนุรักษ์ หรือผู้มีบทบาทด้านการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้านดีเด่นประจำปี เป็นต้น

โดยกิจกรรมทั้งหมดนั้นมีวัตถุประสงค์สำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ความรู้ที่สำคัญจากประเพณีสวดด้านไปสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ คือ เด็กและเยาวชน โดยมุ่งหวังที่จะสร้างการเรียนรู้ที่จะต่อยอดจากการที่ได้ได้ไปร่วมงานประเพณีกับผู้ปกครองที่เป็นรูปแบบ (Tradition) แบบเดิมให้มากกว่าไปร่วมในรูปแบบกิจกรรมทางวัฒนธรรม (Event)

ทั้งนี้ จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์นักวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้าน ในรูปแบบประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น ทั้งนักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างก็เห็นด้วยกับการปรับปรุงและยอมรับได้ในส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปของรูปแบบดังกล่าว

4) เนื้อหาของบทสวด การสวดด้านในอดีต บทสวดส่วนใหญ่จะนำมาจากวรรณกรรมท้องถิ่นได้ นิยมใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ มีกาพย์ฉบัง, กาพย์สุรางคนางค์ และ

กาพย์ยานี การสวดกาพย์ หนังสือที่เลือกมากก็เป็นหนังสือนิทานชาดก สำหรับกวีชาวนคร ซึ่งกวีชาวนครเขียนขึ้นเอง เช่น เรื่องสุบิน ทินวงศ์ สีเสาร์ กระต่ายทอง พระรถเสนของนายเรือง นาโน และเรื่องเสื่อโค เป็นต้น โดยหาหนังสือเก่า ๆ มาสวด เช่น หนังสือบุด (หรือสมุดข่อย) เรื่องที่นำมาอ่านหรือสวดจะเป็นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ หรือไม่ก็เป็นวรรณกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชหรือพระบรมธาตุเจดีย์ (ปรีชา นุ่นสุข และวีระ ธีระกุล, 2529, 10-13) นิทานชาดกที่เขียนเป็นร้อยกรอง และหนังสือนิทานพื้นเมืองเรื่องต่าง ๆ ที่กวีพื้นเมืองแต่งขึ้น หนังสือนิทานชาดกและนิทานพื้นบ้านที่ใช้สวดด้านจะเขียนขึ้นเรียกว่า “หนังสือบุด”

แต่จากการเก็บข้อมูลพบว่า ปัญหาที่พบจากการนำวรรณกรรมเหล่านั้นมาสวด คือ “ฟังไม่ทันรู้เรื่อง ก็หมดเวลาสวดแล้ว ทำให้ไม่เข้าใจเนื้อหาตลอดทั้งเรื่อง” (นางเรณู สุวรรณมณี, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2558) “วรรณกรรมที่นำมาสวดบางเล่มมีความยาว การตัดเพียงบางตอนมาสวด จึงทำให้ไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาในบทสวดนั้นๆ ว่ามีเรื่องราวอย่างไร. และวรรณกรรมเนื้อเรื่องบางอย่างที่นำมาสวด ก็ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ ทำให้ไม่น่าสนใจ “น่าจะนำหนังสือวรรณกรรมสมัยใหม่มาสวดบ้าง โดยเฉพาะหนังสือนวโกวาทถ้านำมาแต่งเป็นกาพย์แล้วนำมาสวดก็น่าจะเป็นประโยชน์กับผู้สวดและผู้ฟังมากกว่านี้” (พระครูพิศิษฐ์คณาทร,สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558) “บางทีศิลปินผู้นำสวดก็เลือกเนื้อหาของบทสวดมาสวดที่ไม่น่าสนใจ” (นางกมลพร ชุมสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2558)

ดังนั้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับยุคสมัย บทสวดด้านในปัจจุบันจึงควรมีลักษณะดังนี้

- ควรจะมีการเลือกบทสวดที่พอเหมาะกับเวลาที่ใช้สวด คือประมาณ 30 นาที และมีเนื้อหาที่จะต้องจบภายในเวลาที่สวดครบทุกด้าน ทั้งด้านกาพย์ กลอน เนื้อหา และคุณค่าสาระคติธรรม ข้อคิดข้อเตือนใจในบทสวดนั้น ๆ เพื่อจะทำให้ผู้สวดสามารถจดจำ และนำองค์ความรู้ที่ได้จากบทสวดด้านนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราชได้ทดลองทำแล้ว โดยการจัดให้มีการประกวดแต่งบทสวดด้าน แล้วนำผลงานที่ชนะเลิศและดีเด่นมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ และนำมาใช้สวดในกิจกรรมการสวดด้าน จากการแจกแบบสอบถามของผู้เข้าร่วมกิจกรรมและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นที่น่าพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างยิ่ง

- ควรจัดให้มีการประกวดแต่งบทสวดด้านต่อเนื่องเป็นประจำทุกๆ ปี แล้วนำบทสวดที่ชนะการประกวดนั้นมาใช้ในการสวดด้านจริงๆ จะทำให้การสวดไม่น่าเบื่อและเป็นการกระตุ้นสร้าง

แรงจูงใจให้มีการแต่งบทสวดใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับยุคสมัยและสถานการณ์มากขึ้น โดยที่ยังคงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของบทสวดด้านไว้อย่างครบถ้วน

2) ศึกษาค้นคว้าวิจัย

2.1) การรวบรวมองค์ความรู้ จากการศึกษาพบว่า การฟื้นฟูประเพณีสวดด้านหน่วยงานที่รับผิดชอบ ยังไม่มีฐานข้อมูลประกอบการตัดสินใจ การจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจจากผู้รับผิดชอบโครงการหรือกิจกรรมเท่านั้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การจะทำให้ประเพณีการสวดด้านฟื้นฟูและดำรงอยู่อย่างยั่งยืนจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ดังนั้นจะต้องมีการศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญาของการสวดด้าน ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของบรรพชนที่ได้ใช้ประเพณีนี้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างชาญฉลาด และเก็บรวบรวมข้อมูลของประเพณีสวดด้านในแง่มุมต่างๆ มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยควรศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารและเป็นปราชญ์ท้องถิ่น ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อจะทำให้คนรุ่นหลังได้ทราบความหมาย และความสำคัญของประเพณีสวดด้าน ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการสร้างองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้านเพื่อให้เยาวชนหรือคนรุ่นหลังรู้สึกถึงคุณค่า และทำให้เกิดการยอมรับ จนถึงระดับนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการสวดด้าน คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช และโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรด้านการศึกษา ควรให้ความสนใจกับการส่งเสริมให้มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน โดยอาจใช้กลไกทางการศึกษาเข้ามาเป็นกลไกเสริม เช่น สถานศึกษามอบหมายงานให้นักเรียน นักศึกษา ลงไปทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน เป็นต้น เพื่อรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรม เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน เพราะการศึกษาจะเสนอกระบวนการรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เริ่มต้นจากการสืบค้นเอกลักษณ์ (Identification) ที่จะแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ที่แท้จริงของประเพณีสวดด้านที่จะต้องสงวนรักษาไว้เป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และการสืบค้นจะทำให้การขยายฐานข้อมูลทรัพยากรบุคคลให้มากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ปราชญ์ท้องถิ่น” ในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเพณีสวดด้าน ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ เยาวชนที่มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนเป็นชุมทรัพย์ที่มีชีวิต เพราะเป็นผู้ที่รู้จักประเพณีและชุมชนดีที่สุด ให้สามารถรวมตัว

กันเป็นชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) และทำการเพิ่มทักษะในการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management) ซึ่งภาครัฐและเอกชนควรสนับสนุนทรัพยากรในการบริหารจัดการให้เกิดทรัพยากรมนุษย์ประเภทนี้ให้มากที่สุด เพื่อทำหน้าที่ขยายองค์ความรู้เชิงลึกเข้าสู่ภาคส่วนต่างๆ มุ่งหวังให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการร่วมกันจัดการประเพณีไปสู่ความยั่งยืนได้ในอนาคต

ประเพณีสวดด้านมืองค์ความรู้อยู่มากมายหลายประการ เช่น ด้านการอบรมสั่งสอน ด้านการพัฒนาจิตใจและอารมณ์ ด้านพัฒนาสังคมและสติปัญญา เป็นต้น การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีให้กลับมามีบทบาทในสังคมยุคปัจจุบันนั้น จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ดังความเห็นของนักวิชาการดังนี้

“ประเพณีนี้ได้สูญหายไปเป็นเวลาหลายปี เมื่อพูดถึงการสวดด้าน คนรุ่นใหม่อาจจะไม่รู้จักและไม่เข้าใจ แม้จะเคยได้ยินชื่อว่าเคยมีประเพณีนี้แต่ก็รูปภาพไม่ออก ก็จะต้องอาศัยการสอบถามจากคนเฒ่าคนแก่ หรือผู้ที่มีความรู้เรื่องประเพณี ประวัติศาสตร์ของเมืองนครศรีธรรมราช ควรมีการระดมองค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นเหล่านั้นเอาไว้ ไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา” (รศ.ดร.สืบพงษ์ ธรรมชาติ, สทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“การฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีนี้ขึ้นมานั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นประเพณีหนึ่งเดียวในโลก อยากรักษาตรงนี้ไว้ ที่เราทำมาแล้วอยากสืบทอดด้วย ซึ่งการสืบทอดต้องคำนึงถึงคนหลายรุ่น ต้องการถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลังๆ นอกจากมีประชาชนสูงอายุแล้ว จะต้องมียาวชนรุ่นเล็กๆ ตั้งแต่ประถม มัธยม มหาวิทยาลัย และรวมถึงประชาชนทั่วไปด้วย จึงจะสามารถสืบทอดประเพณีของเราไว้ได้ แต่ถ้าเด็กเยาวชนรุ่นหลังไม่สืบทอด ยากที่จะรักษาประเพณีนี้ให้คงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งเรามีสิ่งนี้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรมีคนหลายๆ รุ่นร่วมกัน จึงควรจะมาร่วมกันคิดร่วมกันทำในการที่จะสร้างองค์ความรู้ในประเพณีสวดด้านให้เหมาะสมกับคนแต่ละรุ่น”(ผศ.ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, สทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558.)

“การจะรื้อฟื้นประเพณีสวดด้านและให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจนั้น จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการให้เหมาะสม โดยเฉพาะในบทสวด ควรเหมาะสมกับกลุ่มของผู้สวด ควรกำหนดไว้ให้ชัดเจนเลย เช่น ระดับประถม ใช้บทอะไร ระดับ

มัธยม ใช้บทอะไร ระดับอุดม ใช้บทอะไร ใช้บทสั้นๆ พอเหมาะกับเวลา และเชิญ
กลุ่มเป้าหมายมาเพื่อทำการแข่งขันสวดกัน จะทำไมให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบ
กัน” (นายสมพุทธร ฐระเจน, สทนนากลุ่ม , 10 ก.พ. 2558)

สรุปได้ว่า การศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีสวดด้าน จะต้องทำการการศึกษา
ในเชิงลึกเพื่อให้ทราบถึงทุกแง่มุมของประเพณีสวดด้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยจะต้องรวบรวม
องค์ประกอบต่างๆ ของประเพณีสวดด้านไว้โดยละเอียด ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของประเพณี
สวดด้าน ไม่ว่าจะเป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เช่น หลักฐาน
ภาพถ่าย เอกสารโบราณ เป็นต้น และ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural
Heritage) เช่น องค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ องค์ความรู้ด้านความบันเทิง องค์ความรู้เกี่ยวกับการ
อบรมคุณธรรมศีลธรรม ตลอดจนองค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง นับ
จากอดีตจนถึงปัจจุบัน รายละเอียดของพิธีการสวดด้าน เช่น ทำนองการสวด ลำดับขั้นตอนการ
สวด เนื้อหาบทสวด เป็นต้น รวมถึงหลักฐานภาพถ่ายนับจากอดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อเป็นฐานข้อมูล
เก็บรวบรวมไว้เป็นองค์ความรู้สำหรับชุมชนสำหรับการใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต และเพื่อให้
ทราบและตัดสินใจว่าสิ่งใดควรฟื้นฟู สิ่งใดควรปรับปรุง และสิ่งใดควร อนุโลมให้ปรับเปลี่ยนไปตาม
ธรรมชาติ

ซึ่งในการศึกษาวิจัยเพื่อรวบรวมองค์ความรู้นั้น ควรให้เป็นประโยชน์จากการวิจัยลงไปสู่
การปฏิบัติอย่างแท้จริง กล่าวคือ ชุมชนสามารถนำไปใช้ได้ สถานศึกษาสามารถนำไปจัดหลักสูตร
ท้องถิ่นได้ ภาคธุรกิจสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดมูลค่าได้ เป็นต้น โดยที่กระบวนการศึกษาเหล่านั้น
จำเป็นต้องศึกษาทั้งเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่จะสามารถบอกถึง กระบวนการมีส่วนร่วม
ร่วม ทศนคติ ข้อมูลทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของประเพณีสวดด้าน ส่วนการศึกษาเชิงปริมาณ
(Quantitative Research) นั้น จะบอกได้ถึงจำนวนมูลค่าของประเพณีสวดด้าน ทั้งรายได้และ
รายจ่าย ที่ล้วนเกิดจากต้นทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการศึกษาในขอบข่ายดังกล่าว
แล้วนั้น ควรใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อให้ทุก
ภาคส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ในการฟื้นฟูด้วยตัวเอง

ดังนั้น แนวทางการจะอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน จะต้องมีการ
ศึกษาวิจัยเพื่อจัดการรวบรวมองค์ความรู้ของประเพณีการสวดด้าน เพื่อกำหนดองค์ความรู้ให้
เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับประเพณี

วัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีศักยภาพเพียงพอที่จะสามารถทำการวิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ควรร่วมมือกันจัดตั้งเป็นหน่วยงานภาคีเครือข่ายอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อความเป็นเอกภาพ และควรมีแผนและนโยบายอย่างชัดเจนในการกำหนดองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน โดยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ นักปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ และผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีการสวดด้าน เพราะท่านเหล่านี้จะมีองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีการสวดด้านเป็นอย่างดี หากไม่มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ เมื่อท่านเหล่านี้ล่วงลับไป ความรู้ที่มีอยู่ก็จะสูญหายไปได้ และการจะสืบค้นในภายหลังจะเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก

2.2) การจัดเก็บองค์ความรู้ การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีสวดด้านด้วยการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาแล้ว ควรมีการจัดเก็บองค์ความรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีการสวดด้านอย่างเป็นระบบ ในอดีตองค์ความรู้และกระบวนการวิธีการของประเพณีสวดด้าน จะสืบทอดกระบวนการ ลำดับขั้นตอน ในการประกอบพิธีกรรม โดยการปฏิบัติจริงและสอนต่อ ๆ กันมา ซึ่งอาศัยการจดจำ และการถาม โดยไม่มีการจดบันทึกแต่อย่างใด การจะให้องค์ความรู้ที่ผ่านการศึกษาค้นคว้าวิจัยมาแล้วมีประโยชน์อย่างแท้จริง จะต้องส่งเสริมให้มีการยกระดับ (Enhance) การจัดการรวบรวมองค์ความรู้แก่ชุมชนและโดยเฉพาะพระสงฆ์ และ วัด เนื่องจากวัดเป็นแหล่งรวมมรดกวัฒนธรรมของชุมชนโดยเฉพาะวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ดังนั้น เพื่อเป็นการสงวนรักษาประเพณีการสวดด้าน อันเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ยังคงดำรงอยู่ หน่วยงานภาครัฐควรร่วมมือกับสถานศึกษาต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น เครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช 13 สถาบัน เป็นต้น ในการฝึกอบรมการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ และใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อให้ชุมชนได้ลงมือปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบ ด้วยความรู้สึ

ถึงความเป็นเจ้าของต่อไป และเพื่อยกระดับการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับ
ความเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

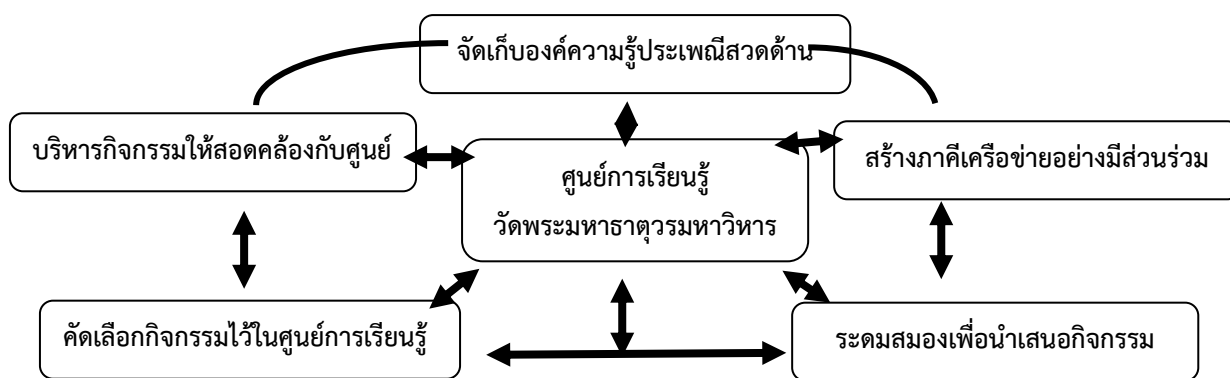
“ในยุคสมัยปัจจุบันนั้น ควรมีการจัดเก็บองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ไว้ได้หลาย
ช่องทาง เช่น ทางเทคโนโลยีสารสนเทศ หรืออาจจะจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อ
อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช ไว้ภายในวัดพระมหาธาตุ
วรมหาวิหาร เหมือนกับที่สถาบันทักษิณคดีศึกษาที่เกาะยอ จังหวัดสงขลา ที่เป็น
เสมือนพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาของภาคใต้ไว้ให้คนรุ่นหลังสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้
ได้ตลอดเวลา และศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวนี้ ไม่ควรเน้นที่อาคารสถานที่ แต่ควร
เน้นการมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม ควรจะมีกิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้
เข้ามาศึกษาเรียนรู้ โดยเฉพาะแก่เยาวชน และควรความเคลื่อนไหวอย่างสม่ำเสมอ”
(รศ.ดร.รงค์ บุญสวยขวัญ, สัมภาษณ์, 13 ก.พ. 2558)

“ควรมีการจัดทำพิพิธภัณฑ์ในวัดพระมหาธาตุฯ ให้มีชีวิต เพื่อจะเป็นศูนย์การ
เรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรม และความเป็นมาของชุมชนสำหรับคนรุ่นใหม่ เพราะ
หัวใจของการเรียนรู้ คือ การที่กลุ่มคนที่มากราบไหว้บูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ได้มา
พบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดและประสบการณ์กันเป็นประจำ และถ้า
จะให้ดีก็ควรมีสมาคมเอกสาร แผ่นโปสเตอร์บอกเล่าถึงประเพณีสวดด้านและประเพณี
ท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีฯ นำมาเผยแพร่สู่สังคม เพื่อให้ผู้เข้าชมมีการนำความรู้ไป
ต่อยอด และมีการบันทึกความรู้เพื่อให้ผู้อื่นเข้ามาใช้ประโยชน์ได้” (นายบัณฑิต สุทธ
มุสิก, สันทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และองค์ความรู้
ต่างๆ ของคนโบราณ ถ้ามีการจัดเก็บดีๆ จะมีคุณค่าต่อคนรุ่นหลังมาก แต่หากไม่มี
การรวบรวมและจัดเก็บเป็นระบบแล้ว จะทำให้ข้อมูลดีๆ เหล่านั้นสูญหายไปได้ ยิ่ง
ไปอยู่ในมือของผู้ที่ไม่รู้คุณค่าด้วยแล้ว ยิ่งน่าเสียดาย ถ้ามีการจัดเก็บองค์ความรู้
ต่างๆ เป็นคลังข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เหมือนกับที่มีการจัดเก็บข้อมูลของ
ท่านพุทธทาส ภิกขุ โดยการจัดตั้งเป็นหอจดหมายเหตุพุทธทาส ที่กรุงเทพฯ ที่มีการ
จัดเก็บข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ จะทำให้ความรู้ต่างๆ ของคนโบราณ ยังคง
เหลืออยู่ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ได้” (พระพุทธิสารเมธี, สันทนากลุ่ม, 10 ก.พ.
2558)

จากข้อมูลดังกล่าว ในกระบวนการจัดเก็บองค์ความรู้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ไว้ภายในวัด เพื่อการเรียนรู้ประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นการเฉพาะ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลในทุกมิติของประเพณีการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิต (Live Museum) ซึ่งในปัจจุบันกำลังมีการเสนอพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชขึ้นเป็นมรดกโลก หากมีการบูรณาการการทำงานกันอย่างเป็นระบบ ในการวางแผนพัฒนาทั้งด้านกายภาพและด้านจิตวิญญาณ เพื่อรองรับการเป็นมรดกโลกในอนาคต ซึ่งการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวนั้น นอกจากจะเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลมรดกวัฒนธรรมเพื่อเป็นประโยชน์กับผู้สนใจและประชาชนทั่วไปแล้ว ยังเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกด้วย หลังจากนั้นจึงทำการขึ้นทะเบียนองค์ประกอบของประเพณีสวดด้านและประเพณีท้องถิ่นอื่นๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการจัดทำรายการที่เกี่ยวข้องประเพณีสวดด้านในมิติต่างๆ ทั้งที่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) เช่น ภาพถ่ายแผ่นบันทึกทำนองการสวดด้าน รูปแบบขั้นตอนการสวดด้าน เป็นต้น โดยที่ควรมีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่จัดทำทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมให้ครบทุกมิติ ที่สืบเนื่องมาจาก กระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอน การเก็บรวบรวม (Documentation) เอกสารหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการสวดด้าน เช่น หนังสือบูชา ขุดคำ ที่จารึกวรรณกรรมที่ใช้ในการสวดด้าน ตลอดจนบทสวดด้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยประกอบด้วยรายละเอียดต่างๆ ของมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้น อย่างละเอียด ซึ่งหน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการสิ่งเหล่านี้

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีสวดด้านจัดเก็บองค์ความรู้ต่างๆ ของประเพณีสวดด้าน ควรมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ และไม่ควรเก็บเฉพาะเรื่องของการสวดด้านเท่านั้น แต่ควรสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชขึ้น และการสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้นั้น ไม่เพียงเป็นสถานที่เก็บข้อมูลเฉยๆ เหมือนพิพิธภัณฑ์ทั่วไป แต่ควรเป็นสถานที่ที่มีผู้รู้ มีผู้อยากรู้ มีองค์ความรู้ และมีกระบวนการหรือกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังแผนผังที่สรุปได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้การสวดด้าน

3) สร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน

ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นจะสามารถดำรงอยู่ได้ บทบาทการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากแต่ละส่วนของชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมที่มีบทบาทแตกต่างกันออกไป แต่ละส่วนต่างก็มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นทั้งสิ้น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบ ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด นครศรีธรรมราช และเทศบาลนครนครศรีธรรมราช องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันการศึกษาต่างๆ และภาคประชาสังคมควรมีบทบาทในการเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก ในการเติม “องค์ความรู้” ด้านการบริหารจัดการให้กับชุมชนซึ่งถือเป็นเจ้าของมรดกวัฒนธรรม ให้สามารถ “จัดการตนเอง” ได้โดยตรง ด้วยวิธีการให้องค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ ที่ประกอบด้วยความรู้เรื่องคุณค่าและความสำคัญ (Significance and Values) รวมถึงความรู้ทางด้านพุทธศาสนา ที่ฝังตัวอยู่ในชุมชนเองผ่านทางภาคีศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์หรือพระภิกษุที่ชุมชนให้ความเคารพ เพราะเป็นภาคส่วนที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด และชุมชนให้ความเคารพเชื่อฟังมากที่สุดอีกด้วย เพื่อให้บุคลากรในภาคศาสนาหรือพระสงฆ์ สามารถทำหน้าที่สื่อสารและชี้นำด้วยกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ เช่น การเทศนาว่ากล่าวในวันพระ หรือในพิธีกรรมในท้องถิ่น เป็นต้น ให้ชุมชนเข้าใจและร่วมปฏิบัติในการสืบทอดประเพณีสวดด้าน ซึ่งจะได้ประสิทธิผลมากกว่าการที่ภาครัฐหรือภาคประชาสังคมเข้าไปสื่อสารโดยตรงในรูปแบบที่ไม่เป็นธรรมชาติของการสื่อสารภายในชุมชน

การสร้างภาคีเครือข่ายการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม ด้วยการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถและทัศนคติในการร่วมกันฟื้นฟูประเพณีสวดด้านด้วยตัวชุมชนเอง โดยผ่านกระบวนการฝึกอบรมในรูปแบบและมิติต่างๆ ในเรื่องการจัดการต้นทุนทางวัฒนธรรม คุณค่า การสงวนรักษา และการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังต้องชี้ให้ชุมชนเห็นประโยชน์ทั้งในเชิงคุณค่าและเชิงมูลค่าที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่จะตามมาอย่างรอบด้านอีกด้วย ทั้งนี้ การท่องเที่ยว

อาจเป็นเครื่องมือหนึ่งในการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ที่ชุมชนสามารถออกแบบเองได้ด้วยการหนุนเสริมจากภาครัฐและสถานศึกษาที่มีศักยภาพอันจะเป็นการฟื้นฟูที่ยั่งยืนที่สุด สอดคล้องกับความเห็นของประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ว่า

“การที่จะให้ประเพณีของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะประเพณีการสวดด้าน สามารถรักษาคุณค่าและสืบสานงานประเพณีสวดด้านดังกล่าวให้ดำรงอยู่ต่อไป จะให้ทางวัดและประชาชนดำเนินการเหมือนในอดีตคงไม่ได้ จำเป็นที่ทุกภาคส่วนในสังคมหรือภาคประชาสังคม ซึ่งประกอบด้วยทั้งประชาชน หน่วยงานภาคเอกชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ด้วยการแสวงหาความร่วมมือร่วมของชุมชนและสร้างเป็นภาคีเครือข่ายในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อันเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช” (ผศ.ฉัตรชัย สุกระกาญจน์, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

และจากผลงานวิจัยของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด, 2551,36) พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนใน การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ประเพณีสวดด้าน ควรมีหลายองค์กร หลายหน่วยงาน และมีส่วนร่วมกันหลายๆ ด้าน เช่น ร่วมเป็นคณะทำงาน โดยร่วมกำหนดกรอบแนวทางในการดำเนินการเพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ ร่วมกันตั้งโจทย์การวิจัย โดยมีตัวแทนแต่ละสาขาร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อที่จะหาแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน ร่วมกันสร้างเครื่องมือ ร่วมกันกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ร่วมกันคิด วิเคราะห์ และหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างกับประเด็นปัญหา เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการ ร่วมจัดเก็บข้อมูลเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ต่อไป ร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีสวดด้านทุกแง่มุมและได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนวทางการแก้ไขและแนะนำ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับการวิจัย ร่วมเวทีเสวนา แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ได้แนวทางในการฟื้นฟูอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน ร่วมฟื้นฟู อนุรักษ์ ประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ดร.ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ ท่านได้จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่เราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านได้เป็นอย่างดี คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้าน ควรมี 5 ขั้นตอน โดยเริ่มจากการ “รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุป และร่วมรับผลจากการกระทำ”(ดร.ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์,สื่อออนไลน์, 24 มี.ค. 2559) ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวนี้ หากนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน สามารถทำได้ดังนี้

2.1) ขั้นตอนการรวมคน หมายถึงการรวมบุคลากรและหน่วยงานต่างๆ ใน จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยควรเริ่มต้นที่ผู้นำชุมชน เช่น ผู้บริหาร องค์กรภาครัฐ พระภิกษุสงฆ์ ครูอาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้บริหารสถาบันการศึกษาต่างๆ ให้ มีความรู้ความเข้าใจในคุณค่าและการอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้าน และโน้มน้าวใจให้บุคคล เหล่านี้ให้ความร่วมมือกับในการดำเนินงานด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง รวมถึงต้องขยายแนวร่วมใน การดำเนินงานอนุรักษ์ประเพณีในรูปของเครือข่ายให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สอดคล้องกับความเห็นของ นักวิชาการ ดังนี้

“การฟื้นฟูและการจะอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านนั้น การมีเครือข่ายชุมชนเป็นสิ่ง สำคัญมาก เพราะเป็นหนทางที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านให้ดำรงอยู่ อย่างยั่งยืนได้” (ไมตรี ฉายประทีป, สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“การสืบทอด การอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน และแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่าย การรวม คนเป็นภาคีเครือข่ายเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ถ้าใช้ความคิดเป็นเครื่องมือในการรวมคนจะสามารถ รวมพลังใจของผู้นำจิตวิญญาณได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้คนที่มีคุณภาพ มีพลัง และรวมตัวกันอย่าง ยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้าน ในขั้นต่อไป ประสบ ผลสำเร็จ” (ผศ.ประยัต เกษม , สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“กระบวนการรวมคนนี้ไม่ควรใช้ผลประโยชน์เป็นตัวล่อ เพราะอาจจะได้คนจำนวนมากใน ระยะเวลาอันสั้น แต่จะได้เฉพาะกายไม่ได้ใจ และมักได้คนที่ไม่มีความรู้ เป็นกรรวมคนที่ไม่มีความ ยั่งยืน ซึ่งเป็นวิธีการที่หน่วยงานของรัฐส่วนใหญ่นิยมใช้ ซึ่งในที่สุดจะทำให้มีความล้มเหลวใน ที่สุดได้” (สมพุทธ ธุระเจน,สนทนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

ผู้นำและปราชญ์ท้องถิ่น ที่เกิดจากกระบวนการ สำรวจและขึ้นทะเบียน(Inventory) จะต้องมียุทธศาสตร์ในการฟื้นฟู กล่าวคือทุกภาคส่วนจะต้องร่วมกันยกย่อง ส่งเสริม และเปิดโอกาสให้ บุคคลเหล่านั้นได้ร่วมกันคิดร่วมกันปฏิบัติตั้งแต่ต้นอิกทั้งยังต้องเปิดโอกาสให้ในกลุ่มบุคคลเหล่านั้น ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอยู่เสมอ เพราะจะทำให้ทุกคนมีทัศนคติในการฟื้นฟูไปในทิศทาง เดียวกัน ทั้งนี้หน่วยงานที่มีภารกิจและงบประมาณรองรับควรให้การสนับสนุนกระบวนการดังกล่าว

สรุปได้ว่า การระดมทุนทางสังคมโดยการเชื่อมต่อเป็นภาคีเครือข่าย ในการอนุรักษ์ ประเพณีสวดด้าน โดยเชื่อมต่อชุมชนกับองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น เป็นซึ่งมีความสำคัญยิ่ง เนื่องจาก แต่ละองค์กรมีศักยภาพ (จุดแข็ง) ที่แตกต่างกัน ถ้าสามารถเชื่อมต่อกับองค์กรต่างๆ สร้างเป็นภาคี เครือข่ายอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านได้ เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดนครศรีธรรมราช องค์กรเอกชน เช่น พุทธสมาคม สมาคมผู้สื่อข่าว

จังหวัดนครศรีธรรมราช สมาคมท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น ย่อมช่วยให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะต่างฝ่ายก็มีศักยภาพที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน

เมื่อสามารถเชื่อมต่อเป็นภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็งแล้ว ควรมีการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจในการสร้างและพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ประเพณี การสวดด้านอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นเอกภาพ เพราะการรวมคนมีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังใจ” เป็นการเสริมใจซึ่งกันและกัน เพราะหากสมาชิกมีความสนใจและมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน จะทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการที่จะอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านอย่างยั่งยืนได้ จำนวนองค์กรในชุมชน จะมีเท่าใดก็ได้ ถ้ามีจำนวนองค์กรที่เข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายมาก แสดงว่ามีความเข้มแข็ง เพราะมีจำนวนผู้มาก ทำให้เกิดกลุ่มผู้นำติดตามมา ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุดของชุมชน กระบวนการแสวงหาภาคีเครือข่ายเพื่อมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน ควรมีการรวมคนทุกภาคส่วนเป็นภาคีเครือข่าย โดยการเน้นปลูกจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ ร่วมกันของการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้น ไม่ควรใช้ผลประโยชน์เป็นแรงดึงดูดเพื่อแสวงหาภาคีเครือข่ายให้มีส่วนร่วม เพราะจะทำให้ล้มเหลวในระยะยาวได้ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการระดมทุนทางสังคมจากภายในชุมชน ควรสร้างกิจกรรมที่ทุกคนในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้

2. ขั้นตอนการร่วมคิด การแสวงหาภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วม การรวมคนเป็นกลุ่ม และการเชื่อมต่อองค์กรเป็นภาคีเครือข่ายสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่นการจัดเวทีประชุมเสวนาระดมความคิดเห็น เพื่อวางแผนหรือกำหนดรูปแบบการจัดกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อระดม “พลังความคิด” จากสมาชิกภาคีเครือข่าย ทั้งบุคคลและองค์กร ให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง เพื่อระดมความคิดในการที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งความเห็นของนักวิชาการจากการประชุมกลุ่มย่อย การร่วมคิดสามารถทำได้ดังนี้

“การสวดด้านสมัยก่อนคนอ่านหนังสือสมัยก่อนนั่งฟังอย่างเดียว ภายหลังเปลี่ยนแปลงไป เพราะคนนั่งฟังก็อ่านหนังสือออกทุกคน เมื่อทุกคนอ่านเป็น ก็ให้ทุกคนอ่านตาม ก็เลยศึกษากว่าเดิม ต่อมาก็เริ่มสวดด้วย การทำอย่างนี้ทำให้ประเพณีนี้คงอยู่ต่อไป จากการเป็นอย่างนี้ ก็เลยมีความเห็นว่าจะมาระดมความคิดกันในการขยายการสวดด้านให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สิ่งที่ต้องการก็คือ ต้องการระดมนักเรียนพุทธศาสนิกชน เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อร่วมทำบุญในวันพระยกปีนโตมา ทางมหาวิทยาลัยก็จัดอาหารการกินไว้ให้เรียบร้อย จึงหาเครือข่ายให้ทุกฝ่ายมาร่วมกิจกรรมให้ศึกษามากขึ้น คนที่นำสวดนั้นเป็นศิลปินมีทำนองสวดเป็นเอกลักษณ์อยู่

แล้ว ถ้าหากทุกฝ่ายมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ มาฟังร่วมสวดหนังสือ ทำอย่างไรให้ดีขึ้นทุกๆ ด้าน กิจกรรมก็พัฒนาขึ้น” (ผศ.ประหยัด เกษม, สนนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“ต้องให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน ที่มีองค์ประกอบใกล้เคียงแบบดั้งเดิมมากที่สุด แต่ก็ควรให้ความสำคัญกับประเพณีสวดด้านที่จะต้องพัฒนาไปข้างหน้าเช่นกัน ปัจจุบันยังขาดกระบวนการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และเพื่อให้การสงวนรักษาเป็นไปอย่างยั่งยืน ขอเสนอแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรม ด้วยการผสมผสานแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมเข้ากับแนวคิดการอนุรักษ์” (สมพุท ธูระเจน, สนนากลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

และจากการศึกษาพบว่า ภาคเอกชนมีบทบาทในการร่วมกระบวนการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านน้อยที่สุด ดังนั้นจึงเสนอแนวทางว่า ภาครัฐและภาคประชาสังคมต้องมีบทบาทในการเป็นผู้เติม “องค์ความรู้” และชี้แนะ “ทัศนคติ” ในด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ให้กับภาคเอกชนที่จะได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น สมาคมการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ประกอบการของที่ระลึก ผู้ประกอบการร้านอาหาร เป็นต้น ให้มีองค์ความรู้และทัศนคติในการ “ร่วมรับผิดชอบ” ในฐานะส่วนหนึ่งของการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมในรูปแบบ “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม (Social Enterprise)” อีกทั้งส่งเสริมให้ผู้ประกอบการเหล่านี้ ได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนกับชุมชนให้มากที่สุด เพื่อที่ผู้ประกอบการซึ่งมีประสบการณ์ตรงกับการท่องเที่ยวจะสามารถ “ร่วมคิด” กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณีวัฒนธรรม และบริการต่างๆ ร่วมกันกับชุมชน บนพื้นฐานของต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นไปได้จริง อันจะมีประสิทธิผลมากกว่าการที่ภาครัฐ “คิดแทน” และชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม จะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการสงวนรักษาและการปรับใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรม โดยใช้องค์ความรู้ทั้งสองส่วน ทั้งด้านการอนุรักษ์และด้านการพัฒนาอย่างสมดุล โดยไม่มุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาท่องเที่ยวมากเกินไปจนกว่าการอนุรักษ์ และที่สำคัญคือจะเป็นผลตอบแทนต่อ “ภาคศาสนา” ที่สามารถเป็นผู้นำให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ที่แฝงคุณค่าทางจิตวิญญาณ (Spiritual Value) ให้คงอยู่กับชุมชนทำให้พระสงฆ์สามารถดำรงศักดิ์และสิทธิ์อยู่ในฐานะผู้นำชุมชนได้ถือเป็นการ “ร่วมรับผิดชอบ” โดยตรง โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาและโอกาสอย่างรอบด้าน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดแนวทาง วิธีการ และแผนงานในการที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านอย่างยั่งยืน

3. ขั้นตอนการร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังการจัดการ” ดำเนินงานฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านตามแผนงานที่กำหนดไว้ โดยใช้หลักทำร่วมกัน แบ่งบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงานฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านตามความเหมาะสมของแต่ละองค์กรหรือหน่วยงานภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช ย่อมทำให้การใช้ทรัพยากรทั้งทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรวัตถุ ได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะก่อให้เกิดประสิทธิผลคือ ความดำรงอยู่ของประเพณีการสวดด้านอย่างยั่งยืนต่อไป

“การฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ควรเริ่มต้นจากการประชุมสร้างองค์ความรู้ ให้กับครูมีความรู้ก่อน อย่าง ร.ร.ท่านครุณญาณวโรภาส เดิมทีครูก็ไม่มีรู้ นักเรียนก็ไม่มีรู้ ว่าสวดด้านคืออะไร ต่อมาเมื่อมีการประชาสัมพันธ์เชิญเข้ามามีส่วนร่วม ครูได้เข้ามาดูแลการสวดด้านด้วยตัวเอง และก็ได้นำไปทำเป็นวารสาร หนังสือพิมพ์ของโรงเรียน ถ้าหากเป็นอย่างนี้ทุกโรงเรียน การฝึกนักเรียนคงไม่ยาก หากเรามี ซีดี ที่บันทึกภาพเสียง ลำดับขั้นตอนการสวดด้านไว้ให้ชัดเจน ครูภาษาไทยตามโรงเรียนต่างๆ ทราบก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะให้นักเรียนสวด เพราะนักเรียนเป็นอยู่แล้ว เพียงแต่จะต้องเป็นสำเนียงภาษาใต้เท่านั้นเอง ที่จะยากไปบ้าง” (นายไมตรี ฉายประทีป, สันทนา กลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

“การฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ควรแบ่งหน้าที่กันทำ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ของจังหวัด การท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรแสวงหาช่องทางส่งเสริมประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุอย่างจริงจัง โดยใช้จุดศูนย์กลางคือวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นดินแดนแห่งพุทธภูมิที่ทุกคนต้องการมาสักการะ วัดและหน่วยงานอื่นๆ ในท้องถิ่นควรมีการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาไหว้พระบรมธาตุเจดีย์สามารถเห็นได้อยู่ตลอดเวลา เพื่อฟื้นฟู ทุนทางวัฒนธรรม และสามารถใช้เป็นช่องทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดนครศรีธรรมราชได้อีกด้วย” (ผศ.ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, สันทนา กลุ่ม, 10 ก.พ. 2558)

ภาครัฐโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกับหน่วยงานที่มีภารกิจในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เช่น สถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐและเอกชน หรือผู้ประกอบการด้านสื่อสารมวลชน ในการร่วมกันสร้างการรับรู้เรื่องเอกลักษณ์ของมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นออกเผยแพร่ให้เข้าถึงประชาชนทั่วไปให้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังควรให้ความสำคัญและยกย่องทรัพยากรบุคคลผู้มีคุณูปการต่อการศึกษาและเผยแพร่องค์ความรู้ในประเพณีสวดด้านเชิงลึกเหล่านี้ ให้เป็นที่รู้จักแก่สังคม เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลของคนทั่วไป และสร้างความภาคภูมิใจให้แห่งเขา

เหล่านั้น ได้มีกำลังใจในการสร้างการรับรู้และเชื่อมโยง เครือข่ายให้กระจายออกไปได้กว้างขวาง มากยิ่งขึ้น อันจะเป็นผลดีต่อการสืบค้นเอกลักษณ์ของมรดก วัฒนธรรม ที่เป็นขั้นตอนสำคัญ ประการแรกต่อไปในอนาคต เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นแล้วจึงทำการการเก็บรวบรวม (Documentation) และบันทึกข้อมูลต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นประเพณีสวดด้าน เพื่อให้เกิด ประโยชน์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะกระบวนการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ที่มีเป็นข้อมูลลักษณะ นามธรรม เช่น องค์ความรู้ที่อยู่ในตัว บุคคล หรืออยู่ในสภาพแวดล้อม เป็นต้น เพื่อให้เป็นข้อมูลที่เป็นรูปธรรม เหมาะสมต่อการ ประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต

สรุปได้ว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่างๆ ในการร่วมเป็นคณะทำงาน โดยกำหนดกรอบแนวทางในการดำเนินการเพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชให้ชัดเจน เพราะการจะทำให้ประเพณีสวดด้านดำรงอยู่ ต่อไปได้นั้น ต้องระดมทุกองค์ประกอบในสังคมทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยเฉพาะการมี ส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรต่างๆ ให้ได้มาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา พร้อมๆ กันใน ทุกระดับ เพื่อเสริมสร้างความเป็นชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง จะทำให้ประเพณีสวดด้านจะฟื้นฟูกลับมามีบทบาทและดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้

4. ขั้นตอนการร่วมติดตามและร่วมสรุปประเมินผล การติดตาม ประเมินผล เป็นขั้นตอน ในการตรวจสอบผลการดำเนินการของโครงการสวดด้านในแต่ละปี ว่าได้ปฏิบัติตามขั้นตอน/ กิจกรรม ที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ มีการใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ และอยู่ใน ระยะเวลา งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการตามที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผล เป็นขั้นตอน การตรวจสอบโครงการที่นำไปปฏิบัติว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ ประโยชน์จากการติดตามและ ประเมินผลการดำเนินงานในแต่ละปี คือ

1. ได้ทราบผลการดำเนินงานด้านกระบวนการ และผลลัพธ์ของการบริหารโครงการภายใต้ บริบทสิ่งแวดล้อม และปัจจัยพื้นฐานเบื้องต้น

2. ได้ทราบปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน และหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงในการจัดทำ โครงการในปีต่อ ๆ ไป

3. สามารถนำผลการประเมินโครงการเชิงระบบ เสนอต่อผู้บริหารเพื่อการตัดสินใจในการ ปรับปรุงพัฒนารูปแบบการสวดด้าน และการนํานโยบายไปสู่การปฏิบัติในสภาวการณ์ที่ศึกษา

4. เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้วางแผนในการดำเนินโครงการอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

หลังจากได้มีการร่วมคิด ร่วมกันกำหนดรูปแบบและแนวทางในการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านแล้ว ก็ควรมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อวิเคราะห์หาจุดอ่อน จุดแข็ง นำไปสู่การพัฒนาแบบวิธีการที่เหมาะสมยิ่งขึ้นได้ การร่วมกันติดตามและประเมินผลเป็นการร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีสวดด้านทุกแง่มุมและได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนวทางการแก้ไขและแนะนำ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับการวิจัย เปิดโอกาสให้ได้สร้าง “พลังภูมิปัญญา” “ทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรมสวดด้านหลัง ควรมีการร่วมเวทีเสวนา แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเป็นการสรุปประเมินผลการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง เพื่อทำให้ได้แนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ ประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมยิ่งขึ้น”(พระครูพิศิษฐ์อรรถการ,ดร.,สนทนากลุ่ม 10 ก.พ. 2558) เพราะถ้าหากขาดการติดตามงานและประเมินผลงานแล้ว ย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจจะ ประสบความยากลำบาก

วิธีในการติดตามผลและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม หน่วยงานรับผิดชอบหลักควรทำการกำหนดคณะกรรมการติดตามและประเมินผล ซึ่งอาจจะแต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อช่วยปฏิบัติงาน วิธีการประเมินผลระดับความสำเร็จและล้มเหลวของโครงการสวดด้าน มี 3 ระดับ คือ

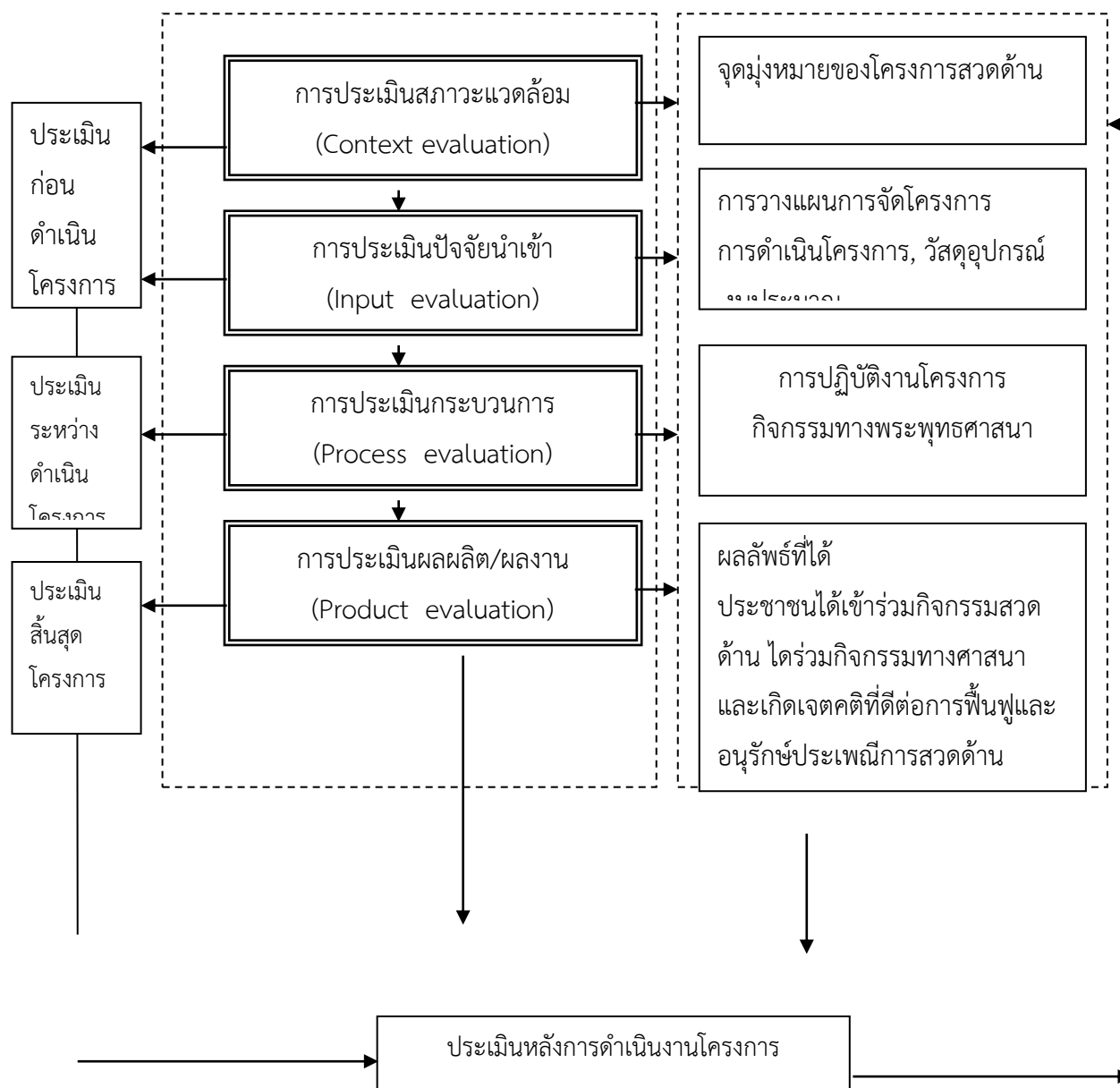
(1) ผลผลิต เป็นการพิจารณา ปริมาณ เวลา งบประมาณ คุณภาพ และความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ผู้รับผิดชอบโครงการสวดด้าน เป็นต้น

(2) ผลลัพธ์ ผลที่เกิดจากผลผลิต ซึ่งเป็นการวัดระดับความสำเร็จและความล้มเหลวของผลลัพธ์ของการดำเนินโครงการและกิจกรรม เป็นการพิจารณาถึงการให้ประโยชน์และความคุ้มค่าของโครงการสวดด้าน

(3) ผลลัพธ์สุดท้าย ผลของโครงการสวดด้านในแต่ละปี ควรบรรลุผลลัพธ์สุดท้ายซึ่งเป็นผลที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งจะต้องสรุปผลว่าการดำเนินโครงการแต่ละปีนั้น สามารถบรรลุผลลัพธ์สุดท้ายหรือไม่

ซึ่งแนวทางในการติดตามและประเมินผลประเพณีสวดด้าน อาจดำเนินการตามกรอบดังนี้

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ในการประเมินผลโครงการสวดด้าน

ภาพที่ 1 ติดตามและประเมินโครงการสวดด้านประจำปี

4. การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

การสืบสานประเพณีสวดด้าน อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของสังคมไทย จะต้องเริ่มต้นด้วยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่น ตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐจะต้องส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและ

วัฒนธรรมต่างๆ เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ให้เห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งวิธีที่จะปลูกจิตสำนึกของชุมชนได้นั้นก็คือ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ควรนำความรู้เทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการเผยแพร่ และการถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์ และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ควรมีกิจกรรมเพื่อดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมมีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ งานประเพณีต่างๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรมีการบริการให้ข้อมูลข่าวสารให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ ทั้งนี้อาจมีนิทรรศการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับประเพณีสวดด้านและประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ผู้ประกอบการภาคธุรกิจท่องเที่ยวควรมีบทบาทในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ ร่วมกับหน่วยงานด้านการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว เช่น ททท. เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและการเลือกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย พอที่จะสรุปถึงวิธีการในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ประเพณีสวดด้านได้ดังนี้

1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Exchange) โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่ และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง และหมายรวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระหว่างภาคส่วนต่างๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาครัฐและภาคประชาสังคม เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรให้ความสำคัญของการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management) อย่างจริงจัง เป็นสังคมที่ประชาชนและสมาชิกในองค์กร มีการโต้ตอบกันในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช อีกทั้งต้องผลักดันให้เกิดชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) อย่างเป็นธรรมชาติและยั่งยืน อันจะนำไปสู่การยกระดับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้มีส่วนร่วมต่างๆ ขยายวงออกไปสู่ภายนอกเป็นชุมชนนักปฏิบัติอื่นๆ ต่อไป ทั้งนี้ อาจทำได้หลายวิธี เช่น ทำเกิด

กลไกทางสังคม เช่น ประชาพิจารณ์ การออกแบบสอบถาม การจัดเวทีเสวนา สัมมนา หรือแม้แต่ สภาภาคแพ เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางในการสงวนรักษาประเพณีสวดด้าน และนำไปสู่การจัดการ ประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันผู้วิจัยพบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราชในภาคส่วนต่างๆ ยังมีกระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับค่อนข้างจะน้อย นำมาซึ่งการจัดการบริหารประเพณีของท้องถิ่นที่ยังไม่ เกิดประสิทธิผล เท่าที่ควร เช่น ความสับสนเปลืองในการจัดการ ความไม่คุ้มค่า หรือการตัดสินใจ บริหารจัดการโดยปราศจากข้อมูลในการตัดสินใจอย่างรอบด้าน เป็นต้น

2) การถ่ายทอดองค์ความรู้ (Transmission) ทักษะคติ วิธีการบริหารจัดการ ฯลฯ จาก บุคคลผู้หนึ่งที่มี ประสบการณ์ไปยังบุคคลอื่นๆ หรือการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยพบว่า ในปัจจุบันยังไม่มีกระบวนการถ่ายทอดที่เป็นระบบมากนัก เป็น แต่เพียงการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกันเฉพาะในกลุ่มนักวิชาการหรือผู้สนใจเท่านั้น ทั้งนี้หลาย หน่วยงาน เช่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธสมาคม สำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจะกำหนดนโยบายและแผนการปฏิบัติงานให้ชัดเจน ต้อง วางแผนการจัดการเพื่อกระบวนการการถ่ายทอด (Transmission) โดยก่อนจะทำการถ่ายทอดองค์ ความรู้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับ “ผู้ถ่ายทอด” หรือปราชญ์ผู้รู้เกี่ยวกับ ประเพณีสวดด้านทั้งหลาย โดยการสร้างเครือข่ายผู้รู้เหล่านี้ให้เกิดเป็นชุมชน นักปฏิบัติ (Community of Practice) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการ พัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

หน่วยงานที่รับผิดชอบภารกิจนี้เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช หน่วยงานในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ ต้องมีการกำหนดเป้าหมายของผู้รับ การถ่ายทอดที่ชัดเจน มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่มีคุณภาพ คือกระบวนการที่ทำให้ความรู้มี การพัฒนาหมุนเวียนไม่นิ่งหรือเป็นความรู้ที่ไม่มีการหมุนเวียนออกมาปรับใช้ ซึ่งต้องสามารถ เผยแพร่ ไปสู่บุคลากรที่เป็นเป้าหมายซึ่งได้แก่ นักเรียน นักศึกษา ภาครัฐสามเณร ผู้ประกอบการ ธุรกิจและประชาชนทั่วไป ซึ่งควรเน้นประสิทธิภาพ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือให้การ แพร่กระจายขององค์ความรู้นั้นเป็นไปอย่างรวดเร็วที่สุด มีต้นทุนต่ำที่สุด จะต้องชี้ให้ชุมชนเหล่า

มองเห็นสภาพความเป็นจริงที่ผ่านมา ด้วยวิธีการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management) เพื่อสร้างการรับรู้ในรูปแบบต่างๆ เช่น เวทีเสวนา นิทรรศการเผยแพร่ ใช้สื่อวิทยุ ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ท้องถิ่น ที่สามารถเข้าถึงในระดับชุมชนได้ ซึ่งแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีแนวทางดังนี้

1) จัดทำทำเนียบนักปราชญ์ท้องถิ่นที่มีความรู้เรื่องการสวดด้าน ผู้นำสวด นักวิชาการด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ชัดเจน ให้เป็นระบบ ง่ายแก่การค้นคว้าของครูผู้สอนและเยาวชนรุ่นหลัง ผู้สนใจจะได้มีข้อมูลในการสืบค้นข้อมูลในภายหลัง

2) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนา ภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริม ปลุกฝังให้เด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของประเพณี สวดด้าน ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจ ตั้งแต่ระดับสถาบันครอบครัว เพื่อให้เยาวชนได้ซึมซับ คุณค่าและความสำคัญของประเพณีสวดด้าน

3) จัดประกวดการสวดด้านในระหว่างสถาบันการศึกษาและกลุ่มประชาชนกลุ่มต่างๆ ประจำปี เพื่อให้เกิดการตื่นตัวและเป็นการถ่ายทอดเทคนิควิธีการสู่เยาวชนรุ่นใหม่ ไม่จำกัดอยู่ เฉพาะคนเฒ่าคนแก่ที่มามีอายุสูงอยู่ตามวัดตามปึกติอยู่แล้ว

4) จัดประกวดการแต่งบทสวดด้าน เพื่อจะได้มีบทสวดใหม่ๆ ที่เหมาะกับยุคสมัย และ เนื้อหาของบทสวดจะมีความเหมาะสมกับระยะเวลาที่ใช้สวด คือ ไม่ยาวเกินไปจนไม่สามารถสวด ให้จบเรื่องได้ หรือไม่สั้นจนเกินไป แต่มีระยะเวลาเหมาะสมกับการสวด ที่สามารถสวดให้จบได้ ในระยะเวลาประมาณครึ่งชั่วโมงหรือหนึ่งชั่วโมง

5) จัดพิมพ์บทสวดและทำวีดิทัศน์บันทึกวิธีการสวดด้านออกเผยแพร่ ผ่านรูปแบบ หนังสือและวีดิทัศน์ เพื่อให้เด็กและเยาวชน และประชาชนผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเรียนรู้ได้ด้วย ตนเอง เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการฝึกสวดได้อย่างถูกต้อง

6) เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อสารมวลชนของรัฐภายในจังหวัด เช่น มี รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ท้องถิ่น มีคอลัมภ์ในวารสารท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

7) จัดให้มีศูนย์การเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น เพื่อแสดงสภาพและความเป็นมาของ ประเพณีสวดด้าน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย การเลือกสรรภูมิปัญญา ที่กำลังสูญหายหรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่ม

8) ถ่ายทอดผ่านสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ภายในจังหวัด มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ ในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ เพื่อทำหน้าที่ในการปรับประยุกต์องค์ความรู้เข้าสู่กระบวนการ ถ่ายทอดที่เหมาะสม ซึ่งสามารถร่วมกับกับกลุ่มชุมชนนักปฏิบัติข้างต้น ในการเป็นผู้ถ่ายทอดใน กระบวนการต่างๆ เช่น ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีต (Learning from Actual Experience) เช่น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของปราชญ์ในมิติต่างๆ การเรียนรู้จากการทดลอง (Learning from Performed Experiments) เช่น ทดลองสวด ทดลองแต่งบทสวดด้าน การ เรียนรู้จากการอบรมและพัฒนา (Learning from Training and Development) ที่เน้นถ่ายทอด โดยตรงจากบุคคลที่มีความรู้ในชั้นเรียนในรูปแบบหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น

นอกจากนี้ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ยังสามารถพัฒนาระบบการจัดการ เพื่อปรับ ใช้ประเพณีสวดด้านเพื่อส่งเสริมการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้อีกด้วย โดยหน่วยงานส่งเสริมการ ท่องเที่ยว ประกอบด้วย การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครศรีธรรมราช เทศบาลเมืองจังหวัด นครศรีธรรมราช องค์การบริหารส่วนจังหวัดจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรส่งเสริมให้เกิดการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เคารพความมี เอกลักษณะและคุณค่าด้านสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวทางเลือกที่มุ่งหวังให้ผู้ เทียวกับเจ้าของวัฒนธรรม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ผ่านกิจกรรมการ ท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมพิธีกรรมการสวดด้านได้ โดยต้อง จัดตารางกำหนดการที่ชัดเจนเป็นปฏิทินการท่องเที่ยวทั้งปี ทั้งนี้สามารถกำหนดวันเวลาในแต่ละ ชุมชนที่มีศักยภาพให้มาจัดกิจกรรมดังกล่าว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสถึงรูปแบบ ประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์ พระบรมธาตุเจดีย์ โดยขึ้นต้นหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยวภาครัฐจะต้องเป็นพี่เลี้ยง หลังจากนั้นเมื่อชุมชนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการเองได้ จึงมอบหมายให้ชุมชนจัดการด้วยตนเอง จะ

เป็นการเพิ่มช่องทางสร้างรายได้ทางตรงให้ชุมชน และเป็นกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณี สวดด้านอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาการแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน พบว่า ต้นทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีนั้นประกอบจากหลากหลายมิติ ทั้งบริบทของพื้นที่ คน ศาสนา และสภาพเศรษฐกิจ อีกทั้งยังมีคุณค่าต่อสาธารณะชนอย่างมากมาย เช่น คุณค่าเชิงจิตใจ คุณค่า เชิงศีลธรรม คุณค่าเชิงการศึกษา หรือแม้แต่คุณค่าเชิงสังคมเป็นต้น อีกทั้งยังทำให้ทราบว่า ประเพณีการสวดด้านมีอัตลักษณ์ที่เป็นเสน่ห์ที่สำคัญและยังดำรงอยู่หลายประการ การวิจัยยังได้ พบว่าการจะอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีการสวดด้านให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ จะต้อง ประกอบด้วยภาคส่วนต่างๆของสังคม แต่ละภาคส่วนซึ่งล้วนมีบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมที่ แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการจัดการของแต่ละภาคส่วนในกระบวนการต่างๆ เช่น กระบวนการจัดการเพื่อการรวบรวมองค์ความรู้ การสืบทอด การเผยแพร่ เพื่อธำรงรักษาคุณค่า ของประเพณีสวดด้านไว้ให้ได้มากที่สุด เมื่อมีการจัดการที่ดี มีการร่วมแบ่งปันประโยชน์อย่างทั่วถึง มีการดำรงรักษาคุณค่าแก่นแท้ของประเพณี มีการสืบทอดและเผยแพร่ที่เป็นระบบ ประเพณีสวด ด้านและประเพณีอื่นๆ จะเป็นต้นทุนสำหรับรองรับการเป็นมรดกโลกขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ และจะทำให้มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีคุณภาพ มีความยั่งยืนเพราะไม่อิงอยู่กับกระแส การท่องเที่ยวจนเกินไป ทั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าการดำรงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมของประเพณีสวดด้าน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพ จะนำมาซึ่งการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสืบไป

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อหาแนวทางและวิธีการในการที่จะอนุรักษ์ประเพณีอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของบรรพชนครั้งอดีต ให้สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งในการค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อเสนอแนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ตามแนวคิดของเคมมิสและแม็คแทกเกิร์ท พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกแก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินโครงการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน จำนวน 25 รูป/คน และมีการสนทนากลุ่มย่อยผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน 12 รูป/คน และผู้วิจัยยังได้นำระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มาเป็นส่วนเสริม เพื่อประเมินความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้าน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูการสวดด้าน จำนวน 302 คน เลือกโดยการสุ่มอย่างง่ายใช้วิธีการเลือกแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับด้วยกัน คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด พร้อมทั้งกำหนดค่าคะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, และ 1 ตามลำดับ

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยนำมาลงรหัสโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อตอบปัญหาการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วย (Triangulation Method) โดยจัดระเบียบของข้อมูลแต่ละประเภทให้อยู่ในหมวดเดียวกัน แล้วนำมาวิเคราะห์และแปลความหมายตามความเป็น

จริง ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผลการวิจัยตามข้อค้นพบ (FactFindings) และวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

คำว่า สวดด้าน หมายถึง การที่มีปราชญ์ชุมชนมานั่งอ่านหนังสือต่างๆ เช่น หนังสือนิทาน หรือวรรณกรรมท้องถิ่น นำมาอ่านให้อุบาสกอุบาสิกาฟังเป็นทำนองภาษาถิ่นใต้ ก่อนเวลาพระแสดงธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ตลอดทั้งปี ภายในวิหารคตรอบพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งจะมีพระพุทธรูปวางเรียงรายทั้ง 4 ทิศ มีจำนวนทั้งหมด 173 องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้เรียกกันว่าพระด้าน เพราะฉะนั้น จึงเรียกประเพณีนี้ว่า “ประเพณีสวดด้าน” ซึ่งนับเป็นประเพณีเก่าแก่และสำคัญประเพณีหนึ่งที่มีปรากฏเฉพาะที่วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางด้าน พระพุทธศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และความเจริญทางด้านภาษาและวรรณกรรมของเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่ครั้งอดีต แต่ปัจจุบันเนื่องจากบริบททางสังคมมีความเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ประเพณีต้องสูญหายไปประมาณ 20 ปี เพิ่งจะมีการรื้อฟื้นให้กลับคืนมาเมื่อไม่นานมานี้

ก. สาเหตุที่เป็นบ่อเกิดประเพณีสวดด้าน

จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย พอจะสรุปได้ดังนี้ คือ

1) การคมนาคมในยุคก่อนนั้น ประชาชนที่เดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ไปมาค่อนข้างลำบาก เนื่องจากไม่มียานพาหนะที่ทันสมัย ต้องใช้เรือหรือพาหนะอย่างอื่น ที่ทำให้ต้องใช้เวลานานในการเดินทาง เมื่อมาถึงแล้วจึงต้องพักค้างแรม จึงเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จึงจัดให้มีกิจกรรมการสวดด้านขึ้น เพื่อไม่ให้เวลาผ่านไปโดยใช้เหตุ

2) ความเจริญด้านเทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสาร ที่ยังไม่ทันสมัยและครอบคลุมทุกพื้นที่เหมือนในสมัยปัจจุบัน จึงทำให้การรับรู้ข่าวสารของประชาชนมีค่อนข้างจำกัด และจำกัดเฉพาะกลุ่ม ไม่ทั่วไประหว่างสมัยปัจจุบันนี้ การสวดด้านจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์กิจกรรมข่าวสารความเคลื่อนไหวด้านต่างๆ ของสังคม

3) สภาพสิ่งแวดล้อมและสภาพความเป็นอยู่ ประชาชนในยุคสมัยก่อนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีความผูกพันกันในกลุ่มค่อนข้างสูง และผู้นำชุมชนจะมีอิทธิพลทางความคิดความเชื่อของประชาชนเป็นอย่างมาก

4) สถานที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งมีองค์พระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งดำตำนานระบุว่า มีพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุอยู่ภายใน จึงกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศ การได้เข้ามาประกอบกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยเฉพาะได้ใกล้ชิดกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จึงนับเป็นมงคลของชีวิตอันสูงยิ่ง เพราะฉะนั้นในวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประชาชนต่างก็หลั่งไหลมาร่วมกันบำเพ็ญบุญกุศลที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

5) ลักษณะนิสัยพื้นฐานของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มักจะเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียน และมีลักษณะความเป็นผู้นำสูง ในขณะที่นั่งรอพระมาแสดงพระธรรมเทศนา แทนที่จะนั่งรอเฉยๆ หรือจับกลุ่มคุยเรื่องสัพเพเหระ ทำให้ผู้ที่เป็่นนักปราชญ์พอที่จะมีความรู้อ่านหนังสือได้คล่องสวดหนังสือ (อ่านร้อยกรอง) เพื่อให้เกิดความสนุกไม่เบื่อหน่ายและแฝงความรู้คติเตือนใจแก่ประชาชนที่มาร่วมกันบำเพ็ญบุญ

ข. สาเหตุที่ทำให้ประเพณีสวดด้านต้องสูญหาย

1) ความเจริญด้านการคมนาคมขนส่ง ที่เจริญมากขึ้น ทำให้การเดินทางมาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มีความสะดวกสบาย ไม่จำเป็นต้องมาก่อนเวลานานมากจนเกินไป เมื่อเสร็จกิจกรรมก็สามารถกลับภูมิลำเนาของตนเองได้ทันที ไม่ต้องนั่งรอจึงทำให้ไม่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมอื่นๆ เหมือนสมัยอดีต

2) ความเจริญทางการศึกษา ทำให้ประชาชนแทบทุกคนสามารถอ่านออกเขียนได้ และมีหนังสือ ตำรับตำราวิชาการต่างๆ มีแพร่หลายอยู่ทั่วไป จึงทำให้ประชาชนไม่จำเป็นต้องมานั่งฟังนักปราชญ์อ่านหนังสือให้ฟัง สามารถกลับไปอ่านหรือศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองได้

3) สภาพความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันทุกคนต้องดิ้นรนต่อสู้ในการทำงานประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว ไม่ได้มีเวลาว่างเหมือนในสมัยอดีต จึงทำให้ไม่มีเวลามาทำบุญที่วัด โดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวและเยาวชนจะมีน้อยมาก จะมีเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ที่มาร่วมทำบุญที่วัด จึงทำให้ประเพณีนี้ค่อนข้างจะเลือนหายไป

4) กระแสยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารต่างๆ ที่ทันสมัย ทำให้เด็กเยาวชน เลือกรับวัฒนธรรมตะวันตกเพราะเห็นว่าเป็นของแปลกและทันสมัย เห็นว่าประเพณีสวดด้านเป็นประเพณีเก่าแก่ ไม่เหมาะกับตน แต่น่าจะเหมาะกับผู้สูงอายุมากกว่า

5) สถานที่บันเฑิงต่างๆ มีมากมายๆ ทั้งห้างสรรพสินค้า โรงหนัง ห้างขายเสื้อผ้า ฯลฯ ที่เป็นทางเลือกให้กับคนในสังคมปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องมารวมตัวกันที่วัด แต่มีโอกาเลือกที่จะเข้าชมหรือหาความบันเทิงด้านอื่นๆ

6) พุทธศาสนิกชน ไม่มีเวลาในการเข้าวัด ฟังธรรม ห้างเหินจากวัดวาอาราม ทำให้ประเพณีดังกล่าวกำลังสูญหายไป

ค. รูปแบบและลำดับขั้นตอนการสวดด้าน

การสวดด้านในสมัยดั้งเดิมเกิดขึ้นจากความเชื่อ ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่ได้มาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นการบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พุทธศาสนิกชนต่างคนต่างมา และเมื่อทุกคนมานั่งรอพระพร้อมกันในบริเวณพระระเบียงหน้าพระด้าน บริเวณวิหารคดภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้นำสวดหรือมัคนายกวัดก็จะนำทุกคนหันหน้าไปทางพระบรมธาตุเจดีย์ ให้ทุกคนกราบต่อจากนั้นทุกคนหันหน้ากลับมาทางพระพุทธรูป (พระด้าน) กราบพระพุทธรูป ผู้สวดหรือศิลปิน ก็จะสวดหนังสือ(อ่านร้อยกรอง) ให้ทุกคนได้รับฟัง ในการสวดจะสอดแทรกกลีลา น้ำเสียงให้น่าสนใจเพื่อให้ผู้ฟังสนุกสนานและแฝงคติธรรม และจบการสวดก่อนที่พระสงฆ์จะเทศน์ ประมาณ 10 นาที

1) สรุปขั้นตอนพิธีสวดด้านในอดีต ดังนี้

1. พุทธศาสนิกชน พร้อมกันบริเวณพระระเบียง ในวิหารคด
2. ผู้ร่วมพิธีหันหน้าไปทางพระบรมธาตุ กราบพระบรมธาตุ
3. ศิลปินสวดด้าน เริ่มบทสวดที่ตนเองถนัด หรือบทบูชาพระบรมธาตุ
4. เสร็จพิธีก่อนพระเดินทางมาถึงประมาณ 5-10 นาที
5. เมื่อพระภิกษุเดินทางมาถึงก็จะทำพิธีกรรมทางศาสนาตามลำดับไป

2) ลำดับขั้นตอนการสวดด้านในปัจจุบัน (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545-ปัจจุบัน)

- ขั้นตอนเตรียมการก่อนพิธี

1. ผู้เข้าร่วมพิธีนำปิ่นโต ดอกไม้ธูปเทียน อาหารคาวหวาน เพื่อถวายพระ
2. นิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมพิธี อย่างน้อย 5 รูป
3. การแต่งกาย ทั้งผู้สวดและผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่งกายชุดสุภาพเสื้อสีขาว

- ขั้นตอนการ ดังนี้

1. พุทธศาสนิกชน ศิลปินหรือผู้สวดด้านมาพร้อมกัน ณ พระระเปียง บริเวณวิหารคด วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
2. ประธานในพิธี จุด ธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย
3. ทำวัตรเช้าสวดมนต์แปลแบบของสวนโมกข์ เพื่อประกอบพิธีในวันธรรมสวนะ
4. กราบพระบรมธาตุ โดยผู้เข้าร่วมพิธีหันหน้าไปทางพระบรมธาตุเจดีย์
5. หันหน้ากลับมาทางพระสงฆ์ กราบพระสงฆ์ ประกาศอุโบสถ
6. ศิลปินหรือนำสวดด้าน ทำการสวดด้าน โดยบทแรกจะเป็นบทบูชาบูชาพระบรมธาตุ หลังจากนั้นจะสวดตามด้วยบทอื่นๆ เมื่อพระสงฆ์มาถึงก็จะหยุดสวด
7. เมื่อพระสงฆ์เดินทางมาถึง ศิลปินหรือผู้สวดด้าน หรือพิธีกรทางศาสนา สมาทานศีล รับศีล อาราธนาธรรม ฟังธรรม หลังจากนั้น ถวายสังฆทาน พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพล กราบพระ และร่วมกันรับประทานอาหาร เสร็จพิธีก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ง. สภาพปัจจุบันของประเพณีการสวดด้าน

ประเพณีการสวดด้าน ได้สูญหายไปจากจังหวัดนครศรีธรรมราชประมาณ 20 ปี ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2545 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ได้ร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้ร่วมกันฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาใหม่ โดยยังคงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของประเพณีสวดด้านดั้งเดิมเอาไว้ คือ ทำนองการสวดภาษาถิ่นภาคใต้ สถานที่สวดยังคงใช้พระวิหารคด ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แต่มีการปรับปรุงแบบให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยในบางส่วน เช่น รูปแบบการสวด จากเดิมที่มีผู้สวดให้ประชาชนนั่งฟัง ปัจจุบันให้ประชาชนสวดไปพร้อมๆ กัน หนังสือที่ใช้สวด จากเดิมใช้วรรณกรรมพื้นบ้านบ้านนิทานบ้าง ปัจจุบันมีการประกวดบทสวดด้านและนำมาใช้สวด เป็นต้น ถึงแม้จะมีการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านขึ้นมาให้เป็นที่รู้จักในสมัยปัจจุบัน แต่การที่จะทำให้ประเพณีนี้ยังคงดำรงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นจะต้องมีการพัฒนารูปแบบและการบริหารจัดการด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบและเป็นเอกภาพ มิฉะนั้นอาจจะทำให้ประเพณีนี้แม้จะฟื้นฟูขึ้นมา ก็จะไม่ได้รับความสนใจหรืออาจจะสูญหายไปอีกก็เป็นได้

5.1.2 องค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเพณีสวดด้าน เป็นภูมิปัญญาของบรรพชนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชในอดีต ที่ได้ส่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งหากสามารถพัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าว แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา ประเพณีสวดด้าน จะมีคุณค่าทั้งแนวตั้งและแนวนราบ ประเพณีสวดด้านมีคุณค่าทั้งแก่ผู้ฟัง แก่ผู้สวด และแก่สังคมประเทศชาติตลอดถึงพระพุทธศาสนา ในส่วนของผู้ฟังได้ก่อให้เกิดประโยชน์ ได้ฟังสาระจากการสวดหรือการอ่านหนังสือ ได้ทั้งความรู้คติสอนใจ และความเพลินเพลิน ส่วนผู้สวดได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือ นับเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดที่ช่วยให้คนรักการอ่านหนังสือและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการฟังแก่ผู้ฟังได้ นอกจากนี้ยังได้ทราบข่าวสารความเป็นไปของบ้านเมือง ส่วนคุณค่าต่อผู้สวดทำให้ได้รับเกียรติและยอมรับนับถือจากประชาชนโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกทักษะในการใช้ภาษา เพราะในการสวดนั้นจะต้องเอื้อนเสียงเล่นทำนองเป็นภาษาถิ่นภาคใต้ ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่พุทธศาสนิกชนที่ไปร่วมทำบุญที่วัดและยังเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมของชาวนครศรีธรรมราชในฐานะปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งทางด้านภาษาและวรรณกรรม ไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย สรุปได้ว่าองค์ความรู้และภูมิปัญญาของประเพณีสวดด้าน สามารถสรุปได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาสติปัญญา

การสวดด้านเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดจากวรรณกรรมสู่ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกสอนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายแขนง เป็นเสมือนสิ่งที่บันทึกความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชนในท้องถิ่นมิให้สูญหาย ขณะเดียวกันก็มีคุณค่าในการเสริมสร้างปัญญาให้แก่ชุมชนด้วยการให้การศึกษาแก่คนในสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีการจัดแสดงความรู้ในรูปแบบของศูนย์ เปรียบเหมือนห้องเรียนเคลื่อนที่ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ความบันเทิง อีกทั้งยังเป็นการสร้างภาคีเครือข่าย เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่จนได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นชุมทรัพย์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถ

สามารถสรุปองค์
ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสติปัญญา

เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
ความรู้ด้านนี้เป็นแผนภูมิ

2. องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาจิตใจและอารมณ์

ประเพณีสวดด้านมีการนำเอานิทานชาดก หรือนิทานพื้นบ้านมาอ่านให้ชาวบ้านฟัง จึงทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานและเพลิดเพลินจากการฟังนิทาน โดยเฉพาะนิทานเรื่องนั้นเป็นเรื่องที่ชวนติดตาม ก็จะเป็นการเพิ่มอรรถรสในการฟังมากยิ่งขึ้น อีกทั้งผู้สวดด้านเองก็ยังสามารถแสดงความสามารถเฉพาะตัวในการอ่าน ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจติดตามฟังอีกด้วย การสวดด้านจึงก่อให้เกิดความสนุกสนานแก่ผู้ฟัง ไม่เกิดความเบื่อหน่ายในขณะที่นั่งรอพระมาแสดงพระธรรมเทศนา ประเพณีนี้จึงมุ่งส่งเสริมให้ผู้สวดและผู้ฟังเกิดความสุขและมีสุขภาพจิตที่ดี เกิดขวัญและกำลังใจรักและหวงแหนภูมิปัญญาเสน่ห์ของการสวดด้าน คือ ท่วงทำนองของการอ่านวรรณกรรมอันไพเราะ สือผ่านบทสวด บทละครของเนื้อเรื่อง ทำให้เกิดสุนทรียะความรักและความหวงแหน ทำให้ทั้งผู้นำสวดและผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน ช่วยเสริมสร้างความสมดุลทางอารมณ์และการได้อรรถรสทางอารมณ์ สามารถสรุปคุณค่าและองค์ความรู้ในด้านนี้ได้ดังแผนภูมิต่างนี้

แผนภูมิที่ 2 องค์ความรู้ด้านจิตใจและอารมณ์

3) องค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านการพัฒนาสังคม

ประเพณีการสวดด้านเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แล้ว ยังสามารถใช้ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทุกเพศทุกวัย เป็นเครื่องมือในการสร้างมิตรภาพทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน เป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการชี้นำสังคมไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง เพราะผู้นำสวดด้านนอกจากจะอ่านหนังสือได้คล่องแคล่ว ทำนองน่าฟัง เสียงดีแล้ว ยังได้สอดแทรกคำสอนหรือลงท้ายด้วยการสอนใจที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแบบแผนความประพฤติที่สังคมยอมรับ หรือแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของแบบแผนความประพฤติที่สังคมยอมรับหรือแสดงให้เห็นผลดีผลเสียของการฝ่าฝืน ซึ่งเป็นการรักษาเอกลักษณ์อันเป็นแก่นสารของประเพณีสวดด้าน

นอกจากนี้ ประเพณีการสวดด้านยังสามารถอบรมปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มีจิตใจเอื้ออาทร ส่งผลให้ดำรงตนเป็นคนที่ประพฤติดี มีความสามัคคี รู้จักปรับตัวเข้าหากันและกัน รวมถึงการรู้จักปรับตัวในสังคม เพราะนอกจากเนื้อหาในบทสวดจะมีอิทธิพลในด้านนี้แล้ว ผู้นำสวดก็มีบทบาทเป็นอย่างมาก สรุปได้ว่าประเพณีการสวดด้านมีส่วนในการส่งเสริมความรักในสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคม จึงเป็นประเพณีที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และฟื้นฟูให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นอย่างยิ่ง ดังแผนภูมิที่สรุปไว้ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 องค์ความรู้ด้านพัฒนาสังคม

ประเพณีการสวดด้านเป็นการแสดงอัตลักษณ์ตัวตนของชาวนครศรีธรรมราช ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับวัดกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น สามารถสร้างสายสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเกิดความรู้รักสามัคคี มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ จึงสมควรที่จะสร้างองค์ความรู้และจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อสามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.3 แนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีสวดด้านที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

เนื่องจากประเพณีสวดด้าน ได้สูญหายไปนานกว่า 20 ปี ประเพณีที่รื้อฟื้นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธสมาคมจังหวัดนครศรีธรรมราช เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัดและสถาบันการศึกษารวมทั้งวัดและองค์กรเอกชนต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ริเริ่มจัดให้มีขึ้น ซึ่งรูปแบบที่ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่นี้ ได้อาศัยรูปแบบจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุหรือนักปราชญ์ท้องถิ่นที่สนใจศึกษาเรื่องนี้ แล้วนำมาฟื้นฟูจัดให้มีขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณี โดยพยายามรักษาให้ใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมมากที่สุด

เพื่อจะนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัย มากำหนดเป็นแนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน คณะผู้วิจัยจึงได้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ที่ทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ได้จัดขึ้นในปี 2559 จำนวน 3 ครั้ง ระหว่างวันที่ 12,19,27 มีนาคม พ.ศ. 2558 และได้แจกแบบสอบถามเพื่อประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้านของประชาชน จำนวน 302 คน ซึ่งผลจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ใน 7 ด้าน ผลการประเมินอยู่ในระดับพอใจมากทุกด้าน ดังนี้

- 1) ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
- 2) ความพึงพอใจต่อกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้านอยู่ในระดับมาก
- 3) ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้านอยู่ในระดับมาก
- 4) ความพึงพอใจต่อลำดับขั้นตอนของประเพณีการสวดด้านอยู่ในระดับมาก
- 5) ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้านอยู่ในระดับมาก
- 6) ความพึงพอใจต่อรูปแบบการฟื้นฟูการสวดด้านในปัจจุบันอยู่ในระดับมาก
- 7) ความพึงพอใจต่อแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการสวดด้านในปัจจุบันอยู่ในระดับมาก

และผลจากการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นจากนักวิชาการ นักปราชญ์ท้องถิ่น และผู้รับผิดชอบโครงการฟื้นฟูการสวดด้าน ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาสรุปเป็นแนวทางการฟื้นฟู และอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. **การฟื้นฟูและพัฒนา** การรื้อฟื้นประเพณีสวดด้านที่ได้สูญหายไปแล้ว นำกลับมาให้มีบทบาทขึ้นใหม่ โดยทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นโดยสร้างสรรค์และปรับปรุงรูปแบบของประเพณี ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่ โดยใช้ภูมิปัญญาของประเพณีสวดด้านเดิมมาเป็นพื้นฐาน ในการต่อยอดและปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยเฉพาะการฟื้นฟูและพัฒนาประเพณีสวดด้านให้คงดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันนั้น มีแนวทางดังนี้ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลการฟื้นฟูและพัฒนารูปแบบการสวดด้านจะต้องมีการปรับปรุงในส่วนที่สามารถปรับปรุงพัฒนาได้ และในส่วนที่จะต้องคงอยู่และอนุรักษ์ไว้

ส่วนที่สามารถปรับปรุงและพัฒนาได้

1. ผู้นำสวด
2. โอกาสหรือวันเวลาในการสวด
3. พิธีกรรมหรือลำดับขั้นตอนของการสวด
4. เนื้อหาของบทสวด

ส่วนที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้

1. ทำนองในการสวด
2. สำเนียงสวดท้องถิ่นของภาคใต้

2. **การศึกษาค้นคว้าวิจัย** การจะอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนจะต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อจัดการความรู้ประเพณีการสวดด้านเพื่อกำหนดองค์ความรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีพันธกิจเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีศักยภาพเพียงพอที่จะสามารถทำการวิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลได้ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคก

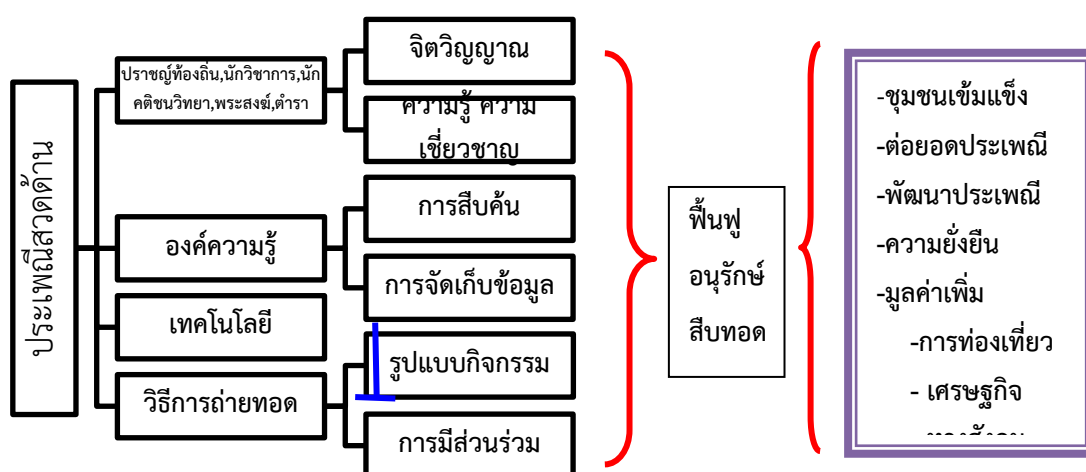
ราช ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช ควรร่วมมือกันจัดตั้งเป็นหน่วยงานภาคีเครือข่ายอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี ท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อความเป็นเอกภาพ และควรมีแผนและนโยบายอย่างชัดเจน ในการกำหนดองค์ความรู้ของประเพณีสวดด้าน โดยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ นักปราชญ์ท้องถิ่น ผู้สูงอายุ และผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีการ สวดด้าน เพราะท่านเหล่านี้จะมีองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีการสวดด้านเป็นอย่างดี หากไม่มีการ จัดการความรู้อย่างเป็นระบบ เมื่อท่านเหล่านี้ล่วงลับไป ความรู้ที่มีอยู่ก็จะสูญหายไปได้ และการ จะสืบค้นในภายหลังจะเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก

การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีสวดด้านจัดเก็บองค์ความรู้ต่างๆ ของประเพณีสวดด้าน ควรมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ และไม่ควรเก็บเฉพาะเรื่องของการสวดด้านเท่านั้น แต่ควรสร้าง เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับองค์พระบรมธาตุ เจดีย์ขึ้น และการสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้นั้น ไม่ควรเป็นเพียงสถานที่เก็บข้อมูลเฉยๆ เหมือน พิพิธภัณฑ์ทั่วไป แต่ควรเป็นสถานที่ที่มีผู้รู้ มีผู้อยากรู้ มีองค์ความรู้ และมีกระบวนการหรือ กิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาด้วย

3. การสร้างภาคีเครือข่าย ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ สิ่งที่สำคัญที่สุดในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ นั่นก็คือ การมุ่งเน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการ ดำรง รักษา พัฒนา และสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้เป็นสมบัติของท้องถิ่นและของชาติ โดยตระหนัก ในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม อันรวมไปถึงการปรับปรุงแบบกิจกรรมของประเพณีสวดด้านให้ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน ให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต ในขณะเดียวกันยังคงดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ให้มากที่สุด การที่จะให้ประเพณีของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะประเพณีการสวดด้าน สามารถรักษาคุณค่าและสืบสานงานประเพณีสวดด้านดังกล่าวให้ดำรงอยู่ต่อไป จะให้ทางวัดพระ มหาธาตุวรมหาวิหาร และประชาชนในท้องถิ่น ดำเนินการตามลำพังเหมือนในอดีตคงไม่ได้ จำเป็น ที่ทุกภาคส่วนหรือภาคประชาสังคม ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ต้องเข้ามามีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการ ด้วยการแสวงหาความร่วมมือของชุมชนและสร้างเป็นภาคีเครือข่าย ในการ ฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหา วิหาร อันเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะการบริหารจัดการประเพณีการสวด ด้านแบบมีส่วนร่วม เป็นการดึงผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของประเพณีการสวดด้านเข้ามาเป็นส่วน หนึ่งและเข้ามาเป็นเจ้าของร่วมกัน เพื่อให้เป็นมรดกร่วมกันของบุคคล ทั่วไปไม่ใช่เพียงกลุ่มใดกลุ่ม หนึ่ง และร่วมกันสร้างจิตวิญญาณทางวัฒนธรรมร่วมกัน

ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้าน ควรครอบคลุมทั้ง 5 ขั้นตอน โดยเริ่มจากการ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามและสรุปประเมินผล และร่วมรับผลจากการกระทำร่วมกัน นอกจากนี้จะต้องส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถและทัศนคติในการร่วมกันฟื้นฟูประเพณีสวดด้านด้วยตัวชุมชนเอง โดยผ่านกระบวนการฝึกอบรมในรูปแบบและมิติต่างๆ ในเรื่องการจัดการต้นทุนทางวัฒนธรรม คุณค่า การสงวนรักษา และการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังต้องชี้ให้ชุมชนเห็นประโยชน์ทั้งในเชิงคุณค่าและเชิงมูลค่าที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่จะตามมาอย่างรอบด้านอีกด้วย ทั้งนี้ การท่องเที่ยวอาจเป็นเครื่องมือหนึ่งในการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ที่ชุมชนสามารถออกแบบเองได้ด้วยการหนุนเสริมจากภาครัฐและสถานศึกษาที่มีศักยภาพ อันจะเป็นการฟื้นฟูที่ยั่งยืนที่สุด เพราะฉะนั้นการจะทำให้ประเพณีสวดด้านดำรงอยู่ต่อไปได้นั้น ต้องระดมทุกองค์ประกอบในสังคมทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรต่างๆ ให้ได้มาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา พร้อมๆกันในทุกระดับ เพื่อเสริมสร้างความเป็นชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง จะทำให้ประเพณีสวดด้านจะฟื้นฟูกลับมามีบทบาทและดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้

4. การส่งเสริมและเผยแพร่ การปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของประเพณีสวดด้าน หน่วยงานภาครัฐจะต้องส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมและเผยแพร่ข้อมูลของประเพณีสวดด้านอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ให้เห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งวิธีที่จะปลูกจิตสำนึกของชุมชนได้ดีนั้นก็คือ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ควรนำความรู้เทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการเผยแพร่ และการถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ประเพณีการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราชสามารถกระทำด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยกิจกรรมและวิธีการที่หลากหลาย เช่น การประกวดการสวดด้าน การประกวดแต่งบทสวดด้าน การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ การเผยแพร่ผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ การถ่ายทอดผ่านสถาบันการศึกษาเข้าสู่หลักสูตรท้องถิ่นศึกษา นอกจากนี้การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ยังสามารถพัฒนาระบบการจัดการ เพื่อปรับใช้ประเพณีสวดด้านในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้อีกด้วย ดังแผนภูมิสรุปได้ดังนี้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง การฟื้นฟูและพัฒนารูปแบบกระบวนการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช จากผลการวิจัย มีประเด็นและข้อค้นพบที่น่าสนใจที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

จากผลการวิจัยที่พบว่า ประวัติความเป็นมาของประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา และความชาญฉลาดของคนในท้องถิ่นสมัยอดีตและยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ความเจริญทางด้านภาษาและวรรณกรรมของเมืองนครศรีธรรมราชด้วย เลยก่อให้เกิดเป็นประเพณีสวดด้านขึ้น แต่ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่โลกไร้พรมแดน เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมภายนอกก็หลั่งไหลเข้ามาตลอดเวลาและนับจะเพิ่มขึ้นในอนาคต การจะฟื้นฟูประเพณีสวดด้านให้คงอยู่แบบเดิมคงเป็นไปได้ยาก จำเป็นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงอนุรักษ์อัตลักษณ์อันเป็นแก่นแกนของประเพณีสวดด้านไว้ให้มากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พลลภ สุริยกุล ณ อยุธยา (2542) ที่ศึกษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวมอญ จังหวัดปทุมธานีพบว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น การปฏิรูปการศึกษา ทำให้ภาษามอญลดลง การพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ทำให้แบบแผนวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป และยังสอดคล้องกับ ธวัช บุญโณทก (ม.ป.ป. หน้า 2) ที่พบว่าวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลและเข้าสู่สังคมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา มีผลทำให้การดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจการเมือง สังคม และวัฒนธรรม และ Klausner (1987) พบว่าผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ประเพณี

วัฒนธรรมอันดีบางอย่างสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย ประเพณีวัฒนธรรมที่คงอยู่ก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแตกต่างกันออกไป โดยขาดการเหลียวแลเอาใจใส่จากภาครัฐเกือบสิ้นเชิง

และจากผลการวิจัยโดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า เด็กและเยาวชนยังเห็นความสำคัญและคุณค่าของประเพณีการสวดด้านค่อนข้างน้อย อีกทั้งหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบเรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้าน ก็ยังขาดการกำหนดมาตรการในการสร้างจิตสำนึกหรือสร้างแรงจูงใจให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ได้รู้จัก และปลูกฝังจิตสำนึกของเยาวชนได้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของประเพณีการสวดด้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพชน และในสภาพสังคมปัจจุบันกระแสวัฒนธรรมตะวันตกต่างหลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทยอยู่ตลอดเวลาหากไม่มีมาตรการในการปลูกฝังและนำเยาวชนให้หันมาให้ความสำคัญกับประเพณีการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นแล้ว ย่อมทำให้เยาวชนในปัจจุบันเหินห่างไปจากประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และประเพณีต่างๆ ของไทยที่ได้มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ได้ บุคคลผู้ที่สำคัญที่สุดคือเยาวชน หากเยาวชนหรือนักเรียนไม่ยอมรับและไม่ยอมสืบสานต่อประเพณีก็จะค่อยๆ สูญหายไปได้ ดังที่ได้เคยสูญหายไปช่วงระยะหนึ่งมาแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพดล พรามณี (ออนไลน์ : <http://ejournals.swu.ac.th/>) ได้ทำวิจัยเรื่องการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของฮีตสิบสองคองสิบสี่ : กรณีศึกษา หมู่บ้านชำโสม จังหวัดปราจีนบุรี พบว่าสาเหตุที่ทำให้ ฮีต-คอง เปลี่ยนแปลง มี 3 ประเด็น คือ การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนไปของสังคม การขาดผู้นำในการสืบสาน การรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาเผยแพร่และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไป จากเดิมที่เคยมีเวลาทำกิจกรรมเกี่ยวกับงานบุญต่างๆ ร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว ก็มีเวลาน้อยลงและไม่มีเวลาพาลูกหลานไปร่วมงานประเพณีต่างๆ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูวิมลกิตติสุนทรและคณะ (2548) ที่พบว่า คนในชุมชนร้อยละ 11.63 ไม่เคยพาลูกหลานไปร่วมงานบุญประเพณี 12 เดือน โดยร้อยละ 62.01 ให้เหตุผลว่า ไม่มีเวลา และพบว่าร้อยละ 36.43 เด็กไม่สนใจงานบุญ ประเพณี 12 เดือน ร้อยละ 1.55 เด็กเห็นว่างานบุญประเพณี 12 เดือนเป็นเรื่องที่ล้าสมัย

เมื่อเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ได้เข้าไปใกล้ชิดกับประเพณีการสวดด้านตั้งแต่ต้น และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับประเพณีสวดด้านแต่เดิม เช่น ผู้นำทางศาสนา มัคทายก หรือบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ กลุ่มคนเหล่านี้ก็มีภาระหน้าที่อื่นที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้าน ผู้นำสวดบางคนก็อายุมากแล้ว ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการถ่ายทอด เนื่องจากต้องอาศัยทั้งความรู้ความจำและความคล่องตัวเช่น การอธิบายถึงความเป็นมา บทสวด ทำนองการสวด การเอื้อนเสียงและทำนอง เป็นต้น จึงทำให้ขาดผู้นำที่รู้กระบวนการ ขั้นตอน หรือวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง จึง

ส่งผลให้กิจกรรมของการสวดด้านเปลี่ยนแปลงหรือขาดหายไป ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ธนยา ชัยมงคล (2554) ที่พบว่า ประชาชนไม่รู้แน่ชัดถึงประวัติความเป็นมาของประเพณีไม่เข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติเพียงปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมา

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าจะมีความจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดองค์ความรู้ของประเพณีการสวดด้านให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง เพื่อให้ได้ตระหนักถึงการรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้รับผิดชอบทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ และจะต้องส่งเสริมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประเพณีสวดด้านจะสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐภาคเอกชน และชุมชนอย่างใกล้ชิด ควรให้ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์แก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ จะต้องมีการเก็บรวบรวมองค์ความรู้ด้านประวัติความเป็นมา องค์ความรู้และภูมิปัญญาของบรรพชนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการสวดด้านให้เป็นระบบเพื่อการเผยแพร่และสืบทอด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันการศึกษาที่มีบทบาทเกี่ยวกับการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่นมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เป็นต้น ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง แต่การจะปลูกฝังให้เยาวชนเห็นความสำคัญของประเพณีของท้องถิ่นนั้นควรทำตั้งแต่วัยเด็ก โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนต้องให้ความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะการอบรมสั่งสอน การถ่ายทอด หรือการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีก็ตาม ซึ่งอาจจะทำได้ดังนี้

1. การปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักถึงคุณค่าและความสำคัญของประเพณีการสวดด้าน และประเพณีวัฒนธรรมอื่นๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช จะต้องเริ่มที่สถาบันครอบครัว คือพ่อ-แม่ ต้องคอยอบรมปลูกฝังเยาวชนให้รู้ถึงความสำคัญ และนำเยาวชนเข้ามาร่วมกิจกรรมเมื่อมีโอกาส

2. ควรจัดวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้ในหลักสูตรทุกระดับชั้น เพื่อเป็นการปลูกฝังและสั่งสมความรู้ประสบการณ์ตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่กระทรวงศึกษา และภาคเอกชน

3. หน่วยงานที่รับผิดชอบหลักควรสนับสนุนส่งเสริมการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านอย่างจริงจัง โดยประสานงานกับหน่วยงานของจังหวัดหรือท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน ร่วมมือกันจัดงานฟื้นฟูประเพณีสวดด้านให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวหลายของคนในสังคมทั้งระดับภูมิภาคและระดับชาติ

4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวหนุน เช่นโครงการ Unseen Thailand เที่ยวเมืองไทยไม่ไปไม่รู้ เป็นต้น อาจจะ

เป็นการจัดการสวดด้านสาธิต โดยให้เยาวชนเป็นผู้สวด และให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวหรือมาศึกษาดูงานสามารถทดลองเข้าร่วมกิจกรรมได้ด้วย

6. การเสนอข่าวประกาศเกียรติคุณบุคคลที่ประพฤติดนเป็นประโยชน์ ต่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านดีเด่นประจำปี เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป เช่น ผู้ที่มีผลงานด้านการสวดทำนองภาษาถิ่นได้ดีเด่น ผู้มีผลงานด้านการแต่งบทสวดด้านดีเด่น หรือผู้ที่มีบทบาทด้านการส่งเสริมสนับสนุนการฟื้นฟูประเพณีสวดด้านดีเด่น เป็นต้น

7. การส่งเสริมให้สถาบันวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ให้เป็นศูนย์รวมแหล่งความรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะวัดพระมหาธาตุฯ เป็นศูนย์กลางและศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน แทบทุกคนที่เดินทางมายังจังหวัดนครศรีธรรมราชจะต้องเดินทางมานมัสการพระบรมธาตุเจดีย์ หากมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมภายในวัด พร้อมทั้งให้พระสงฆ์หรือยุวมัคคุเทศก์ เป็นต้น ได้มีส่วนในการช่วยปลูกฝังส่งเสริมประเพณีการสวดด้านและวัฒนธรรมอื่นๆ ในรูปแบบต่างๆ เช่น การเทศน์ การอบรม การเรียนการสอน เป็นต้น ย่อมเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไปได้

จากผลการวิจัยพบว่า การประชาสัมพันธ์การฟื้นฟูประเพณีสวดด้านยังมีค่อนข้างน้อย และยังไม่ทั่วถึง การประชาสัมพันธ์ที่จัดทำอยู่ในปัจจุบันอยู่ในแวดวงที่จำกัด คือการทำป้ายคัดเอาต์ขนาดใหญ่ติดไว้หน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ก่อนหน้าจะมีการสวดด้านประมาณสักอาทิตย์ ซึ่งทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่ไม่ได้มาวัดพระมหาธาตุเป็นประจำ ก็ไม่ทราบข่าวสารและไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ ส่วนใหญ่แล้วมักจะทำกันเป็นภายในระหว่างวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร กับทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ยังขาดการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังและหลากหลายช่องทาง ซึ่งในยุคสมัยปัจจุบันการประชาสัมพันธ์มีความสำคัญมาก เนื่องจากคนในสังคมมีความสามารถในการเข้าถึงสื่อต่างๆ ได้ง่ายกว่าเมื่อก่อนมาก อีกทั้งยังมีสื่อให้เลือกอยู่มากมาย ทำให้สื่อทุกประเภทมีอิทธิพลกับผู้คนอย่างมาก ในส่วนของการให้ข้อมูลด้านต่างๆ เพื่อตัดสินใจหรือรับรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นของสังคม โดยเฉพาะกับเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่มักจะใช้เวลานอกจากการเรียนไปกับสื่อยุคใหม่ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ สิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต และจากการพูดปากต่อปาก ซึ่งไม่ว่าจะเป็นสื่อใดๆ ก็ตาม นอกจากจะต้องสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายให้รับรู้ได้นั้น ยังต้องเลือกที่จะใช้เทคนิคในการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพด้วย โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นสื่อใหม่ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมและเป็นที่ยอมรับอย่างมากในปัจจุบัน มีความน่าสนใจเพราะมีทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียงและข้อความให้อ่านและดู สามารถเข้าถึงได้ทั่วประเทศ การประชาสัมพันธ์ประเพณีสวดด้านควรจะใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางใหม่ในการเข้าถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งสามารถใช้อินเทอร์เน็ตในเข้าถึงข้อมูลทาง

วัฒนธรรม ทั้งสื่อเคลื่อนไหว ภาพนิ่ง และเสียง ทั้งการจัดทำเว็บไซต์ การสร้างเว็บบอร์ด เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้เป็นสื่อในการสื่อสารเรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมได้โดยตรง เพื่อก่อให้เกิดกระแสการตื่นตัวในการศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมในสังคมได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่จำกัดวัยวุฒิ และคุณวุฒิ ทั้งนี้สื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาท และอิทธิพล ต่อเยาวชนและประชาชนในสังคมเป็นอย่างมาก

การที่จะเผยแพร่และอนุรักษ์ประเพณีสวดด้านให้ประสบผลสำเร็จนั้น ต้องผลิตสื่อออกมาอย่างต่อเนื่องเป็นการเปิดเกมรุกเข้าถึงมวลชน และเพื่อสร้างกระแสสังคมที่มีประโยชน์ให้ประชาชนรับรู้และตื่นตัวเป็นวงกว้าง เพื่อให้เกิดผลทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว การจัดกิจกรรมฟื้นฟูการสวดด้านจะประสบความสำเร็จได้หรือไม่เพียงใด ขึ้นอยู่กับระดับความสำเร็จในการประชาสัมพันธ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของภรณ์ ศิริโชติ (2552: ไม่มีเลขหน้า) กล่าวถึง ความสำคัญของสารสนเทศว่าสารสนเทศช่วยให้บุคคลเกิดความเข้าใจและมีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สามารถนำสารสนเทศมาช่วยในการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพ การศึกษาค้นคว้า การแก้ปัญหา การตัดสินใจในการปฏิบัติงาน รวมทั้งช่วยในการวางแผนเพื่อการพัฒนาตนเองพัฒนาอาชีพ ดังนั้นสรุปได้ว่าสารสนเทศช่วยพัฒนาคุณภาพของบุคคลได้ และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ณัฐนันท์ วงษ์ประเสริฐ (2557:15) ได้วิจัยเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีรับบัว ของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า กลยุทธ์การสื่อสาร ที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีรับบัว ให้ประสบผลสำเร็จมาจนทุกวันนี้ โดยให้สื่อมวลชนเป็นกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารเพื่อให้สื่อมวลชนเหล่านี้ นำข้อมูลในการจัดงานประเพณีรับบัวที่ได้รับไปประชาสัมพันธ์ต่อไป ช่องทางการสื่อสารของตนเอง ซึ่งช่วยให้การประชาสัมพันธ์ขยายวงกว้างขึ้น และสร้างโอกาสในการรับรู้และเข้าถึงข้อมูลในการจัดงานประเพณีรับบัวที่เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน วิธีการจัดงานแถลงข่าว และการส่งข่าวประชาสัมพันธ์ และยังสอดคล้องกับความเห็นของ สถาบันปริกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ออนไลน์:www.nesac.or.th) ที่ได้เสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กรภาคประชาชนว่า คณะทำงานด้านการถ่ายทอด เผยแพร่ แลกเปลี่ยน และส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทำหน้าที่กำหนดวัฒนธรรมที่ควรถ่ายทอดแก่ประชาชนภายในชุมชน วางแผนถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่ เด็ก เยาวชน และประชาชนภายในชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่า เกิดความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมเดียวกัน ประสานงานกับเครือข่ายโรงเรียน ชุมชน สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมเหล่านี้แก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียนต่างๆ และถ่ายทอดแก่ประชาชนในชุมชนต่อไป และวางแผนเผยแพร่และแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมระหว่างชุมชนต่างๆ วางแผนประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมและกิจกรรมในชุมชนประสานงานสื่อมวลชนในการให้ช่วยเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ตลอดจน

ทำหน้าที่ส่งเสริม ประชาชนกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งกิจกรรมตาม ประเพณีและเทศกาลต่างๆ ให้มีตลอดทั้งปี เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงออกและ เผยแพร่วัฒนธรรมของตน อำนวยความสะดวกในการจัดหา สถานที่ และช่วยประชาสัมพันธ์และ เผยแพร่กิจกรรมดังกล่าว

สรุปแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาารูปแบบการสวดด้านในสังคมปัจจุบัน

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี การติดต่อสื่อสาร การเข้ามาแทนที่ของสื่ออิเล็กทรอนิกส์สมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ตลอดจน สิ่งพิมพ์ต่างๆ มากมาย ซึ่งรวมไปถึงการเข้ามาของอารยธรรมตะวันตก ส่งผลให้การดำรงชีวิตของ ผู้คนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนในสังคมหันไปใช้ชีวิตแบบชาวตะวันตกมากยิ่งขึ้น ประกอบกับ ความก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ที่เข้ามาสอดแทรกในทุกอณูของการดำรงชีวิตของคนรุ่นหลัง จึงทำให้คนรุ่นใหม่เกิดความห่างเหินกับรูปแบบศิลปวัฒนธรรมแบบเก่า จนนำไปสู่การสูญหายของ วัฒนธรรมอันทรงคุณค่า โดยอาจกล่าวได้ว่า จากเมื่อก่อนที่ประเพณีการสวดด้าน เคยทำหน้าที่ให้ การศึกษา ให้การอบรม ให้การบันเทิงและเป็นสิ่งที่ช่วยผ่อนคลายความเครียดของผู้คน แต่ปัจจุบัน ประเพณีสวดด้านแทบจะเลือนหายไปจากท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้เนื่องมาจาก ปัจจัยต่างๆ หลายประการ ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ที่ส่งผลให้เกิดการมีเทคโนโลยี สมัยใหม่เข้ามาในสังคมไทย อีกทั้งยังส่งผลให้สภาพสังคมและการดำรงชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป อัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของประเพณีสวดด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ ประเพณีสวดด้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสำคัญ จึงเป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนในจังหวัด นครศรีธรรมราช จะต้องหันมาให้ความสำคัญและร่วมมือกันอย่างจริงจัง ซึ่งแนวทางในการฟื้นฟู และพัฒนารูปแบบการสวดด้าน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้สามารถ ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน เพื่อรองรับการประกาศวัดพระมหาธาตุฯ เป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโกใน อนาคตนั้น องค์การภาครัฐและเอกชนซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านวัฒนธรรมของจังหวัด นครศรีธรรมราชรวมถึงสถาบันการศึกษาต่างๆ ควรร่วมกันกำหนดแผนและนโยบายในการบริหาร จัดการประเพณีวัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารในรูปแบบองค์กร ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการ บริหารงานและดำเนินการอนุรักษ์งานด้านศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาในเรื่องของการสวดด้าน ให้ เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ ทั้งในส่วนของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยการสรรหาผู้ที่มี ศักยภาพทางด้านผู้นำและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และสนใจเรื่องการสวดด้าน ตลอดจนการแต่งตั้ง หรือทำการเลือก คณะกรรมการร่วมกันปรึกษาและวางแผน เพื่อหาแนวทางการพัฒนาและการ

อนุรักษ์การสวดด้านให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทั้งในเรื่องของการถ่ายทอดองค์ความรู้ การสื่อสาร การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ อีกทั้งต้องมีการจัดสร้างและวางวัตถุประสงค์หลัก ให้มีความชัดเจนมากขึ้น ในเรื่องของการอนุรักษ์ประเพณีการสวดด้านของจังหวัดนครศรีธรรมราช

2. จัดตั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของจังหวัดนครศรีธรรมราช แนวทางในการสืบสานสืบทอดการสวดด้านอย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นต้องมีการจัดแหล่งการเรียนรู้ ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีการสวดด้าน โดยการนำความรู้ที่มีมาเผยแพร่ และบูรณาการให้เข้ากับกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา ผสมรวมกับหลักสูตรการเรียน ตามที่กระทรวงศึกษาได้กำหนดไว้ หรืออาจมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในการเรียนรู้เรื่องการสวดด้าน และมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีการฝึกหัดขั้นตอน/ระเบียบวิธี การปฏิบัติให้กับผู้ที่สนใจ มีใจรักและพร้อมที่จะรับการถ่ายทอด

3. สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน ในกระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี การสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลินมีความหลากหลายและสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น สิ่งที่เป็นศิลปวัฒนธรรมจึงได้รับการลดเลือนคุณค่าลง ดังนั้น ชุมชนควรตระหนักเป็นอย่างยิ่งในเรื่องของคุณค่าที่ได้รับการลดทอนของประเพณีการสวดด้าน จำเป็นต้องสร้างให้เกิด ความรักและความหวงแหน ผู้นำและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรปลูกจิตสำนึกของชุมชนให้เห็นถึงความสำคัญ ของประเพณีการสวดด้าน อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช เข้าไปสู่จิตใจของ กลุ่มสมาชิกและคนในสังคม ประชาชนทั่วไปควรเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ มีความสามัคคี และที่สำคัญคือการมีจิตสำนึกร่วมกันว่า การสวดด้าน เป็นทุนทางวัฒนธรรมของคนทุกคนไม่ว่าจะเป็นสังคมระดับเล็ก หรือระดับใหญ่ ควรร่วมกันวางแผน วางนโยบายในการอนุรักษ์ ร่วมกัน คิดถึงอนาคตของประเพณีการสวดด้านที่บรรพบุรุษคิดค้น ให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป ให้การสวดด้านไม่ สิ้นลงหายไปเพียงเพราะการเห็นคุณค่าของความสะดวกสบายจนละทิ้งคุณค่าดั้งเดิมที่เป็นรากฐาน ของอดีต

4. แสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษา ที่ยังคงเห็นความสำคัญและคุณค่าของประเพณีการสวดด้าน และมีการให้ความร่วมมือในการที่จะอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านงบประมาณ การเผยแพร่ หรือการจัดการเรียนรู้ โดยการนำนักเรียน นักศึกษาเข้ามาร่วมกิจกรรมหรือเข้ามา ประกวดการสวดด้าน พยายามมีการจัดแสดงการสวดด้านสู่สังคม มีการจัดงานเพื่อประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่บ่อยครั้ง

5. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ มีแนวทางการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น การจัดทำหนังสือรวบรวมประเพณีการสวดด้าน โดยในหนังสือประกอบไปด้วย ประวัติความเป็นมาของการสวดด้าน ขั้นตอน/วิธีการการสวดด้านที่ ละเอียดยและสมบูรณ์ รวบรวม ปราชญ์และครูประเพณีการสวดด้าน ที่มีความรู้ความสามารถ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสวดด้าน และหนังสือต้องมีการจัดจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไป เพื่อให้ผู้สนใจได้มีโอกาสในการศึกษาและ ทำความรู้จักกับการสวดด้านได้ลึกซึ้งมากกว่าเดิม การเผยแพร่ทางสื่อออนไลน์ ระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาทำการสืบค้นและเรียนรู้เรื่องการสวดด้านหรือ ทางวิทยุโทรทัศน์ก็จะเป็น การกระตุ้นเตือนให้เกิดความสนใจ ในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นแล้วจึงเดินทางมายังวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร ซึ่งเป็นการเผยแพร่ทางสาธารณชนอีกทางหนึ่ง

ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีการสวดด้าน เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์ และสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมที่มีค่า สามารถประมวลออกมาได้แนวทางการสืบสานโดยการจัดตั้ง คณะกรรมการการบริหาร เพื่อการอนุรักษ์การสวดด้านในรูปแบบขององค์กร มีการจัดทำแผน ยุทธศาสตร์และแผนพัฒนา เพื่อมิให้องค์ความรู้ในเรื่องของการสวดด้านสูญหาย มีการรวบรวมและ นำองค์ความรู้เรื่องการสวดด้านมาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำ เป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชนและผู้สนใจ และจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ร่วมกันภายในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ ต่างๆ อีกทั้งควรเพิ่มการตระหนักรู้ และจิตสำนึกในการร่วมกันสืบสานสืบทอดภูมิปัญญาการสวดด้านให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำ ค่าของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างยั่งยืนต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย

5.3.1 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมภูมิปัญญาการสวดด้านและประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวกับวัด พระมหาธาตุวรมหาวิหาร ให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นศึกษาสำหรับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อ เป็นอัตลักษณ์ให้กับสถานศึกษาและชุมชนรวม ทั้งสนับสนุนให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นวิทยากรอบรมให้ ความรู้กับครูผู้สอนวิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะหรือเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับผู้เรียนโดยตรง

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำหรือรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ เกี่ยวกับการสวดด้าน เพื่อเป็นฐาน ข้อมูลกลางของท้องถิ่นที่สามารถเข้าถึงและสืบค้นได้สะดวกรวดเร็ว

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ เพื่อจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น และส่งเสริมผลักดันให้การสวดด้านถูกบรรจุไว้ในแผนการ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่โดดเด่นของภาคใต้ เพื่อเป็นการเผยแพร่และสืบทอดมรดกทาง วัฒนธรรม รวมถึงเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับผู้สนใจรวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและ เป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่นๆ

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีแผนและนโยบายอย่างชัดเจน ในการจัดอบรม สัมมนาและ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านให้กับคณะผู้รับผิดชอบประเพณีการสวด ด้าน และประเพณีวัฒนธรรมอื่นๆ ของจังหวัด เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาปรับปรุง การดำเนินงาน

5. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในภาคใต้ควรนำ ไปจัดทำเป็นแผนกลยุทธ์ (Strategic Plan) และแผนปฏิบัติการ (Action Plan) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน อันรวมถึงประเพณี การสวดด้านเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้าน วัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมและต้องขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรมของจังหวัด นครศรีธรรมราชอย่างจริงจัง เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคใต้

5.3.2 ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1. ควรมีการพัฒนาบุคลากรที่รับผิดชอบเรื่องการสวดด้าน โดยการจัดอบรมการจัดเก็บ ความรู้และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการจัดเก็บความรู้การสวดด้าน อย่างเป็นระบบได้

2. ผู้รับผิดชอบในการฟื้นฟูประเพณีการสวดด้าน ควรมีการประเมินผลการดำเนิน โครงการอย่างมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และควรมีการประชาสัมพันธ์ผลการประเมินให้หน่วย งานที่เกี่ยวข้องได้ทราบ เพื่อนำผลมาปรับปรุงการดำเนินงานในปีต่อไป

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรหาแนวทางในการสร้างและปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนคนรุ่น ใหม่ให้เห็นคุณค่าความสำคัญของประเพณีการสวดด้าน โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ทำนองการสวดด้าน เนื้อหาของบทสวดด้าน รวมถึงการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการสวดด้าน

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์การสวดด้าน ในรูปแบบที่หลากหลาย รวมทั้งภาครัฐควรมีนโยบายในการจัดงานหรือกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมประเพณีการสวดด้านอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง

5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาบุคลากรคณะกรรมการสวดด้านในด้านภาษาต่างประเทศทั้งด้านภาษาอังกฤษ ภาษาจีนและภาษามลายู เพื่อเตรียมความพร้อมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกันในอนาคต

6. ชุมชนควรมีการส่งเสริมการจัดการความรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดบุคคลสำคัญแห่งการเรียนรู้ ที่สามารถนำความรู้ไปขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ได้

7. องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้มีการนำการสวดด้านมาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสำหรับผู้มาศึกษาดูงานและท่องเที่ยวภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในรูปแบบต่างๆ เช่น การประกวดการสวดด้าน การฝึกหัดการสวดด้าน หรือให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมการสวดด้าน และควรมีการจัดทำการสวดด้านเป็นภาษาคาราโอเกะ สำหรับผู้ที่สนใจจะได้นำไปฝึกสวด เพื่อเป็นการสร้างรายได้และอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านไปด้วย

5.3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแบบปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ในมิติด้านต่างๆ เช่น สังคม วัฒนธรรม การเมือง ฯลฯ เพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนอื่นๆ

2. ควรมีการเทียบเคียง (Benchmarking) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของจังหวัดนครศรีธรรมราชกับชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงหรือแตกต่างกัน

3. ควรมีการศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านอื่นๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของภาคใต้

4. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านการสวดด้านของจังหวัดนครศรีธรรมราช กับการสวดโอย์วิหารรายของภาคกลาง หรือของภาคอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2527). **ประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กทม : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). **การวัฒนธรรมศึกษากระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทประชาชนจำกัด.
- กิ่งแก้ว อรรถกร และรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์. (2520). **คติชนวิทยา**. (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู)
- กองแก้ว วีระประจักษ์. (2537). “**พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช**” ศิลปากร. ปีที่ 37 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม – สิงหาคม)
- กาสิก เตชะชั้นหมาก. (2550). **อนาคตและทางเลือกในอนาคตสำหรับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในปีพุทธศักราช 2540**.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2521). **คติชาวบ้านอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา.
- ฉันทนา เชื้อสถาปนศิริ. (2544). “ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบาทของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และวันวร จะนุ. (2555). **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. (บรรณาธิการ) (2523). **ชีวิตไทยปากซัด ชุดที่ 4**. นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช..
- ชวน เพชรแก้ว. (2534). “**นิสัยและบุคลิกภาพของชาวใต้ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนา**” **พื้นบ้านพื้นเมืองถิ่นไทยทักษิณ**. หนังสือที่ระลึกในโอกาสเปิดพิพิธภัณฑคติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- ณัฐนันท์ วงษ์ประเสริฐ. (2557). **กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวงานประเพณีรับบัว ของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม**
- ดิเรก พรตตะเสน. (2552). **พระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช** .เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช)

- ทองหล่อ นาคหอ. (2535). “แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทของนิสิตวิชาเอกการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2533-2534”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- ธวัช ปุณโณทก. (2522). **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. ปุณโณทก. (ม.ป.ป.). เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องไทยศึกษา: รายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง (ลำดับที่ 1). มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธนยา ชัยมงคล. (2554). การจัดการความรู้ประเพณี บุญข้าวประดับดินของประชาชนตำบลนาหนาด อำเภอดุชนอก จังหวัดนครพนม. การศึกษาอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นพดล พราหมณี, การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของฮีตสิบสองคองสิบสี่: กรณีศึกษาหมู่บ้านชำโสม จังหวัดปราจีนบุรี ศูนย์บัณฑิตศึกษานานาชาติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
- นฤทธิ์ ศรีวรรณ. (2526). **บทบาทของวิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- นพวัฒน์ สมพิน. (2543). **ปลื้มทอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช งานบูรณปฏิสังขรณ์เกี่ยวกับพลอยสี อัญมณี ศิลปกรรมประดิษฐ์และพุ่มข้าวบิณฑ์**. นครศรีธรรมราช : สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- แน่นน้อย ปัญจพรรค. (2534). **เครื่องเงินในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย.
- นงคราญ ศรีชาย. (2546) “**วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร : กรณีศึกษาเกี่ยวกับการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช**” (เอกสารประกอบการอบรมโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัดจังหวัดนครศรีธรรมราช สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- บำรุง สุขพรรณ. (2527). **รูปแบบการบริหารงานวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยต่อประชาชน**. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ).
- บริภัทร. (2539). **พระบรมธาตุ**. กรุงเทพมหานคร : ชมปฏิบัติธรรมแก้วแสงทอง.
- บุปผา บุญทิพย์. (2532). **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชน จำกัด.

- บัญชา พงษ์พานิช และ ปาริชาติ เรืองวิเศษ . (2537). “เมืองคอน..จากแต่ก่อนถึงวันหน้า”. **สารคดีชุด นครศรีธรรมราช**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี .
- ปรีชา นุ่นสุข. (2540). **หนังตะลุง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา .
- _____ . และวิรัตน์ ชีระกุล. (2529). “**พระบรมธาตุเจดีย์กับศิลปวัฒนธรรมและสังคม นครศรีธรรมราช**.” ใน เดือนสิบ 2529. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.
- _____ . (2523). รัตนธัมมนิอนุสรณ์. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระรัตนธัมมิ (แบน คณฐากร โร) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร. กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์.
- _____ . (2525). “ศึกษาอารยธรรมของนครศรีธรรมราช จากศิลาจารึกภาษาทมิฬ ณ วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร”**วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร**. กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์.
- ประกาศรี สีอำไพ. (2538).**วัฒนธรรมทางภาษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรมจิตต์ ชนวงษ์. (2529).“**ประเพณีสวดด้าน**. ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529. เล่ม 6. (สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- พระยาอนุমানราชธน. (2505).**การศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา
- พระครูวิมลกิตติสุนทร และคณะ. (2548). **การสืบสานและ อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี 12 เดือนที่เอื้อ ต่อ วิถีชีวิตชุมชนโดยความร่วมมือของชุมชนตำบลช่อแฮและตำบลป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนการวิจัย สำนักงานภาค
- พระสุชี ชาครธมโม (ศรีมาตย์). (2553). ศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต**. พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมรัตโนภาส. (2542).**ประวัติและตำนานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช**. นครศรีฯ : โรงพิมพ์ทวีการพิมพ์.
- พร้อม มณีโชติ. (2521). “**พระพุทธศาสนาในปักษ์ใต้**”วารสารวิชา. ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 (มีนาคม – พฤษภาคม
- พงษ์จันทร์ คล้ายอุดม. (2547).**การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลเกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พลลภ สุริยกุล ณ อยุธยา.ร้อยตำรวจเอก. (2542).เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง ทาง วัฒนธรรมของชาวมอญ : กรณีศึกษาหมู่บ้านเจดีย์ทอง จังหวัดปทุมธานี. **วิทยานิพนธ์ มานุษยวิทยามหาบัณฑิต**. สาขามานุษยวิทยา.คณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พงษ์จันทร์ คล้ายอุดม. (2547). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลเกาะเต่า
จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พวงผกา คูโรวาท. (2539). ศิลปะและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- ภรณ์ ศิริโชติ. (2552). เอกสารประกอบการเรียน วิชาการระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร การ
ปกครองท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 4. ม.ป.ท.:ม.ป.พ.
- มณี พะยอมพงศ์. (2529). ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่..
- ระรวย อรรถวิภาคไพศาลย์. (2534). นำขมนครศรีธรรมราช .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ดี แอล เอส . .
- รัชนิกร เศรษฐ์. (2532). โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย.กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.ราชบัณฑิตยสถาน.

- วรรณสิรี นุ่นสุข. (2545). “ศึกษาคติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้มงคลดอกไม้ทอง”.
- วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช.
- วัชรินทร์ ดำรงกุล. (2551). การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการ วัฒนธรรม : กรณีศึกษา การสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “ กาหลอ ” จังหวัดยะลา. งานวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- วารุณี วัชรเสวี. (2544). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในเมืองที่มีต่อโครงการเมืองน่าอยู่ของเทศบาล นครนครราชสีมา”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล).
- วิจิตรา ขอนยาง. (2532). “การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน” **ปริญญานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- วิเชียร ณ นคร และคณะ. (2521). **นครศรีธรรมราชของเรา.** กทม. : โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน.
- วิสิทธิ์ ใจเถิง. **ห่อวัฒนธรรมนิทัศน์ : แหล่งการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน.** (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ). 2542.
- วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. (2521). **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.
- วิมลศรี ผุดเพชรแก้ว. (2551). การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม กรณีศึกษา เพลงนา อำเภอสวี จังหวัดชุมพร. กรุงเทพฯ : สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- นฤทธิ์ ศรีวรรณ. (2526). **บทบาทของวิทยาลัยครูในเขตภาคใต้ที่มีต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของ ชาติ .**กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. (2536). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย.**กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2533). **วรรณคดีเกี่ยวกับชนบประเพณี.** กรุงเทพฯ: .มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2516). **การบริหารงานบุคคลแผนใหม่.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุชา จันทน์เอม. (2533). **จิตวิทยาทั่วไป.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2533). **จิตวิทยาการเรียนรู้ในวัยผู้ใหญ่**. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุพัตรา สุภาพ. (2541). **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรพล พรหมกุล การสร้างสันติสุขในชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาประเพณีบุญหลวง จังหวัดเลย การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ครั้งที่ 5: 2558
- แสง จันทรงาม. (2534). **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี. (2551). **การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาการแสดงมโนราห์ในกลุ่มโฮมสเตย์ ตำบลลิเล็ด อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2551) **การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม กรณีศึกษา “ประเพณีสวดด้าน วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร**. กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2540). **แนวทางพัฒนาการดำเนินงานวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2543). **ความหมายของพระบรมธาตุในอายุธรรมสยามประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- อิสมาแอ สาและ. (2541). “ศึกษาประเพณีแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา.
- อารีรัตน์ แซ่คง. (2539) ”ศึกษาประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**” บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาควิชา สังขลา.
- อร่ามรัศมี ดั่งชนะ. (2537). **การศึกษาประเพณีสวดพระมาลัยของชาวอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- Brown. H Douglas. (2535). **Principles of Language and Teaching**. อังในโยธิน คั่นสนยุทธ. **จิตวิทยา**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- Beach. Dale. (2535). **Personnel Management People at Work**. อังในโยธิน คั่นสนยุทธ. **จิตวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

Koontz. Harold and Cyril O. Donnel. (2535). **Principles of Management Annalysis of managerial Function**. อ้างในโยธิน ศันสนยุทธ. **จิตวิทยา**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

Kemmis & McTaggart. (1988) cited in Hopkins. 2002.

Guilford. John S. and David E. Gray. (2535). **Motivation and Management**. อ้างในโยธิน ศันสนยุทธ. **จิตวิทยา**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

Reeder. William W. (1974) .Some Aspects of the Informal Social Participation of Form Families in New York State Cornell University. Unpublished. Dissertation..

Robert Audi. eas. (2537) The Cambridge Dictionary of philosophy. ใน สุรางค์ โค้วตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Klausner. W. J. (1987). Reflections on Thai culture. Bangkok: Amarin Printing Group.

ตรีชฎา รักษ์บางแหลม. **ความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัด นครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ ข้อมูลจาก <http://www.thaiedresearch.org> : 20 ส.ค. 2558

ที่ทำการปกครองจังหวัดนครศรีธรรมราช ข้อมูลเดือนกันยายน พ.ศ. 2547

http://www.dei.ac.th/E-learn/L2/2lesson2_1.html : 10 ม.ค. 2558

วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

<http://ejournals.swu.ac.th/index.php/jica/article/viewFile/3238/4556>

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แนวทางการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กร ภาคประชาชน www.nesac.or.th : 10 ม.ค. 59

สุปิยา ทาปทา. วัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนา.

<<http://www.aac.ubru.ac.th/images/pdf/cultural.pdf>> 20 สิงหาคม 2558

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แนวทางการพัฒนางานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กร ภาคประชาชน. <<http://www.ryt9.com/s/ryt9m/162280/>> 20 สิงหาคม 2558

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ตูลาคม 2549 จาก <http://www.nakhonsithammarat.go.th>: 20 ส.ค. 2558

สีดา สอนศรี. **โลกทัศน์ของชาวใต้จากประเพณี**. งานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ <http://www.culture.go.th/research/south/47_5.html> : 20 ส.ค. 2558

http://www.dei.ac.th/E-learn/L2/2lesson2_1.html : 4 มี.ค. 2558

http://www.banrainarao.com/column/learn_commu : 10 มี.ค. 2559

บุคลากรกรม

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	อายุ	การศึกษา	ตำแหน่ง	วันสัมภาษณ์
1	พระพิศิษฐ์วินัยการ	68	น.ธ.เอก	เจ้าคณะอำเภอ	20 มี.ค. 2558
2	นางกนิษฐา คงสงค์	62	ป.ตรี	ชรก.บ้านาญ	19 มี.ค. 2558
3	นางจิตติรัตน์ มิตรกุล	87	ม.6	แม่บ้าน	19 มี.ค. 2558
4	จันทิมา สีวะสุธรรม	28	ป.ตรี	พนักงานธนาคาร	20 มี.ค. 2558
5	นางระเวง รัตนอุบล	-	ม.6	ทำสวน	27 มี.ค. 2558
6	กาญจนา เรืองช่วย	69	ป.ตรี	นายกพุทธสมาคม	20 ก.พ. 2559
7	นางอรุณวรรณ จุลพรหม	66	ป.ตรี	ชรก.ครูบ้านาญ	20 มี.ค. 2558
8	นางประคอง สุดสาย	52	ป.ตรี	ประธานหมู่บ้าน	19 มี.ค. 2558
9	นายเฟื่อง พัทธ์	79	ป.ตรี	เลขาพุทธสมาคม	21 มี.ค. 2558
10	นายจำเนียร คำหวาน	77	-	นายหนังตะลุง	19 มี.ค. 2558
11	นายทวี การิจิต (หนังอัศวิน)	72	ม.6	นายหนังตะลุง	19 มี.ค. 2558
12	นางประไพ แซ่ลิ้ม	54	ม.ต้น	แม่บ้าน	19 มี.ค. 2558
13	นายวิเชียร อนงค์	48	-	รับจ้าง	20 มี.ค. 2558
14	นางวิลาศ เจริญสุข	75	-	แม่บ้าน	19 มี.ค. 2558
15	นางศิริรัตน์ จุลสร	60	ป.โท	ชรก.บ้านาญ	19 มี.ค. 2558
16	นางเรวดี ถาวรวงศ์	58	-	แม่บ้าน	19 มี.ค. 2558
17	นางฉวีวรรณ พริกประสง	43	ม.3	แม่บ้าน	19 มี.ค. 2558
18	นายสุรเชษฐ์ ไชยทองรักษ์	23	ม.6	พนักงานบริษัท	21 มี.ค. 2558
19	นางเปรมจิต สาทิกักดิ์	75	ป.ตรี	ชรก.บ้านาญ	19 มี.ค. 2558
20	นางสิทธิสินี เจริญสุข	49	ป.ตรี	ชรก.บ้านาญ	19 มี.ค. 2558
21	นางเรณู สุวรรณมณี	63	ป.ตรี	ชรก.บ้านาญ	12 มี.ค. 2558
22	รศ.ดร.รงค์ บุญสวยขวัญ	55	ป.เอก	อาจารย์ ม.วลัยลักษณ์	13 ก.พ. 2558

23	นางกมลพร ชุมสวัสดิ์	69	ป.ตรี	ชรก.บำนาญ	19 มี.ค. 2558
24	นางสุกัญญา สังข์ทองจีน	71	ป.ตรี	ชรก.บำนาญ	19 มี.ค. 2558

รายนามผู้เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม

วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558

ณ อาคารเฉลิมพระเกียรติ ชั้น 3 วัดพระนคร จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. พระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
2. พระพุทธิสารเมธี เจ้าอาวาสวัดศรีทวี อดีต ผอ.ศูนย์บริการวิชาการ มมร.ศศ.
3. พระครูพิศิษฐ์คณาทร,ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ มมร.ศศ. ปัจจุบัน
4. ผศ.ประหยัด เกษม นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
5. ผศ.ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
6. นายไมตรี ฉายประทีป นักวิชาการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
7. สมพุทธ ธุระเจน อดีตผู้ช่วยอธิการบดี มมร.วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช
8. รศ.ดร.สืบพงษ์ ธรรมชาติ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
9. บัณฑิต สุทนต์สิริ อดีตผู้อำนวยการกองการศึกษาศาสนา วัฒนธรรม เทศบาลเมือง
10. ผู้แทนจาก องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช
11. นายเฉลิม จิตรามาศ ประชาสัมพันธ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
12. ผู้แทนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช

แบบประเมินความพึงพอใจผู้ร่วมกิจกรรม โครงการฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน ปีงบประมาณ๒๕๕๘

ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระหว่างวันที่ ๑๒,๑๙,๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

คำชี้แจงในการตอบแบบประเมินความพึงพอใจผู้บริการโครงการสืบสานประเพณีสวดด้าน มี 3 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ตอบแบบประเมิน กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน [] หรือเติมคำตอบลงในช่องว่างที่กำหนดให้

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ ☐ ต่ำกว่า 20 ปี ☐ 21-30 ปี ☐ 31-40 ปี
☐ 41-50 ปี ☐ 50 – 60 ปี ☐ 60 ปีขึ้นไป
3. การศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ☐ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
☐ปริญญาตรี ☐ สูงกว่าปริญญาตรี
4. อาชีพ ☐ นักเรียนนักศึกษา ☐ ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ
☐ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ☐ เกษตรกร/รับจ้าง
☐ อื่นๆ
5. รายได้/เดือน ☐ น้อยกว่า 5,000 บาท ☐ 5,001 – 10,000 บาท ☐ 10,001 – 15,000 บาท
☐ 15,001 – 20,000 บาท ☐ มากกว่า 20,000 บาทขึ้นไป
6. สถานภาพ ☐ โสด ☐ สมรส ☐ หม้าย/หย่าร้าง ☐ อื่นๆ.....

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีสวดด้าน

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านวิทยากร					
1. การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร(ผู้นำสวด)					
2. การถ่ายทอดของวิทยากร(ผู้นำสวด)					
3. สามารถอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น					
4. ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย					
5. เอกสารประกอบการบรรยายเหมาะสม					
ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร					
1. สถานที่สะอาดและมีความเหมาะสม					
2. เสื่อปูนั่งและพัดลมมีความเพียงพอ					
3. ระยะเวลาในการจัดสวดด้านมีความเหมาะสม					
4. ระยะเวลาในการประกอบกิจทางศาสนาเหมาะสม					
5. อาหาร-เครื่องดื่ม มีความเหมาะสม					

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านความรู้ความเข้าใจ					
ความเหมาะสมของกิจกรรมที่ใช้สวดด้าน					
1.รูปแบบลำดับขั้นตอนการสวดมนต์ไหว้พระ ทำวัตรเช้า					
2.รูปแบบกิจกรรมการสวดหนังสือ (สวดด้าน)					
3.รูปแบบกิจกรรมการฟังพระธรรมเทศนา					
4. รูปแบบกิจกรรมการถวายสังฆทาน					
5.รูปแบบ กิจกรรมการเจริญจิตตภาวนา					
ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน					
1. ได้ร่วมสร้างบุญสร้างกุศล					
2. ได้พบปะมิตรสหายและญาติธรรมที่หลากหลาย					
3. ได้รับความเพลิดเพลินและความบันเทิงใจ					
4. ได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของประเพณีสวดด้าน					
5. ได้รับหลักธรรมและข้อคิดในการดำเนินชีวิต					
รูปแบบการฟื้นฟูกิจกรรมการสวดด้านในปัจจุบัน					
1.การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบการจัดกิจกรรม					
2. หน่วยงานราชการต่างๆ ให้ความร่วมมือจัดกิจกรรม					
3.ภาคเอกชนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมสวดด้าน					
4.เยาวชนรุ่นใหม่สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมสวดด้าน					
5.บทสวดด้านที่ใช้ความเหมาะสมกับระยะเวลาในการสวด					
ด้านแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการสวดด้าน					
1.ฝึกเยาวชนให้เป็นผู้นำในการสวดด้านสืบทอดประเพณี					
2.นำไปสร้างเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในท้องถิ่น					
3.ควรอนุรักษ์ทำนองการสวดเป็นภาษาถิ่นได้					
4.นำไปเผยแพร่ในช่องทางที่หลากหลาย					
5.ควรเปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายและประชาชนเข้าร่วม					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย

ชื่อนักวิจัยภาษาไทย พระครูสิริธรรมาภิรต, ผศ.ดร. Ass.Prof. Dr. Phrakhrusiridhammapirat

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน หมายเลข 3-8012-00387-53-5

ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาพุทธศาสตร์

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาโคกราช

หน่วยงานที่สังกัด

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโคกราช

หมู่ 5 วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000

โทร. 08-6644-4934 E-mail : phraborommatat@gmail.com

ประวัติการศึกษา

- นักธรรมชั้นเอก เปรียญธรรม 5 ประโยค
- ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต (สาขาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) มสธ.
- ปริญญาโท ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพุทธศาสนศึกษา) มมร.
- ปริญญาเอก ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาพุทธศาสนศึกษา) มมร.

สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ

- พระพุทธศาสนา, รัฐศาสตร์, สังคมศาสตร์

ประสบการณ์การทำงานวิจัย

1. พ.ศ. 2547 โครงการวิจัยเรื่อง “การนำคุณสมบัติของพุทธศาสนิกชนตามหลักอุบาสกธรรม ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาวิทยาเขตศรีธรรมาโคกราช พ.ศ. 2547” (หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย)
2. พ.ศ. 2548 โครงการวิจัยเรื่อง “จิตสำนึกที่ได้จากการเห็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2548” (ผู้ช่วยนักวิจัย)
3. พ.ศ. 2549 โครงการวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2549” (หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย)
4. พ.ศ. 2550 โครงการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ฆราวาส ในจังหวัดนครศรีธรรมราช” (หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย)

ประวัตินักวิจัยร่วม

1. ชื่อนักวิจัย พระครูธรรมธรรสมพงษ์ อุชุกาโร (โกละกะ)

Phrakhruthammaton Sompong Uchujaro (Kolaka)

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 1-8014-00008-29-9

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขารัฐศาสตร์

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

หมู่ 5 วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000

ประวัติการศึกษา ศาสนศาสตร์บัณฑิต (ศน.บ) สาขารัฐศาสตร์การปกครอง มมร.

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขารัฐศาสตร์การปกครอง มมร.

สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ รัฐศาสตร์

2. ชื่อนักวิจัย นางสาวปิยรัตน์ นาคพุ่ม Piyarat Nakpum

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี มมร. วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

หมู่ 5 วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000

ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี บธ.บ. บริหารธุรกิจ (บัญชี)

ระบุสาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ

- การจัดการศึกษา

ประสบการณ์การทำงานวิจัย

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้กับผู้ป่วยในโรงพยาบาลมหาราช จังหวัด
นครศรีธรรมราช

3. ชื่อนักวิจัย ดร.องอาจ หนูทองแก้ว Dr. Ongard Nutonggeaw

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขารัฐศาสตร์

หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

หมู่ 5 วัดป่าห้วยพระ ต.นาพรุ อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช 80000

ประวัติการศึกษา ศาสนศาสตร์บัณฑิต (ศน.บ) สาขารัฐศาสตร์การปกครอง มมร.

ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) สาขารัฐศาสตร์การปกครอง มมร.

สาขาวิชาที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ รัฐศาสตร์

ประวัตินักวิจัยร่วม

1. **ชื่อนักวิจัยภาษาไทย** ดร.สุพรีชา ชำนาญพุฒิพร

ชื่อนักวิจัยภาษาอังกฤษ Dr. suprecha Chamnanputtiporn

2. **หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน** หมายเลข 3 9303 00229 12 3

3. **ตำแหน่งปัจจุบัน**

อาจารย์

4. **หน่วยงานสังกัด**

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสัยกราช

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช 80000

5. **ประวัติการศึกษา**

รป.ด.รัฐประศาสนศาสตร์

จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ศน.ม. สังคมวิทยา

จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รป.ม. รัฐประศาสนศาสตร์

จากมหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา

ศน.บ. ปรัชญา

จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก 1
ภาพถ่ายกิจกรรมการสวดด้าน

ภาคผนวก 1

ภาพถ่ายกิจกรรมการสวดด้าน

ภาคผนวก 1

ภาพการสนทนากลุ่มย่อย

แบบสัมภาษณ์ประเมินความพึงพอใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการสืบสานประเพณีสวดด้าน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี พรรษา.....

วิทยฐานะ.....ตำแหน่ง.....

ที่อยู่.....

ความเกี่ยวข้องกับประเพณีสวดด้าน

- ☐ ผู้รับผิดชอบการจัดโครงการ ☐ ผู้เข้าร่วมโครงการอย่างน้อย ๑ ครั้ง
☐ ประชาชนผู้อยู่ในท้องถิ่น แต่ยังไม่เคยเข้าร่วมโครงการ ☐ นักวิชาการ/ปราชญ์ท้องถิ่น
☐ อื่นๆ.....

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการสวดด้านในปัจจุบัน

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความพึงพอใจ /				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปาน กลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านวิทยากร					
1. การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร(ผู้นำสวด)					
2. การถ่ายทอดของวิทยากร(ผู้นำสวด)					
3. สามารถอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น					
4. ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย					
5. เอกสารประกอบการบรรยายเหมาะสม					

ความคิดเห็นอื่นๆ.....

.....
.....

ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร	มากที่สุด 5	มาก 4	ปาน กลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1. สถานที่สะอาดและมีความเหมาะสม					
2. ความพร้อมของอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์					
3. ระยะเวลาในการอบรม / สัมมนามีความเหมาะสม					
4. อาหาร-เครื่องดื่ม มีความเหมาะสม					

ความคิดเห็นอื่นๆ.....

.....

.....

ความเหมาะสมของลำดับขั้นตอนการสวดด้าน	มากที่สุด 5	มาก 4	ปาน กลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1. ลำดับขั้นตอนการสวดมนต์ไหว้พระเหมาะสม					
2. ลำดับขั้นตอนการสวดด้านมีความเหมาะสม					
3. ระยะเวลาของการฟังพระธรรมเทศนาเหมาะสม					

ความคิดเห็นอื่นๆ.....

.....

.....

ด้านความรู้ความเข้าใจ/ประโยชน์ของการสวดด้าน	มากที่สุด 5	มาก 4	ปาน กลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสวดด้านก่อนการอบรม					
2. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสวดด้านหลังการอบรม					
3. การสวดด้านสามารถสร้างความศรัทธาในศาสนา					
4. การสวดด้านสามารถทำให้การเรียนรู้ประเพณี					
5. กิจกรรมสวดด้านช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรและชุมชน					

ความคิดเห็นอื่นๆ.....

.....

.....

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้าน	มากที่สุด 5	มาก 4	ปาน กลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
1. ต้องนำไปถ่ายทอดให้กับเยาวชนรุ่นใหม่					
2. ต้องปรับปรุงเนื้อหาของบทสวดให้ทันสมัย					
3. ต้องอนุรักษ์ทำนองการสวดให้เป็นภาษาถิ่น					
4. ต้องนำไปเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในทุกระดับ					
5. เปิดโอกาสให้เครือข่ายภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีสวดด้าน

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทุกท่าน

แบบประเมินความพึงพอใจผู้รับบริการโครงการสืบสานประเพณีสวดด้าน ปีงบประมาณ๒๕๕๙
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช
๒๑-๒๓กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

คำชี้แจงในการตอบแบบประเมินความพึงพอใจผู้รับบริการโครงการสืบสานประเพณีสวดด้าน มี 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1ข้อมูลผู้ตอบแบบประเมิน กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน [] หรือเติมคำตอบลงในช่องว่างที่กำหนดให้

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ ☐ 13-20 ปี ☐ 21-30 ☐ 31-40 ปี
☐ 41-50 ปี ☐ 50 ปีขึ้นไป
3. การศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา
☐ ปริญญาตรี ☐ สูงกว่าปริญญาตรี
4. ความเกี่ยวข้องกับการสวดด้าน
☐ พระภิกษุสามเณร ☐ ผู้รับผิดชอบโครงการ
☐ ผู้เข้าร่วมโครงการ ☐ อื่นๆ

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจของนักศึกษา คณาจารย์หรือบุคคลทั่วไปต่อการเข้าร่วมกิจกรรม

ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านวิทยากร					
1. การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร(ผู้นำสวด)					
2. การถ่ายทอดของวิทยากร(ผู้นำสวด)					
3. สามารถอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น					
4. ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย					
5. เอกสารประกอบการบรรยายเหมาะสม					
ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร					
1. สถานที่สะอาดและมีความเหมาะสม					
2. ความพร้อมของอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์					
3. ระยะเวลาในการอบรม / สัมมนาเหมาะสม					
4. อาหาร-เครื่องดื่ม มีความเหมาะสม					
ความเหมาะสมของลำดับขั้นตอนการสวดด้าน					
1. ลำดับขั้นตอนการสวดมนต์ไหว้พระมีความเหมาะสม					
2. ลำดับขั้นตอนของการสวดด้านมีความเหมาะสม					
3. ระยะเวลาของการฟังพระธรรมเทศนาเหมาะสม					

4.ลำดับขั้นตอนของการฉันทาอาหารเพลเหมาะสม					
ประเด็นความคิดเห็น	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
ด้านความรู้ความเข้าใจ					
1. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสวดด้านก่อนการอบรม					
2. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสวดด้านหลังการอบรม					
3. การสวดด้านสามารถสร้างศรัทธาในศาสนา					
4. การสวดด้านทำให้เรียนรู้ประเพณี					
5. กิจกรรมสวดด้านช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรและชุมชน					
แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีสวดด้าน					
1.ควรนำไปถ่ายทอดให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่					
2.ควรปรับปรุงเนื้อหาของบทสวด					
3.ควรอนุรักษ์ทำนองการสวดเป็นภาษาถิ่นได้					
4.ควรนำไปสร้างเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในท้องถิ่น					
5.ควรเปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม					
6.ควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น					
7.ควรฝึกเยาวชนให้เป็นผู้นำการสวดด้านเพื่อสืบทอดประเพณี					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณผู้ร่วมกิจกรรม/ตอบแบบสอบถามทุกท่าน